

A JÖVEDELEMELOSZLÁS IDŐBELI ALAKULÁSA

FERGE SÁNDORNÉ

A statisztikai vizsgálatoknak szinte hagyományos, az életszínvonal-számítások szerves részét alkotó területe a jövedelem színvonalának és e színvonal változásának kutatása. Emellett az utóbbi néhány évben Magyarországon is mindinkább előtérbe kerül a jövedelmek eloszlásának tanulmányozása. A Központi Statisztikai Hivatal több olyan vizsgálatot végzett, amelyek — részben vagy egészben — a jövedelemeloszlás vizsgálatára irányultak.¹ A statisztikai felvételekkel párhuzamosan, azokra támaszkodva vagy általános elméleti síkon tárgyalva a kérdést, több ilyen vonatkozású tanulmány is napvilágot látott.²

A jövedelemeloszlás statisztikai vizsgálata — és ez nemcsak Magyarországra, hanem a külföldi vizsgálatok nagy részére is vonatkozik — általában statikusan történik, azaz egy meghatározott időszak adatai alapján. A vizsgálat statikus jellegén természetesen nem az értendő, hogy nincsenek egymást követő időszakokra vonatkozó adatok, hiszen számos országban (például az Egyesült Államokban) minden évről rendelkezésre áll a jövedelemeloszlás. Ezek az adatok azonban egymással *nem függenek közvetlenül össze*. Azt tudjuk, hogyan alakult a jövedelemeloszlás több, egymást követő évben, sőt azt is, hogy a jövedelemeloszlásra befolyást gyakorló tényezők átlagosan „globálisan” hogyan változtak. Arra azonban már nem adnak választ az adatok, hogy milyen folyamat van a változások (vagy az esetleges stagnálás) mögött, hogy egyfelől a jövedelemváltozás, másfelől az erre hatást gyakorló tényezők időbeli változása milyen szóródást mutat, és e kettő hogyan függ össze, holott e folyamat megismerése sok szempontból igen fontos és érdekes lenne.

Az egyik, elméletileg is igen érdekes kérdés a következő: tapasztalati tény, hogy a jövedelmek eloszlásának jellege több, egymást követő időszakban meglehetősen hasonló (azaz az eloszlást leíró közelítő görbe jellege azonos). A kérdés az, hogy ez a hasonlóság hogyan alakul ki: úgy, hogy az egyes jövedelmi egységek (általában háztartások, családok) jövedelme azonos szinten marad,

¹ Az áttekintés érdekében talán célszerű e vizsgálatok legalább felsorolásszerű ismeretése: a Központi Statisztikai Hivatal megvizsgálta az egyéni parasztság jövedelemeloszlását 12 000 parasztcsalád 1957. évi adatai alapján, a termelészövetkezeti parasztság jövedelemeloszlását 26 000 család 1961. évi adatai alapján, valamint a munkás-alkalmazotti réteg jövedelemeloszlását 18 000 család 1959. évi adatai alapján. Jelenleg folyik az össznépeességre vonatkozó, 15 000 háztartás adatait felölelő megfigyelés értékelése, amely az 1962. évi jövedelmi viszonyokat tárja fel.

² Csak néhány fontosabbat említve: több idevágó tanulmány jelent meg „Az életszínvonal elemzésének és nemzetközi összehasonlításának kérdései” című, a Budapesten 1961. június 1–5 között tartott Statisztikai Tudományos Konferencia „B” tagozatának anyagát tartalmazó kötetben (Akadémiai Kiadó, 1961); lásd továbbá dr. Schmidt Adám: A személyi jövedelemeloszlás a szocializmusban (Kutatási beszámoló, Budapest, 1963. Kézirat.) c. tanulmányát.

illetve mindannyiuké nagyjából hasonló arányban (és irányban) mozog, vagy pedig úgy, hogy sok, különböző irányú mozgás eredményeként áll elő ismét hasonló jellegű eloszlás.³

Ez az elméleti kérdés a gyakorlat nyelvére lefordítva így fogalmazható meg: az átlagos jövedelmi szint emelkedése esetén vajon mindenkinek emelkedik a jövedelme, vagy vannak olyanok (és ha igen, hányan), akiknek jövedelme csökkent vagy stagnált, s ha csökkent, ez milyen mértékű volt. Ebben a fogalmazásban világos, hogy nem csupán elméleti problémáról van szó, hanem nagyon is gyakorlati kérdéstről, ami a legszorosabban összefügg az egyének, családok életkörülményeivel.

Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ tudjunk adni, bizonyos számú család jövedelmi adatainak több, egymást követő évről rendelkezésünkre kellene állniok. Ez azonban igen speciális feltétel. A jövedelmekre vonatkozó adatgyűjtéseknél ugyanis az adatok forrása többnyire a családok (családtagok) egyszeri személyes megkérdezése. Ilyen esetben a jövedelmekre vonatkozó visszamenőleges adatokat (az egyéb ismert hibaforrásokon kívül) a pontatlan emlékezet is erősen torzíthatja, különösen ha több időszakra vonatkoznak a kérdések. Ha a jövedelmi helyzetet nem a családok körében végrehajtott egyszeri adatgyűjtés eredményei, hanem más forrásból (például adóbevallási listákból) származó adatok alapján vizsgálánk, akkor elvileg nem lenne akadálya annak, hogy az adatokat több, egymást megelőző időszakról állítsuk össze. A gyakorlatban azonban valószínűleg számos technikai nehézség lépne fel ilyenkor is, s ez lehet a magyarázata annak, hogy ilyen kísérletekről nem tudunk. Magyarországon egyébként ilyen jellegű nyilvántartás nem is létezik, ez a fajta adatgyűjtés tehát nálunk megoldhatatlan.

A mondottakból következik, hogy a jövedelemváltozás sajátosságainak tanulmányozására az olyan panel-vizsgálatok a legalkalmasabbak, amelyeknél a családokat éppen a jövedelemváltozás körülményeinek számbavétele érdekében több éven át figyelemmel kísérik.⁴ Ilyenfajta adatfelvétellel, amelynél tehát a vizsgálat elsődleges célja a jövedelemváltozás tanulmányozása, mi sem rendelkezünk. A magyar háztartásstatisztika anyaga azonban — bizonyos ismert korlátai, például a tudatos kvóta szerinti kiválasztási módszer ellenére — e célra is felhasználhatónak bizonyult, és a kérdés sokoldalú megközelítését tette lehetővé. A magyar háztartásstatisztikai rendszerben ugyanis a családok nem cserélődnek minden évben (mint a hasonló, főleg nyugati megfigyeléseknél), hanem jelentős részük több éven át szolgáltat adatokat. Természetesen bizonyos korlátot jelentett, hogy az alapanyag nem kifejezetten e vizsgálat céljára készült, amint erre a továbbiakban több ízben utalunk. A lényeges tendenciák feltárását azonban a rendelkezésünkre álló anyag is lehetővé tette: jó kiindulást nyújtott és sok tanulsággal szolgált további vizsgálatok végrehajtásához.

³ Ismeretes, hogy a jövedelemeloszlás sok esetben jól közelíthető lognormális függvény-nyel. *Gibrat* alkalmazta először ezt a közelítést, és azóta igen sok esetben beigazolódott a lognormalitás ténye. Eddig azonban nem sikerült megfelelő magyarázatot találni arra, hogy miért éppen a lognormális függvény a legalkalmasabb a jövedelemeloszlás jellemzésére. E kérdés megválaszolására ez a tanulmány sem tesz kísérletet, az itt közölt eredmények azonban támpontot adhatnak bizonyos eddigi hipotézisek verifikálásához. (A lognormális eloszlás létrejöttére vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatban lásd *Atchison-Brown: The Log-normal Distribution*. Cambridge University Press, 1963.)

⁴ Tudomásom szerint külföldön sem hajtottak még végre kizárólagosan e célt szolgáló vizsgálatot. Az egyetlen (általam ismert) ilyen jellegű felmérésről *George Katona* közöl adatokat. Eredményei azonban egyrészt csak két egymást követő évre vonatkoznak, másrészt külön csak a változás tényét vizsgálja, a változás körülményeivel nem foglalkozik. (*G. Katona: Psychological Analysis of Economic*, New York, McGraw-Hill Book Co., 1951.)

Annak érdekében, hogy fényt vethessünk a jövedelemoszlás időbeni alakulásának bizonyos jellemzőire, az eloszlásra ható tényezőkre, az alábbi eljárást követtük.

Vizsgálatunkat első lépésben a munkás-alkalmazotti háztartásokra korlátoztuk. Ennek részben az az oka, hogy a háztartásstatisztikában megfigyelt munkás-alkalmazotti háztartások viszonylag homogén réteget alkotnak (minden háztartásban van legalább egy munkabéres kereső, nincsenek köztük „kétlaki” háztartások stb.), ami ennél az első, még némileg kísérletjellegű feldolgozásnál könnyebbséget jelentett. Emellett azonban azért korlátoztuk a munkás-alkalmazotti rétegre a vizsgálatunkat, mert elsődleges célunk a jövedelemváltozás „belső mechanizmusának” vizsgálata volt. Márpedig a parasztságnál ezt a problémát tisztán nem vizsgálhattuk volna, hiszen a szóban forgó évekre esett a termelőszövetkezeti mozgalom fellendülése, ami a jövedelmekre nagymértékben hatott. (Az, hogy miként befolyásolta a szövetkezetek elterjedése a parasztság jövedelmeit, természetesen igen fontos és igen érdekes kérdés, és ezzel a Központi Statisztikai Hivatal több helyen foglalkozik is, jelen vizsgálódásunk körén azonban ez a téma kívül esik.)

E megfontolások alapján kiválasztottuk azokat a munkás-alkalmazotti háztartásokat, amelyek négy egymást követő éven át háztartásstatisztikai adatokat szolgáltatottak. Kereken 1300 ilyen háztartást találtunk, és ezeknek bizonyos adatait feldolgoztuk. A négyéves periódus 1958-tól 1961-ig terjedt, mert az adatszolgáltatókra kiterjedő 1962 eleji nagyarányú átszervezés miatt erősen csökkent volna a vizsgálatba bevonható, több éven át feljegyzéseket vezető családok száma. Kétségtelen, hogy éppen ezért elemzésünk nem teljesen időszerű. Úgy véljük azonban, hogy ez a vizsgálat eredményeit kevésbé érinti: mi azt kerestük, hogy adott átlagos emelkedés mellett két vagy több év között milyen fajta és milyen széles kört érintő változások történnek.

Három évpárt (1958/1959, 1959/1960, 1960/1961) vizsgáltunk meg és meglepő szabályszerűségeket találtunk: az egyes évek közötti mozgások a vizsgált négyéves periódusban eléggé hasonlóak, illetve, ha eltérések vannak, azok logikus rendszert alkotnak. A szóban forgó időszak mentes volt bármilyen nagyobb horderejű, a gazdasági fejlődés szempontjából „külső” erőt képviselő eseménytől, intézkedéstől. Végül elég nagy minta állt rendelkezésünkre, s a minta általában kielégítően, a számunkra elsősorban fontos szempontból, a jövedelemeloszlás szempontjából pedig — legalábbis 1961-re vonatkozóan — igen jól reprezentálta az összokaságot, ami az eredményeket statisztikailag megbízhatóvá teszi.⁵ Mindezek alapján állíthatjuk, hogy azok a szabályszerűségek és mechanizmusok, amelyek ezen adatok elemzése alapján érvényesülni látszanak, valószínűleg általános érvényűek, vagyis a vizsgált körnél más években is fennállnak.

Az utólagos feldolgozás során nyert adatok elemzése alapján az alábbi két fő kérdésre kíséreltünk meg választ kapni:

⁵ A mintából nyert 1958. évi jövedelemeloszlás nem egyezik a tényleges 1958. évi eloszlással. Ennek valószínűleg az az oka, hogy vizsgálatunk négy éven át azonos családokat kísért figyelemmel, azaz csak a jövedelemváltozás azonos körön belül végbemenő mozzanatait vehette figyelembe. Feltehető azonban, hogy a valóságban olyan hatások is vannak (új családok alakulása stb.), amelyek miatt az összokaság jövedelemeloszlása a valóságban másként alakul, mintha csak az „állandó” családokat vesszük figyelembe. Vizsgálatunknak éppen az állandó családok körén kívül eső változások figyelmen kívül hagyása, a belső mozgások sajátosságainak tisztázása volt a célja, és erre az általunk követett eljárás alkalmas, de éppen ezért nem alkalmas arra, hogy a jövedelemeloszlást magát mindkét végpontban jól írja le.

1. Miként — milyen irányban és milyen mértékben — változott a háztartások jövedelmi színvonala az egyes évek között és az egész négyéves periódus alatt, illetve miként változott a csoporton belül a jövedelmek eloszlása.

2. Milyen főbb — a felvétel alapján vizsgálható — okokra vezethetők vissza a jövedelmi szintben bekövetkezett változások.

MIKÉNT VÁLTOZTAK A HÁZTARTÁSOK JÖVEDELMEI?

A vizsgált négyéves periódus során az 1290 család esetében a jövedelmek átlagos színvonala, azaz az egy főre jutó jövedelem összege 15,6 százalékkal, havi 799 forintról 924 forintra emelkedett.⁶ Az eloszlás, bár formájában lényegesen nem módosult, valamelyest egyenletesebbé vált. Erre vall többek között az, hogy a relatív szórás az 1958. évi 58,3 százalékról 1961-re 54,2 százalékra csökkent. Az átlag emelkedése, illetve az eloszlás valamelyes módosulása azonban a változás folyamatának részleteit még nem világítja meg.

Az első, a lakosság helyzetének megítélése szempontjából nagy horderejű kérdés, amire választ kerestünk, az volt, hogy az átlagos növekedés *mennyire érintette egyenletesen* az egyes családokat. Annyi eleve is feltételezhető volt, hogy bizonyos mértékű szóródásra feltétlenül számítani kell, hiszen valószínűtlen, hogy valóban minden egyes családnál az átlagoshoz hasonló (esetleg azzal azonos) mértékben emelkedjenek a jövedelmek. A változás szóródásának mértéke azonban nem közömbös. Az adott esetben, vagyis viszonylag kismértékű átlagos emelkedés mellett, és akkor, amikor már a kiinduláskor (vagyis a vizsgálat első évében) is eléggé egyenletes az eloszlás, a lakosság szempontjából azt kell előnyösnek tartanunk, ha a jövedelemváltozás mértékének szóródása nem túl nagy.⁷ Nagy szóródás ugyanis azt jelenti, hogy vannak ugyan (esetleg viszonylag nagy számban) olyan családok, amelyeknél számottevően, esetleg többszörösre nőnek a jövedelmek, ennek ellentétéleként azonban a családok más részénél az átlagosnál jóval kisebb mértékű növekedést kell találnunk. Ez pedig viszonylag csekély átlagos emelkedés esetében nyilvánvalóan azt jelenti, hogy a családok egy részénél csökken vagy stagnál a jövedelem.

A jövedelemváltozás mérésénél a következő módszereket alkalmaztuk.

A számítás alapjául mindig az egy főre jutó jövedelmek szolgáltak. Természetesen más mutatókat — a családi összes jövedelmet, a keresők munkabérének összegét stb. — is alapul vehetnénk. Az életszínvonal legközvetlenebb mutatója azonban az egy főre jutó jövedelem színvonala, ezért ennek vizsgálatát tartottuk elsődlegesnek, és a többi mutatót az eredmények áttekinthetősége érdekében mellőztük. A változást többnyire az egy főre jutó jövedelem összegének tényleges módosulásával jellemezzük, vagyis a növekedés, stagnálás, csökkenés tényét az egy főre jutó jövedelem két időszak közötti százalékos változása alapján regisztráljuk. Bizonyos jelenségek bemutatásához azonban ez az eljárás túlságosan „érzékenynek” bizonyult. Ezért néhány esetben nem az

⁶ Ez a növekedés nem teljesen egyezik meg az ugyanezen időszak alatti országos jövedelemváltozással. Ez a tény azonban éppen a fent mondottak miatt úgyszintén nem érinti a levont általános érvényű következtetéseket. Mert bár nem biztos, hogy például 1959 és 1960 között — amikor a mintánk szerint az egy főre jutó jövedelem 5 százalékkal nőtt — a valóságos növekedés is ennyi volt, az nagy valószínűséggel igaz, hogy ha két év között 5 százalékkal nő a jövedelem, akkor a mindkét évben „létező” családok között olyan arányban fogunk csökkenő, stagnáló és növekvő jövedelmű családokat találni, mint amilyeneket ez a vizsgálat 1959 és 1960 között mutat.

⁷ Ez nem jelenti azt, hogy objektíve (a társadalom szempontjából is) mindig ez az előnyös változás. Bizonyos körülmények között ugyanis — például ha túlzott „egyenlősítés” alakult ki egy időszakban — indokolt és helyes lehet az eloszlás egyenlőtlenségének fokozása, még akkor is, ha a jövedelemváltozás mértékének erős szóródásával jár együtt.

abszolút jövedelmi szint, hanem az ún. jövedelemcsoportok segítségével jellemezzük a változást. (E jövedelemcsoportokat az egy főre jutó havi jövedelem nagysága alapján 200 forintos osztályközökkel képezzük.) A változást a vizsgálat céljától függően esetenként az egyes évek (évpárok) között, a négyéves periódus két végpontja között, vagy — esetleg — úgy vizsgáljuk, hogy az egész négyéves periódust figyelembe vesszük.

Ha az egész periódust akarjuk jellemezni, tehát az egyes évek között bekövetkező esetleges hullámzásokat is figyelembe vesszük (és ebben az esetben a jövedelemcsoporthoz tartozással és a jövedelemcsoport változásával célszerű a családokat jellemeznünk⁸), akkor a következő képet kapjuk.

A vizsgált családok közül

548-nak, azaz a családok 42,4 százalékának a jövedelme csak emelkedett (csak egyirányú változás volt);

290-nek, azaz a családok 22,5 százalékának a jövedelme lényegében azonos színvonalon maradt (az egy főre jutó havi jövedelem 200 forintnál kisebb mértékben változott, a család mind a négy évben azonos jövedelemcsoportba tartozott);

352 esetben, azaz a családok 27,3 százalékánál nem volt egyirányú a mozgás: a négy év során egymást követően növekedés és csökkenés is előfordult;

101 esetben, azaz a családok 7,8 százalékánál a jövedelem csökkent.

Ha csak a két végpontot tekintjük, azaz a „hullámzó” jövedelmű családokat is csak aszerint vizsgáljuk, hogy 1958-ról 1961-re változott-e a jövedelmük, továbbá, ha nem a viszonylag tág határok között mozgó jövedelemcsoportokból indulunk ki, hanem a jövedelmi szint tényleges változásából, akkor a következő eredményeket kapjuk:

növekedett a jövedelme a családok 61 százalékának,

lényegében változatlan maradt a jövedelme a családok 28 százalékának⁹, és csökkent a jövedelme a családok 11 százalékának.

Ez a kép önmagában nagyon figyelemre méltó, hiszen a családok mintegy 40 százalékában csökkent, stagnált vagy kevéssé emelkedett a jövedelem. Ez más szóval azt jelenti — minthogy az általunk vizsgált egész mintánál az átlagos emelkedés közel 16 százalék volt —, hogy a családok kétötödének helyzete az átlagosnál határozottan kedvezőtlenebbül alakult.

Megkíséreltünk választ keresni arra az úgyszintén lényeges kérdésre, hogy *milyen mértékű* volt a növekedés, illetve a csökkenés. A változás mértékét tükröző adatok kedvezőbb szint visznek az előbbi képbe: kitűnik ugyanis, hogy viszonylag igen kevés esetben volt nagyarányú a csökkenés, ugyanakkor viszonylag gyakran fordult elő eléggé jelentős emelkedés.

A vizsgált háztartások száma aszerint, hogy egy főre jutó jövedelmük 1958 és 1961 között milyen mértékben változott, a következőképpen oszlik meg.

⁸ A tényleges jövedelmi szintből való kiindulás nem mutatott volna rá ebben az esetben a tendencia lényegére. Ez ugyanis igen érzékeny mutató, és ennek alapján minden család a hullámzó jövedelműek közé került volna.

⁹ A változás kisebb mint ± 10 százalék, ami évi átlagos kb. 3 százalékos növekedésnek (csökkenésnek) felel meg. Évi 3 százalékos növekedés a kiindulást képező 1958. évi viszonylag alacsony színvonal mellett nem jelent túl nagy valóságos változást. Egyébként ez a megoldás, hogy ± 10 százalékban határozzuk meg a „stagnálást”, lényegében önkényes és esetleg vitatható. A döntésnél itt épp úgy, mint az egyes évek közötti változás esetében, amikor „lényegében változatlanak” a ± 5 százaléknál kisebb jövedelmi változást mutató családokat tekintettük, elsősorban technikai szempontok vezettek.

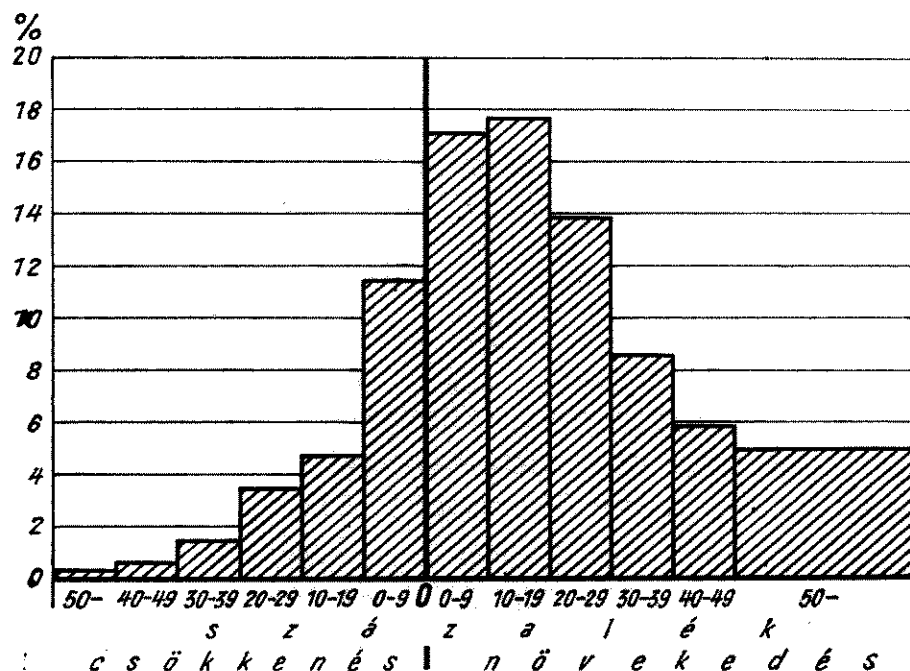
**A háztartások számának megoszlása az egy főre jutó
jövedelem változásának mértéke szerint**

(1958—1961)

A egy főre jutó jövedelem változásának mértéke (százalék)		A háztartások száma (százalék)
Csökkenés	50-nél több	0,3
	49—40	0,6
	39—30	1,4
	29—20	3,5
	19—10	4,7
	9—0*	11,4
Együtt		21,9
Növekedés	0—9*	17,1
	10—19	17,7
	20—29	13,9
	30—39	8,6
	40—49	5,9
	50-nél több	14,9
Együtt		78,1
Összesen		100,0

* Tökéletes stabilitás (100 százalékos index) egy esetben sem volt. A 0 százalékos változás a csökkenésnél azt jelenti, hogy a változás indexe a 100-at alulról (99,9), az emelkedésnél pedig hogy felülről közelítette (100,1).

**1. ábra. A háztartások számának megoszlása
az egy főre jutó jövedelem változásának mértéke szerint**

Az eddigiekben viszonylag hosszú (négyéves) periódust vizsgáltunk, amely alatt aránylag nagymértékű, 16 százalékos volt a jövedelmi szint átlagos változása, s ennek megfelelően a családok elég jelentős részénél tapasztaltunk jövedelemváltozást. Az egyes évek között (amikor tehát rövidebb periódust veszünk alapul kisebb mértékű átlagos jövedelemváltozás mellett) is rendkívül nagyok azonban a változások.

Az egyes évek közötti növekedés mértéke az általunk vizsgált mintánál csökkenő tendenciát mutat: az átlagos jövedelmi szint 1958 és 1959 között 8 százalékkal, 1959 és 1960 között 5 százalékkal, 1960 és 1961 között pedig 3 százalékkal nőtt. Ezzel teljesen összhangban van az, hogy a lényegében változatlan

jövedelműek aránya évről évre nőtt.¹⁰ Ez az arány azonban még a legkisebb átlagos jövedelemváltozás mellett sem túl magas: 1960/1961 között, azaz 3 százalékos változás mellett is csak a családoknak alig egyharmadánál mutatkozik viszonylagos stabilitás.

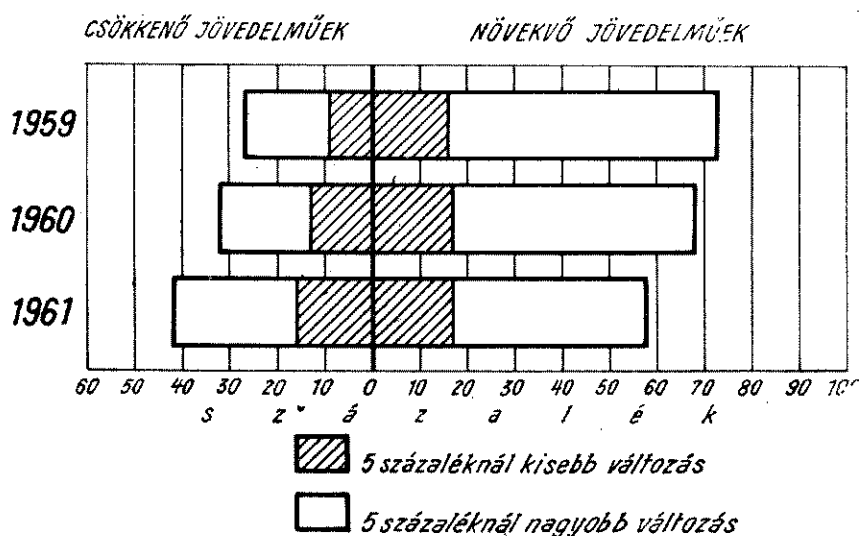
Ennél feltűnőbb az, hogy milyen erősen eltolódnak az arányok a „csökkenő” és „növekvő” jövedelmek között az átlagos változás alig néhány százalékos változása esetén: évi átlagos 8 százalékos változás mellett a családok 18 százaléknál határozottan csökkent, 57 százaléknál nőtt a jövedelem. 3 százalékos átlagos változás mellett 26 százalék a csökkenő és 41 százalék a növekvő jövedelműek aránya. Még erősebben kidomborodik ez a tendencia az alábbi táblában, ahol az eddig „változatlan” jövedelműnek tekintett családoknál (vagyis ahol a változás ± 5 százaléknál kisebb volt) is feltüntetjük, hogy ez a viszonylag kis változás pozitív vagy negatív irányú volt-e.

A vizsgált háztartások százalékos megoszlása a jövedelemváltozás iránya szerint, évenként

1. tábla

Év	A háztartások aránya, amelyeknek jövedelme az előző évi jövedelemhez viszonyítva						Összesen	Az egy főre jutó jövedelem az előző évi százalékában
	csökkent			növekedett				
	5 százaléknál többel	5 százaléknál kevesebbel	együtt	5 százaléknál kevesebbel	5 százaléknál többel	együtt		
1959...	18	9	27	16	57	73	100	108
1960...	19	13	32	17	51	68	100	105
1961...	26	16	42	17	41	58	100	103

2. ábra. A háztartások számának megoszlása a jövedelemváltozás iránya szerint, évenként

Megjegyzésre érdemes az a tény, hogy a „határozottan csökkenő”, illetve „határozottan növekvő” jövedelműeknél (az 5 százaléknál nagyobb jövedelemcsökkenést vagy növekedést mutató családoknál) már elég jelentékeny válto-

¹⁰ Az egy-egy évre vonatkozó számításoknál „változatlanoknak” az 5 százaléknál kisebb változást (növekedést vagy csökkenést) tekintettük. Itt a „mérce” más, mint négy év esetén, tehát indokolt, hogy kisebb intervallumot tekintsünk „változatlanoknak”. Ebből a szempontból a ± 5 százalék is magasnak tűnik, ismét csak technikai szempontok indokolták választásunkat.

zásról van szó. 1960 és 1961 között például az első csoportnál a csökkenés átlagos mértéke 17 százalék, a növekvő jövedelműeknél pedig az átlagos emelkedés 18 százalék.

Végeredményben azt állapíthatjuk meg, hogy a jövedelem átlagos változása a valóságban végbemenő folyamatot természetesen csak összefoglalóan tükrözi: az „átlagos” változás távolról sem tipikus, igen nagy az átlagostól eltérően viselkedő családok aránya. Másként: viszonylag kis átlagos változás is igen nagy ingadozásokat takar. Évi átlagos mintegy 5 százalékos növekedés például azt jelenti, hogy a családok csaknem háromnegyed részének helyzete — a csekély mértékű átlagos változás ellenére — elég jelentősen változik.

Általában nincs mód arra, hogy az egyes évekre vonatkozó globális élet-színvonal-számításoknál minden esetben kiszámítsuk a fenti szóródásokat is (ehhez speciálisan erre irányuló adatfelvételre van szükség). Az eddig mondottak azonban eléggé általános érvényűek ahhoz, hogy bizonyos támpontot nyújtsanak az itt nem vizsgált évek megfelelő adatainak értékeléséhez is. Bizonyítják, hogy szükség van egy kifejezetten e célt szolgáló speciális felvételre. Ezt a szerepet a háztartásstatisztikai adatfelvétel betöltheti, ha legalábbis részben konstans mintával dolgozik. Úgy véljük, ezt a szempontot nem lehet figyelmen kívül hagyni a háztartásstatisztikai adatszolgáltatásba bevont családok cseréjének gyakoriságáról nemzetközi fórumokon is évek óta folyó vitánál.

*

Kísérletet tettünk annak megállapítására is, hogy a vizsgált népességcsoport főbb rétegeit, csoportjait milyen mértékben érintették a jövedelemváltozások. Ezt a vizsgálatot csak három szempont szerint végeztük el: a vizsgált két fő társadalmi-gazdasági csoportra, vagyis a munkásokra és alkalmazottakra, az egyes jövedelemcsoportokra, valamint a budapesti és vidéki családokra vonatkozóan. Itt csak az első két szempont szerinti eredményeket közöljük, minthogy a budapesti és a vidéki eredmények között érdemleges különbségek nem voltak.

Az elemzés ilyen irányú elmélyítése kívánatosnak látszik. Így például érdeklődésre tarthatna számot a különböző nagyságú háztartások helyzetének alakulása, a jövedelmi helyzet alakulása attól függően, hogy hány kereső vagy hány gyermek van a háztartásban, vagy attól függően, hogy milyen idős a háztartásfő és milyen a család korösszetétele. E behatóbb kutatások elvégzésében a rendelkezésre álló idő korlátozott volta mellett részben bizonyos adatok hiánya, részben pedig az gátolt, hogy a minta nem volt elég nagy bizonyos kérdések részletes vizsgálatához.

A két társadalmi-gazdasági csoportra vonatkozó vizsgálat alapján úgy tűnik, hogy — a négyéves periódus két végpontja közötti változást tekintve — az alkalmazotti rétegnél viszonylag kevesebb a csökkenő mozgás, viszonylag jobban érvényesül az általában mutatkozó emelkedő tendencia, mint a munkásoknál. A két réteg némileg eltérő viselkedésére a 2. tábla adatai engednek következtetni.

Arra, hogy az alkalmazotti rétegnél mi lehet az oka a viszonylag nagyobb stabilitásnak, az aránylag gyakoribb és nagyobb mértékű jövedelememelkedésnek, a tanulmány második részében kísérelünk meg választ adni. Előbb még egy másik szempontból — a jövedelmi színvonal függvényében — is megvizsgáljuk, hogy kiket, milyen mértékben érintett a jövedelemváltozás.

2. tábla

Az alkalmazotti és munkáscsaládok számának megoszlása az egy főre jutó jövedelem változásának mértéke szerint

Az egy főre jutó jövedelemváltozás mértéke (százalék)		Az alkalmazotti	A munkás-
		családok száma (százalék)	
Csökkenés	50-nél több	—	0,6
	49 – 30	2,0	2,1
	29 – 10	6,9	9,2
	9 – 0*	8,9	13,6
Együtt		17,8	25,5
Növekedés	0 – 9*	15,0	19,0
	10 – 29	35,9	27,7
	30 – 49	14,7	14,3
	50-nél több	16,6	13,5
Együtt		82,2	74,5
Összesen		100,0	100,0

* Lásd a 808. oldalon * alatt közölt megjegyzést.

Mind a munkásoknál, mind az alkalmazottaknál (és ezen belül Budapesten és vidéki városokban egyaránt) az a határozott tendencia mutatkozott, hogy minél alacsonyabb volt a háztartás jövedelmi színvonala 1958-ban, annál nagyobb mértékű volt (átlagosan) a jövedelem növekedése 1961-ig. Ez a tendencia csak a legmagasabb jövedelmű alkalmazottaknál nem érvényesül, de hogy ez a törés véletlen-e vagy sem, arra adataink alapján nem tudunk megnyugtató választ adni. A változás nemcsak relatíve nagyobb az alacsony, mint a magasabb jövedelműeknél, hanem abszolút összegben is különbség van olyannyira, hogy azoknál, akik 1958-ban a felső jövedelemcsoportokhoz tartoztak, 1961-re effektíve csökkent a jövedelem színvonala.

3. tábla

Az egy főre jutó havi jövedelem az alkalmazotti és a munkásháztartásokban 1961-ben az 1958. évihez viszonyítva

Az egy főre jutó havi jövedelem (forint) 1958-ban	Az egy főre jutó jövedelem		
	az alkalmazotti	a munkás-	az összes
	háztartásokban 1961-ben (Index: 1958. év=100)		
— 600	131	126	128
600 – 800	123	120	121
800 – 1000	113	113	113
1000 – 1200	105	104	105
1200 – 1400	98	99	99
1400 – 1600	102	99	101
1600 –	106	74	94
Összesen	117	115	116

Ezek az arányok részben azért alakulhattak így, mert a vizsgált négy év során a kormányzat éppen arra törekedett, hogy a legalacsonyabb munkabéreket az átlagosnál jobban emelje. Emellett a vizsgált időszakra esett a három-

és többgyermekes családok családi pótlékának emelése is, és a sokgyermekes családok többnyire az alacsony jövedelmű csoportokban találhatóak.

A felsorolt központilag irányított okok mellett nyilván egy sor egyéb tényező is közrejátszott a fenti tendencia kialakulásában. Ezek közül egy tényezőt, illetve folyamatot érdemes külön is kiemelni, éspedig a családtagok számának változását. Ez ugyanis olyan tényező, amelynek eloszlását, azaz azt, hogy mely családokat érintse a változás, központi akarat semmilyen formában nem szabályozhatja.

Ismeretes, hogy az átlagos családnagyság és az egy főre jutó jövedelem színvonala között szoros összefüggés van: a vizsgált családoknál például 1958-ban a legalacsonyabb jövedelemcsoportban 4,4 fő, a legmagasabb jövedelmi csoportban 1,7 fő volt az átlagos taglétszám. (Az egész vizsgált sokaság esetében az átlag 3,4 körül volt.) Ilyen körülmények között nagyobb a statisztikai valószínűsége annak, hogy a népes családok létszáma nem nő tovább, illetve csökken, és természetesen fordítva: a magasabb jövedelmű és alacsony taglétszámú családoknál viszont nagyobb a valószínűsége a létszám emelkedésének.¹¹ Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy például olyan (fiatal) házaspárnál, ahol egy gyermek sincs, nagyobb a valószínűsége az első gyermek megszületésének, mint egy négygyermekes családnál az ötödik gyermek érkezésének — hiszen sokkal több az egy-, mint az ötgyermekes család. A tényleges helyzet valóban ennek megfelelően alakult: az alacsony jövedelmi szintű családoknál csökkent, a magas jövedelműeknél nőtt az átlagos taglétszám. Itt valóban „növekedést”, illetve „csökkenést” kell érteni, ugyanis ebben az esetben is (mint előbb, a jövedelememelkedésnél) 1958-ban és 1961-ben azonos családcsoporthoz van szó. (Így például az I. jövedelemcsoportba 1958-ban 288 család tartozott, ezek átlagos taglétszáma 1958 és 1961 közt 4,41 főről 4,21 főre csökkent.)

4. tábla
A családok átlagos taglétszáma jövedelemcsoportok szerint

Egy főre jutó havi jövedelem (forint) 1958-ban	Az átlagos taglétszám		
	1958-ban	1961-ben	
	az összes vizsgált családnál (fő)		
– 600.....	4,41	4,21	} csökkenő átlag- létszám
600 – 800.....	3,69	3,55	
800 – 1000.....	3,19	3,15	
1000 – 1200.....	2,71	2,80	} növekvő átlag- létszám
1200 – 1400.....	2,31	2,50	
1400 – 1600.....	2,01	2,09	
1600 –	1,69	1,99	

A már felsorolt objektív okok mellett lehet magának az alacsony jövedelmi szintnek is bizonyos „ösztönző” hatása: feltehető, hogy az alacsony jövedelmű háztartásoknál viszonylag erősebb a törekvés a jövedelmek valamilyen módon való növelésére, mint a magasabb jövedelműeknél.

A bekövetkezett változások hatásaként — minthogy a jövedelemnövelő tendenciák domináltak — a vizsgált családoknál 1961-ben lényegesen kedvezőbb volt a jövedelmi helyzet, mint 1958-ban: csökkent az alacsony jövedelemcsoportokba tartozók és nőtt a magasabb jövedelműek aránya.

¹¹ A vizsgált családok között nyugdíjasok nincsenek, azaz a vizsgált népesség jelentős része demográfiailag produktív korban van.

5. tábla

**A háztartások számának megoszlása
az egy főre jutó havi jövedelem nagyságcsoportjai szerint**

Sorszám	Az egy főre jutó havi jövedelem (forint)	A háztartások			
		1958		1961	
		száma	megoszlása (százalék)	száma	megoszlása (százalék)
I.	– 600.....	290	23	123	9
II.	600 – 800.....	366	28	304	23
III.	800 – 1000.....	298	23	324	25
IV.	1000 – 1200.....	155	12	230	18
V.	1200 – 1400.....	82	6	150	12
VI.	1400 – 1600.....	53	4	74	6
VII.	1600 –	46	4	85	7
	<i>Összesen</i>	<i>1290</i>	<i>100</i>	<i>1290</i>	<i>100</i>

Az eddig ismerttetett összefüggéseket és mozgásokat együttesen mutatja be a 6a. tábla, amelyből kitűnik, hogyan „szóródtak szét” a különböző jövedelemcsoportok között az 1958-ban meghatározott csoportba tartozó családok. A 6b. tábla arra a kérdésre ad feleletet, hogy milyen jövedelmi szintekről indultak 1958-ban azok a háztartások, amelyek 1961-ben egy meghatározott színvonalon éltek. (Ezt szemlélteti a 3. ábra.)

6. tábla

A családok jövedelemcsoportjának változása 1958 és 1961 között

a) A családok számának százalékos megoszlása aszerint, hogy az 1958. évi jövedelemcsoportból hova kerültek 1961-ben

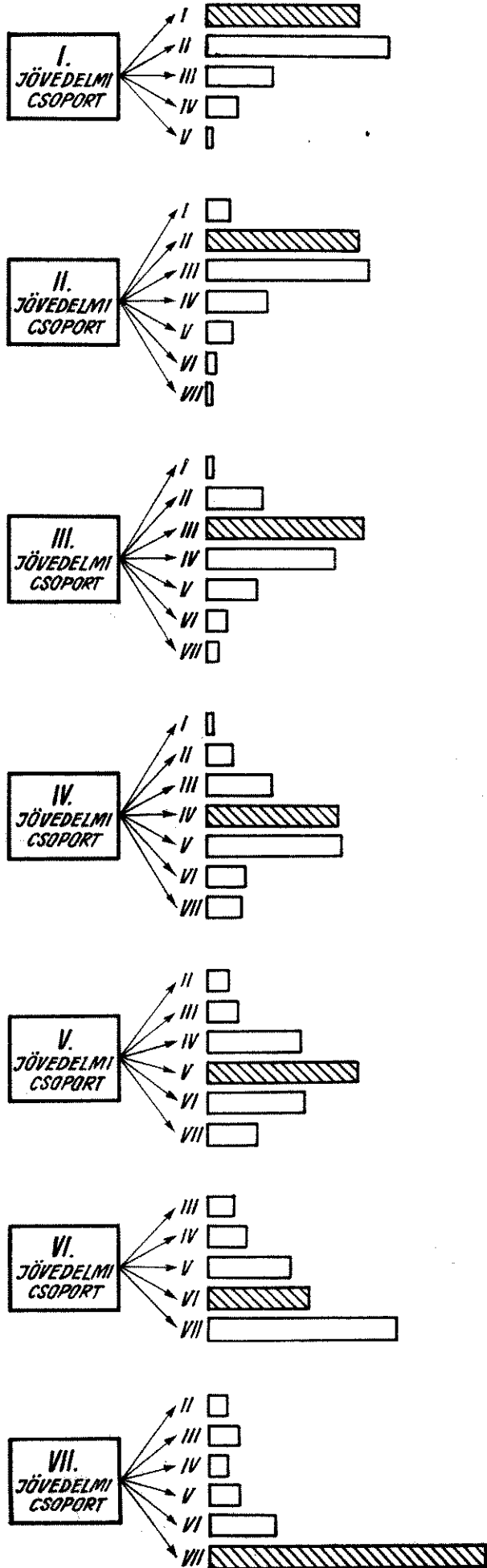
Az 1961. évi jövedelemcsoport Az induló, az 1958. évi jövedelemcsoport	Az							Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	jövedelemcsoportban levő családok százalékos aránya							
I.	35	42	15	7	1	0	0	100 (290 család)
II.	5	35	37	14	6	2	1	100 (366 család)
III.	1	13	36	30	12	5	3	100 (298 család)
IV.	1	6	15	30	31	9	8	100 (155 család)
V.	–	5	7	21	34	22	11	100 (82 család)
VI.	–	–	6	9	19	23	43	100 (53 család)
VII.	–	4	7	4	7	15	63	100 (46 család)

b) A családok számának százalékos megoszlása aszerint, hogy az 1961. évi jövedelemcsoporthoz tartozók melyik jövedelemcsoportból indultak 1958-ban

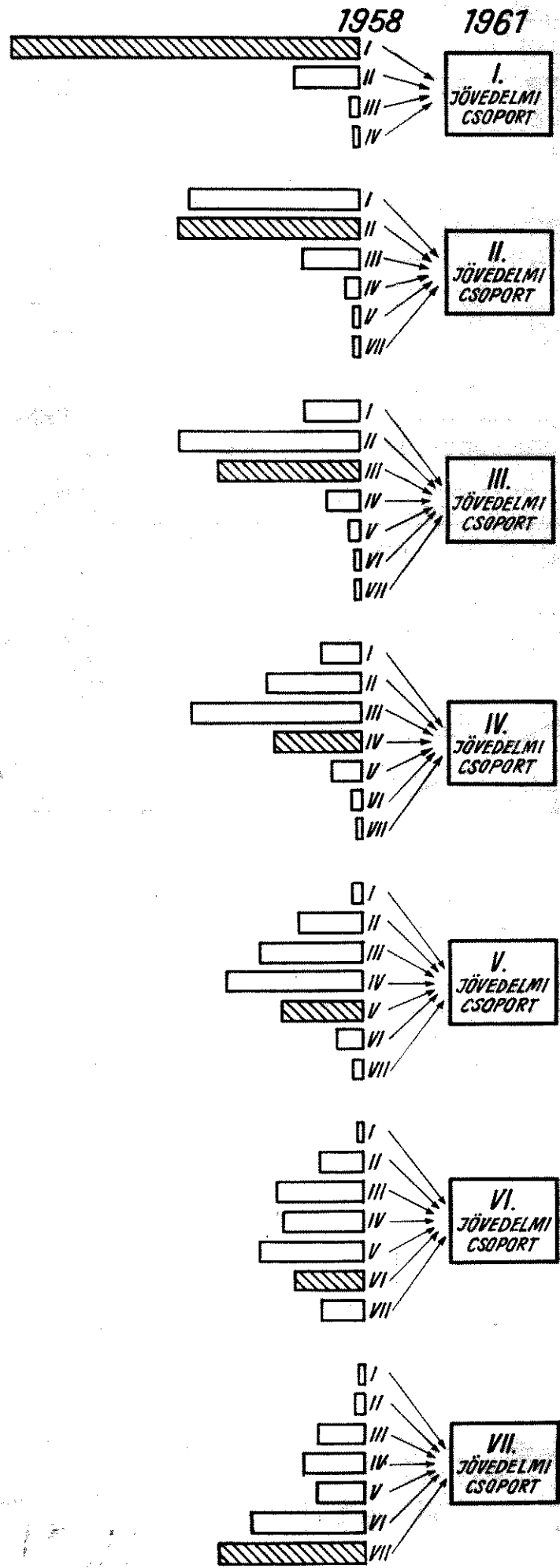
Az 1961-re elért jövedelemcsoport	Az							Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	jövedelemcsoportból indulók százalékos aránya							
I.	82	15	2	1	–	–	–	100 (123 család)
II.	40	42	13	3	1	–	1	100 (304 család)
III.	13	42	33	8	2	1	1	100 (324 család)
IV.	9	22	39	20	7	2	1	100 (230 család)
V.	2	15	24	32	19	6	2	100 (150 család)
VI.	1	10	20	19	24	16	10	100 (74 család)
VII.	1	2	11	14	11	27	34	100 (85 család)

3. ábra. A családok jövedelemcsoportjának változása 1958 és 1961 között

a.) HOVA KERÜLTEK A CSALÁDOK
1961-BEN 1958-HOZ KÉPEST

b.) HONNAN INDULTAK A CSALÁDOK
1958-BAN

Kétségtelen, hogy a korábbi jövedelmi szint bizonyos mértékig meghatározza a későbbi jövedelmi helyzetet, azaz a kettő között van bizonyos összefüggés. Erre mutat az, hogy a főatló mellett tömörülnek a legnagyobb gyakoriságok. Ugyanakkor — a korábban elmondottakkal összhangban — ez a stabilitás távolról sem teljes, még a nagyobb „ugrások” (két-három jövedelemcsoportnyi különbségek) is elég gyakoriak. Arra már korábban rámutattunk, hogy összesen csak a családok egyötöde maradt négy éven át azonos jövedelemcsoportban. Ezt az adatot most kiegészíthetjük azzal, hogy minden egyes jövedelemcsoportban a családok mintegy 20—30 százaléka olyan, melynek jövedelemcsoportja legalább kettővel változott 1958 és 1961 között (azaz például a IV. jövedelemcsoportból az I., II., VI. vagy VII. jövedelemcsoportba került.) Ami itt még szembetűnő, az az, hogy lényegében minden jövedelemcsoport egyformán „determinál”, minden esetben 30 százalék körül van az 1958-ban és 1962-ben azonos csoportba tartozók aránya. Az egyetlen kivétel a legfelső jövedelemcsoport, ám ez is csak látszólagos. Ennél a csoportnál ugyanis nem 200 forintos, hanem sokkal szélesebb az intervallum, ezért a „változatlan” 63 százalék mögött ennél több valóságos mozgás van.

A JÖVEDELEMVÁLTOZÁST ELŐIDÉZŐ TÉNYEZŐK

A jövedelemváltozásról eddig alkotott kép érzékeltette már, hogy mennyire kevésbé stabil a jövedelmi színvonal. A jövedelemváltozást előidéző tényezők vizsgálata csak megerősíti ezt a benyomást. A részletesebb vizsgálat ugyanis kimutatja, hogy a *változás törvényszerű*, és a változatlan jövedelmi szint is sok esetben éppen két vagy több ellentétes irányba ható tényező következményeként adódik.

A változást előidéző tényezők közül azok, amelyeknek egyenkénti hatását a rendelkezésre álló adatok alapján le tudjuk mérni, az alábbiak:

1. Az átlagkereset változása

Itt a család négy éven át azonos keresőinek összesített átlagos keresetéről van szó, az újonnan belépő vagy időközben a keresők közül kilépő keresők keresete nélkül. Ha tehát például 4 év alatt az egyik kereső keresete 20 százalékkal emelkedett, de valamelyik közbeeső évben egy nála alacsonyabb keresetű kereső lépett az eltartottak közül a keresők sorába s ezáltal a családi átlagkereset 10 százalékkal csökkent, akkor ez a változás két tényezőre bontva jelenik meg az alábbi számításokban: növelő tényező lesz a korábban is kereső személy átlagkeresetének változása, és ugyancsak növelő tényező lesz az, hogy egy eltartottból kereső lett.

2. A kereső-eltartott arány változása

A kereső-eltartott arányt¹² több olyan részösszetevőre tudjuk bontani, amelyeknek hatása külön-külön lemérhető:

a) A korábban eltartottak közül valaki keresővé lett. Ez jövedelemnövelő tényező, kivéve azt a ritka — és adataink alapján meg nem állapítható — esetet, amikor a kérdéses új keresőnek állásvállalása előtt valamilyen forrásból magasabb jövedelme volt, mint amit munkábaállása után meg tud keresni.

¹² A kereső csak az aktív keresőket jelenti. A nyugdíjasok az eltartottak között szerepelnek. Célszerűbb lett volna a nyugdíjasokat külön csoportként feltüntetni és a nyugdíjukat (sőt általában a társadalmi juttatásokat) is elkülöníteni az egyéb jövedelmektől, erre azonban a rendelkezésünkre álló adatok nem adtak lehetőséget.

b) A háztartásból egy eltartott kivált (meghalt, elment). Ez is általában jövedelemnövelő tényező, ismét kivéve azt az esetet, amikor olyan nyugdíjas (vagy eltartott) válik ki a háztartásból, akinek nyugdíja (vagy egyéni jövedelme) magasabb volt, mint a háztartás átlagos egy főre jutó jövedelme. Ez valószínűleg ismét ritka eset, az adatok alapján nem követhető nyomon.

c) Új eltartott lépett a háztartás tagjai közé (születés, házasság stb. révén). Általában jövedelemcsökkentő tényező.

d) Korábbi keresőből eltartott lett (többnyire nyugdíjazás miatt, esetleg egyéb okból, például amikor az anya szülés után otthon marad). Ez az esemény is csökkenti a családi jövedelmet, de nem olyan mértékben, mint egy új eltartott belépése. Ha a kereső eltartottá válása ugyanis nyugdíjazás miatt következik be, akkor a háztartás jövedelme nem csökken a teljes keresettel, hanem csak a kereset és a nyugdíj különbözetével.

e) Új kereső lépett a háztartásba (házasság stb. révén). E tényező a kereső-eltartott arányt egyértelműen javítja, az egy főre jutó jövedelmet pedig minden olyan esetben növeli, amikor az újonnan belépő kereső átlagkeresete magasabb, mint a háztartás korábbi egy főre jutó jövedelme.

f) A háztartás kereső tagjai közül valaki kiválik. Ez olyankor hat csökkentőleg, amikor a kérdéses kereső keresete magasabb volt, mint a korábbi egy főre jutó átlagos jövedelem.

A fenti tényezőkkel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a kereső-eltartott arány változása esetén nem mindig „teljes személyt” érint a változás: tekintettel arra, hogy — a nagyobb pontosság érdekében — a családtagok évi átlagos létszámával dolgozunk, igen gyakran az az eset, hogy például az első és utolsó év között a keresők száma csak 0,5 fővel nőtt, ami azt jelenti, hogy valaki egy fél évig dolgozott az utolsó évben. Ezért fordulhat elő, hogy olyan elméletileg rendkívül nagy hatású jelenség, mint például az, hogy egy eltartottból kereső lett, vagy hogy egy új eltartott került a tagok közé, viszonylag kevésbé módosítja a helyzetet, és ez az esemény a tényezők fontossági sorrendjében esetleg csak második-harmadik helyen szerepel.

3. Az ún. „egyéb jövedelmek” változása

Végül az utolsó tényező, melynek nagyságrendjét nyomon tudjuk követni, az ún. „egyéb jövedelem”, azaz az összes munkabérkereset és a háztartás összes jövedelme közötti különbség. Ez az összeg nyugdíjat és ösztöndíjat, másodállásért és „fusizásért” kapott pénzt, borraivalót és nyereményeket egyaránt tartalmaz. Sok benne az esetleges, egyszeri jövedelem, és ezért ez a tétel nagyon széles határok közt, időben is gyakran változhat.

Az alábbiakban ismertetjük, hogy egy-egy családnál a felsorolt tényezők közül hánynak volt említésre érdemes¹³ szerepe, melyek ezek, továbbá azt, hogy — több hatótényező esetén — melyik közülük a domináns.

A jövedelemváltozás vizsgálatánál elsősorban az tűnik szembe, hogy „mennyi minden történik” négy év alatt. A vizsgált 1300 család közül alig 30 százalék olyan, amelynél az előbb felsoroltak közül csak egy tényező hatott, további mintegy 50 százalékban két, 20 százalékban három vagy több tényező játszott szerepet. (Megjegyzendő, hogy — bár egy-egy háztartásnál csak azokat

¹³ „Az említésre érdemes” hatást relatíve értettük. Ha például egy tényező 25 százalékkal változtatta a jövedelmet, akkor a másik, 1 százalékos változást okozó tényezőt elhanyagoltuk. Ha viszont összesen 5 százalékkal változott a jövedelem, és ez is két egyenlő részből adódott, akkor mindkettőt figyelembe vettük.

a tényezőket vettük figyelembe, amelyek az adott esetben érdemlegesnek tünnek — összességükben itt igen különböző nagyságrendű változást előidéző tényezők szerepelnek.)

A hatótényezők száma és aránya

7. tábla

A hatótényezők száma	A háztartások száma		
	növekvő	csökkenő	összesen
	egy főre jutó jövedelem mellett		
Egy tényező	303	70	373
Két tényező.....	546	154	700
Három és több tényező	160	58	218
<i>Együtt</i>	<i>1009</i>	<i>282</i>	<i>1291</i>
		Százalék	
Egy tényező	30	25	29
Két tényező.....	54	55	54
Három és több tényező	16	20	17
<i>Együtt</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

A tényezők hathatnak egy irányba vagy ellentétesen. Úgy tűnik, hogy csökkenő jövedelmi szint esetén sokkal gyakoribb az ellentétes hatás, mint növekvő jövedelmek mellett, ami arra enged következtetni, hogy egy-egy erős jövedelemcsökkentő tényező hatását a családok igyekeznek tompítani, és erre bizonyos lehetőségek is nyílnak. (Egyébként számítási módszerünkben a nyugdíjazás például két ellentétes tényezőként jelenik meg: keresőből eltartott lesz, és az ún. egyéb jövedelem emelkedik.) Általában is igaz, hogy a valóságos esemény és ennek a mi számításainkban megjelenő vetülete nem pontosan fedik egymást. Bizonyos esetekben (tulajdonképpen csak a nyugdíjazásnál) egy valóságos eseményt technikai okokból két tényezővé kellett felbontanunk. Más esetekben viszont két-három valóságos eseményt — ha azokat nem tudtuk precízen nyomon követni — egy tényezőben foglalunk össze, vagy esetleg egyáltalán nem is mutatunk ki. Így például volt néhány olyan eset, amikor az apa vagy anya nyugdíjba ment (azaz keresőből eltartott lett), helyette viszont a gyermek munkába lépett. (Eltartottból kereső lett.) E két valóságos esemény, ha nem járt lényeges átlagkereset-változással, számításainkban egyáltalán nem jelentkezik. (Bár e torzítások a végeredményeket kevéssé befolyásolják, kétségkívül helyesebb lett volna minden egyes eseményt egyetlen tényezőként figyelembe venni. Ezt ezúttal is akadályozta, hogy hiányoztak a megfelelő részletességű adatok.) Az egyirányú és az ellentétes irányú tényezők hatására vonatkozó adatokat a 8. táblában foglaltuk össze.

Az egyes konkrét tényezőkre áttérve azt állapíthatjuk meg, hogy az egyes fő tényezők a jövedelem időbeni változtatásánál némileg más súllyal szerepelnek, mint egy-egy időszakon belül a jövedelmi különbségek létrehozásánál. Míg a munkás-alkalmazotti háztartások jövedelmi színvonalát elsősorban a kereső-eltartott arány befolyásolja, ennél lényegesen kisebb a kereseti szint és igen csekély az ún. egyéb jövedelmek szerepe, addig az időbeni változásnál, bár a sorrend azonos a fentivel, igen hasonló e három tényező súlya. Nagy azonban az egyes tényezők szerepe közti különbség, ha külön tekintjük a növekvő és csökkenő jövedelmű háztartásokat. Az első esetben dominál az átlagkereset változása: az összes növekvő jövedelmű család 40 százalékánál elsősorban ennek tud-

ható be a javulás. A csökkenő jövedelműeknél viszont csupán 18 százalék az, amelynél a helyzet romlása keresetcsökkenés miatt állt elő (az ilyen esetek egy kisebb részénél egyébként valójában állásváltoztatás miatt csökkent a kereset), viszont a családok közel felénél a kereső-eltartott arány romlása a csökkenés oka. Az ún. egyéb jövedelmek változása szintén nagyobb szerepet játszik csökkenő, mint emelkedő jövedelmek mellett. (Lásd a 9. táblát és a 4. ábrát.)

8. tábla

Két vagy több egyirányú és ellentétes tényező hatása

A tényezők hatása	Háztartások száma		Együtt
	növekvő	csökkenő	
	jövedelmi szint mellett		
Egyirányú	383	26	409
Ellentétes irányú	323	186	509
<i>Együtt</i>	706	212	918
		Százalék	
Egyirányú	93,6	6,4	100
Ellentétes irányú	63,5	36,5	100
<i>Együtt</i>	76,9	23,1	100

9. tábla

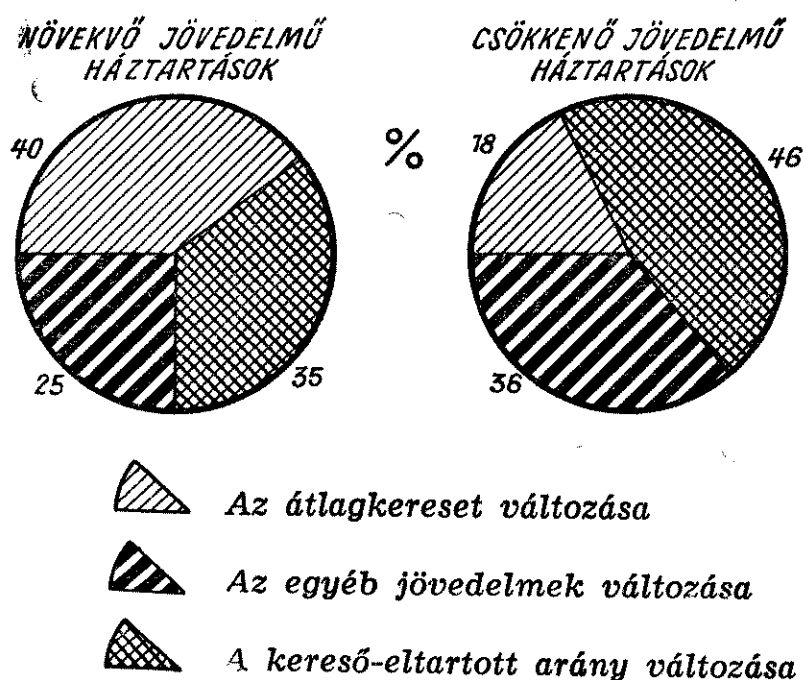
A jövedelmi szint változását előidéző domináló tényező

Domináló tényező	A háztartások száma		
	növekvő	csökkenő	összesen
	jövedelmek mellett		
Az átlagos kereset változása	406	52	458
A kereső-eltartott arány változása...	353	129	482
Az egyéb jövedelmek változása	250	101	351
<i>Összesen</i>	1009	282	1291
		Százalék	
Az átlagos kereset változása	40	18	36
A kereső-eltartott arány változása...	35	46	37
Az egyéb jövedelmek változása	25	36	27
<i>Összesen</i>	100	100	100

Ha nemcsak az első helyen álló, azaz domináns tényezőket vesszük figyelembe, hanem az összes ható okot, akkor valamelyest megváltozik az egyes tényezők közötti arány. Annak megfelelően, hogy az ún. „egyéb jövedelmek” igen heterogén tartalmú tényező és sokszor esetleges jellegű, vagyis valóban a legváltozékonyabb az általunk figyelembe vettek közül, ilyen változás fordul elő legtöbbször (az 1290 család közül 829-nél, azaz 64 százaléknál). Az átlagkeresetek változása a családok 60 százalékát érintette, a kereső-eltartott arányban volt — érthető módon — viszonylag legkevesebb mozgás. Ez az arány azonban így is igen magas: a vizsgált négyéves periódusban a családok 54 százalékánál fordult elő ilyen eset.¹⁴

¹⁴ Megjegyzendő, hogy itt is csak a két végpontot vetettük egybe. Ha tehát valamelyik közbülső évben volt változás, de az utolsó évig az 1958. évi „status quo” visszaállt, akkor ezt a mozgást itt figyelmen kívül hagytuk. Ez az elhanyagolás elsősorban valószínűleg az „egyéb jövedelmeket” érinti.

4. ábra. A jövedelemváltozást előidéző domináló tényező a növekvő, illetve a csökkenő jövedelmű háztartásoknál

A keresetváltozás esetében az általános fejlődéssel összhangban a növekvő tendencia a domináló. Ezt a tényt különösen jól világítja meg az, hogy az olyan esetek közül, amikor a keresetek változása volt a domináns, viszonylag milyen csekély, mindössze 11 százalék a csökkenő keresetek aránya (458-ból 52). Alig valamivel több a csökkenő átlagkeresetek aránya, ha az összes olyan háztartást vesszük figyelembe, amelyeknél volt keresetváltozás (781-ből 116, azaz 15 százalék). A kereset változása többnyire a korábbi azonos foglalkozáson belül elért fizetés-növekedés, azaz az átlagkereset változásának következménye, kisebb szerepet játszik e mozgásban a munkakörök változása. Technikai okok miatt nem tudtuk nyomon követni az átlagkereset és munkakörváltozás kapcsolatát az összes keresőnél, de azoknál a családoknál, melyekben csak egy kereső volt, erre lehetőség nyílt. A 385 ilyen család közül 5 százaléknál lényegében változatlan, 20 százaléknál csökkenő és 75 százaléknál emelkedő volt az átlagkereset. Ugyanakkor a növekvő keresetűek 16 százaléknál és a csökkenő keresetűek 26 százaléknál volt munkakörváltozás. Az előbbi jelenség feltétlenül pozitív ugyanúgy, mint maga az azonos munkakörön belül elért keresetváltozás, az utóbbi azonban, vagyis a csökkenő keresetűek között az állásváltatók viszonylag magas aránya, egy kevésbé stabilizálódott réteg létére látszik utalni.

A kereső-eltartott arány, mint említettük, többféleképpen módosulhat. A leggyakoribb esemény az (csak azokat az eseteket véve ismét figyelembe, amikor a kereső-eltartott arány mint domináns tényező szerepel), hogy a korábbi eltartottból kereső lett. Úgyszintén elég sok esetben csökken az eltartottak száma a háztartásból való kiválásuk révén. A harmadik leggyakoribb esemény új eltartott megjelenése. (Lásd a 10. táblát.)

A kereső-eltartott arány változásánál tehát szintén a kedvező tendencia dominál. Elméletileg, ha csak demográfiai jellegű változások lennének, akkor ezek nagyjából ugyanannyi esetben hatnának növelőleg, mint csökkentőleg; a születések és halálozások, az előregedés (azaz nyugdíjazás) és a munkaképes

kor elérése nagyjából — ha nem is teljesen — azonos nagyságrendűek. Mégis, az összes olyan eset közül, amikor a kereső-eltartott arányban valamilyen módosulás következett be, ez az esetek 72 százalékában hatott pozitív, 28 százalékában negatív irányban, ami világosan mutatja, hogy nem elsősorban demográfiai, hanem kedvező irányban ható elsődlegesen gazdasági jellegű tényezővel állunk itt is szemben. Egyébként a következő években a keresők aránya feltehetően nem fog ilyen mértékben tovább emelkedni, és ezt az adatok esetleges kivetítésénél feltétlenül szem előtt kell tartani.

A kereső-eltartott arány változásának részletezése

10. tábla

A kereső-eltartott arány módosulásának oka	A háztartások száma			A háztartások számának százalékos megoszlása		
	növekvő	csökkenő	összesen	növekvő	csökkenő	összesen
	jövedelmek mellett			jövedelmek mellett		
Eltartottból kereső lett	197	—	197	56	—	41
Eltartott kivált a háztartásból	127	—	127	36	—	26
Új eltartott lépett be	—	84	84	—	65	17
Keresőből eltartott lett	—	28	28	—	22	6
Új kereső lépett be	20	3	23	6	2	5
Kereső kivált a háztartásból .	9	14	23	2	11	5
<i>Összesen</i>	<i>353</i>	<i>129</i>	<i>482</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

A kereső-eltartott arány változásának elemzésénél egyébként nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy e változásnak csak jövedelmi kihatását vettük figyelembe, és ez távolról sem azonos a változásnak az egyének, családok számára kedvező vagy kedvezőtlen voltával, vagyis azzal, hogy a családok maguk ezeket az eseményeket hogyan értékelik. Számításainkban — bármilyen visszasan hangozzék is ez — egy eltartottnak a háztartásából való kiválása „pozitív irányú” változást hoz, holott egyéni tragédia, halál, válás, lehet ez esemény mögött. Ugyanakkor egy új eltartott megjelenése nálunk negatív előjellel jelenik meg, noha itt többnyire egy gyermek születéséről van szó, ami a család örömteli eseménye, és az öröm valószínűleg — legalábbis időlegesen — ellensúlyozza az anyagi helyzet romlását, ami amúgy sem érződik azonnal. Az újszülöttek esetében ugyanis nyilvánvalóan nem igaz, hogy az egy főre jutó jövedelem azonnal olyan mértékben csökken, mint ahogyan azt számításaink mutatják, hiszen ismeretes, hogy a kisgyermek szükségletei messze elmaradnak a felnőttek szükségletei mögött.

Ez a torzítás elvileg kiküszöbölhető, ha az egyéneket ún. fogyasztási egységre számítjuk át, és nem az egy főre, hanem az egy fogyasztási egységre jutó jövedelemmel jellemezzük a családok helyzetét. Az egy fogyasztási egységre történő számítás elvégzésére azonban, bár eredményei kétségtelenül érdekesek lennének, az adott esetben technikai lehetőségünk nem volt. Ennek a számításnak a hiánya természetesen nemcsak az újszülötteknél érződik, hanem — ellenkező előjellel — akkor is, amikor nem tudjuk kimutatni a család helyzetének abból adódó romlását, hogy a gyermekek felnőnek és egyre több kiadást tesznek

szükségessé. Ez egyébként még egy olyan jelenség, ami arra figyelmeztet, hogy a valóságos jövedelemmozgásnak és annak, ahogyan ezt a családok érzékelik, távolról sem kell fedeznie egymást.

Ami végül a vizsgált két fő réteget, a munkásokat és az alkalmazottakat illeti, viszonylag csekély eltéréseket találunk a jövedelemváltozást előidéző tényezők súlyarányában. Ami említésre méltó különbség, az talán csak az, hogy a munkásoknál viszonylag gyakoribb eset a keresetek csökkenése, mint az alkalmazottaknál, ami feltehetőleg azzal függ össze, hogy a munkásbérek jobban függenek az egyéni és vállalati teljesítményi tényezőktől, amik egyébként normális körülmények között is előidézhetik a kereset csökkenését, míg az alkalmazotti fizetések csak egészen kivételes esetben csökkennek. Ugyanezen helyzetből adódik a másik oldalon az, hogy az alkalmazotti családoknál nagyobb súllyal szerepel a jövedelemnövelő tényezők között a keresetnövekedés, mint a munkásoknál. Valószínűleg erre vezethető vissza az, hogy az alkalmazotti réteg-
nél nagyobb stabilitást, illetve kedvezőbb jövedelemalakulást találtunk, mint a munkásoknál.

11. tábla

A jövedelemváltozás főbb okai a munkás-, illetve alkalmazotti háztartásoknál
(1958—1961)

A változást előidéző fő ok	A csökkenő		A növekvő	
	jövedelmű családok számának százalékos megoszlása a jövedelemváltozás okai szerint			
	a munkás-	az alkalmazotti	a munkás-	az alkalmazotti
	háztartásoknál			
Átlagkereset változása.....	19	16	38	44
Egyéb (béren kívüli) jövedelmek változása	39	30	25	24
Kereső-eltartott arány változása.....	42	54	37	32
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Az eddig ismertett eredmények alapján a következőkben foglalhatjuk össze a tanulmány elején feltett két kérdésre adott válaszunkat.

Egyfelől kitűnt, hogy a jövedelemváltozás esetében is nagyok az átlag körüli szóródások, ezért az átlagos jövedelemváltozás nem elegendő a jövedelmi helyzet alakulásának jellemzésére. A nagy szóródás miatt, és annak ellenére, hogy az egész vizsgált időszakban is, az egyes évek között is a növekvő tendencia dominált, minden évben eléggé jelentős volt a csökkenő és stagnáló jövedelmű családok aránya. Ez akkor is említésre érdemes, ha a csökkenés mértéke nem volt túl nagy. A csökkenő és stagnáló jövedelmű családok hányada fordítottan arányos a jövedelemváltozás mértékével (vagyis ez az arány kisebb, ha a jövedelememelkedés mértéke nagyobb), de még viszonylag jelentős jövedelemnövekedés esetén sem elhanyagolható (16 százalékos növekedésnél is közel 40 százalék).

A másik lényeges eredményünk a jövedelemváltozást előidéző tényezőkkel kapcsolatos. Feltétlenül pozitívan értékelendő, hogy a jövedelemnövekedés ténye szorosan összefügg a tervszerű gazdasági fejlődéssel, a gazdasági mozgástörvényekkel: a növekvő jövedelmű családok kerekén 70 százalékánál vagy az átlagkeresetek növekedése, vagy korábbi eltartottak keresővé válása eredményezte

a helyzet javulását. A csökkenést előidéző tényezők viszont kívül esnek ezen a szférán és többnyire vagy egyedi véletlen eseményekkel függenek össze (mint például a munkabéren kívüli jövedelmek sok esetleges tényezővel összefüggő változása) vagy demográfiai változásokkal. Ez éppen arra mutat, hogy a jövedelem alakulásával összefüggő központi intézkedések úgyszólván csak a keresőkre vonatkoznak. Ha a gazdasági, pontosabban jövedelmi effektust célzó intézkedések hatósugara a demográfiai eseményekre az eddiginél nagyobb mértékben fog kiterjedni, akkor jelentős mértékben csökkenni fog azoknak a családoknak az aránya, amelyeknek anyagi helyzete egyik évről a másikra romlik. Ilyen módon például a családi pótlék tervbe vett emelésének, túl azon az elsődleges célon, hogy a sokgyermekes családok helyzetét azonnal javítja, olyan eredménye is lesz, hogy kedvezőbbé fogja tenni a jövedelemváltozás eddig érvényesülő tendenciáját.

РЕЗЮМЕ

Автор подвергает исследованию показатели динамики распределения доходов во времени и воздействующие на распределение факторы на основе выборки, состоящей из наблюдаемых в рамках статистики семейных бюджетов домашних хозяйств рабочих и служащих. В ходе своего исследования автор стремится получить ответ на два главных вопроса: 1. в каком направлении и в каких масштабах изменялся уровень доходов домашних хозяйств в течение исследуемого четырехлетнего периода и 2. какими главными причинами были обусловлены изменения уровня доходов.

SUMMARY

The author examines the characteristics of the income distribution in time as well as the factors influencing the distribution. This is done on the basis of a sample, derived from worker-employee households, observed in connection with household statistics. The author endeavours to answer two main questions, viz. *i*) what is the direction and extent of the changes in the income level of the households occurring during the four year period under review, and *ii*) what are the main causes which have brought about the changes in the income level.

MAGYARORSZÁG 1963. ÉVI IDEGENFORGALMA

DR. KOLACSEK ANDRÁS — DR. MARKOS BÉLA

Az idegenforgalom fejlesztése érdekében a közelmúlt évek folyamán tett intézkedések eredményeként a forgalom jelentősen emelkedett. 1963-ban 584 688 külföldi beutazó lépte át Magyarország határait, s több mint 7,6 millió napot töltöttek el az ország területén. Az ún. közhasználatú szálláshelyeket 357 323 külföldi vette igénybe, összesen 1 147 244 vendégnappal. A beutazók száma az előző évhez viszonyítva 26 százalékkal növekedett.

Bár a nemzetközi idegenforgalom áramlásába — a többi szocialista országhoz hasonlóan — Magyarország is csak 1955 óta kapcsolódott bele erősebben, idegenforgalmunk folyamatos fejlődése az 1957-ben bekövetkezett visszaesés után lényegében 1958-ban kezdődött. Azóta a következő eredményeket értük el.

1. tábla

Magyarország idegenforgalma

Év	A beutazók		A közhasználatú szálláshelyek	
	száma	vendégnapjai*	érkezései	vendégnapjai
ezer				
1958.....	153,6	2457,2	89,9	363,2
1959.....	189,7	2846,0	138,2	505,1
1960.....	244,4	3665,3	215,4	739,9
1961.....	336,7	5387,1	291,0	937,0
1962.....	464,0	6959,6	316,4	995,0
1963.....	584,7	7601,1	357,3	1147,2
1963.....	380,6	309,3	397,4	315,8

* Becslés, amelyet úgy számítottunk ki, hogy a Központi Statisztikai Hivatal Statisztikai Havi Közleményeiben, illetőleg a Statisztikai időszakos Közlemények népesedési kötetében kimutatott beutazó külföldi állampolgárok számát szoroztuk a Központi Statisztikai Hivatal által szervezett, nem teljeskörű felvételtől nyert átlagos tartózkodási idővel.

Hat év leforgása alatt a beutazó, illetőleg a közhasználatú szálláshelyeket igénybe vevő külföldiek száma csaknem megnégyszereződött, s számított tartózkodási napjaik, illetőleg vendégnapjaik száma több mint a háromszorosára emelkedett.

Érdekes megfigyelni, hogy a számított tartózkodási napoknak csak mintegy 14,2—20,1 százaléka jutott a közhasználatú szálláshelyekre. A tartózkodási

napok fennmaradó 79,9—85,8 százalékát a látogató és üdültetési forgalomban részt vett külföldieknek statisztikailag számba nem vett szálláshelyeken lebonyolódó forgalma alkotja.

Ennek okát elsősorban abban kell keresnünk, hogy az idegenforgalom nagy részét a külföldön élő magyarok, illetőleg rokonok és ismerősök látogatásai teszik ki. A Központi Statisztikai Hivatal nem teljeskörű felvétele szerint e látogatók a beutazóforgalomnak legjelentősebb részét (1958-ban 47,5, 1963-ban pedig 41,37 százalék) tették ki. Vitatható, hogy a látogatásnak mint úticélnak a bevállása minden esetben megfelel-e a valóságnak, de egyetértünk azzal, hogy arányaiban kétségtelenül ez a legjelentősebb tétel. A látogatóforgalom jellemző vonása a magasabb átlagos tartózkodási idő és a magánlakásokban való megszállás. Ennek hatására a magyar beutazóforgalomban rendkívül magas (1958-ban 16 nap, 1963-ban pedig 13 nap) átlagos tartózkodási idő alakult ki. Szerepet játszik e viszonylag magas átlagos tartózkodási idő kialakulásában az is, hogy a baráti szocialista országokból hazánkba irányuló idegenforgalomnak számottevő része csereüdültetés, illetőleg a tanintézmények cseréje keretében bonyolódik le. Az üdülőkben és diákszállókban jelentkező csereforgalmat egyébként úgyszintén nem figyeli meg a közhasználatú szálláshelyek tartózkodási statisztikája.

Idegenforgalmi politikánk számára iránymutató segítséget jelentene, ha megfelelő statisztikai adatgyűjtéssel vagy bizonyos reprezentatív piackutatási módszerekkel részletesebben meg lehetne világítani a külföldi eredetű idegenforgalomnak ezeket a ma még kevésbé ismert fontos területeit is.

Jelenleg a közhasználatú szálláshelyek vendégforgalmát figyeljük meg részletesebben. Egyedül e statisztika alapján nyílik lehetőség a felszabadulás előtti időszak adataival való pontosabb összehasonlításra, ezért elemzéseinkben elsősorban innen merítjük tényanyagunkat.

A közhasználatú szálláshelyek külföldi tartózkodási napjainak *szállásformák* szerinti megoszlása 1958 óta a következő volt.

2. tábla

A közhasználatú szálláshelyek külföldi tartózkodási napjai szállásformák szerint

Év	Szálló, motel	Fogadó	Turistaház	Egyéb	Összesen
	ezer tartózkodási nap				
1958.....	330,6	0,4	7,7	24,5	363,2
1959.....	461,2	0,8	11,0	33,1	506,1
1960.....	663,3	1,4	6,3	68,9	739,9
1961.....	848,5	3,4	19,9	65,2	937,0
1962.....	912,9	3,7	9,6	68,8	995,0
1963.....	1018,9	4,6	7,9	115,8	1147,2

A 2. tábla hat év konkrét adataival érzékelteti azt a tényt, hogy a külföldi vendégeknek átlagosan 90,5 százaléka szállodában és az azzal egyenlő értékűnek bizonyult motelekben kíván elhelyezkedni. A fogadók (átlagosan 0,3%) és a turistaházak (átlagosan 1,5%) alig játszanak szerepet a külföldi vendégek elhelyezésében. Egyrészt szállodai kapacitásunk elégtelenségére, másrészt az időközben létesített campingek sikerére vall az a helyzet, hogy míg a szállodák és a motelek forgalma csak megháromszorozódott (1958-hoz viszonyítva 308,2 száza-

lékot tesz ki), addig az egyéb közhasználatú szálláshelyek külföldi igénybevétele több mint négyszeresére emelkedett (1958-hoz viszonyítva 431,8 százalék), és jelentéktelen tényezőből számottevő tényezővé lett. 1963-ban a szállodák és a motelek a külföldi tartózkodási napoknak már csak 88,8 százalékát tudták befogadni, s 10,2 százalék „egyéb” szálláshelyekre kényszerült.

A külföldi eredetű idegenforgalomnak az ország területén való megoszlásáról teljes képet nem tudunk adni. A szállásigényes idegenforgalom területi elhelyezkedéséről azonban megfelelő tájékoztatást kapunk, ha az idegenforgalomban legnagyobb szerepet betöltő szállodai forgalom területi megoszlását vizsgáljuk.

3. tábla
A szállodai intézmények külföldi tartózkodási napjainak területi megoszlása

Év	Budapest	Balaton	Dunakanyar	Gyógy- fürdők	Magaslat	Egyéb	Összesen
	tartózkodási nap						
1958.....	268 575	41 302	1 195	91	9	27 528	338 700
1959.....	350 129	77 788	3 069	149	1 278	40 660	473 073
1960.....	480 089	128 189	627	373	1 205	60 562	671 045
1961.....	568 577	203 306	4 600	582	767	94 028	871 860
1962.....	620 352	206 117	1 162	990	—	97 610	926 231
1963.....	665 960	240 866	1 651	897	538	121 507	1 031 419

A 3. táblából első rátekintésre is kiviláglik Budapestnek és a Balatonnak a külföldi idegenforgalomban elfoglalt vezető szerepe. 1958-ban az egész ún. külföldi szállásigényes idegenforgalom 79,2 százaléka jutott Budapestre és 12,1 százaléka a Balatonra. Az ország egyéb területei csak a külföldi tartózkodási napok 8,7 százalékából részesednek. 1963-ig ezek az arányok lényegesen eltolódtak: a külföldi tartózkodási napok 64,5 százaléka esett Budapestre, 23,3 százalékuk a Balatonra s 12,2 százalékuk az ország egyéb területeire. A vizsgált hat év alatt az idegenforgalom 1963-ban 1958-hoz képest Budapesten 248,3, a Balatonon 583,1 és — a Dunakanyar, a gyógyfürdők és a magaslati üdülőhelyek jelentéktelen külföldi forgalmát figyelmen kívül hagyva — a megyei és járási székhelyeken és egyéb vidéki területeken 449,0 százalékot tett ki. Ezek az eredmények Budapest vezető idegenforgalmi helyének megőrzése mellett a Balaton és a vidéki városok idegenforgalmi szerepének jelentős megerősödéséről tanúskodnak. Feltehető azonban, hogy e helyzet kialakulásában része lehet Budapest különösen kedvezőtlen szállodai ellátottságának is. Az a körülmény, hogy Budapest szállodái különösen az idegenforgalmi főidényben már nem képesek kielégíteni a jelentkező külföldi igényeket,¹ nemcsak a főváros, hanem az egész ország idegenforgalmi fejlődését veszélyezteti, mert a külföldiek tekintélyes része ma is Budapestet kívánja elsősorban meglátogatni, s ha e szándékának megvalósítása akadályokba ütközik, inkább lemond magyarországi utazásáról.

Külföldi eredetű idegenforgalmunk származási országok szerinti megoszlásának 1958 és 1963 közötti fejlődését néhány fontosabb idegenforgalmi partnerünk forgalmának szemléltetésével jellemezhetjük.

¹ Szálláshelybázisunk elmaradottsága közismert. Véleményünket e kérdésben már többször kifejtettük. 1961-ben megjelent *Idegenforgalom* c. könyvünkben (122—125. old.) és a *Statisztikai Szemle* hasábjain is (lásd az 1961. évi 2. sz. 200—201. old.) foglalkoztunk e problémával. A szerzők egyike legutóbb 1964 áprilisában (az *Idegenforgalom* 21. számának 13—14. oldalán) ismét részletesen tárgyalta e kérdést. Ezért jelen cikkünkben eltekintünk szálláslehetőségeink színvonalának értékelésétől és a gyorsütemű fejlesztés szükségességének részletes indoklásától.

4. tábla

Néhány fontosabb idegenforgalmi partnerünk beutazó forgalma
és közhasználatú szálláshelyeken jelentkező vendégforgalma
(ezer)

Származási ország	Beutazók		Közhasználatú szálláshelyek			
			Vendégek		Tartózkodási napok	
	1958	1963	1958	1963	1958	1963
Csehszlovákia.....	46,6	147,5	21,4	69,3	62,2	158,4
Szovjetunió	25,3	88,5	15,5	44,3	53,1	126,2
Ausztria	8,4	86,9	4,5	31,2	14,5	98,4
Románia	20,5	72,2	6,1	13,9	24,6	35,7
Német Demokratikus Köz- társaság	11,7	53,6	13,9	52,2	74,0	227,4
Lengyelország	5,5	35,5	6,0	47,6	28,1	124,9
Német Szövetségi Köztársaság	4,6	31,8	3,0	24,0	12,6	99,8
Jugoszlávia.....	13,6	12,1	3,1	5,0	14,2	16,3
Amerikai Egyesült Államok.	0,8	9,6	3,9*	11,3	16,3*	40,2
Bulgária	4,0	6,0	2,9	8,8	12,0	28,8
Egyesült Királyság	1,5	5,7	1,2	7,6	6,7	32,2
Franciaország	2,8	8,4	2,7	12,0	11,4	40,6

* 1960.

Külföldi idegenforgalmunk származási országok szerinti 1963. évi számadatait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a legtöbb beutazó és egyben a közhasználatú szálláshelyeket igénybe vevő legtöbb külföldi vendégünk Csehszlovákiából érkezett. A beutazók számában a második helyen a Szovjetunió, a harmadik helyen Ausztria, a negyedik helyen Románia áll. Az ötödik helyen a Német Demokratikus Köztársaság következik.

A Csehszlovákiából, Szovjetunióból, Ausztriából és Romániából érkezett beutazók magas száma a szomszédos országokból származó idegenforgalom nagy fontosságára hívja fel a figyelmet. 1963-ban, Jugoszláviát is számításba véve, a szomszédos országok forgalma teljes külföldi idegenforgalmunk 69,7 százalékának felelt meg.

A 4. táblában feltüntetett szocialista országokból beutazók száma elérte teljes idegenforgalmunk 71,0 százalékát. A többi származási országból a teljes külföldi forgalom 29,0 százalékát kaptuk.

A közhasználatú szálláshelyeket igénybe vevő vendégek számában Csehszlovákia után a második helyen a Német Demokratikus Köztársaság áll. A harmadik helyet Lengyelország foglalja el.

Az a tény, hogy a szállodai érkezések száma a Német Demokratikus Köztársaság viszonylatában megközelíti, s Lengyelország, az Egyesült Államok, Bulgária, az Egyesült Királyság és Franciaország viszonylatában meghaladja a tényleges beutazók számát, arra vall, hogy ezekből a származási országokból érkezett látogatók utazásuk során, hazánk több helyét látogatták meg.

A közhasználatú szálláshelyeken a legtöbb tartózkodási nappal a Német Demokratikus Köztársaság, Csehszlovákia, a Szovjetunió és Lengyelország jelentkezett.

Idegenforgalmunk 1958 és 1963 közötti fejlődését elemezve a beutazók számában a legerősebb ütemű emelkedést az Egyesült Államok turistáinál látjuk (1958-hoz viszonyítva 1200 százalék), majd Ausztria (1034,5), a Német Szövetségi Köztársaság (691,2) Lengyelország (645,5), a Német Demokratikus Köztársaság

(458,7) és az Egyesült Királyság (380,0 százalék) következnek. A román, a szovjet és a francia beutazók száma hat év alatt több mint háromszorosára emelkedett, a bolgár látogatóké 50 százalékkal növekedett. A jugoszláv vendégek száma azonban 8,8 százalékkal csökkent.

A közhasználatú szálláshelyek külföldi vendégérkezéseinek számában a legnagyobb fejlődés a Német Szövetségi Köztársaságból jött vendégeknél mutatkozik. A második helyen Lengyelország, a harmadikon Ausztria, a negyediken az Egyesült Királyság áll.

A Német Szövetségi Köztársaság vezet a közhasználatú szálláshelyek tartózkodási napjainak fejlődésében is, a második helyen álló Ausztria s a harmadik helyet betöltő Egyesült Királyság előtt. Negyediknek viszont Lengyelország következik.

A közhasználatú szálláshelyek Amerikai Egyesült Államokból származó forgalmának alakulásáról részletes adatok csak 1960 óta állnak rendelkezésünkre. 1960-hoz viszonyítva az Egyesült Államokból származó idegenforgalom 1963-ban az érkezéseket tekintve 289,7 a tartózkodási napokat tekintve pedig 246,6 százalékot tett ki, ami — a vizsgált időszak rövidebb volta miatt — biztató eredménynek minősíthető.

A Magyarország területére belépett külföldieknek a beutazásnál használt közlekedési eszközök szerinti megoszlását, a vonatkozó határstatisztikai adatok alapján, 1963-ban a következő arányszámokkal jellemezhetjük.

A külföldiek megoszlása közlekedési eszközök szerint*
(1963)

Közlekedési eszköz	Százalék
Vasút	52
Gépjármű	37
Repülőgép	8
Hajó	2
Egyéb	1
Összesen 100	

* Becslés.

Mint ahogy 1960-ban az összes külföldi vendégeknek csak 26 százaléka érkezett gépjárművel, az 1963. évi adatok az autós idegenforgalom jelentős megnövekedését jelzik. Ugyanezen idő alatt a légi forgalom idegenforgalmi részesedése 7 százalékról 8 százalékra emelkedett.

**MAI IDEGENFORGALMI FEJLŐDÉSÜNK
ÉS A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTTI EREDMÉNYEK**

Eddigi adatainkkal idegenforgalmunk 1963. évi eredményeit s a legutóbbi esztendőben bekövetkezett fejlődés főbb irányait kívántuk jellemezni. Az elért eredményeket azonban csak akkor tudjuk reálisan értékelni, ha megfelelő összehasonlítási alapot találunk. Ezért adatainkat egyrészt saját korábbi idegenforgalmunk, másrészt a nemzetközi idegenforgalom jelenlegi adataihoz hasonlítjuk.

Magyarország csak az első világháború után kezdett önálló idegenforgalmi politikát folytatni. Erőfeszítéseink sikerrel jártak, s idegenforgalmunk 1937-ig jelentősen megnövekedett. Mint Európa legtöbb országában, nálunk is 1937-ben tetőzött a két háború közötti időszak külföldi eredetű idegenforgalma. Indokoltnak látszik tehát, hogy jelenlegi eredményeinket az akkor elért idegenforgalmi színvonalhoz mérjük.

A mai és az akkori eredmények összehasonlítása azonban meglehetősen nehéz feladat, mert hivatalos országos idegenforgalmi statisztikával csak 1951 óta rendelkezünk.

A második világháború előtti évekre vonatkozóan hivatalos statisztikaként egyedül a Fővárosi Statisztikai Hivatalnak Budapest szállodai forgalmáról kiadott közlései vehetők figyelembe, amelyeket 1935-től kezdve a Fővárosi Idegenforgalmi Hivatal igyekezett az illetékes vidéki szervektől gyűjtött adatokkal országos viszonylatban is kiegészíteni.

A Fővárosi Statisztikai Hivatal a második világháborút követően 1949-ig folytatta adatközlését, amelyet ekkor már a Magyar Idegenforgalmi Kutatóintézet egészített ki félhivatalos gyűjtésből származó vidéki idegenforgalmi statisztikai anyaggal.

Ennek az adatgyűjtésnek néhány eredményét mutatja be az 5. tábla.

5. tábla
Magyarország külföldi eredetű idegenforgalma*

Év	Érkezések		Tartózkodási napok	
	száma (ezer)	Index: 1937. év = 100	száma (ezer)	Index: 1937. év = 100
1935.....	284,4	74,3	933,8	60,9
1936.....	307,6	80,3	1030,2	67,2
1937.....	383,1	100,0	1535,0	100,0
1938.....	321,1	83,9	1389,2	90,5
1939.....	169,1	44,2	662,0	43,2
1940.....	84,2	22,0	358,0	23,4
1947.....	10,6	2,8	72,0	4,7
1948.....	31,2	8,2	175,1	11,5
1949.....	32,6	8,6	288,2	18,8

* A Fővárosi Statisztikai Hivatal budapesti, a Fővárosi Idegenforgalmi Hivatal és a Magyar Idegenforgalmi Kutatóintézet vidéki adatai.

Ez az összeállítás egyedül annak megvilágítására alkalmas, hogy a második világháború után milyen rendkívül alacsony színvonalról (1937-hez viszonyítva az érkezőket tekintve 2,8, a tartózkodási napokat tekintve 4,7 százalék) indult el külföldi eredetű idegenforgalmunk fejlődése. A közölt adatok azonos gyűjtési módja csak a táblán belüli összehasonlítást teszi lehetővé, de nem ad lehetőséget a mai határstatisztikával vagy szállásstatisztikával történő pontos egybevetésre, mert az akkori érkezési számok nem felelnek meg a mai beutazók vagy szállodai vendégek számának, s az akkori tartózkodási napok számából is hiányzanak a számított tartózkodási napok mai volumenének egyes fontos tényezői.

A külföldi eredetű idegenforgalom mai helyzetének megítélésénél nem folytathatunk tehát más eszközhöz, mint a Fővárosi Statisztikai Hivatal budapesti szállodastatisztikájához, amely alkalmas arra, hogy adatait a mai hivatalos budapesti szállodai statisztikával egybevegyük. Budapest a színhelye ma, s volt a színhelye akkor is a külföldi eredetű idegenforgalom legnagyobb részének, s így nem követünk el hibát, ha adatait jelzőszámokként felhasználjuk.

A budapesti szállodai jellegű intézmények külföldi eredetű idegenforgalmának jellemző adatai a következők.

6. tábla
A budapesti szállodai jellegű intézmények külföldi idegenforgalma

Év	Érkezések		Tartózkodási napok	
	száma (ezer)	Index: 1937. év = 100	száma (ezer)	Index: 1937. év = 100
1937*.....	182,7	100,0	653,3	100,0
1958.....	60,0	32,9	268,5	41,1
1959.....	87,8	48,1	350,1	53,6
1960.....	130,8	71,7	480,0	73,5
1961.....	167,8	91,9	569,5	87,1
1962.....	188,2	102,9	620,3	95,0
1963.....	194,9	100,6	666,0	101,9

* A férőhelyek száma 1937-ben 9486, 1963-ban 3754.

A budapesti szállodai jellegű intézmények külföldi eredetű idegenforgalma a vendégek számát tekintve 1962-ben, a tartózkodási napok számát tekintve 1963-ban túlta felül a két háború közötti legjobb esztendő színvonalát, s így 1963-ban mind az érkezések, mind a tartózkodási idő viszonylatában eddig még el nem ért fejlődési fokra érkezett. Természetesen a budapesti szállodajellegű intézmények külföldi forgalma nem azonosítható Budapest külföldi eredetű idegenforgalmával. Nemcsak a rokonlátogató forgalomra gondolunk, amelyet 1937-ben sem tartalmazott a statisztika, hanem arra a tényre is, hogy a szűkös szállodahelyzet következtében a külföldiek Budapesten is tömegesen veszik igénybe a fizetővendég-szolgálatot, a statisztikai megfigyelés körébe be nem vont diákszállókat, a városkörnyéki üdülőket, sőt nagyobb rendezvények alkalmából még a csónakházakat is. A Budapestet meglátogató külföldi üdülőhajók vendégeinek forgalma sem szerepel a jelenlegi szállodai statisztikánkban.

Ismerve azt a tényt, hogy az elmúlt hat esztendő alatt az ország más részeinek (Balaton, vidéki városok) idegenforgalma Budapest idegenforgalmánál erősebb ütemben fejlődött, megállapíthatjuk, hogy Magyarország 1963. évi külföldi eredetű idegenforgalma már lényegesen meghaladta a két háború közötti legjobb év idegenforgalmát. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a lényegesen megnövekedett idegenforgalom elszállásolására az 1937. évi idegenforgalmi férőhelyeknek még ma is csak alig 35 százaléka áll rendelkezésre.

MAI IDEGENFORGALMI FEJLŐDÉSÜNK ÉS EURÓPA NEMZETKÖZI IDEGENFORGALMA

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation de Coopération et de Développement Économiques, OCDE) „Le tourisme dans les pays de l'OCDE 1963” címen 1963 július—augusztusában Párizsban kiadott jelentése, amely a tagországok 1962. évi idegenforgalmi helyzetéről tájékoztat, az idegenforgalom további folyamatos fejlődéséről tudósít. A nemzetközi idegenforgalom erős fejlődését az életszínvonal általános emelkedésének és a népesség állandó szaporodásának tulajdonítja. A városlakóknak s újabban a mezőgazdasági lakosságnak is évről évre mind nagyobb tömegei töltik szabadságukat utazással. Ez a körülmény új és nagy lehetőségeket biztosít az idegenforgalom további fejlődése számára. A gépjármű és a repülőgép egyre nagyobb szerepet tölt be a turisták szállításában. Az idegenforgalmi utasoknak egyre nagyobb mozgási lehetőségük van: módjukban van rövid idő alatt több országot, nagyobb távolságokat bejárni s esztendőnként többször is útra kelni.

Igen érdekes a jelentésnek az a megállapítása, hogy a szervezethez tartozó országok lakóinak külföldi utazásokra fordított kiadásai 1951 és 1961 között kétszerte gyorsabb ütemben növekedtek, mint az egyes országok nemzeti jövedelme.

A közlekedési technika forradalmi fejlődése a nemzetközi idegenforgalmat — amely régen csak néhány „tradicionális” idegenforgalmi országra, majd néhány földrészre korlátozódott — a második világháború után tényleges világforgalommá tette. E forgalom keretében ma világszerte azonos fejlődési törvények érvényesülését látjuk. Ezért tanulságos számunkra is, ha a külföld idegenforgalmának fejlődési irányait figyelemmel kísérjük.

A világ idegenforgalmának volumenéről a Hivatalos Idegenforgalmi Szervezetek Nemzetközi Szövetségének (UIOOT) egyik legújabb közleményéből (Communiqué de Presse, No. 002/64) a következő tájékoztatást kapjuk.

7. tábla

*Az Idegenforgalmi Szervezetek Nemzetközi Szövetségének
68 tagországában számba vett idegenforgalom területi megoszlása*

Terület	Külföldiek vendégszáma		Bevétel 1962-ben (millió dollár)
	1961	1962	
Európa	53 988 716	58 779 866	4821,0
Észak-Amerika	15 642 406	16 385 364	1445,0
Dél-Amerika	2 793 712	3 023 772	1187,0
Ázsia – Ausztrália	1 111 381	1 200 831	388,8
Afrika	888 172	979 617	164,7
Közel-Kelet	859 078	963 921	108,2
<i>Összesen</i>	<i>75 283 465</i>	<i>81 333 371</i>	<i>8114,7</i>

Ha ez az összeállítás nem is adhat számunkra teljesnek mondható képet az egész világ tényleges nemzetközi idegenforgalmáról, mégis alkalmas arra, hogy a világforgalom területi megoszlásának arányairól tájékoztasson.

A világ idegenforgalmának legfőbb színtere ma is Európa, részesedése a világ összes idegenforgalmában mintegy 72 százalékot tesz ki. A világforgalom 20 százaléka jut Észak-Amerikára és 4 százaléka Dél-Amerikára. A többi terület a fennmaradó 4 százalékon osztozik.

A nemzetközi idegenforgalomból származó bevételeknek csak 59 százaléka jut Európára. Észak-Amerika is csak 18 százalékkal részesedik. Ezzel szemben Dél-Amerika — amely cím alatt a Karib-szigetek forgalma is helyet kapott — a bevételek 15 százalékát élvezi.

Az Európában jelentkező nemzetközi idegenforgalom vonulási irányára jellemző az a százalékos kimutatás, amelyet az OCDE már idézett jelentése saját tagországainak adatai szerinti tartózkodási napok alapján közöl. (Az adatokat lásd a 831. oldalon.)

Észak-Európa minimális és Dél-Európa maximális részesedési aránya arra utal, hogy az idegenforgalom legfontosabb útiránya a déli országok felé mutat, ahol az üdülni vágyó idegenek a legkedvezőbb időjárási viszonyokat és fürdőzési lehetőségeket találják.

A második legfontosabb helyet azonban Közép-Európa foglalja el 373 000 négyzetkilométeres területű három országgal Nyugat-Európa 932 000 négyzetkilométeres területen fekvő hat országa előtt.

Közép-Európa idegenforgalmi részesedési aránya hazánk idegenforgalmi fejlődése szempontjából sem közömbös jelenség. Megvannak azonban a lehetőségeink arra is, hogy a nálunk kedvezőtlenebb éghajlatú országok déliesebb környezetet kereső idegenforgalmának egy részét a magunk számára megszerezzük.

*A nemzetközi idegenforgalom megoszlása
Európa egyes területei között 1961-ben*

Terület	Százalék
<i>Nyugat-Európa</i> (Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg)	28
<i>Dél-Európa</i> (Görögország, Jugoszlávia, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Törökország)	41
<i>Közép-Európa</i> (Ausztria, Német Szövetségi Köztársaság, Svájc) ..	30
<i>Észak-Európa</i> (Skandináv országok)	1
<i>Összesen</i>	<i>100</i>

Néhány fontosabb ország külföldi eredetű idegenforgalmának adatairól a 8. tábla igyekszik képet adni. Ahol a megfelelő adatok rendelkezésünkre álltak, közöljük összehasonlításként a két világháború közötti időszak legjobb évének eredményeit és az 1937. évi színvonalhoz viszonyítva megadjuk az 1962. évi adatokat is.

Néhány fontosabb ország külföldi eredetű idegenforgalma

8. tábla

Ország	Érkezések		Index: 1937. év = 100	Tartózkodási napok		Index: 1937. év = 100
	1937	1962		1937	1962	
	ezer			ezer		
Ausztria	1222,9	5 620,1	457	6831,4	35 982,0	528
Belgium	—	—	—	1421,0	4 168,0	297
Bulgária	—	324,0	—	—	—	—
Csehszlovákia.....	300,3	696,6	232	—	—	—
Egyesült Királyság	403,2	1 955,5	488	—	—	—
Franciaország	1250,0	5 975,0	498	—	34 365,0	—
Görögország	153,7	541,0	360	—	4 921,8	—
Hollandia	—	1 557,7	—	784,0	3 837,1	480
Jugoszlávia.....	273,3	1 241,8	453	1430,9	5 270,1	376
Lengyelország	93,4	405,3	434	—	3 719,1	—
Magyarország	—	461,0	—	—	6 959,6	—
Német Szövetségi Köztársaság	—	5 322,6	—	—	11 183,0	—
Olaszország	5018,0	21 323,3	426	—	35 774,9	—
Portugália	—	409,5	—	—	1 354,4	—
Spanyolország	201,9	7 726,0	3863	—	—	—
Svájc	1614,9	5 597,0	349	8063,1	18 118,0	223
Szovjetunió	—	909,6	—	—	—	—
Törökország	—	472,9	—	—	—	—
Egyesült Államok.....	—	851,5	—	—	—	—

Források. Az 1937. évi adatok (Görögország kivételével) W. Hunziker—K. Krapf: *Allgemeine Fremdenverkehrslehre* (Zürich, 1942) c. könyvéből valók (41—42. old.); Görögország adata 1938-ra vonatkozik, A. N. Rozolis közlése alapján (*Revue de Tourisme*, 1962. évi 3. sz. 147. old.).

Az 1962. évi külföldi adatokat — Csehszlovákia kivételével — az OCDE „Le tourisme dans les pays de l'OCDE” és az UIOOT „Tourisme Européen en 1962” c. jelentései alapján állítottuk össze. A Csehszlovákiára vonatkozó adat a Csehszlovák Statisztikai Hivatal közlése.

A 8. táblában az összehasonlítás kedvéért Magyarország 1962. évi adatait is közöltük. Bár jól tudjuk, hogy a nemzetközi statisztikai adatgyűjtés módszereinek eltérése miatt a különböző országok abszolút számaidatit csak fenntartással hasonlíthatjuk össze, mégis meg kell állapítanunk, hogy 1962-ben Olaszországot negyvenhatszor, Spanyolországot tizenhétyszer, Franciaországot tizenháromszor s Ausztriát tizenkétszer annyi külföldi látogatta, mint Magyarországot. Az érkezések számában 18 ország között a 15. helyen álltunk.

Némileg kedvezőbb a helyzet a külföldi tartózkodási napok számában, ahol Ausztria, Olaszország, Franciaország, Svájc és a Német Szövetségi Köztársaság után, 12 ország között, a 6. hely volt a miénk.

Reálisabb az összehasonlítás eredménye, ha az abszolút számok helyett az egyes országok külföldi idegenforgalmának intenzitási fokát vizsgáljuk azt igyekezve megállapítani, hogy hány külföldi, illetve hány külföldi tartózkodási nap jutott az egyes országokban tíz négyzetkilométerre. Ez az eljárás sem ad teljesen pontos képet, hiszen alig van ország, amelyben egyenletesen oszlanának el az idegenforgalmi nevezetességek és az ezeket felkereső külföldiek, de a szaktudomány eddig még nem tudott olyan formulát találni, amely alkalmas lenne valamely országnak a többi országhoz viszonyított idegenforgalmi vonzóerejét számszerű pontossággal kifejezni.

1962-ben egész Európa nemzetközi idegenforgalmának intenzitása tíz négyzetkilométerenként 56 külföldi látogató volt. A legtöbb külföldit fogadó országok sorrendje pedig a következő: 1. Svájc (1355), 2. Olaszország (708), 3. Ausztria (670), 4. Német Szövetségi Köztársaság (214), 5. Spanyolország (153), 6. Franciaország (108). Ugyanakkor Magyarországon tíz négyzetkilométerre 46 külföldi beutazó jutott. (Ez az arány 1963-ban már 63 külföldre javult.)

Azon országok között, amelyekről rendelkezésünkre állt az 1962. évi tartózkodási statisztika, az idegenforgalmi intenzitás legnagyobb mértékét (10 négyzetkilométerenként 4388 tartózkodási nap) Svájcban látjuk. A második helyen Ausztria (4279), a harmadik helyen Belgium (1366), a negyedik helyen Olaszország (1187), az ötödik helyen Hollandia (1163) következik. Magyarország így is megmarad a hatodik helyen (748), elhagyva Franciaországot (641) és a Német Szövetségi Köztársaságot (450). Ez a körülmény külföldi eredetű idegenforgalmunk viszonylagos fejlettségét mutatja. Más kérdés, hogy idegenforgalmunk korábban ismerttetett összetétele, amelyre az üzleti forgalom viszonylag kis aránya jellemző, szerényebb gazdasági hozamban jut kifejezésre.

Azon országok között, amelyekről az 1937. évi adatok is rendelkezésünkre állottak, — az akkori színvonalat 100-nak véve — az érkezéseket tekintve a legnagyobb fejlődést (3863) Spanyolországban látjuk, amely nagyarányú felkészültségével, olcsó áraival és az idegenek nagy tömegei szempontjából újszerűnek számító idegenforgalmi nevezetességeivel a második világháború utáni időszakban került az élvonalba. Franciaország és az Egyesült Királyság két háború közötti idegenforgalmának csaknem ötszörösénél, Ausztria és Jugoszlávia akkori idegenforgalmának több mint négy és félszeresénél tart. Különös figyelmet érdemel Lengyelország kimagasló eredménye (434), amit a nyugati kapitalista országoknál lényegesen rövidebb idő alatt ért el. Hasonlóképpen kell értékelni Csehszlovákia idegenforgalmi színvonalát (232) is.

A tartózkodási napok számának a háború előtti színvonalhoz mért emelkedésében Ausztria (528) érte el a vizsgált országok közül a legnagyobb eredményt. Hollandiában csaknem ötszörösére, Jugoszláviában pedig csaknem négyszeresére növekedett a tartózkodási napok száma.

Valamennyi vizsgált ország idegenforgalmi fejlődését egybevetve (az 1937. évi színvonalhoz képest) 1962-ben az érkezések száma 487, a tartózkodási napok száma pedig 363 százalékot tett ki. Ez a két érték számszerűleg is rámutat arra, hogy a nemzetközi idegenforgalom második világháború utáni korszakában az idegenek érkezési száma erősebb ütemben emelkedik, mint tartózkodási napjaik száma. Lényegesen szerényebb keretek között ugyanezt tapasztalhattuk saját külföldi eredetű idegenforgalmunk alakulásában is.

A fejlődési ütem jellemző adatait a 9. tábla mutatja.

9. tábla

Néhány fontosabb ország nemzetközi idegenforgalmának fejlődési üteme a második világháború utáni időszakban

Ország	A két háború közötti színvonal		
	elérésének	megdup- lázódásának	megnégy- szereződésének
	éve		
	Külföldiek érkezése		
Ausztria	1952	1956	1961
Csehszlovákia.....	1959	1961	—
Egyesült Királyság	1948	1953	1960
Franciaország	1948	1949	1959
Görögország	1954	1960	—
Jugoszlávia.....	1954	1958	1962
Lengyelország	1957	1960	1962
Olaszország	1951	1955	1962
Spanyolország	1948	1949	1951
Svájc	1948	1954	—
	Külföldiek tartózkodási napjai		
Ausztria	1953	1956	1961
Belgium	1951	1955	—
Hollandia	1949	1953	1960
Jugoszlávia.....	1955	1959	—
Svájc	1951	1961	—

A 9. tábla arra is figyelmeztet, hogy az idegenforgalom fejlődési üteme a háború előtti színvonal megduplázódása után már lassúbbá válik. A magyar idegenforgalom jelenlegi viszonylagosan alacsonyabb fejlődési színvonala tehát — amennyiben szálláshelybázisunk megfelelő mértékű fejlesztésével kellőképpen alátámasztjuk — még további fejlődési lehetőségeket rejt magában.

Az OCDE idézett jelentése a 10. tábla szerinti áttekintést adja a kötelékébe tartozó országok külföldi eredetű aktív idegenforgalmának bevételeiről és külföldre irányuló passzív idegenforgalmának kiadásairól.

1962-ben a 10. táblában szereplő európai országok közül a legnagyobb idegenforgalmi bevételt Olaszország érte el. Sorban utána Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság, az Egyesült Királyság, Svájc és Ausztria következett.

A legnagyobb összegű idegenforgalmi kiadást az Amerikai Egyesült Államoknál látjuk, az amerikai utasok európai költsége azonban csak 660 millió dollárt tett ki.

Az európai országok számára legtöbb idegenforgalmi valutabevételt biztosító utasok tehát a nyugatnémetek voltak, akik 1962-ben csaknem annyit költöttek el idegenforgalmi utazásokra, mint a sorban utánuk következő amerikaiak és angolok együttesen.

10. tábla

Néhány fontosabb országnak a nemzetközi idegenforgalomból
származó bevételei és kiadásai 1962-ben

Ország	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
	millió dollár		
Ausztria	354,0	74,0	280,0
Egyesült Királyság	507,0	571,0	- 64,0
Franciaország	646,2	442,4	203,8
Görögország	76,0	21,8	54,2
Hollandia	180,0	174,0	6,0
Írország	127,7	53,8	73,9
Német Szövetségi Köztársaság	540,0	1171,0	- 631,0
Norvégia	60,4	59,6	0,8
Olaszország	847,0	124,0	723,0
Svájc	380,0	145,0	235,0
Svédország	122,0	136,0	- 14,0
Amerikai Egyesült Államok.....	921,0	1905,0*	- 984,0

* Ebből az Európában elköltött összeg 660 millió dollár.

A németek egyre fokozódó utazási forgalma Magyarország idegenforgalmi fejlődése szempontjából is kedvezően mérlegelhető jelenség.

Az idegenforgalom eddig még soha nem tapasztalt rohamos növekedése jelentős elszállásolási problémákat vetett fel a nyugati országokban is. A szállodai férőhelyeknek Franciaországban 68, Ausztriában 38, Belgiumban 35, Angliában 25, Hollandiában 20, Olaszországban 10 százaléka pusztult el vagy avult el a második világháború folyamán. S nemcsak a hiányzó férőhelyekről kellett gondoskodni, hanem az új idegenforgalom sokasodó új igényeinek megfelelő kielégítéséről is. Európa-szerte általánossá vált az a panasz, hogy a szállodaépítés nem tud lépést tartani az idegenforgalom fejlődésével.

A szállodai intézmények férőhelyei tekintetében a legfontosabb idegenforgalmi országokban a fejlődés következő menetét figyelhetjük meg.

11. tábla

Néhány ország szállodai férőhelyeinek száma
a második világháborút megelőző és követő esztendőkből

Ország	A szállodai intézmények férőhelyei (ezer ágy) a (az)				A háború előtti színvonal = 100
	háború előtt	1951.	1952.	1962.	
		évben			
Ausztria	160	138	179	323	201,8
Franciaország	600	500	565	1085	180,8
Német Szövetségi Köztársaság	640	240	331	644	100,0
Olaszország	234	248	278	922	393,7
Svájc	202	163	163	219	108,0

Forrás. A háború előtti adatok Hunziker és Krapf idézett könyvéből, az 1951. és 1952. évi adatok P. Bernecker közléséből (Zeitschrift für Fremdenverkehr, 1952. évi 4. sz.), az 1962. évi adatok az OCDE jelentéséből valók.

Ez a néhány adat is azt mutatja, hogy a szállodai intézmények férőhelyeinek fejlesztése — bár Olaszország már 1951-ben, Ausztria már 1952-ben túlhaladta, Franciaország pedig 1952-ben megközelítette a háború előtti ellátottságot — még

1962-ben sem felel meg az idegenforgalom időközben bekövetkezett fejlődésének. Ezért került sor a nyugati országokban is arra, hogy bizonyos kiegészítő szálláshelyek (campingek, fizetővendég-látás, diákszállók stb.) beállításával igyekezzenek a jelentkező igényeket kielégíteni.

Az OCDE jelentése a tagországok 1962. évi idegenforgalmi férőhelyeinek számáról és megoszlásáról a következő kimutatást közli.

12. tábla
Néhány fontosabb ország idegenforgalmi férőhelyei 1962-ben

Ország	Szállodai intézmények	Kiegészítő szálláshelyek	Összes ágyak száma
	ágyainak száma		
Ausztria	322 967	316 069	639 036
Belgium	111 679	157 454	269 133
Egyesült Királyság	1 067 250	150 000	1 217 250
Franciaország	1 085 105	105 970	1 191 075
Görögország	61 715	11 000	72 715
Írország	35 666	12 486	48 152
Jugoszlávia	60 390	67 051	127 441
Német Szövetségi Köztársaság	643 612	545 575	1 189 187
Norvégia	71 600	34 900	106 500
Olaszország	921 658	987 142	1 908 800
Spanyolország	331 061	49 111	380 172
Svájc	218 506	7 171	225 677
Svédország	73 000	35 000	108 000
Törökország	27 424	2 650	30 074
Összesen	5 031 633	2 481 579	7 513 212

A rendelkezésre álló idegenforgalmi szálláshelyek 33 százaléka tehát kiegészítő szálláshely. A fejlesztés irányát mi sem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy a felsorolt országokban 1955 és 1962 között 53 százalékkal növelték az idegenforgalmi férőhelyek számát, e kereten belül azonban a szállodai intézmények férőhelyeinek száma csak 13,3 százalékkal emelkedett, míg a kiegészítő férőhelyeket 419 százalékkal szaporították.

Ez a példa számunkra is tanulságos, mert a kiegészítő férőhelyek felhasználhatóságát igazolja.² Az életszínvonal általános emelkedésével, a lakásviszonyok javulásával és a lakáskultúra fejlődésével különösen a fizetővendéglátás hathatósabb megszervezése terén állnak nagy lehetőségek előttünk. A vendégek bizonyos kategóriái számára a campinghelyek szaporítása is célravezetőnek látszik. Nem szabad elfelejtenünk, hogy ez a megoldás valójában csak akkor jöhet számításba, amikor szállodai intézményeink ágykapacitása már nemcsak elérte, hanem lényegesen felül is múlta azt a férőhelymennyiséget, amellyel a második világháború előtt rendelkezünk. Igaz, hogy Ausztriában, Olaszországban és a Német Szövetségi Köztársaságban a szállodai intézményekben és a kiegészítő szálláshelyeken csaknem azonos mennyiségű ágyat találunk, de Olaszországnak közel négyszer, Ausztriának több mint kétszer annyi szállodai ágya van, mint amennyivel a háború után rendelkezett, s a Német Szövetségi Köztársaság is elérte már a korábbi férőhely-kapacitást.

*

² 1963-ban 16 700 szállodai férőhellyel rendelkezünk, ehhez járult a fizetővendég-szolgálat 15 400 férőhellyel, és 9 campinget ajánlottunk a külföldi turisták számára; az utóbbi 1964-ben 44-re emelkedett.

Nemzetközi idegenforgalmi szemlénk során csak az 1962. évi adatokra hivatkozhattunk, mert az 1963. évi adatok csak későbbi időpontban fognak megjelenni. Reméljük azonban, hogy a magyar idegenforgalom tényleges értékét s a ránk idegenforgalmi téren váró nagy lehetőségeket így is sikerült megvilágítanunk.

Az 1963-ról eddig közölt szórványos adatok az idegenforgalom további erős emelkedéséről tudósítanak. Anglia az előző évi közel két millió külföldi látogatóval szemben 2,2 millió látogatóról, Olaszország 21 millió vendég helyett 28 millió vendégről számol be. Spanyolország külföldi látogatottsága 7,7 millióról 10,9 millióra emelkedett. Magyarország 1963. évi eredményeit bevezetőnkben már részleteztük.

A külföldi idegenforgalmi szakértők bizalommal tekintenek a nemzetközi idegenforgalom további fejlődése elé, s bizalommal várhatunk új és nagyobb idegenforgalmi eredményeket mi is, ha megértjük és kielégítjük azokat a követelményeket, amelyeket a világmozgalommá szélesedett idegenforgalom további fejlődése állít elénk. A megértés jeleként könyvelhetjük el azokat a határozatokat, amelyek cikkünk lezárása után a helyes idegenforgalmi szervezet kialakítása, valamint a szállodaépítkezések meggyorsítása érdekében születtek.

РЕЗЮМЕ

В своем очерке авторы останавливаются на динамике иностранного туризма в Венгрии в период с 1958 по 1963 год. Они исследуют роль отдельных областей страны с точки зрения иностранного туризма и сравнивают туристический оборот в довоенный период (1937 год) и в 1963 году. Они приводят данные об иностранном туризме в мире и некоторых европейских странах и анализируют тенденции туристического оборота.

SUMMARY

The study informs the readers on the tourist traffic of Hungary between 1958 and 1963. It examines the role of the different parts of the country in the tourism, and compares the tourist traffic prior to the liberation, viz. in 1937, with that of 1963. Data are presented on the tourist traffic of the world and of selected European countries, and the tendencies of the turnover are analyzed.

AZ ÉPÍTŐIPAR AZ 1961 — 1963. ÉVEKBEN

KEREKES OTTÓ

A második ötéves terv időszakában — 1961-1965 között — az építőipar előtt álló legfontosabb feladatokat a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1960. június 29-i határozata¹ szabta meg. A határozat megállapította, hogy „... a második ötéves terv építőipari feladatait ... csak úgy lehet megoldani, ha az építőipar vezetését, szervezetét, műszaki felkészültségét magasabb színvonalra emeljük.”

A Központi Bizottság ennek érdekében — többek között — a következő feladatokat jelölte meg:

a) nagymértékben kell növelni az előregyártott fal-, födém- és más épületszerkezetek alkalmazását;

b) az építőipari géppark teljesítőképességét kétszeresére kell emelni, és különös figyelmet kell fordítani a befejező szak- és szerelőipari munkák gépesítésére;

c) a legnagyobb mértékben koncentrálni kell az építési beruházásokra fordított anyagi eszközöket és az építőipari kapacitásokat;

d) biztosítani kell a műszaki tervezés, az építőipari kivitelezés és az építőanyaggyártás megfelelő összehangolását;

e) széles körben kell alkalmazni a gazdaságos títusterveket;

f) biztosítani kell az épülő lakások egyenletesebb átadását, és fokozni kell azok felszereltségét.

1964. február 20-i ülésén a Központi Bizottság ismét foglalkozott az építőipar helyzetével. Ennek során értékelte az építőipar hároméves munkáját, és meghatározta az építőipar fejlesztésének további irányát.²

E cikkben az építőipar 1961—1963. években (a második ötéves tervidőszak első három évében) végzett munkájával, az 1960. júniusi párthatározat teljesítésével kívánok foglalkozni.

A népgazdaság szempontjából legfontosabb — elsősorban a beruházási programban szereplő — építkezések kivitelezését az állami építőipari vállalatok végzik. Ezért mindenek előtt az állami építőipar tevékenységével foglalkozom. Tekintettel azonban arra, hogy az országban folyó építőipari munkáknak az állami építőipar csak kb. 60 százalékát valósítja meg, szükségesnek látszik, hogy az országos építőipar eredményeiről és problémáiról is rövid áttekintést adjak.

¹ Az MSzMP Központi Bizottságának határozata a vegyipar fejlesztéséről, az építőipar feladatairól és az ipartelepítés helyzetéről. *Népszabadság*, 1960. július 2. 1—3. old.

² Határozat az építőipar munkájáról. *Népszabadság*, 1964. február 23. 1—2. old.

I. AZ ÉPÍTŐIPARI TERMELÉS ALAKULÁSA AZ 1961—1963. ÉVEKBEN

A második ötéves terv előírásai értelmében az építőiparnak — tehát az állami építőiparnak, az építőipari szövetkezeteknek, valamint az építési-szerelési munkákat saját rezsiben (házilagosan) végző nem építőipari szervezeteknek — építőipari termelésüket 1965-ig — 1960-hoz viszonyítva — 40,6 százalékkal kell növelniük. Az öt év alatt összesen mintegy 157 milliárd forint értékben kell építőipari munkát végezniük. Ebből az ötéves terv első három éve alatt kb. 87 milliárd forint összegű munkát kell megvalósítani, és az építőipari termelésnek 1963-ban 19 százalékkal kell meghaladnia az 1960. évi színvonalat.³

Az építőipar az ötéves terv első három évére vonatkozó előirányzatokat túlteljesítette. 1961 és 1963 között az állami építőipari vállalatok, az építőipari szövetkezetek és a házilagosan építkező nem építőipari szervezetek mintegy 90 milliárd forint értékben végeztek építőipari munkát, és az 1963-ban elvégzett munkák összege kb. 24 százalékkal múlta felül az 1960. évi építőipari termelést.

Jelentős — bár az előző három évhez képest csökkenő irányzatú — a magánépítkezések, azaz az építő magánkisiparosok által, valamint a lakosság saját erőivel megvalósított építkezések terjedelme is. (A terv nem terjed ki a magánépítkezésekre és ezért a fenti számok sem tartalmazzák ennek volumenét.) Az 1961—1963. években a magánépítkezések keretében mintegy 17,0 milliárd forint értékű építőipari munkát végeztek.

Az országban három év alatt elvégzett építőipari munkák értéke így 107 milliárd forintot tett ki, és 23 százalékkal volt több, mint amennyit a megelőző három évben (tehát a második hároméves terv időszakában) megvalósítottak.

Az országos építőipari termelés alakulása

1. tábla

Kivitelező szektor	1960.	1961.	1962.	1963.	1961—1963. években összesen	1963. évben az 1960. évi százaléká- ban	1961—1963. években az 1958—1960. évek száza- lékában
	évben (milliárd forint)*						
Állami építőipar	17,2	18,1	19,8	20,7	58,6	120,2	127,1
Építőipari szövetkezetek	1,3	1,3	1,4	1,7	4,4	136,5	141,6
Házilag építkezések	7,6	8,1	9,0	9,9	27,0	130,6	140,2
Együtt	26,1	27,5	30,2	32,3	90,0	124,2	131,2
Magánépítkezések	6,1	6,5	5,5	5,0	17,0	82,0	93,9
<i>Országos építőipar</i>	<i>32,2</i>	<i>34,0</i>	<i>35,7</i>	<i>37,3</i>	<i>107,0</i>	<i>116,0</i>	<i>123,2</i>

* Összehasonlítható áron. Megjegyezzük, hogy a tanulmányban szereplő 1963. évi adatok előzetesek.

Nem tekinthető kedvező jelenségnek, hogy az építőipari szövetkezetekben, valamint a házilagosan építkező szervezetekben a növekedés üteme gyorsabb volt, mint az állami építőiparban. E szervezetekben ugyanis az állami építőiparnál lényegesen alacsonyabb a termelékenység színvonala, és így kevésbé gazdaságosan építkeznek. Az alacsony termelékenységre jellemző, hogy míg az építőipari szövetkezetekben 1963-ban 18—19 000 termelő 1,7 milliárd forint értékű építőipari munkát végzett, addig az állami építőiparban ugyanennyi

³ Az ötéves tervelőirányzatra vonatkozó adatok megállapításánál számításba vettem, hogy az építőipar árszínvonala az ötéves tervben figyelembe vett árakhoz képest mintegy 6—7 százalékkal csökkent, továbbá azt, hogy az országos építőipar szempontjából számba vett szervezetek köre megváltozott. (Igy például 1963. január 1-től a távvezeték-építés adatai is megfigyelésre kerülnek. Az erre vonatkozó adatokkal mind a tervszámokat, mind a tényszámokat — részben becsléssel — korrigáltam.)

munkás mintegy 3 milliárd forint értékű munka elvégzésére volt képes. A házilagos építkezéseken teljesített közel 10 milliárd forint összegű munka elvégzéséhez mintegy 100 000 dolgozó munkájára volt szükség. Az állami építőiparban hasonló összegű építőipari munkához csak 63 000 építőipari munkás szükséges. E szervezetekben tehát a termelés emeléséhez az állami építőiparhoz képest viszonylag nagyobb munkaerő-létszám igénybevétele szükséges. A termelékenység színvonala e szervezetekben még annak figyelembevételével is alacsony, hogy a munkák jellege némileg eltér az állami építőiparban végzett munkák jellegétől.

A nem építőipari szervezetekben végzett ún. házilagos építőipari tevékenység tulajdonképpen két részre osztható. Az egyikbe tartoznak azok a speciálisnak tekinthető építőipari munkák, melyek nem illenek az építőipari szervezetek (állami építőipari vállalatok) profiljába. Ilyenek többek között a bányaeépítési munkák, melyeket általában a bányászati vállalatok végeznek, az Országos Vízügyi Főigazgatóság hatáskörébe tartozó vízgazdálkodási, árvédelmi stb. munkák, a Posta által végzett vezetéképítési munkák stb. A házilagos építkezések másik csoportjába azok a munkák tartoznak, melyek semmiben sem különböznek az építőipari szervezetek által végzett munkáktól. (Például iparvállalatok, kereskedelmi vállalatok vagy költségvetési szervek által végzett kisebb-nagyobb beruházási, vagy felújítási jellegű munkák, mezőgazdasági termelőszövetkezetek vagy állami gazdaságok által megvalósított mezőgazdasági épületek stb.) Elsősorban ebbe az utóbbi csoportba tartozó munkák csökkentése volna kívánatos, illetve az, hogy e munkáknak minél nagyobb részét — mindenekelőtt a beruházási jellegű, valamint a jelentősebb felújítási munkákat — megfelelően felkészült építőipari szervezetek végezzék el. Erre utal az 1964. februári párthatározat azon előírása is, mely szerint: „A népgazdasági tervek biztosítsák, hogy a népgazdaság építési szükségleteinek kielégítése elsősorban a technikailag fejlettebb és magasabb termelékenységű építőipari szervezetek révén valósuljon meg.”

A házilagos építkezések volumenének nagymértékű emelkedéséhez hozzájárult, hogy a kedvezőbb munkafeltételek következtében általában nem kellett létszámhiánnyal küzdeniük. A kedvezőbb munkafeltétel nem jelent feltétlenül magasabb bérszínvonalat, hanem inkább azt, hogy e szervezetek általában lakhelyükön tudnak a munkásoknak munkát biztosítani.

Az építőipari szövetkezetek elsődleges feladata, hogy a lakosság részéről felmerülő építési igényeknek eleget tegyenek. Sajnos, az építőipari szövetkezetek az elmúlt években ezt a kötelezettségüket csak részben teljesítették. Munkájuknak még 1963-ban is csak kisebb részét — kevesebb mint 40 százalékát — végezték a lakosság részére. E helyzeten annál is inkább változtatni kell, mert az 1964. februári párthatározat előírásai szerint az építőipari szövetkezeteknek „a lakosság közvetlen megrendelésére” tömegesen kell többszintes lakóházakat felépíteniük. A párthatározat egyúttal ezzel összefüggésben a szövetkezetek technikai alapjának fejlesztését is előírja.

A magánépítkezéseknek az ad különös jelentőséget, hogy ezek keretében épül meg — különösen az első időszakban — a tizenötéves lakásépítési programban előirányzott lakások jelentős része. A magánépítési tevékenység különösen 1957 után lendült fel és azóta évről évre mintegy 30—35 000 lakást építenek fel magán erővel. 1962-ben és 1963-ban némi visszaesés volt tapasztalható.

Az országos építőipari tevékenység vázlatos áttekintése után részletesebben szeretnék foglalkozni az állami építőipar működésével.

II. AZ ÁLLAMI ÉPÍTŐIPAR MŰKÖDÉSE AZ ÖTÉVES TERV ELSŐ HÁROM ÉVÉBEN

A második ötéves terv előírásai értelmében az állami építőipari vállalatoknak öt év alatt 49 százalékkal kell építőipari termelésüket emelni. Az ötéves terv az építőipari termelés évről évre növekvő ütemű fejlődésével számolt. Eszerint 1962-ben 7, 1963-ban és 1964-ben 9, 1965-ben pedig 11 százalékkal kell — előző évhez viszonyítva — a termelést emelni.

Az éves népgazdasági tervek ezzel ellentétben már az első években is igen magasan állapították meg a fejlődés ütemét. Így — mivel 1961-ben az alacsonyan (2,6 százalékban) megállapított fejlődési előirányzatot az állami építőipar túlteljesítette — 1962-re 14, 1963-ra pedig több mint 13 százalékos termelésemelkedést irányoztak elő az előző évhez viszonyítva. Az állami építőipar ezt az előirányzatot — annak ellenére, hogy termelése évről évre emelkedett — sem 1962-ben, sem 1963-ban nem tudta teljesíteni, és 1963-ban — bár a termelés emelkedése az ötéves tervben megszabottal közel azonos mértékű volt — az éves népgazdasági tervtől 8 százalékkal elmaradt.

Az 1964. évi népgazdasági terv ismét nagymértékű — 15 százalékos — emelkedést ír elő. Bár a terv teljesítéséhez szükséges „tartalékok” — mint az a későbbiekből ki fog tűnni — megvannak az állami építőiparban, ez mégis különleges erőfeszítéseket kíván.

2. tábla

Az építőipari termelés fejlődésének üteme az ötéves terv, valamint az éves népgazdasági tervek szerint és ténylegesen

Év	Az építőipari termelés alakulása					
	az előző évi			az 1960. évi		
	százalékában					
	az ötéves terv szerint	az éves operatív terv	ténylegesen	az ötéves terv szerint	az éves operatív terv	ténylegesen
1961....	.	103	105	.	103	105
1962....	107	114	110	113	119	115
1963....	109	113	104	123	131	120
1964....	109	115	.	134	138	.
1965....	111	.	.	149	.	.

Az állami építőipar 1961-ben 18,0, 1962-ben 19,8, 1963-ban pedig 20,7 milliárd forint értékben végzett építési-szerelési munkát. A három év alatt összesen elvégzett 58,5 milliárd forint értékű építőipari munka — az éves tervekkel szemben mutatkozó nagymértékű lemaradás ellenére — alig fél százalékkal volt csak kevesebb, mint amennyit az ötéves terv erre az időszakra előírt. (Lásd a 3. táblát.)

Az állami építőipari vállalatok az ötéves terv első három évében 27 százalékkal több építési-szerelési munkát végeztek, mint a megelőző három évben. Ennél valamivel nagyobb mértékben nőtt a lakásépítkezések üteme. 1961—1963 között az állami építőipari vállalatok több mint 56 000 lakást építettek, 32 százalékkal többet, mint 1958 és 1960 között.

3. tábla

Az építési-szerelési munkák összegének alakulása

Év	Építőipari termelés				
	1963. január 1-i árakon (milliárd forint)			az éves terv	az 1960. évi
	az ötéves	az éves operatív	ténylegesen	százalékában	
	terv szerint				
1960.....	—	17,1	17,2	100,8	100,0
1961.....	18,0*	17,7	18,0	102,1	104,8
1962.....	19,5	20,6	19,8	96,3	115,1
1963.....	21,3	22,5	20,7	92,0	120,3
<i>1961—1963. évben összesen</i>	<i>58,8</i>	<i>—</i>	<i>58,5</i>	<i>—</i>	<i>—</i>

* Tényszám. (Mivel az ötéves tervet 1961 októberében hagyták jóvá, 1961-re vonatkozóan abban nem szerepelt tervszám.)

A tizenötéves lakásépítési program keretében — mely 1961 és 1975 között egymillió lakás felépítését irányozta elő — évről évre nagyobb feladatok hárulnak az állami építőiparra. Míg a második hároméves terv időszakában az összes lakásoknak kevesebb mint negyedrésze készült állami kivitelezésben, addig az utolsó három évben már közel egyharmada. Ehhez hozzájárul az is, hogy a magánérőkkel megvalósított lakások száma az utolsó három évben csökkent. A következő években az állami kivitelezésű lakások aránya tovább fog növekedni.

4. tábla

A lakásépítkezések alakulása

Időszak	Az összes felépített lakások száma	Ebből állami kivitelezésben felépített lakások	
		száma	aránya (százalék)
1958—1960.....	179 991	42 588	23,7
1961.....	67 527	18 040	26,7
1962.....	54 099	19 127	35,4
1963.....	52 728	19 233	36,5
<i>1961—1963. évben összesen</i>	<i>174 354</i>	<i>56 400</i>	<i>32,3</i>

A lakásépítési tervet az állami építőipari vállalatok mind 1961-ben, mind 1962-ben túlteljesítették, 1963-ban azonban az előirányzattól (20 701 lakás) kb. 7 százalékkal elmaradtak.

Joggal felvetődik a kérdés: mi az oka annak, hogy az állami építőipar az utolsó két évben számottevően elmaradt éves tervétől, sőt 1963-ban a lakásépítési előirányzatot sem teljesítette?

A továbbiakban erre a kérdésre szeretnék feleletet adni. Ennek érdekében részletes vizsgálat tárgyává kell tennem néhány olyan tényezőt, amelyek az építőipar működésére hatást gyakoroltak.

1. Az állami építőipar munkaerőhelyzete

Az állami építőipar problémái között leggyakrabban a munkaerőhiányról hallunk. Különös hangsúllyal merült fel ez a probléma 1963-ban, amikor az első negyedévi időjárás amúgyis jelentős termelést okozott.

Az 1963. évi népgazdasági terv — a termelés 13,4 százalékos növekedésének előírásakor számottevő létszámemelkedéssel számolt. Az építőipari munkások tényleges létszáma azonban 1963-ban kisebb volt, mint az előző évben, sőt kisebb, mint 1959-ben. 1959-óta egyébként az építőipari munkások létszáma — kisebb ingadozással — stagnál; a termelési feladatok viszont évről évre nőnek.

5. tábla

Az építőipari munkások létszámának alakulása

Év	Az építőipari munkások átlagos állományi létszáma			Építőipari termelés az éves terv szerint
	fő	az 1959. évi százalékában	az előző évi százalékában	
1959.....	131 501	100,0	.	.
1960.....	134 914	102,6	102,6	108,7
1961.....	128 528	97,7	95,3	102,6
1962.....	132 810	101,0	103,3	114,0
1963.....	131 217	99,8	98,8	113,4

Különösen nagy a távolság a termelési tervelőirányzat és a tényleges létszámváltozás között az utolsó két évben. Ez az a két év, amikor az állami építőipar nem teljesítette éves tervét.

Az 1963. évi átlagos állományi létszám alakulását befolyásolta, hogy szokatlanul sok munkást küldtek fagyszabadságra. Míg 1961-ben és 1962-ben a január—február hónapok átlagos építőipari munkáslétszáma „csak” kb. 30 000 fővel volt kisebb az előző évi decemberi létszámnál, addig 1963-ban már 55 000 fővel.⁴

6. tábla

Az építőipari munkások létszámának alakulása havonta

Hónap	1961.	1962.	1963.	1963. évben az 1962. évi százalékában
	évben			
Január	105 470	100 140	89 086	89,0
Február	96 376	100 230	75 875	75,7
Március	126 398	118 738	120 155	101,2
Április	134 230	135 406	144 506	106,7
Május	135 846	138 797	147 769	106,5
Június	135 841	140 300	148 238	105,7
Július	136 168	143 987	148 023	102,8
Augusztus	134 482	144 085	146 675	101,8
Szeptember	137 445	145 475	143 153	98,4
Október	135 369	145 716	141 355	97,6
November	135 636	144 415	139 442	96,6
December	129 082	136 328	130 119	95,4

Az 1963 éveleji nagy visszaesés ellenére sikerült már áprilisra az 1962. évinél közel 7 százalékkal magasabb létszámot biztosítani, de a tervezett létszámot nem érték el, sőt júniustól kezdve állandóan csökkent a munkások létszáma; szeptemberig.

⁴ Itt említem meg, hogy 1964-ben — ilyen tekintetben — az 1961—1962. éveknél is kedvezőbb volt a helyzet. A január—februári létszám csak 20 000 fővel kisebb az 1963. decemberi létszámnál, és abszolút mértékben is (110 000 fő) nagyobb volt, mint az előző három év bármelyikének január—februári létszáma.

tembertől kezdve pedig minden hónapban alacsonyabb volt az 1962. évi azonos havi létszámnál. (Ilyen jelenség a korábbi években nem volt tapasztalható. 1961—1962-ben egyaránt csak október—november hónapokban kezdett csökkenni a létszám.) Ez a létszámcsökkenés éppen az építőipar szempontjából legkedvezőbb időszakokban okozott nehézségeket.

A létszámhiány oka abban rejlik, hogy az állami építőipar csak viszonylag kedvezőtlenebb munkafeltételeket tud biztosítani, mint más építőipari szektorok vagy más népgazdasági ágak. Az állami építőipari munkásoknak csak kisebb része dolgozik lakóhelyével azonos helyen vagy ahhoz közel. Egy 1959-ben végrehajtott reprezentatív összeírás adatai szerint a munkásoknak közel fele állandó lakhelyétől 50 kilométernél nagyobb távolságra dolgozik, és csupán negyedrésze helybenlakó. Ugyanakkor például az iparban a helyben lakó munkások aránya 70 százalék volt. Ezek az arányok lényegében véve azóta sem változtak. Nem véletlen, hogy a munkaerővándorlás ennek következtében rendkívül magas az építőiparban. 1959 szeptemberében — a már említett összeírás szerint — az állami építőiparban foglalkoztatott munkásoknak több mint fele munkakönyvének kiállítása óta már legalább négyszer változtatott munkahelyet, és csupán 20 százaléka nem vagy csak egy ízben. (Az iparban az összes munkásoknak csak kb. 30 százaléka változtatott négyszer vagy annál többször munkahelyet és több mint 35 százaléka egyszer vagy egyszer sem.)

A korábbi években még nagymértékben érvényesült az építőipar elszívó hatása a mezőgazdasággal szemben. A termelőszövetkezetek megerősödésével ez a folyamat megszűnt, sőt bizonyos mértékig megfordult: számos építőipari munkás, aki eddig az állami építőiparban dolgozott, jelenleg a termelőszövetkezetek építőbrigádjában dolgozik. Érvényesül más építőipari szektorok (építőipari szövetkezetek, házilagosan építkező szervezetek) elszívó hatása is, melyek legtöbbször saját lakhelyükön tudnak a munkásoknak állandó munkát biztosítani. Egyes esetekben a kereseti lehetőségek is kedvezőbbek. (Az építőipari szövetkezetekben foglalkoztatott termelők átlagos keresete alacsonyabb ugyan, mint az állami építőiparban foglalkoztatottak fizetése, de a szövetkezeti tagok nyereségrészesedése ezt ellensúlyozza, sőt sok esetben az arányokat meg is fordítja.)

Véleményem szerint számítani kell arra, hogy az állami építőipar munkaerőhelyzete lényegesen nem változik, a termelés növekedésének tehát az ötéves terv előirányzatánál túlmenő mértékben a termelékenység emelkedésére kell támaszkodnia. (Az ötéves terv szerint a termeléselemelkedést kétharmadrészben a termelékenység növelésével kell biztosítani.)

Nem jelenthet megoldást az — amire 1963-ban került sor —, hogy a létszámkiesést túlórakkal igyekezzenek pótolni. A túlórázás ugyanis kedvezőtlenül hat a munkafegyelemre, ezen keresztül a termelékenységre, és — a jelentős mértékű túlórától miatt — az építési költségek alakulására is.

Az ötéves terv első három évében — az egy órára jutó termelési értéknek 1961-ben és 1962-ben bekövetkezett nagyarányú emelkedése következtében — a termelés emelkedését teljes egészében a termelékenység növekedése biztosította. (Lásd a 7. táblát.)

A termelékenység emelkedésében az építőiparban bekövetkezett — és a későbbiekben részletesebben tárgyalt — műszaki fejlődés mellett többek között az is szerepet játszott, hogy az általános létszámcsökkenésen belül viszonylag kedvezőbben alakult a szakképzett dolgozók aránya. Míg 1959-ben és 1960-ban a szakmunkások aránya kb. 35 százalék volt, addig 1963-ban már közel 40 százalék. Ez azt jelenti, hogy míg az összes munkások létszáma — a szeptem-

ber havi átlagos létszámot figyelembe véve — 1960 és 1963 között 2 százalékkal növekedett, addig a szakmunkások száma kb. 16 százalékkal.

7. tábla

A létszámváltozás, a túlórák, valamint az egy órára jutó termelési érték változásának hatása az építőipari termelés alakulására (százalék)

Év	Az építőipari termelés változása az előző évhez képest	Ebből:			
		a létszám	az egy építőipari munkás által teljesített munkaórák	az egy órára jutó építőipari termelés	az állományon kívüli munkások* foglalkoztatásának hatása
1961.....	+ 4,8	- 4,7	- 0,2	+ 10,2	.
1962.....	+ 9,9	+ 3,3	- 1,2	+ 7,3	+ 0,3
1963.....	+ 4,4	- 1,2	+ 3,0	+ 1,2	+ 1,4
1961-1963	+ 20,2	- 2,8	+ 1,7	+ 19,7	+ 1,7

* Elsősorban honvédségi munkások.

A munkások szeptember havi átlagos állományi létszáma alapján számítva egyes építőipari szakmákban a létszám az átlagosnál lényegesen jobban, egyes szakmákban pedig (kőművesek, ácsok) annál kisebb mértékben nőtt.

8. tábla

A munkások és szakmunkások létszámának alakulása

Megnevezés	1960.	1961.	1962.	1963.	1963. szeptemberben az 1960. évi százalékában
	szeptemberi átlagos állományi létszám				
Összes munkások	171 555	166 576	176 860	174 978	102,0
Ebből:					
Szakmunkások	59 676	62 462	67 738	69 528	116,5
Betanított munkások	23 818	24 271	24 604	23 146	97,2
Segédmunkások és kubikusok	88 061	79 843	84 518	82 304	93,5
A szak- és betanított munkásokból:					
Kőműves	16 403	17 718	18 892	18 839	114,9
Ács	5 907	5 905	6 177	6 470	109,5
Szobafestő-mázoló	3 583	4 382	4 869	5 181	144,6
Üveges	354	414	451	512	144,6
Parkettázó	509	723	819	872	171,3
Bádogos	739	843	872	918	124,2
Villanyszerelő	4 017	4 873	4 995	5 195	129,3
Központi fűtés-, víz- és gázszerelő ..	3 082	3 539	3 693	3 957	128,4
Könnyűgépkezelő	4 291	4 233	4 799	4 962	115,6
Nehézgépkezelő	2 159	2 782	3 007	3 608	167,1

Némileg biztató a szakmunkás-utánpótlás szempontjából, hogy az 1961-ben és 1962-ben bekövetkezett csökkenés után 1963 őszén számottevően emelkedett az állami építőiparban dolgozó építőipari tanulók száma. (1960 őszén 5758, 1961-ben 5105, 1962-ben 4584, 1963-ban 5403 főt tett ki a építőipari tanulók száma.)

Röviden foglalkozni kell más állománycsoportok létszámának alakulásával is. 1960-hoz viszonyítva megnőtt a létszám valamennyi alkalmazott állomány-

csoportban, megnőtt az ipari és egyéb munkások létszáma is, s ezzel az összes foglalkoztatottak létszáma kb. másfél százalékkal emelkedett.

9. tábla

Az összes munkavállalók létszámának alakulása állománycsoportonként

Állománycsoport	1960.	1963.	1963. évben az 1960. évi százalékában
	évben (fő)		
Építőipari munkások	134 914	131 217	97,3
Ipari és egyéb munkások	28 033	30 592	109,1
Műszaki alkalmazottak	13 259	15 183	114,5
Adminisztratív alkalmazottak	11 802	14 171	120,1
Egyéb alkalmazottak	12 524	12 719	101,6
Ipari tanulók	5 282	4 421	83,7
<i>Összes munkások és alkalmazottak</i>	<i>205 814</i>	<i>208 303</i>	<i>101,2</i>

Jelentékeny mértékben nőtt a 100 munkásra jutó adminisztratív alkalmazottak száma. 1960-ban 100 munkásra 7,2 fő, 1963-ban pedig már 8,8 fő adminisztratív alkalmazott jutott. Kedvezőnek lehet viszont tekinteni, hogy ugyanez a viszonyszám a műszaki alkalmazottaknál is emelkedett. (1960-ban 8,1 fő, 1963-ban 9,4 fő jutott 100 munkásra.) Az emelkedés értékét csökkenti azonban az a körülmény, hogy a műszaki alkalmazottak jelentős részének a képzettsége nem megfelelő és e téren 1960 óta sem történt javulás, sőt a mérnökök száma csökkent.

10. tábla

A műszaki alkalmazottak megoszlása képzettség szerint

Év	Műszaki alkalmazottak összes	Ebből:		
		mérnökök	technikusok	középiskolánál alacsonyabb végzettségűek
száma szeptember hónapban				
1960.....	13 486	1 909	3 859	5 475
1963.....	15 432	1 805	4 860	6 323
Százalékos megoszlás				
1960.....	100,0	14,2	28,6	40,6
1963.....	100,0	11,7	31,5	41,0

2. Az állami építőipar erőinek koncentrációja

Az állami építőiparban a — főleg az utolsó 1—2 évben tapasztalható — tényleges létszámhiány mellett az építkezések többségén a „relatív” létszámhiány is nehézségeket okoz. Ez azt jelenti, hogy az állami építőipar erőihez mérten egyidejűleg túl sok építkezésen folyik építőipari tevékenység, s így a létszám szétforgácsolódik. Az építkezések többségén az időben történő megvalósításukhoz szükséges létszámnak csupán fele-kétharmada dolgozik.

Ez a probléma sajnos nem új az építőiparban. Számos határozat is napvilágot látott a koncentráció fokozására, a további szétforgácsolódás megszüntetésére vonatkozóan, hatásuk azonban nem volt kielégítő.

Az 1960. június 29-i párthatározat is elsők között említi a megoldandó feladatok között: „Az Országos Tervhivatal és az Építésügyi Minisztérium ... a legnagyobb mértékben alkalmazzák az építési beruházásokra fordított anyagi eszközök és az építőipari kivitelezési kapacitások szervezeti, területi és időrendi összpontosításának elvét...”

Javulás azonban a párthatározat óta is alig történt. Az 1964. februári párthatározat joggal állapítja meg: „... a népgazdasági tervek nem gondoskodtak a beruházási építkezések nagyobb koncentrációjáról, nagy a számuk és a területi szétszórtságuk az egyidőben folyó építkezéseknek”.

A kivitelezés alatt álló építmények átlagos száma 1963-ban több mint 9500 volt, az építmények generálköltségvetési összege — úgyszintén éves átlagban — 22,3 milliárd forint volt, így az egy építményre jutó építőipari munkáslétszám az előző évekhez képest csökkent.

11. tábla

A koncentráció alakulása az állami építőiparban

Év	Kivitelezés alatt álló építmények*		Munkahelyek átlagos száma*	Egy építményre	Egy millió forint generálköltségvetési összegre	Egy munkahelyre
	átlagos száma	generálköltségvetési összege (éves átlag, millió forint)**				
jutó építőipari munkáslétszám (fő)						
1960.....	8905	20,1	.	15,2	6,7	.
1961.....	8722	21,3	5290	14,7	6,0	24,3
1962.....	8711	20,4	5546	15,2	6,5	24,1
1963.....	9532	22,3	6056	13,8	5,9	21,7
1963. évi						
az 1960. évi százalékában	107,0	110,9	.	90,7	87,7	.
az 1962. évi százalékában	109,4	109,4	110,0	90,7	90,3	89,8

* A korábbi közlésektől eltérően az adatok nem egy időpontra, hanem az egész évre vonatkoznak. Meghatározásuk a hó végi adatokból számított számtani átlagok alapján történt.

** Az értékelésnél figyelembe kell venni, hogy az 1959. január 1-i árszínvonalhoz képest az építőipari árak — hatósági árintézkedések következtében — 1961. január 1-én kb. 4 százalékkal, 1962. január 1-én újabb kb. 1 százalékkal, 1963. január 1-én pedig további 1—2 százalékkal csökkentek. Ennek figyelembevételével tehát a folyamatban levő munkák értékének növekedése még nagyobb.

A szétforgácsolódás oka alapvetően az, hogy szétaprózzák a beruházásokra fordított anyagi eszközöket, a vállalatok és más szervezetek többsége kér és kap beruházási hitelt. Ennek következtében évről évre több építmény kivitelezését kezdik meg, mint amennyit befejeznek. Az utóbbi hat évben több mint 7 milliárd forinttal volt nagyobb a megkezdett építmények költségvetési összege, mint az átadottaké. A második ötéves terv első három évében — 1961—1963 között — ugyan e téren valamivel kedvezőbb volt a helyzet, mint a megelőző három évben, de a szétforgácsolódás folyamatát még mindig nem sikerült megállítani. (Lásd a 12. tábla adatait.)

Az éves átlagban 22 milliárd forint generálköltségvetési összegben kivitelezés alatt álló építmények értéke kb. 40 százalékkal volt több, mint amennyit az állami építőipari vállalatok 1963-ban átadtak. Véleményem szerint az egyidőben kivitelezés alatt álló munkák, valamint az egy év alatt átadott építmények értékének — a jelenlegi termelékenységi színvonal mellett — megfelelő koncentráció

esetén hozzávetőlegesen azonosnak kell lennie. (Ebből következően az 1963-ban egyidejűleg kivitelezés alatt álló építmények generálköltségvetési összege optimális értékének kb. 16 milliárd forintnak kellett volna lennie.) A termelékenység emelkedése és a kivitelezési idő csökkenése esetén pedig az egyidejűleg kivitelezés alatt álló munkák összegének kisebbnek kell lennie az egy év alatt átadható munkák összegénél.

12. tábla
A megkezdett és átadott építmények költségvetési összegének alakulása

Időszak	A megkezdett	Az átadott	Különbség a megkezdett építmények javára	A megkezdett építmények generálköltségvetési összege az átadott építmények százalékában
	építmények generálköltségvetési összege			
milliárd forint				
1958 – 1960.....	40,3	34,8	+ 5,5	115,8
1961.....	14,3	15,3	- 1,0	93,7
1962.....	16,3	15,2	+ 1,1	106,9
1963.....	17,6	16,0	+ 1,6	109,8
1961 – 1963-ban összesen	48,2	46,5	+ 1,7	103,5

E mutató az utóbbi három évben ugyan kedvezőbben alakult, mint 1958–1960 között, de még mindig nagymértékű szétforgácsolódásra enged következtetni, sőt 1963-ban az előző két évhez képest visszaesés tapasztalható.

13. tábla
A kivitelezés alatt álló és az átadott építmények költségvetési összegének alakulása

Időszak	Az év folyamán átlagosan kivitelezés alatt álló	Az összes átadott	A kivitelezés alatt álló építmények összege az összes átadott építmények generálköltségvetési összegének százalékában
	építmények generálköltségvetési összege (milliárd forint)		
1958.....	16,4	10,0	164,1
1959.....	17,7	11,6	153,0
1960.....	20,1	13,2	152,2
1958 – 1960 (átlag) ...	18,1	11,6	155,7
1961.....	21,3	15,3	138,9
1962.....	20,4	15,2	133,5
1963.....	22,3	16,0	139,0
1961 – 1963 (átlag) ...	21,3	15,5	137,6

A kivitelezés alatt álló építmények volumenének növekedésével egyidejűleg évről évre nő a beruházások befejezetlen állománya. Különösen kedvezőtlen, hogy az üzembe nem helyezett beruházások állománya elsősorban az ipari beruházásoknál nő.

14. tábla

Az üzembe nem helyezett összes beruházások állományának alakulása
(milliárd forint)

Időpont	Az üzembe nem helyezett összes beruhá- zások állománya	Az üzembe nem helyezett állományból			
		ipari	építőipari	mezőgazdasági	egyéb
		beruházások összege			
1960.....	24,2	14,7	0,1	0,8	8,6
1961.....	25,8	16,1	0,2	0,8	8,7
1962.....	28,5	18,1	0,2	1,1	9,1
1963.....	31,5	.	.	.	.

A szétforgácsolódás — többek között — a gépek megfelelő kihasználását is gátolja, ugyanakkor olyan következményekkel is jár, hogy a gépellátottság általános javulása ellenére egy-egy munkahely ellátottsága nem vagy csak nagyon kismértékben javul. Míg 1961-ben átlagosan 95 lóerő teljesítőképességű gép dolgozott egy-egy munkahelyen, addig 1963-ban alig több (97 lóerő) annak ellenére, hogy az állami építőipar rendelkezésére álló gépek száma a két év alatt közel 20 százalékkal emelkedett.

15. tábla

A munkahelyek gépi ellátottsága az állami építőiparban

Év	Az állami építőipar ren- delkezésre álló gépek teljesítő- képessége (ezer lóerő)	A munkahelyek száma	Az egy munkahelyre jutó gépi telje- sítőképesség (lóerő)
	éves átlagban		
1961.....	501,0	5290	95
1962.....	547,7	5511	99
1963.....	591,1	6056	98

Az erők szétforgácsolása megnehezíti az építkezések megfelelő műszaki irányítását.

Az országgyűlés 1963. évi őszi ülészakán *Trautmann Rezső* építésügyi miniszter kijelentette: „Az építkezések, az egyes munkahelyek előkészítése még sok helyen nagyon hiányos.”⁵ Az 1964. februári párthatározat is megállapította: „... helyenként laza a munka- és a műszaki fegyelem: a munka szervezettsége alacsony.” Ennek egyik fő oka éppen az építkezések szétforgácsoltsága. 1963. szeptember végén 6580 munkahelyen folyt építkezés. Ugyanebben az időpontban alig 1800 mérnök és 4860 technikus dolgozott az állami építőiparban. Ebből a termelés közvetlen irányításával 900 mérnök és 3043 technikus foglalkozott. Ez azt jelenti, hogy minden hetedik munkahelyre jut egy mérnök és kevesebb mint minden második munkahelyre egy technikus. A munkahelyeknek legalább 40 százalékat technikusi képzettséggel nem rendelkező „műszaki” irányítja; másfelől viszont sok mérnök és technikus egyidejűleg több munkahely irányítását kénytelen ellátni.

Különösen nagy az alacsony szakképzettségű műszaki vezetők aránya a tatarozó vállalatoknál.

⁵ Népszabadság. 1963. október 25. 6. old.

16. tábla

A száz munkahelyre jutó műszaki vezetők számának alakulása

Iparcsoport	Munkahelyek száma száz munkahelyre számítva 1963. szeptember hó végén	Az építőipari termelés közvetlen irányításán foglalkoztatott		
		összes műszaki alkalmazottak	mérnökök	technikusok
Magasépítés	1887	218	18	79
Épülettatarozás	2275	63	2	22
Mélyépítőipar	1593	197	27	46
Szak- és szerelőipar ..	825	103	9	39
<i>Állami építőipar összesen</i>	<i>6580</i>	<i>145</i>	<i>14</i>	<i>46</i>

A szétforgácsolódás károsan befolyásolja a kivitelezési idő alakulását is. Az utóbbi években az átlagos kivitelezési idő — a lakóházak kivételével — egyáltalában nem csökkent, sőt egyes építménycsoportoknál emelkedett.

17. tábla

A kivitelezési idő alakulása építménycsoportonként

Építménycsoport	Az egy új építményre jutó átlagos kivitelezési idő*						
	nap				az 1960. évi százalékában		
	1960	1961	1962	1963	1961	1962	1963
Összes új építmény	302	302	308	309	100,1	102,1	102,5
Ebből:							
Ipari épületek	492	446	491	486	90,7	99,8	98,7
Lakóházak	438	414	335	326	94,5	76,5	74,4
Mezőgazdasági épületek	175	184	187	250	105,1	106,9	142,8
Kereskedelmi és tárolási épületek	230	242	236	236	105,2	102,6	102,5
Igazgatási épületek	415	456	477	470	109,9	114,9	110,8
Művelődési és oktatási épületek	350	379	399	400	108,3	114,0	114,5
Jóléti épületek	439	407	425	388	92,7	96,8	88,4
Utak	206	183	220	230	88,8	106,8	111,8
Vasutak	391	367	573	529	93,9	146,5	135,2
Víziépítmények	254	214	262	249	84,3	103,1	97,9
Vezetékek	229	242	245	251	105,7	107,0	109,6

* Valamennyi építménycsoportban változatlan nagyság szerinti összetétel alapján számítva.

Nincs kielégítően megoldva az állami építőipari vállalatok szervezeti, illetve vállalati koncentrációja. Bár az 1960 és 1962 között végrehajtott vállalati összevonások következtében számottevően csökkent a vállalatok száma, 1964. január 1-én még mindig 114 állami kivitelező vállalat működött. Ezek között több olyan is akad, melynek összlétszáma nem éri el, vagy alig haladja meg a 100 főt.

Nem történt előrehaladás a párthatározat azon előírása tekintetében, mely szerint „A kivitelező szervezeteket úgy kell kialakítani, hogy ... egy nagy területen lehetségesen csak egy építőipari szervezet működjék, amely a szakipari és szerelőipari munkák végzésére is alkalmas.” Ennek ellenére például 1963. III. negyedévében egy-egy megye területén több tucat kivitelező vállalat működött. Így Pest megyében 46, Veszprém megyében 40, Borsod-Abaúj-Zemplén megyé-

ben 38, Komárom megyében 34, Fejér megyében 33, Heves megyében 32, Baranya megyében 28 építőipari kivitelező vállalat dolgozott. Ez még akkor is rendkívül sok, ha figyelembe vesszük, hogy e vállalatok nagy része országos hatáskörű szakosított vállalat, annál is inkább, mert egy-egy megyében több azonos szakosítású vállalat is végzett munkát. Így például Veszprém megyében 1963. III. negyedévében 11 magasépítőipari vállalat, 6 tatarozó vállalat, 3 útfenntartó, 4 út- és vasútépítő, 8 egyéb mélyépítőipari, 8 szak- és szerelőipari vállalat végzett építési-szerelési munkát. E vállalatok közül csak négynek volt Veszprém megyében a székhelye, 23 vállalat Budapestről, 13 vállalat pedig Baranya, Bács-Kiskun, Fejér, Győr-Sopron, Vas és Zala megyéből vonult fel a munkák elvégzésére. Hasonló a helyzet más megyékben is. Különösen kirívó, hogy Pest megyében nem kevesebb, mint 14 tatarozó vállalat dolgozott.

Az egyes megyékben 1963. III. negyedévben építőipari munkát végző vállalatok száma

18. tábla

Megye (város)	A megye (város) területén 1963. III. negyedévben építőipari munkát végzett						
	összes	helyi	összes vállalatból				
			magas- építő	tatarozó	út-vas- útépítő és -fenn- tartó	egyéb mélyé- pítő	szak- és szerelő- ipari
vállalatok száma							
Budapest	51	48	12	13	9	8	9
Baranya	28	7	5	3	5	7	8
Bács-Kiskun	22	3	2	3	5	5	7
Békés	24	3	3	3	5	5	8
Borsod-Abaúj-Zemplén	38	8	6	6	8	9	9
Csongrád	23	5	3	4	3	5	8
Fejér	33	4	5	5	7	9	7
Győr-Sopron	24	4	4	4	4	5	7
Hajdú-Bihar	19	4	2	2	2	6	7
Heves	32	4	6	5	5	8	8
Komárom	34	3	6	4	9	8	7
Nógrád	25	2	3	1	5	8	8
Pest	46	7	7	14	10	7	8
Somogy	28	5	3	5	6	5	9
Szabolcs-Szatmár	23	4	2	2	4	7	8
Szolnok	26	3	1	5	8	5	7
Tolna	23	1	4	3	5	5	6
Vas	23	2	4	4	4	5	6
Veszprém	40	4	11	6	7	8	8
Zala	22	3	2	3	7	4	6

3. Az időjárás hatása. Az építőipari munkák előkészítése és ütemezése

Már 1962-ben is, de különösen 1963-ban számottevő temelésekiesést okozott az előző éveknél kedvezőtlenebb téli időjárás. Az éves tervben — éves szinten — előirányzott fejlődési ütemhez képest a lemaradás 1962. I. negyedévében 530 millió forintot — az egész éves lemaradás közel 70 százalékát —, 1963. I. negyedévében 1,2 milliárd forintot — az egész éves lemaradás kétharmad részét — tett ki. 1961. I. negyedévéhez viszonyítva évről évre csökkent az első negyedévben elvégzett munkák összege és az egész évben elvégzett munkákhoz viszonyított aránya.

19. tábla

*Az I. negyedévben végzett építőipari munkák
összegének alakulása*

Év	Az I. negyedévben elvégzett építőipari munkák összege			
	1963. január 1-i árakon (millió forint)	az előző év	az éves terv	az éves tény- leges teljesítés
		százalékában		
1960.....	2895	.	16,9	16,8
1961.....	3125	107,9	17,7	17,3
1962.....	3032	97,0	14,7	15,3
1963.....	2264	74,7	10,1	10,9

Az időjárásnak az építőipari munkára gyakorolt közvetlen hatása mellett nehézségeket okozott — különösen 1963-ban — közvetett befolyása is. A zord időjárás ugyanis befolyásolta az építőipar munkáját, valamint a szállítási tevékenységet is, és emiatt az építőiparban számos helyen anyaghiány jelentkezett. Még olyan anyagokból is hiányok voltak mint mész, cement, sőt helyenként téglá, amelyekből máskor nem volt ellátási probléma.

A rendkívül kedvezőtlen időjárás ellenére is lényegesen nagyobb lehetett volna azonban az állami építőipar I. negyedévi termelése — mind 1962-ben, mind 1963-ban, ha a téli munkavégzés feltételei, a folyamatban levő építkezések megfelelő „téliesítése” elő lett volna készítve. A téliesítés azonban — részben a munkák helytelen ütemezése miatt — nem volt kielégítő. Évről évre az év utolsó negyedére (ezen belül decemberre) esik a munkák átadásának jelentékeny része. Ez azt jelenti, hogy az építőipari vállalatok az év végén erejük nagy részét az építmények befejezésére fordítják, és így a következő évre áthúzódó munkák többségének készültségi foka alacsony marad, és így téliesítésre alkalmatlanokká válnak. Ha az átadások üteme egész évben egyenletesebb lenne, az építőipari vállalatok megfelelően fel tudnának készülni a téli munkák végzésére is.

20. tábla

*A befejezett és a megrendelőknek átadott építmények generálköltségvetési
összegének megoszlása negyedévenként*

Év	I.	II.	III.	IV.	Az összes	Ebből: decemberben
	negyedévben					
	átadott építmények generálköltségvetési összegének megoszlása százalékban					
1960.....	18,5	17,1	24,8	39,6	100,0	20,5
1961.....	18,1	18,4	26,7	36,8	100,0	19,1
1962.....	20,3	19,8	22,8	37,1	100,0	16,4
1963.....	16,5	17,3	27,7	38,5	100,0	21,9

Még kedvezőtlenebb az átadások negyedéven belüli alakulása. Az átadások túlnyomó része a negyedév utolsó hónapjára esik. Ez a tendencia különösen élesen jelentkezik a lakásátadásoknál.

21. tábla

A lakásátadások ütemezése negyedéven belül

Év	Január, április, július és október	Február, május, augusztus és november	Március, június, szeptember és december	Összesen
	hónapokban átadott lakások száma az év folyamán átadott összes lakás százalékában			
1960.....	16,5	24,9	58,6	100,0
1961.....	18,9	22,9	58,2	100,0
1962.....	15,2	34,9	49,9	100,0
1963.....	15,7	23,3	61,0	100,0

A munkák megfelelő előkészítéséhez és ütemezéséhez szükséges az 1960. június 29-i párthatározat azon pontjának végrehajtása, mely szerint: „Az Országos Tervhivatal és az Építésügyi Minisztérium... tökéletesítsék az építőipari termelés tervezési rendszerét úgy, hogy a kivitelező vállalatok több évre szóló főbb feladataikat megismerjék, felkészülhessenek azok jól szervezett, gyors megvalósítására és mindezzel érjék el, hogy az építőipar leterhelése az év egyes időszakában egyenletesebb legyen.”

Jelenleg ez távolról sincs így. A beruházási programok gyakori változtatása, a műszaki tervezés, az építőanyagipar és a kivitelezés közötti megfelelő koordináció hiánya, az ennek következtében szükségessé váló gyakori áttervezések, valamint egyéb tényezők miatt az építőipari vállalatok még az év elején sem ismerik az évi feladataikat. A tervdokumentációkat igen gyakran késve, az esetek nagy részében pedig nem sokkal az építkezési munkák megkezdése előtt kapják meg a kivitelező vállalatok.

4. Műszaki fejlődés

A második ötéves terv első három évében számottevő volt az állami építőiparban a műszaki fejlődés: emelkedett a gépellátottság, egyes fizikai munkák gépesítési foka javult, szélesebb körben alkalmaztak előregyártott falazó- és födémelemeket stb. Érezte hatását azonban az a körülmény, hogy a második ötéves tervet megelőzően évekig alig történt előrelépés az építőipar műszaki fejlesztése terén. Részben emiatt megállapítható, hogy az e téren a második ötéves terv első három évében elért eredményekkel nem lehetünk maradéktalanul elégedettek. Bizonyos tekintetben egyoldalú a fejlődés, egyes területeken pedig meglehetősen lassú. Az egyoldalúság egyrészt olyan értelemben jelentkezik, hogy míg a korszerű falszerkezetek, a korszerű építési módszerek a lakóházaknál egyre növekvő mértékben kerülnek alkalmazásra, addig más építménycsoportoknál alig van előrehaladás e téren. Más szempontból a lakóházépítkezések műszaki fejlődése is „féloldalas”, mert a befejező szak-, és szerelőipari munkák még jórészt a korszerű fal- és födém szerkezetekkel épített lakóházaknál is hagyományos módon, alacsony gépesítettséggel készülnek.

a) Gépesítés

A második ötéves terv, illetve az 1960. júniusi párthatározat értelmében a második ötéves tervidőszak végére meg kell kétszerezni az építőipari gépek teljesítőképességét.

A határozatnak megfelelően jelentős összegeket fordítottak építőipari beruházásokra, elsősorban gépberuházásokra. A második ötéves terv első három évében az összes építőipari beruházások összege közel 2,5 milliárd forintot tett ki, az összes népgazdasági beruházásoknak 2,2 százalékát. (Ezen belül gépek beszerzésére mintegy 1,7 milliárd forintot fordítottak.) Az 1961—1963 között beruházásokra fordított összeg kb. 37 százalékkal volt több, mint amennyit 1958—1960 között kapott az építőipar. Különösen jelentős volt az 1963. évi beruházások összege.

22. tábla

Az építőipari beruházások összegének alakulása

Időszak	Építőipari beruházások	Ebből gépberuházások	Építőipari beruházások összege a népgazdaság összes beruházásainak százalékában
	összege (folyó árakon, millió forint)*		
1958—1960.....	1789	.	1,9
1961.....	626	425	1,9
1962.....	744	514	1,9
1963.....	1086	805	2,5
1961—1963. években összesen	2456	1744	2,2

* Az 1958—1960. évi adatok 1959. január 1-i árakon.

A jelentős összegű gépberuházások nyomán a második ötéves terv első három évében mintegy 31 százalékkal emelkedett az állami építőipar rendelkezésére álló gépek lóerőben mért teljesítőképessége.

23. tábla

Az állami építőipar rendelkezésére álló gépek teljesítőképessége

Év	Az állami építőipari vállalatok leltárában szereplő gépek állománya az év végén		
	ezer lóerő	az 1954. év i százalékában	az 1960. évi százalékában
1954.....	336,0*	100,0	71,4
1960.....	470,9	140,1	100,0
1961.....	531,1	158,1	112,8
1962.....	564,2	167,9	119,8
1963.....	618,1	184,0	131,3

* Részben becsült adat.

Az 1960. júniusi párthatározat különös nyomatékkal hívta fel a figyelmet a szerelő- és befejező munkák gépesítésére. Bár a szak- és szerelőipari vállalatok gépellátottsága még mindig alacsony, az utolsó három évben — a határozatnak megfelelően — a legnagyobb fejlődés ezeknél a vállalatoknál volt. (Lásd a 24. táblát.)

A legjelentősebb növekedés a toronydaruknál és az exkavátoroknál következett be, de emelkedés tapasztalható egyes szak-, szerelő- és segédipari gépeknél is.

24. tábla

**Az egy munkásra jutó átlagos gépi teljesítőképesség alakulása
iparcsoportonként**

Iparcsoport	1960.	1961.	1962.	1963.	1963. évben az 1960. évi százalékában
	évben (lóerő)				
Magasépítőipar	1,6	1,9	2,1	2,3	149,7
Mélyépítőipar	5,1	6,2	6,3	6,9	135,3
Építési szak- és szerelő- ipar	1,0	1,3	1,5	1,7	175,9
<i>Allami építőipar</i>	<i>2,8</i>	<i>3,2</i>	<i>3,4</i>	<i>3,7</i>	<i>132,3</i>

A toronydarukon belül 1962-ben és 1963-ban megsokszorozódott az önszerelő toronydaruk száma.

25. tábla

Egyes építőipari gépek állományának alakulása

Gép megnevezése	Az állami építőipari vállalatok leltárában szereplő gépek száma az			
	1960.	1961.	1962.	1963.
	év végén			
Exkavátor	154	168	183	298
Úthenger	519	540	562	611
Toronydaru	109	123	220	360
Lánc talpas daru	41	50	49	49
Autódaru	235	226	225	261
Egyéb daruk	1161	1366	1376	1359
Betonkeverő gép	2848	3450	3609	3821
Habarcskeverő gép	878	1001	1009	1193
Géplapát	62	135	187	294
Serleges és fejfeletti rakodó	154	154	169	177
Vakológép	.	48	58	108
Meszológép	58	87	184	343
Parkettgyaluló és parkettacsizoló gép	187	263	388	441
Horonyvéső gép	.	8	24	48
Menetvágó gép	103	131	173	176
Betonvasvágó, -hajlító és -csavaró gép	595	672	861	907
Csővágó és -hajlító gép	.	251	334	373
Sínfűrészgép	.	161	211	225

A legfontosabb gépekkel való ellátottság mértéke a növekedés ellenére — más szocialista országokhoz viszonyítva — rendkívüli alacsony. Míg a 10 000 munkásra jutó exkavátorok száma a Szovjetunióban és a Német Demokratikus Köztársaságban közel 100, Csehszlovákiában 80, Bulgáriában 40, addig Magyarországon csak 19. A 10 000 munkásra jutó torony- és autódaruk száma Csehszlovákiában több mint 200, a Szovjetunióban 140, a Német Demokratikus Köztársaságban 60, nálunk pedig 40.

A legfontosabb gépek kihasználása az utóbbi években nagyjából azonos szinten mozgott. (Lásd a 26. tábla adatait.)

A táblából kitűnik, hogy jelentős tartalékok vannak még a gépek kihasználása terén, így mindenekelőtt a több műszakos üzemeltetés. Az 1964. februári

párthatározat is felhívja a figyelmet arra, hogy: „Ahol a gazdaságossági szempontok ezt követelik meg (nagy termelékenységű gépek, berendezések kihasználása), ott be kell vezetni a két műszakos, s bizonyos esetekben a három műszakos munkát.”

26. tábla

Az építőipari vállalatok rendelkezésére álló fontosabb építőipari gépek kihasználása

Gép megnevezése	Év	A leltárban szereplő gépek átlagos száma*	Az építőipari vállalatoknál rendelkezésre álló gépek átlagos száma*	Teljesített gépüzemórák	
				a leltárban szereplő	az építőipari vállalatoknál rendelkezésre álló
				gépek naptári időalapjának százalékában**	
Toronydaru	1961	116	74	15,8	24,7
	1962	172	134	19,1	26,5
	1963	290	228	19,6	24,9
Autódaru	1961	231	212	20,8	22,6
	1962	226	216	22,1	22,8
	1963	243	226	20,9	22,5
Láncotlappas daru	1961	46	35	19,6	26,0
	1962	50	37	22,8	29,3
	1963	49	36	19,1	26,4
Exkavátor	1961	161	148	29,7	32,4
	1962	176	165	29,0	30,8
	1963	241	208	26,0	30,2

* A leltárban szereplő gépek átlagos számán az építőipari kivitelező és gépkölcsönző vállalatok leltárában az év elején és az év végén szereplő gépek átlagos számát kell érteni; az építőipari vállalatoknál rendelkezésre álló gépek átlagos számán pedig az építőipari kivitelező vállalatoknál ténylegesen rendelkezésre álló, működésre alkalmas gépek átlagos száma értendő. (Utóbbiban tehát nem szerepelnek a gépkölcsönző vállalatoknál, valamint a nagy- és középjavításon levő gépek.)

** Naptári időalap = gépek száma szorozva 8760-nal, vagyis egy gép által egy év alatt elméletileg teljesíthető órák számával (8760 = 365·24).

Az 1960. júniusi párthatározat nyomán az ötéves terv előírja: „A tervidőszak végére az építőiparban végzett földkitermelés mintegy 70 százalékát, a vakolási munkák megközelítően felét, a habarcskeverés, a festési-mázolási munkák és a parkettagyalulás túlnyomó részét gépekkel kell elvégezni.”⁶

Az egyes munkák gépesítési foka nem minden esetben változott párhuzamosan a rendelkezésre álló gépek számának emelkedésével. Így csak kismértékben emelkedett a földmunkák, de főleg a vakolás és jelentős mértékben nőtt a parkettagyalulás és -csiszolás gépesítési foka. A meszelőgépek számának jelentős növekedése következtében emelkedett a meszelés-festés gépesítettségi színvonala. A földmunkák és a parkettagyalulás gépesítésére vonatkozó előirányzat teljesítése valószínűnek látszik, a vakolás, valamint a meszelés-festés gépesítésénél azonban ehhez — újabb gépek beszerzése mellett — a gépek kihasználásának jelentős növelése szükséges.

⁶ 1961. évi II. törvény a Magyar Népköztársaság második ötéves népgazdaságfejlesztési tervéről az 1961. január 1-től 1965. december 31-ig terjedő időszakra. *Magyar Közlöny*. 1961. október 17. 553. old.

27. tábla

Egyes munkafolyamatok gépesítése

Év	A földmunkák	A vakolás	A meszelés- festés	A parkettagy- lulás és -csiszolás
	gépesítésének foka (százalék)			
1960.....	53,0	8,1	.	35,5
1961.....	51,8	12,1	12,2	45,6
1962.....	55,8	15,4	17,4	57,7
1963.....	58,0	17,0	22,8	65,0

E munkák gépesítettségének színvonala egyébként más szocialista országokban lényegesen magasabb. Így például 1961-ben a földkitermelésnek a Német Demokratikus Köztársaságban és Csehszlovákiában 73, Lengyelországban 86, a Szovjetunióban pedig 91 százalékát végezték gépekkel. A Német Demokratikus Köztársaságban és a Szovjetunióban 1961-ben a vakolási munkák gépesítési foka is meghaladta az 50, Lengyelországban és Csehszlovákiában pedig a 30 százalékot.

Nincs kellően megoldva jelenleg a kiterjedelmű munkák gépesítése a földkitermelésnél. 1962-ben a géppel végzett földmunkák 97,5 százalékát olyan munkahelyen végezték, ahol az elvégzett összes földmunkák terjedelme meghaladta a 3000 köbmétert. Az ilyen munkahelyeken a földmunkák gépesítési foka 64,4 százalék volt. Ugyanakkor mintegy 4000 olyan munkahelyen, ahol az elvégzett földmunkák mennyisége 1000 köbméter alatt volt, a gépesítés foka mindössze 7,6 százalékos volt. 1963-ban e téren valószínűleg már kedvezőbb a helyzet, mivel az állami építőipar számos kisebb teljesítményű — 0,15-0,30 köbméteres kanállal rendelkező — exkavátort kapott.

Feltűnően alacsony a földmunkák gépesítési színvonala a lakás- és kommunális, valamint az ipari építkezéseken. Még az olyan lakás-, kommunális valamint ipari építkezéseken is alacsony a gépesítési fok, ahol az elvégzendő földmunkák terjedelme a 3000 köbmétert meghaladta.

28. tábla

A földmunkák gépesítésének foka az egyes építkezéseken az építkezés jellege szerint 1962-ben

A munkahely (építkezés) jellege	A gépesítés foka	
	az összes munkahelyeken	azokon a mun- kahelyeken, ahol a földmun- kák mennyisége a 3000 köbmé- tert meghaladta
Lakás- és kommunális építkezés.....	27,6	34,6
Ipari építkezés.....	21,8	23,8
Mezőgazdasági építkezés.....	60,2	78,1
Útépítés.....	49,3	55,4
Vasútépítés.....	57,1	58,8
Vízi építmények építése.....	86,5	88,2
Vezetékek építése.....	26,9	29,3

b) Előregyártott szerkezetek alkalmazása

A gépesítés mellett a műszaki fejlesztés másik nagy feladata: az előregyártott szerkezetek minél szélesebb körű alkalmazása. Az 1960. júniusi párthatározat ezzel kapcsolatban a következőket mondta ki: „A második ötéves terv időszaká-

ban nagy lépésekkel kell előrevinni az építőiparban az ipari módszerek — előregyártott szerkezetek összeszerelése útján való építkezés — alkalmazását. Ennek az építőipar műszaki fejlesztése szempontjából központi kérdésnek megoldására az építkezésben érdekelt szakmák, ágazatok valamennyi dolgozója fogjon össze. Fokozzák az előregyártott fal-, födém- és más épületszerkezetek termelését, alkalmazzák ezeket szélesebb körben, gépesítsék az összeszerelésükkel járó munkafolyamatokat, emeljék e munkafolyamatok szervezettségének színvonalát.”

A határozat után számottevő mértékben emelkedett — tulajdonképpen elkezdődött — az előregyártott könnyűbeton falazótestek alkalmazása. Az emelkedés különösen 1962-ben volt jelentős. A növekedés ellenére azonban az összes falazatoknak még 1963-ban is több mint kétharmad részét készítették téglából. Ennek elsősorban az az oka, hogy a korszerű falszerkezeteket jelenleg szinte kizárólag a lakásépítkezéseken használják fel. A többi építménycsoportban legfeljebb az üreges téglák alkalmazása jelent némi műszaki fejlődést.

29. tábla

A falazatok megoszlása az építési technológia alapján*

Év	Hagyományos	Ebből üreges téglából készült	Korszerű	Ebből:			öntött falazatok
				nagy-blokkból	közép-	falpanelből	
falazatok							
mennyisége az összes elkészült falazatok százalékában							
1960.....	97,6	.	2,4	0,7**	1,4	.	0,0
1961.....	94,0	10,8	6,0	1,9	3,1	0,8	0,1
1962.....	86,9	19,5	13,1	3,4	6,0	1,1	0,7
1963.....	84,0	20,9	16,0	5,1	6,5	1,2	1,0
Ezen belül:							
Lakóházak	65,0	20,2	35,0	12,6	15,1	1,5	2,6
Egyéb építmények	98,0	21,4	2,0	0,2	0,2	0,5	0,2

* Az adatok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a megoszlást a falazatok köbméterben mért terjedelme alapján határoztuk meg. Az előregyártott könnyűbeton falszerkezetek tényleges aránya — a vékonyabb falvastagság miatt — az így nyert értéknél valamivel nagyobb.

** Falpanellal együtt.

A korszerű falszerkezettel kivitelezett lakóházak építési költségei lényegesen alatta maradnak a hagyományos módon épült lakóházak építési költségeinek. Az 1962-ben átadott középblokkos lakóházakban épült lakások átlagos építési költsége 124 400 forint, a nagyblokkos lakóházakban épült lakások átlagos építési költsége 114 400 forint volt. A hagyományos téglafallal épült lakóházakban az egy lakásra jutó építési költség ugyanakkor 139 700 forintot, a vasbetonvázas épületekben pedig 176 800 forintot tett ki.⁷

A jövő azonban nem a blokkoké, hanem a falpaneleké, melyeknek aránya mind ez ideig elenyésző. A panelházépítés jelenleg tulajdonképpen kísérleti stádiumban van. Erre mutat az is, hogy költségei pillanatnyilag meghaladják

⁷ Az egy lakásra jutó költségek alakulását természetesen más tényezők — például felszereltség, alapterület — is befolyásolják. Bár e tényezők fenti adatokra gyakorolt hatását pontosan nem ismerjük, a következtetések helyességét alapvetően nem befolyásolják.

még a hagyományos falszerkezetű lakóházak építési költségeit. Már épül azonban az első — falpanelet gyártó házgyár, mely a tervek szerint 1966-ban kezdi meg működését. A harmadik és negyedik ötéves terv időszakában még számos ilyen házgyár épül, és ezeknek kell majd elősegíteni a tizenöt éves lakásépítési terv végrehajtását. (A harmadik ötéves terv időszakában — az 1964. februári párthatározat szerint — az állami kivitelezésben megvalósult lakásoknak 30 százalékát kell ily módon építeni.)

Jelentős mértékben elterjedt az előregyártott szerkezetek felhasználása a födémszerkezetek között. Különösen nagymértékben emelkedett az utóbbi években az előregyártott födémpanelek mennyisége és aránya. Úgyszintén növekedett a — könnyebb és olcsóbb — feszített födémszerkezetek aránya.

30. tábla

A födémszerkezetek megoszlása

Év	Panelfödémek	Előregyártott vasbetongerendákkal és kitöltő elemekkel készült födémek	Monolit födémek	Összesen	Ebből a feszített födémszerkezetek aránya (százalék)
1960.....	17,2	.	.	100,0	.
1961.....	27,3	34,6	38,1	100,0	14,0
1962.....	31,5	35,0	33,5	100,0	19,6
1963.....	32,0	36,0	32,0	100,0	20,0

A panelfödémeket is elsősorban a lakóházépítkezéseken alkalmazták. Az 1963-ban felhasznált összes előregyártott panelfödémeknek kétharmad részét építették be lakóházakba. A panelfödémek aránya az összes födémekből a lakóházaknál 50, az egyéb építményeknél pedig csak 16 százalék volt.

A műszaki haladás tehát mind a falszerkezetek, mind a födémszerkezetek vonatkozásában meglehetősen egyoldalú; elsősorban csak a lakásépítkezésekre koncentrálódik. A többi építménycsoportnál a korszerű elemek alkalmazása egyáltalán nem, vagy csak kismértékben terjedt el. Emiatt az összes beépített vasbetonszerkezetek között még 1963-ban is túlsúlyt képviseltek a monolit vasbetonszerkezetek: arányuk 1961-ben 67,6, 1962-ben 63,9, 1963-ban pedig 62 százalék volt az előregyártott vasbetonszerkezetek 32,4, 36,1, illetve 38 százalékos arányával szemben.

*

Számos — az építőipar és az állami építőipar munkáját érintő és befolyásoló — tényezőre nem tértem ki e cikkben. Így nem esett szó az építőanyag-ellátás problémáiról, az építési költségek alakulásáról, a típustervezésről, a rögzített áras szerződéskötések rendszeréről, az állami építőiparban folyó segédüzemi tevékenységről, hogy csak néhányat említsek ezek közül. E problémák nem kevésbé jelentősek, mint a tárgyaltak, de egyrészt cikkem keretei nem tették lehetővé, hogy még több kérdéssel foglalkozzam, másrészt igyekeztem a jelenleg elsősorban előtérben levő kérdések köré csoportosítani mondanivalómat.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az építőipar és ezen belül az állami építőipar a második ötéves terv időszakában számottevően fejlődött és számos

fontos ipari, mezőgazdasági, közlekedési létesítményt, lakást, iskolát és más művelődési és szociális épületet épített fel. Ugyanakkor több probléma akadályozta a nagyobbarányú fejlődést. E problémák megoldása előfeltétele annak, hogy az építőipar a távlati tervekben előtte álló követelményeknek megfeleljen. A megoldásra váró feladatokat két csoportra lehet osztani:

1. A beruházások szétaprózásának megszüntetésével, jobb előkészítésével nagymértékben növelni kell az építőipar erőinek koncentrációját. A beruházó, tervező és építőipari szervezetek jobb együttműködésével biztosítani kell az építési munkák jobb előkészítését, megszervezését és ütemezését és ennek eredményeképpen a kivitelezési idő megrövidítését.

2. További gépesítéssel — elsősorban a jelenleg kisebb mértékben gépesített szak- és szerelőipari munkák gépesítésével — valamint az előregyártott fal-, földem- és más épületszerkezetek növekvő alkalmazásával egyre nagyobb mértékben kell „ipari” jellegűvé tenni az építőipari munkát.

Ezekhez a fő feladatokhoz ad útmutatást a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1964. február 20-i ülésén hozott határozat, mely az 1960. júniusi párthatározatban foglalt feladatok megerősítése mellett a harmadik ötéves terv időszakában megvalósítandó feladatokra is kiterjed. A párthatározatokban előírt — és a cikkben taglalt — feladatok megvalósítása esetén nem lehet kétséges a távlati tervekből az építőiparra háruló célkitűzések teljesítése.

РЕЗЮМЕ

Статья суммирует главные, характерные данные о деятельности за 1961—1963 гг. строительной промышленности Венгрии, затем занимается положительными и отрицательными факторами, воздействующими на деятельность государственной строительной промышленности, далее концентрацией сил государственной строительной промышленности и техническим развитием.

SUMMARY

The article summarizes the principal data characterizing the activity of the building industry of Hungary, covering the years 1961 to 1963. It deals with the positive and negative factors influencing the activity of the state building industry, as well as with the concentration and technical development of the resources thereof.

A VELENCEI-TAVI ÜDÜLŐKÖRZET

DR. FÓRIZS MARGIT — DR. HORVÁTH LAJOS

A tanulmány első része a településstatisztika elvi kérdéseivel, a települések, illetve a településhálózat fogalmának meghatározásával és vizsgálatával, továbbá a vizsgálatok alapjául szolgáló mutatószámcsoporthoz ismertetésével foglalkozik. A tanulmány második részében pedig a Velencei-tó környéki üdülőkörzet településstatisztikai vizsgálatának eredményeit mutatjuk be.

A TELEPÜLÉSSTATISZTIKA ELVI KÉRDÉSEI

A népgazdasági tervek, az ipari és mezőgazdasági termelés növelését szolgáló beruházások: üzemek, intézmények, létesítmények mind a településekben valósulnak meg, s ezek egyben fejlesztőleg hatnak arra a helységekre, településre ahová telepítették. Az új beruházások üzemeltetése, a népgazdasági tervek teljesítése egyre több munkaerőt igényel, és elősegíti a népesség ellátásán kívül az adott településnek, illetve településhálózatnak a fejlődését is.

A gazdaságstatisztika különböző ágai településnek — az államigazgatási szemlélet alapján — a községeket, a városokat és esetleg a külterületi lakotthelyeket tekintik. Az államigazgatás például a Makóhoz csatolt Rákost vagy a Salgótarjánnal egyesített Zagyvapálfalvát nem minősíti önálló igazgatási egységnek.

Településstatisztikai szemlélet alapján településnek tekintjük a városokat és községeket (egyes város- és községrészeket), továbbá a külterületi lakotthelyeket, vagyis ahol *legalább a lakóhely vagy a munkahely, illetve mindkettő térbeli együttest alkot*. E megfogalmazás szerint a külterületi lakotthelyeket, önálló funkciójú városrészeket, ritkábban egyes városövezeteket is településeknek tekintünk. Ezzel a szemlélettel a településstatisztika — a település fogalmát illetően — a településföldrajz fogalmi meghatározásához áll közel.

A településstatisztika az előbb említettek szerint a népesség lakóhelyének és munkahelyének a vizsgálatával foglalkozik. Fő feladata azoknak a jelenségeknek a megfigyelése, elemzése, amelyek a népesség területi elhelyezkedésével kapcsolatosak (a népesség száma, a népsűrűség, a bel- és külterületi lakotthelyek stb.). A népességtömörülés (település) nagysága, minősége szervesen összefügg a termelési adottságokkal és a környezetében, illetve a népgazdaságban betöltött szerepével, egyszóval a funkciókkal. Nagyobb települések egyes részeinek, övezeteinek a sajátos funkciókkal összefüggő képe alakult ki. Így a nagyhatárú alföldi városok szélén mezőgazdasági övezet található (falusias burrok). Ebben az övezetben a gazdaportás házakból a népességnek jóval lazább

tömörülése jött létre, mint a kisvárosi üzletnegyedben és városközpontban, ahol a többszintes épületekben nem mezőgazdasági népesség él.

Az ipari funkció kialakulásánál döntő tényező az üzemek termelő tevékenysége és a bejáró dolgozók száma. Az iparon kívül a közlekedési adottságok, bizonyos intézmények, sőt különleges természeti tényezők (víz, klíma stb.) is hozzájárulhatnak a települések fejlődéséhez, vonzásközpont szerepének kialakulásához.

A népesség számával bizonyos mértékig összefügg a funkciók számának és jelentőségének alakulása is, mert a nagyobb népességszám a település magasabb rendű társadalmi-gazdasági funkcióinak kialakulását is elősegítette. A nagyobb népességszám az ipari tevékenység és egyéb funkciók alapján vonzást gyakorol a környező kisebb, funkciókban szegényebb településekre. Egy ipari üzem vonzáskörzetébe tartozó községek ipari munkaerővonzás szempontjából az adott központ településhálózatát alkotják.

Azonos funkciójú, egymással kooperáló vagy egymás szomszédságában található városok és községek is településhálózatot alkotnak. Például Borsod-Abaúj-Zemplén megye nagy része és Heves megyéből az egri járás az ország legjelentősebb vidéki nehézipari körzete, az ún. Borsodi iparvidék. E területhez több mint 200 község tartozik, de ebből csak kb. 50-ben folyik bányászat vagy gyáripari tevékenység. A többi község mezőgazdasági jellegű vagy az ipari üzemek lakóhely-települése. Vagy például egy szőlőtermelő-vidék (Hegyalja) a mezőgazdasági településhálózat specializáltabb változata lehet. Az itt található községek lakossága ugyanis főleg borszőlőt termel, de emellett a mezőgazdaság más ágazatait is műveli.

A magyar településhálózat funkcionális szemlélet alapján értékelhető, mivel *a településhálózat funkciók eredménye*. A települések egyrészt államigazgatási szerepük szerint csoportosíthatók, másrészt egyes üzemekkel, intézményekkel rendelkező községek, városok agglomerációjának tekinthetők.

A hálózat ipari, mezőgazdasági vagy üdülőhely jellegét a hálózat településeinek a népgazdaságban betöltött szerepe alapján lehet megállapítani. E funkciók azonban igen erősen keveredhetnek, ugyanaz a község (például Badacsonytomaj) a szőlőtermelés és az üdültetés körzetéhez is tartozhat.

A településstatisztika feladata továbbá nemcsak a települések egyedi, hanem ezek hálózatának a vizsgálata is. Célja a lakó- és munkahely fejlettségének, illetve fejlődésének adatszerű és elemző feltárása a terület- és a településfejlesztés érdekében.

Az adatok e célnak megfelelően vagy állapotot rögzítenek, vagy egy időszakra vonatkoznak. A településstatisztika hazai gyakorlatában eddig az egy időpontra vonatkozó megfigyeléseknek (az ún. helyzetkép-statisztikai adatgyűjtéseknek) jutott nagyobb szerep. Az eddigi részletes adatfelvételek tartalma és mutatóinak köre az igényeknek megfelelően változott, ezért nem minden mutató hasonlítható össze, és a változás nem minden vonatkozásban állapítható meg. Ennek ellenére a településstatisztika a fejlődés mérését is megoldandó feladatának tekinti.

Minőségi változáson ment keresztül az elmúlt 20 évben a településhálózat is, főleg az alföldi városok tanyarendszerének fokozatos megszűnésével. Mezőgazdasági községhálózat alakult ki a nagyhatárú városok — elsősorban Kecskemét, Hódmezővásárhely, Szeged, Debrecen és Nyíregyháza — tanyarendszeréből. Változások történtek Budapest környékén is; az elővárosokat a fővároshoz

csatolták, és így létrejött Nagy-Budapest. Ugyanilyen folyamatnak lehettünk tanúi Miskolc, Pécs stb. esetében is.

A településstatisztikának ki kellett alakítania azokat a mutatókat, amelyek alkalmasak a települések, illetve a településhálózatok jellemzésére. A települések mint többé-kevésbé komplex egységek egyrészt a demográfia, másrészt a gazdasági tevékenységek különböző mutatóival, adataival jellemezhetők. A községek és a városok sokoldalú, összetett tulajdonságaiból következik az is, hogy fejlettségüket, illetve fejlődésüket nem lehet minden vonatkozásban statisztikailag jellemezni. A település történetére vonatkozó jelenségek feltárása vagy egy-egy település irányító szervezetének a működése, továbbá az esztétikai adottságok, még inkább a szociológiai vonatkozások egy része számokkal nem határozható meg.

A településstatisztika a települések, illetve a településhálózatok vizsgálatához a következő mutatószám-csoportokat használja fel:

I. *Természeti viszonyok*: 1. geológiai viszonyok és domborzat, 2. éghajlat és időjárás, 3. vízrajz, 4. a természetes és gondozott növénytakaró, 5. talajviszonyok.

II. *Demográfiai viszonyok és területrendezés*.

III. *Lakóépület és lakáshelyzet*.

IV. *Termelési adottságok*: 1. ipar, bányászat és energiaellátás, 2. mezőgazdasági termelés.

V. *Forgalom*: 1. közúti közlekedés, 2. vasúti közlekedés, 3. vízi közlekedés, 4. légi közlekedés, 5. raktározás, 6. nagykereskedelem, 7. kiskereskedelem.

VI. *Szolgáltató üzemek és létesítmények*: 1. energiaszolgáltatás, 2. település-egészségügy (vízellátás, szennyvízelvezetés, köztisztaság, kertészet, temetkezés), 3. egyéb szolgáltatás (fotó, fodrász, mosoda és vegytisztítás, cipő- és ruhaneműjavítás, karbantartás stb.).

VII. *Közintézmények*: 1. igazgatási, biztonsági, társadalmi-politikai, 2. kulturális és oktatási, 3. gyermekvédelmi, 4. gyógyító, 5. egészségvédelmi és szociális, 6. testnevelési.

Az egyes mutatószám-csoportokba még további mutatók is sorolhatók. A funkciók jellege, illetve a vizsgálat célja dönti el a mutatók számát és körét, illetve azok csoportosítását. Valamely iparvidék elemzése során például a geológiai és vízrajzi adottságoknak sokkal nagyobb szerepük van, mint a talaj- vagy éghajlati viszonyoknak.

A mezőgazdasági települések esetében a talaj, az éghajlat, a vízrajz kapcsolatának van döntő jelentősége, ezért az elemzésnek elsősorban e tényezőkre és összefüggéseikre kell irányulnia. Tekintettel arra, hogy e tényezők hatása csak nagyobb, összefüggő területeken érvényesül, a mezőgazdasági települések esetében az elemzés nem korlátozható egy vagy néhány egymás mellett elhelyezkedő településre, vagy ezekből kialakuló kisebb hálózatra. A vizsgálatot, az elemzést ki kell terjeszteni arra a termelési körzetre, amelybe a kérdéses település vagy hálózat beletartozik. Például Orosházának és Hódmezővásárhelynek, mint a mezőgazdasági településhálózat tagjainak, a mezőgazdasági termelésben betöltött szerepe és jelentősége helyesen csak akkor értékelhető, ha figyelembe vesszük a Tiszántúl déli részének termelési adottságait.

Az ismertetett vázlaton belül természetesen egy járásszékhely vagy megyeszékhely vizsgálatánál a fő kérdések ismét mások lesznek. E települések már egy kisebb vagy nagyobb terület gazdasági-társadalmi életének szervezői, irányítói, ezért szinte egyenlő mélységben kell elemezni a termelés kérdéseit és a kiszolgáló intézmények működését. A társadalmi-gazdasági funkcióknak meg-

felelő intézményellátás tanulmányozása elősegíti a szociális és kulturális intézmények célszerű, arányos területi elosztását. Hazai viszonyok között az intézménykörzetek megállapítása vitatható, tekintettel arra, hogy ezek a létesítmények az ország területén többé-kevésbé arányosan oszlanak meg. A szociális-kulturális ellátás intézményei a termelőágazatok által kialakított szükségletekhez, illetőleg egyes vonzasközpontok igényeihez igazodnak, tehát helyük meghatározása elsődlegesen nem az általuk ellátott funkciókból, hanem a termelés igényeiből következik.

Magyarország területén a kedvező természeti adottságok következtében néhány területen üdülővezet alakult, illetve további ilyen területek alakíthatók ki a növekvő szükségletek kielégítése céljából.

Ismert és viszonylag fejlett üdülőterülete az országnak a Balaton környéke és a Dunakanyar. A Balaton melléki települések hálózata komplex üdülőterületnek tekinthető. A települések fő funkciója az üdülés biztosítása, mely a partmenti községek lakosságának foglalkozási összetételében is kifejezésre jut. Az üdülővezet jellegét bizonyítja az a körülmény is, hogy az ország idegenforgalmának 60 százaléka e területre jut.

Az utóbbi években mind jelentősebb mértékben fellendült a Dunakanyar, a Mátravidék és a Balaton-környékhez hasonló adottságai miatt a Velencei-tó is.

A Velencei-tó környékének üdülővezetté fejlesztését Budapest közeli fekvése is indokolja. A főváros fejlett fürdőkulturája ellenére sem tudja kielégíteni a fürdéssel összekapcsolt üdülési igényeket. Bár a Balaton-környék kapacitása ésszerű beruházásokkal és célszerű fejlesztéssel mind a külföldi, mind a hazai idegenforgalom számára lényegesen növelhető, mégis az igények növekedése és a kétmillió főváros közelsége is megkívánja, hogy a Velencei-tó környékének — mint üdülővezetnek — fokozott figyelmet szenteljünk. A településhálózat sokkal kevésbé kiépített itt, mint a Balaton mellett, ezért választottuk a statisztikai módszer gyakorlati példán való bemutatására a Velencei-tó környékének mint üdülővezetnek a vizsgálatát.

A VELENCEI-TÓ KÖRNYÉKI ÜDÜLŐKÖRZET TELEPÜLÉSSTATISZTIKAI VIZSGÁLATA

A Velencei-tó Fejér megye közepén, a székesfehérvári járásban fekszik. A tó déli partján mezőgazdasági és üdülőtelepülések alakultak ki (Velence és Gárdony; illetve igazgatásilag ez utóbbihoz tartozó Agárd és Dinnyés), ezzel szemben az északi oldalon csupán mezőgazdasági községek (Pákozdi, Sukoró) fekszenek, üdülőházak csak elvétve fordulnak elő.

A tóval négy község igazgatási területe határos: a déli parton Velence és Gárdony, az északi részen Pákozdi és Sukoró. Vizsgálatunk e négy községre terjed ki.

A tókönyéknek ma még nincs központja, és egyelőre szervezőtelepülés kialakulására sem lehet gondolni.

Domborzat

A tó a Velencei-hegység és a Mezőföld találkozásánál helyezkedik el. A községek határának nagyobb része a mezőgazdasági művelésre alkalmas lösz talaj. A Velencei-hegység mélységi kőzetei közül a legjelentősebb a gránit, de figyelembe kell venni az ipari ásványi nyersanyagok kutatásának távlati lehetőségeit is (fluorit, pirites kaolin, molibdenit).

A tóparti községek belterületének tengerszint feletti magassága 200 méter alatt van. A déli parti Velence és Gárdony mélyebben fekszenek, mint Pákozdi és Sukoró. A négy község közül a tóparthoz közel települt Velence és a hozzátartozó Kisvelence beépített területének felszíne sík. A községtől északra és északnyugatra — még a település igazgatási területén belül — 200 méternél magasabb dombok emelkednek. Dél felé is változatos a felszín, bár csak 50—60 méteres szintkülönbség tapasztalható 4—5 kilométeres távolságon belül.

A szomszédos Gárdony parti sávja jobban kiépült. A község középső része több utcás, szabályos alaprajzú. A beépített terület felszíne sík, de a tengerszint feletti magasság a külterületeken nyugat-keleti irányban (7 kilométeres távolságon belül) 125—163 méter, észak-déli irányban (5 kilométeren belül) 105—130 méter között változik.

A tó északi részén fekvő Pákozdi is több utcás település. Itt már a beépített terület egy része is (északon) dombos. Észak-déli irányban (5 kilométeres távolságon belül) 243 méter a legmagasabb és 101 méter (a tóparton) a legalacsonyabb tengerszint feletti magasság.

Sukoró felszíne szintén változatos: a tóparti kb. 110 méterrel szemben belterülete kb. 180 méter magasan fekszik, északi része pedig már megközelíti a 300 méter tengerszint feletti magasságot, sőt a legészakibb részen, a Meleghegy 351 méter magas.

A változatosabb domborzatból (Velencei-hegység) adódó esztétikai adottságok az üdülőkörzet idegenforgalmát kedvezően befolyásolják.

Éghajlati viszonyok

A Velencei-tó, illetve az ettől északra fekvő Velencei-hegység bizonyos mértékig éghajlati választóvonalnak tekinthető: a hegységtől északra a Dunántúltra jellemző csapadékosabb éghajlat, ettől délre-délkeletre (tehát már a tó környékén is) szélsőségesebb kontinentális éghajlat uralkodik.

Tapasztalatok szerint az északi parton és a hegységben (150—200 m) $10,1^{\circ}\text{C}$, de már a déli parton $10,5^{\circ}\text{C}$ az évi középhőmérséklet. A havi középhőmérséklet északon januárban $-1,5^{\circ}\text{C}$, júliusban 21°C , míg délen $-0,9^{\circ}\text{C}$, illetve $21,3^{\circ}\text{C}$. A legnagyobb meleg júliusban, legnagyobb hideg januárban van. A tenyészidőszak átlagos hőmérséklete kb. 16°C . Uralkodó szélirány az északnyugati, de júliusban jelentős a nyugati is. A szélcsendes napok száma is gyakori. A tó környékén évenként 550—600 milliméter csapadék hull, s ebből a vegetációs időszakra, sőt a fürdési szezonra nagyobb mennyiség jut. Sok a csapadék ugyanis májusban és júniusban, de még a július-augusztus havi csapadék mennyisége is jelentős (kb. 100 mm). Az ötven év alatt megfigyelt évi napfénytartam 2000—2100 óra.

Az éghajlati és időjárási tényezők nyáron kedvezők, részben elősegítik vagy legalábbis nem akadályozzák az üdülést.

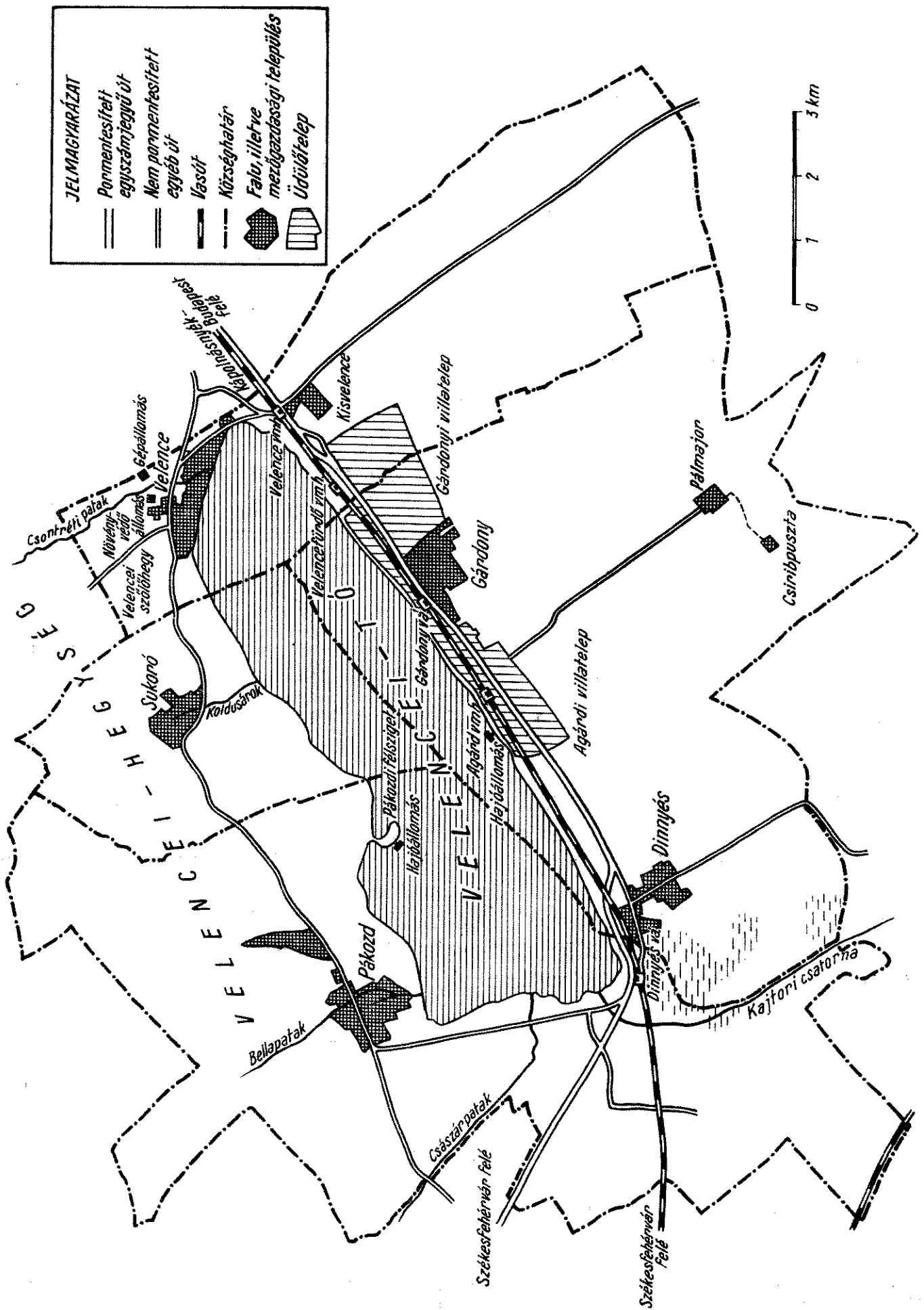
Télen hosszabb-rövidebb időre befagy a tó. Ilyenkor csak a nádvágás, a halászat és a vadászat számára nyújt lehetőséget. Az üdülőtelepek nyári lakásai közül csak a „téliésített” létesítmények¹ lakhatók.

Vízrajz, vízellátás

A tó kiterjedése változik, felszíne kb. 27 négyzetkilométer, nem egészen huszad része a Balatonénak. (Hossza kb. 10,0—11,0, legnagyobb szélessége kb. 2,0—3,0 kilométer.) Feltöltődése a Balatonénál előrehaladottabb stádiumban

¹ Kb. 45 centiméter vastag falazatú, fűthető épületek.

A Velencei-tó és környéke

van. A déli parton nyílt víz található, mivel a szélmozgás következtében a nád alig tudott megtelepedni. A tó vízállása a szabályozás ellenére változó; a legmagasabb és a legalacsonyabb vízállás közötti érték másfél méter is lehet, holott átlagos mélysége 2 méter körüli. *Radetzky* szerint éppen ezért „... a Velencei-tó vidéke nagyarányú fürdő- és üdülőtelep jellegű fejlesztésének egyik kulcskérdése a vízszint állandósításának problémája.”²

A tavat tápláló egyéb vízforrások mellett (Csontréti patak, Koldusárok, Bellapatak) vízszintszabályozás szempontjából (a tóba hulló csapadékot nem számítva) a nyugatról beömlő Császárpatakat lehet leginkább figyelembe venni.

A vízszint másik szabályozója a Kajtori csatorna, amely a tó fölös vizét a Sárvízen keresztül a Dunába vezeti. A csatornát azonban több szakaszon korszerűsíteni kell.

A tó vízszintjének szabályozása kedvező hatással lesz a fürdési lehetőségekre, településfejlesztésre és -rendezésre, továbbá a mezőgazdasági művelésre is.

A négy tóköri környéki község vízellátása ásott és fúrt kutakból történik, melyeknek vize az egészségügyi követelményeknek több esetben nem felel meg.

1. tábla

A közkutak száma 1960-ban

Község	Belterületi		Külterületi		Összes	
	ásott	fúrt	ásott	fúrt	ásott	fúrt
	kutak száma					
Velence	1	3	7	—	8	3
Gárdony	7	7	7	—	14	7
Pákozd	7	—	2	2	9	2
Sukoró.....	4	—	4	—	8	—

Gárdonyban az ásott közkutakat az elmúlt években szivattyús fúrt kutakká alakították át. A lakóépületek magánhasználatú kútjai és a közkutak azonban nem képesek a vízigényt kielégíteni. A kísérleti fúrások eddigi hozamai (percenként 150 liter) nem jelentősek. Nem tisztázott még a tóból nyerhető víz, esetleg a Velencei-hegység karsztvizei felhasználásának kérdése sem.

A vízhiány a déli üdülőkörzeten belül különösen a legnagyobb forgalmú Agárdi villatelepen és Gárdonyban okoz gondot.

2. tábla

A vízművek fontosabb 1963. évi adatai

Település	Termelt vízmennyiség (ezer m ³)	Kutak, források átlagos vízáadó képessége (m ³ /24 óra)	Csőhálózat hossza az év első napján (km)	Bekötések száma	
				összesen	ebből házi
Állami Mezőgazdasági Géppalota (Velence)	25,0	350	1,1	22	9
Csiribpuszta (Gárdony)	5,4	18	0,4	32	32
Pálmajor (Gárdony)	9,0	17	0,4	42	41

² *Radetzky Jenő*: A Velencei-tó vízszintje és élővilága. *Természettudományi Közlöny*. 1963. évi 7. sz. 301—304. old.

Csiribpusztának és Pálmajornak, továbbá a Velencei Állami Mezőgazdasági Gépállomásnak hidroglobuszos vízműve van.

E három vízmű elsősorban az említett gazdaságok üzemeltetését biztosítja, a lakosság ellátásában nincs lényeges szerepük. A bekapcsolt lakások száma Csiribpusztán 65, Pálmajorban 41, míg a Velencei Gépállomáson 9. Termelőkapacitásuk az üdülőtelep, de még a községek vízellátásával kapcsolatban is csak alig vehető figyelembe.

A természetes és gondozott növénytakaró és állatvilág

A természeti adottságok hatása következtében a Velencei-tó környékén nincs egységes növénytakaró. Másféle növényzet jellemzi a hegységet, a tó vizét és annak partját.

A hegység mállásából keletkező talaj általában vékony és mészben szegény. Ennek következménye, hogy a Velencei-hegység déli, délnyugati és délkeleti lejtői sokkal kopárabbak, mint az északiak; ritkás kisméretű erdő jellemző virágos kőrissel és molyhos tölgygel. E csenevész erdőség folytatásának tekinthetők a már löszön települt gyümölcsöskertek és szőlők. Az északi tóparton fűzfa és nyárfa, délen telepített facsoportok és fasorok, továbbá ligetek, parkok váltakoznak a sziki növényekkel. A tó növényzetéből a gyékény és a nád hasznosítható.

3. tábla
Erdőterület a Velencei-tó négy községében
(1962. első félévének végén)

Község	Az összes terület	Ebből erdőterület	Erdő az összes terület százaléklékában
	kat. hold		
Velence	5 784	23	0,4
Gárdony	9 662	93	1,0
Pákozd	10 437	653	6,3
Sukoró.....	2 830	318	11,2

Az északi területek erdőszegénységük ellenére is több erdővel rendelkeznek, mint a déli községek. Az erdőterület arányának emelését szolgálja Gárdonyban a műút mellett 3 kilométer hosszúságban és 50 méter szélességben telepített erdősáv.

A természetes növénytakaró mellett kb. 9 kat. holdat tesz ki a rendszeresen gondozott parkok, sétányok (beleértve a játszótereket is) együttes területe a Velencei-tó körül. Ebből Velencén van 5, a hosszan elnyúló gárdonyi parton (Agárdon) 3, Pákozdon 1 kat. hold, Sukorón viszont nincs számottevő gondozott parkterület.

Idegenforgalmi szempontból említésre méltó a Velencei-hegység védett területének változatos, vadon élő állatvilága.

A tó délnyugati részén, amelynek szabályozása a legsürgősebb teendő, madárrezervátum van. A tervbe vett vízszintemelést némely madárnál, amelyeknek száma az elmúlt évtizedben amúgyis fogyott, előnytelen lesz. A népgazdasági és az idegenforgalmi előnyök azonban ezért a veszteségért bőséges kárpótlást nyújtanak.

A községek népessége és területe

Velence és Gárdony népességének a száma 1869-ben majdnem egyforma, a fejlődés azonban az elmúlt 91 év alatt a két községben különböző volt: Velence lakosságának a száma kétszerezésre, Gárdonyé viszont több mint háromszorosára növekedett. A négy község közül az első népszámlálás idején még Pákozdon laktak a legtöbben, ma már Velence is megelőzi, Gárdony állandó népességének száma pedig közel 60 százalékkal magasabb. A sukorói lakosok száma csökkent. A körzet összes népességének a száma 205 százalékra növekedett.

4. tábla

A népesség számának változása

Község	A népesség száma* (fő)						
	1869	1880	1890	1930	1941	1949	1960
Velence	1558	1681	1926	2029	2267	2450	3260
Gárdony	1548	2030	2313	2714	3578	3615	5107
Pákozd	2050	2414	2561	2830	2918	2421	3202
Sukoró.....	915	893	950	890	923	907	901
<i>Összesen</i>	<i>6071</i>	<i>7018</i>	<i>7750</i>	<i>8463</i>	<i>9686</i>	<i>9393</i>	<i>12470</i>

* A népszámlálási adatok január 1-re, 1941-ben január 31-re vonatkoznak.

A természetes szaporulaton kívül három községben a vándorlási különbözet is jelentős volt: 1949—1959 között Gárdonyban 24,7, Pákozdon 16,9, míg Velencén 16,1 százalékkal növekedett a lakosság száma bevándorlás következtében. A tényleges szaporodás Gárdonyban (41,3%), Velencén (33,1%) és Pákozdon (32,3%) jóval nagyobb a székesfehérvári járás (12,0%) vagy a megye átlagánál (21,1%).

5. tábla

A négy község területe, népessége, népsűrűsége (1963. január 1-én)

Község	Terület (kat. hold)	A népesség száma (fő)		A község népsűrűsége (fő/km ²)
		összesen	ebből külterületi*	
Velence	5 784	3 264	444	98,1
Gárdony	9 662	5 458	1287	98,2
Pákozd	10 437	3 219	479	53,6
Sukoró.....	2 830	876	—	53,8
<i>Összesen</i>	<i>28 713</i>	<i>12 817</i>	<i>2210</i>	<i>77,6</i>

* 1960. január 1-i (népszámlálási) adat a „Magyarország helységnévtára, 1962” c. kötet alapján.

A négy község együttes területe — a Velencei-tóval együtt —, melyen az üdülőkörzet kialakítható, 165 négyzetkilométer, nagyobb, mint Székesfehérvár.

Néhány évvel ezelőtt Pákozd még az üdülőtérület legnagyobb határu települése volt (kb. 14 000 kat. hold). Az üdülőkörzet kialakítása és fejlesztése érdekében azonban 1960 óta a község határai jelentősen módosultak. 1960-ban

Székesfehérvárhoz csatoltak 3724 kat. holdnyi területet 594 lakossal; 1963-ban Gárdonyinak adtak át 362 kat. hold lakatlan területet; 1963 novemberében pedig Seregélyeshez csatolták a dinnyési vasútállomástól délre eső lakatlan területet. A községhez jelenleg a Velencei-tó nyugati része és az északi partvonalnak mintegy a fele tartozik.

A nagy népsűrűségű Velence elnyúlt község és három jelentősebb és négy kisebb külterületi lakotthelyet is magába foglal. E mezőgazdasági jellegű lakotthelyeket távoli fekvésük — és az ezzel együttjáró tanácsi feladatok — miatt esetleg indokolt lenne elcsatolni.

A tényleges vízparti üdülőterület legnagyobb része az alig 10 000 kat. hold kiterjedésű Gárdony község területéhez tartozik. Gárdony igazgatási területéhez a belterületi lakotthelyeken kívül 5 nagyobb és 9 kisebb település is tartozik. Ezek között valószínűleg községnek tekinthető a közel 800 lakosú Dinnyés, amelyet nem annyira népességének száma, mint inkább nagy forgalmú vasútállomása tesz figyelemre méltóvá, és számottevő mezőgazdasági központ a kb. 230 fős Csiribpuszta.

A népesség foglalkozási megoszlása és részvétele a termelésben

A körzet lakosságának legfőbb megélhetési forrása ma még a mezőgazdaság. A terület legfejlettebb üdülőhelyén, Gárdonyban is az összes és a kereső népesség egyharmad része a mezőgazdaságból él.

6. tábla

A népesség foglalkozási megoszlása 1960-ban
(százalék)

Község	Össze- sen	Mező- gazda- ság	Ipar	Építő- ipar	Közle- kedés	Keres- kedelem	Egyéb
Velence	100,0	41,6	23,4	4,2	8,9	5,6	16,3
Gárdony	100,0	33,8	21,4	6,6	12,2	6,7	19,3
Pákozdi	100,0	41,0	18,9	4,8	13,5	7,3	14,5
Sukoró	100,0	52,8	19,0	2,5	9,3	2,2	14,2
Összesen	100,0	39,0	21,1	5,2	11,5	6,3	16,9

A mezőgazdasági termelés két legjelentősebb központja Pálmajor és Csiribpuszta, ahol az állami gazdaság kenyérgabonát és kukoricát termel, és emellett fejlett az állattenyésztés is. A Gárdonyi Géza Termelőszövetkezet (tagjainak száma kb. 400 fő) terményeit — főleg primőr árukat — a község területén saját üzleteiben értékesíti, így közvetlenül hozzájárul az üdülők ellátásához.

A fejlődő üdülőkörzet népességének a szántóföldek, méginkább a veteményeskertek és gyümölcsösök termékére egyre nagyobb szüksége lesz.

A halászati szövetkezet 30—40 főt foglalkoztat.³ Jelenleg — becslések szerint — a tóban mintegy 1200 tonna hal él. A kifogott hal mennyisége 1929-ben volt a legnagyobb: 200 tonna; 1944-ben viszont csak 48, 1954-ben — *Khin Antal* adatai szerint — már 120, az elmúlt években pedig 60—70 tonna hal került a hálóba. A kifogott hal legnagyobb részét Gárdony, Velence és a Pákozdi félsziget halászcárdáiban szolgálták fel, továbbá a tó környéki eladó-

³ A tó halászati jelentőségére már *Fényes Elek* is felhívta a figyelmet „Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben” (I—IV. köt. Pest, 1836—1840) c. művében.

helyeken értékesítették, és így a helyi lakosság, valamint az üdülők ételmezését szolgálta.

A településhálózat kisebb mezőgazdasági vonzasközpont szerepe is kialakult. Velencén növényvédő állomás és gépállomás,⁴ ugyanitt és Gárdonyban állatorvos⁵ is működik; Gárdony területének egy részén állami gazdaság gazdálkodik.

A keresők száma alapján a második legfontosabb népgazdasági ág az ipar. Az ipari keresők száma Gárdonyban a legmagasabb (490 fő). A magánkisipar nem számottevő. Az ipari telephelyek száma kevés, és a keresőknek majdnem fele (226 fő) lakóhelyén kívül dolgozik.

Velencén már valamivel kisebb az ipari keresők száma (343 fő), és ezeknek kb. a fele Székesfehérvár és más települések üzemébe jár dolgozni.

Az egyéb (üdülési, kulturális stb.) ágazatokhoz tartozó népesség száma, illetve a felsorolt ágazatok keresőinek száma Gárdonyban (956 fő), Pákozdon és Velencén majdnem egyforma (503, illetve 473 fő), míg Sukorón csupán 102 fő. Gárdonyban és a hozzá tartozó Agárd üdülőtelepen kb. 200—300 embert foglalkoztatnak a strandok, a vállalati üdülők, a horgásztanyák stb.

Lakóépület, lakás, közmű

Az üdülővezet településeinek fejlettségéről, üdülésre való alkalmasságukról a 7. tábla adatai adnak képet.

A lakóépületek és a lakások száma*

7. tábla

Község	Lakóépületek száma		A száz kat. holdra jutó lakóépületek száma		A lakások száma		A száz lakott lakásra jutó népesség száma	
	1949	1960	1949	1960	1949	1960	1949	1960
Velence	509	821	8,8	14,2	632	1020	432	356
Gárdony	1486	2265	15,4	23,4	1685	2468	301	340
Pákozdi	496	705	4,8	6,8	654	866	376	360
Sukoró.....	229	248	8,1	8,8	234	256	393	344
<i>Összesen</i>	<i>2720</i>	<i>4039</i>	<i>9,5</i>	<i>14,1</i>	<i>3205</i>	<i>4610</i>	<i>356</i>	<i>350</i>

* A községek 1960. január 1-i államigazgatási beosztásának megfelelő terület szerint. Az 1949. évi adatok részben becsltek.

A lakóházsűrűség, illetve a község területének beépítettsége Gárdonyban a legmagasabb, kedvezőbb, mint a székesfehérvári járás többi községében. Sukorón és Pákozdon viszont nem éri el a járás községeit jellemző átlagot. Gárdony a felhasznált építőanyagok minősége tekintetében is felülmúlja az üdülőkörzet többi települését: a szilárd falazatú lakóházak aránya Gárdonyban mintegy 60 százalék, Sukorón viszont a vályog és sár falazatú házak aránya még ma is 89 százalék. Gárdonyban az ősközség mellett gyorsan fejlődik a partmenti tulajdonképpeni üdülőterület: a Gárdonyi és az Agárdi villatelep. Gárdonyban

⁴ A Velencei Gépállomás körzetébe a következő községek tartoznak: Baracska, Gárdony, Gyúró, Kajászó, Kápolnásnyék, Lovasberény, Martonvásár, Nadap, Pátka, Pázmánd, Sukoró, Tardos, Vereb.

⁵ A gárdonyi állatorvos csak saját községe, a velencei pedig Nadap és Sukoró állatorvosi ellátásáról is gondoskodik.

957, Velencén csak 97 nyári lakás van, a nyári lakások aránya Gárdonyban 39, míg Velencén csak 10 százalék.

Az Agárdi villatelep, a Tóparti nyaralótelep és a Gárdonyi villatelep, az ősközségnél és Dinnyésnél is sokkal nagyobb mértékben fejlődik. Az elmúlt években eladott 400—500 házhelyen a 7-es számú út és a vasútvonal között mintegy 200—250 téliesített üdülőház létesült.

Velence lassabban épül. A vasútvonal és a tó között az utóbbi néhány évben 50—60 telket parcelláztak.

8. tábla

A lakóépületek felszereltsége 1960-ban

Község	Lakó- épüle- tek száma	Villanyvezeték- kel		Ivóvízzel*		Szennyvízelve- zető csatornával	
		ellátott lakóépületek					
		száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya
Velence	821	614	74,8	648	78,9	59	7,2
Gárdony	2265	1289	56,9	1731	76,4	246	10,9
Pákozd	705	463	65,7	481	68,2	14	2,0
Sukoró.....	248	183	73,8	29	11,7	1	0,4
<i>Összesen</i>	<i>4039</i>	<i>2549</i>	<i>63,1</i>	<i>2889</i>	<i>71,5</i>	<i>320</i>	<i>7,9</i>

* Elsősorban a lakóépület telkén levő kútból és csak kis részben házi vízvezetékéből ellátva.

Az üdülőkörzet lakóépületeinek villamosítotttsága valamivel kedvezőbb a járási átlagnál. Terjed a propán-butángáz használata is, a háztartási fogyasztók száma Gárdonyban és Velencén jelentős (365, illetve 205).

Az üdülőkörzet településein a vízvezetéki vízellátás még szórványos, a vízvezetékkel rendelkező lakóépületek száma Gárdonyban mindössze 122, Velencén 64, Pákozdon 25.

A szennyvízelvezetés mind a négy községben megoldatlan. Házicsatornába Gárdonyban is a lakóépületeknek csak mintegy 11 százaléka van bekötve.

A tóköri települések ellátottságának jellemzése

Az ősközségek és a szomszédságukban létesült üdülőtelepek között a leg-szorosabb gazdasági kapcsolat alakult ki, még ha morfológiailag különböznek is egymástól. Az üdülőtelepek munkaerő-ellátásáról az ősközségek lakossága gondoskodik, és hozzájárul az ott tartózkodó ideiglenes népesség — az üdülők — élelmezéséhez is. Az egészségügyi és kulturális intézmények részben a községben, részben az üdülőtelepen található.

Az ősközségek és az üdülőtelepek között ma még kiütkező különbségek (gazdaportás, nádfedeles házak) is fokozatosan csökkennek.

Jelenleg Gárdony község — mely a Velencei-tó déli partjának kb. 70—80 százalékát birtokolja — többféle funkciójú változatos település. Az ősközség, Gárdony és Dinnyés — mint már említettük — több utcás mezőgazdasági település, az Agárdi villatelep és a Tóparti nyaralótelep üdülőtelepülések. A mezőgazdasági községek népessége egész évben ugyanannyi, vagy kisebb mértékben növekszik, az üdülőhelyeké az év folyamán többször is változik. A csaknem

ezer nyári lakás nagy része Agárdon található, s ezeknek lakói 2—3000 fővel növelik nyáron a népesség számát. A hétfégi, átlagosan 15—20 000 főt kitevő velencei-tavi forgalomból kb. 12 000 jut Agárdra.

A budapesti és a Fejér megyei üzemek és intézmények kisebb üdülők háza és hétfégi pihenői is főleg a gárdonyi és az agárdi telepen sorakoznak.

Velencén lényegesen kisebb (500—1000 fős) a hétfégi forgalom. A tóparton hosszan elnyúlt mezőgazdasági község és Kisvelence között az elmocsarasodott tó mellett alig van beépítésre alkalmas terület.

A velencei-tavi üdülők fontosabb adatai 1961-ben

9. tábla

Település	Az üdülők száma	Az állandó férőhelyek száma			Üdült személyek száma	Üdülési napok száma
		épületben	sátorban	összesen		
Agárd	9	130	11	141	1024	9 196
Gárdony	3	93	30	123	534	6 508
Velence	5	184	—	184	1219	19 169
<i>Összesen</i>	<i>17</i>	<i>407</i>	<i>41</i>	<i>448</i>	<i>2777</i>	<i>34 873</i>

1962-ben már 2900 személy vett részt belföldi kedvezményes üdültetésben a Velencei-tó környékén. Ebben az évben különösen magas volt a velencei üdülők kapacitásának kihasználása (94%). A lehetőségek kihasználása terén azonban még sok a tennivaló. Ezt bizonyítja, hogy a velencei-tavi üdülők férőhelyeire az üdült személyek és üdülési napok számára vonatkozó adatok a balatoni üdülőkörzet megfelelő adatának egy százalékát is alig érik el.

A velencei-tavi üdülőkörzetben 1961-ben 13 (Gárdonyban 8, Agárdon 5) hétfégi pihenőház működött 235 (150 és 85) férőhellyel. E 13 üdülőben az év folyamán 1456 (1096 és 360) személy összesen 9928 (7154 és 2774) napot, átlagosan tehát mintegy 7 napot töltött.

A fizetővendég-szolgálat mindkét községben megszűnt, mivel a korszerűtlen, közművesítetlen falusi házak az igényeknek nem felelnek meg.

Gárdonyban 200—300 személyes korszerű, részben sátrakból, részben panelfalú épületekből álló camping működik (1963-ban 4379 belföldi és 270 külföldi vendéget fogadott), Velencén pedig ez év nyarán I. osztályú autókamping nyílt.

Az üdülők ellátását egyrészt a központi árualap, másrészt az üzlet- és vendéglátóipari hálózat biztosítja. Az üdülőkörzet ételkészítésének részben Budapestről, részben Székesfehérvárról történik. A nyaralók és a hétfégi kirándulók elsősorban a nyílt árusítóhelyeket, Gárdonyban pedig a piacot is igénybe vehetik.

Gárdony községben két vendéglő (az egyik nyári), egy falatozó és egy eszpresszó működik. A strandon szintén van vendéglő és falatozó. Ajándék-, iparcikk- és konfekcióüzleten kívül négy vegyesélelmiszer-, továbbá zöldség- és tejbolt is van.

Az Agárdi villatelepen három vendéglő (ebből egy nyári), három eszpresszó, továbbá borkóstoló, bisztró, mozgókocsi és több kis pavilon szolgálja az üdülővendégek ellátását. 13 boltja közül 6 vegyesélelmiszerbolt. Dinnyésen szerényebb igényű falatozó és vegyesbolt található.

Velence-Ófaluban halászcserda, falatozó, egy élelmiszer- és két iparcikkbolt van. Kisvelencén és környékén (Velencefürdő) halászcserda, falatozó, bisztró, két vegyesélelmiszer-üzlet, zöldség-, gyümölcs- és más ideiglenes árusítóhely szolgálja a település lakosságának és a nyári üdülők szükségleteinek kielégítését.

A két déli település, továbbá az északi part szabadstrandjain kívül Velencén egy, Gárdonyban négy felszerelt strandfürdőt üzemeltet a községi tanács. Valamennyi strandra jellemző a fövenytalaj. Gárdonyban két strandfürdő (a Gárdonyfürdő és a Sirálystrand), a község igazgatási területéhez tartozó Agárdon is két strandfürdő (a Béke- és a Nagystrand) üzemel. A strandok általában június 1-től szeptember 15-ig vannak nyitva, 1963-ban a kedvező időjárási viszonyok 175 900 fő fürdőzését tették lehetővé.

10. tábla

A strandfürdők személyforgalma 1963-ban

Fürdő	Befogadóképesség	A legnagyobb napi	Az évi	Személyzet (fő)
		személyforgalom		
Velence, Strandfürdő	312	1 500	18 300	7
Gárdony, Gárdonyfürdő	1000	1 700	29 700	3
Gárdony, Sirálystrand	336	1 200	18 100	4
Gárdony, Békestrand (Agárd)	400	600	5 500	3
Gárdony, Nagystrand (Agárd).....	2684	12 200	104 300	16
<i>Összesen</i>	<i>4732</i>	<i>17 200</i>	<i>175 900</i>	<i>33</i>

A férőhelyek nagy része — Budapesthez és más üdülőhelyhez hasonlóan — főleg vetkőzőszekrény. A Nagystrandon azonban jóval nagyobb a kabinok befogadóképessége (340 darab négy és több személyes kabin van), mint a vetkőzőszekrényeké (644 db). A strandok büfével, hangosbemondóval, járműmegőrzővel és kölcsönvehető csónakokkal is fel vannak szerelve. (A velencei strandon 2000 személy befogadására alkalmas férfi- és női öltöző létesül.)

A község lakossága és az üdülővendégek a velencei és a gárdonyi mozikban találnak szórakozási lehetőséget. Mindkét községben hetenként kétszer tartanak előadást. A tópart kulturális „érdekessége” a múlt év óta Agárdon működő víziszínpad.

A településhálózat községeiben olyan intézmények és létesítmények is találhatóak, amelyek az üdültetési funkcióval csak részben függnek össze. Így Gárdonyban és Pákozdon 4—4, Velencén 3, Sukorón 1 általános iskola működik. A művelődési otthonok száma Gárdonyban 2, a többi községben 1—1. Gárdony 4, Pákozdi 3, Velence és Sukoró 1—1 községi könyvtárral rendelkezik. Sukoró kivételével minden községnek van körzeti orvosa, míg más magasabb szintű kulturális és egészségügyi intézmények legközelebb Székesfehérváron, illetve Kápolnásnyéken találhatóak.

A településhálózat közlekedési és hírközlési viszonyai

Velencének és Gárdonynak már a múlt század végén volt vasútja, a községek postaszolgálatának kiépítése szintén a múlt század végén, illetve a századforduló táján történt.

Jelenleg Velencén, Gárdonyban és Pákozdon postahivatal, míg Sukorón, továbbá a Gárdonyhoz tartozó Agárdon, Dinnyésen és Kisvelencén fiókposták működnek.

11. tábla

Az üdülőhelyek távolsága Budapesttől, illetve a járás- és megyeszékhelytől*

Község	Vasútállomás, vasúti megállóhely	Távolsága (km)	
		Budapesttől	Székesegyháztól
Velence ..	Velence	47	20
	Velence-fürdő	48	19
Gárdony ..	Gárdony	50	17
	Agárd	52	15
Pákozdn ...	Dinnyés	57	10

* A vasútvonalon mért kerekített adatok.

A távolsági és a gyorsvonatok az üdülőhelyeken nem állnak meg, de kb. tíz, naponta rendszeresen közlekedő személyvonatpár valamennyi velencei-tavi megállóhelyen megáll, és Budapesttől 80—100 perc, Székesegyháztól 20—24 perc alatt érhetők el.

12. tábla

A legfontosabb településrészek közötti távolságok* (kilométer)

Település	Velence	Sukoró	Pákozdn	Dinnyés vá.	Dinnyés	Agárd vmh.	Agárdi villa-telep	Gárdony vá.	Gárdony	Velence-fürdő vmh.	Gárdonyi villa-telep	Velence vmh.	Kisvelence
Velence	—	4	9	13	12	8	8	6	6	4	4	3	3
Sukoró.....	4	—	6	11	12	12	10	10	10	8	8	6	6
Pákozdn	9	6	—	5	6	11	11	13	13	13	13	12	12
Dinnyés vá. .	13	11	5	—	1	5	5	7	7	9	9	11	11
Dinnyés	12	12	6	1	—	4	4	6	6	8	8	10	10
Agárd vmh. .	8	12	11	5	4	—	0	2	2	4	4	6	6
Agárdi villa-telep	8	12	11	5	4	0	—	2	2	4	4	6	6
Gárdony vá.	6	10	13	7	6	2	2	—	0	2	2	4	4
Gárdony	6	10	13	7	6	2	2	0	—	2	2	4	4
Velencefürdő vmh.	4	8	13	9	8	4	4	2	2	—	1	2	2
Gárdonyi villatelep..	4	8	13	9	8	4	4	2	2	1	—	2	2
Velence vmh.	3	6	12	11	10	6	6	4	4	2	2	—	1
Kisvelence ..	3	6	12	11	10	6	6	4	4	2	2	1	—

* A vasútállomások, vasúti megállóhelyek közötti távolságot a vasútvonalon, az egyéb települések vagy településrészek közötti távolságot vasútvonalon és közúton mértük. Kerekített adatok.

A távolsági autóbusszközlekedésbe a körzet valamennyi községe be van kapcsolva. Az északi részen nincs vasútvonal, ezért a távolsági közlekedést

autóbusz biztosítja: Pákozdon és Sukorón keresztül jár a Vereb és Székesfehérvár közötti járat. A most épülő balatoni főútvonal e két községet is szervebben fogja bekapcsolni a jövőben a közlekedésbe.

A déli part további és az északi part távlati fejlesztésénél a települések és az üdülőhelyek egymáshoz viszonyított távolságát is figyelembe kell venni. (Lásd a 12. táblát.)

A jobban kiépített déli parton kedvezőbbek a közlekedési lehetőségek. A főútvonal mellett húzódik a vasútvonal. Az üdülőhelyek megállói (Gárdony vá., Agárd, Velencefürdő és Velence vmh.) egymástól kb. 1,5 kilométerre találhatók, és a legtávolabb fekvő Dinnyés vasútállomás is csak 11 kilométer távolságra fekszik Velence vasúti megállóhelytől.

Az északi parti Pákozdi autóbuszon 9—10 kilométer távolságra fekszik Velencétől, 13 kilométerre Gárdonytól. Sukoró távolsága Velencétől 4—5, Gárdonytól 10 kilométer.

A viszonylag csekély távolság ellenére is ma még nehézkes az összeköttetés az északi és a déli part között. A fejlesztés során a közlekedés kérdését rendezni kell. Ennek egyik eredménye, hogy az agárdi part és az ún. Pákozdi félsziget hajóállomása között időszakos víziösszeköttetés, továbbá, hogy Velence vmh. és Szőlőhegy közötti helyi autóbuszjárat létesült. A gépkocsiközlekedés zavartalanságát Gárdonyban és Velencén közhasználatú gépjárműjavító-műhely, Gárdonyban benzinkút biztosítja. A taxiszolgálat szerepe a helyi forgalom lebonyolításában még jelentéktelen.

A távolsági közlekedés útjai beton- és aszfaltburkolatúak, de a helyi utak nagy része kiépítetlen. Gárdony belterületén 50, Velencén 53 kilométer út van. Ebből beton- és aszfaltburkolatú 6, illetve 9 kilométer, makadám 6, illetve 8 kilométer, a burkolatlan utak hossza pedig 38, illetve 36 kilométer.

*

A tó körüli települések kedvező természeti adottságokkal rendelkeznek. A déli part fővenyszőnyege számos strand kialakulását segítette elő, esztétikai adottságai miatt az északi part is alkalmas fejlesztésre.

Az 1958 óta működő Velencei-tavi Intézőbizottság tervet készített a tópart fejlesztése érdekében. A tóköznyék rendezése a vízszabályozás, illetve a főbb vízügyi feladatok megoldásától függ. Az ezzel kapcsolatos legfontosabb teendők: a tó vízszintjének állandósítása és a déli part szabályozása, a vízcseré biztosítása, az ivóvízellátás, valamint az ár-, a bel- és a szennyvízelvezetés rendezése.

A tó vízállása aszály idején a vízcserét nem képes biztosítani, tavasszal pedig árvizet és belvízfeltöréseket okoz. A tavat tápláló Császárpatak és a felesleges vizet levezető Kajtori csatorna a vízszabályozás két legfontosabb tényezője. A vízszabályozás a legfontosabb üdülőtelepülések (Agárd, Gárdony és Velence tóparti részeinek) védelmét jelentené, továbbá újabb parcellázásokat is lehetővé tenné.

A déli part ivóvízellátását legalább napi 2700 köbméteres vízmennyiséggel lehet csak biztosítani. A megoldás módja még nem tisztázott.

A távlati tervekben össze kell hangolni az üdülőtelepülések és az ösközségek fejlesztését. Ennek során figyelembe kell venni, hogy az üdülőkörzet jellegével összefüggő funkciók jelenleg nem képesek a mezőgazdaságból felszabaduló népességet teljes egészében eltartani, így sokan szomszédos ipari településekre járnak dolgozni. Az üdülőterületek fejlesztésével, vagyis további

parcellázásokkal, lakóházépítéssel, üdülők és szállodák létesítésével növelni lehetne az üdüléssel, a kereskedelemmel és az egyéb ágazatokkal összefüggő keresők számát. A fejlesztés során természetesen az üdülőtelepüléseken kívül a régi mezőgazdasági községek rendezését, közművesítését is meg kell oldani.

IRODALOM

1960. évi népszámlálás, 3. b. Fejér megye személyi és családi adatai. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1961. 245 old. + térkép.
1960. évi népszámlálás, 8. A lakások és lakóépületek adatai. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1963. 554 old.
1949. évi népszámlálás, 5. Részletes épület- és lakásstatisztikai eredmények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1950. 455 old.
- Fényes Elek: Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. I—IV. köt. Pest, 1836—1840.
- Jantsky B.: A Velencei-hegység földtana. Geologica Hungarica. Budapest, 1957. 170 old.
- Karászi Kálmán: A Velencei-tó komplex hasznosításának feladatai. *Vízgazdálkodás* 1964. évi 1. sz. 7—9. old.
- Khin Antal: A Velencei-tó halászata. Mezőgazdasági Múzeum füzetek. 16. sz. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest, 1960. 32 old.
- Magyarország helységnévtára 1962. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1963. 1044 old. + térkép.
- Mendöl Tibor: Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1963. 567 old.
- Radetzky Jenő: A Velencei-tó vízszintje és élővilága. *Természettudományi Közlöny*. 1963. évi 7. sz. 301—304. old.
- Szervezett üdültetés. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 44 old. Kutatói anyag.

РЕЗЮМЕ

Во ввводной части своего очерка авторы занимаются принципиальными вопросами статистики населенных пунктов: назначением статистики населенных пунктов и системой показателей, а затем показывают свои теоретические выводы на практическом примере венгерского курортного района, расположенного у озера Веленце.

SUMMARY

As an introduction the authors deal with the theoretical questions of the statistics of localities, viz. the tasks thereof as well as its indicator system. Thereafter, the theoretical statements are demonstrated by means of a practical example, a description of the resort district of the lake of Velence in Hungary.

A SZÁNTÓEGYSÉGRE SZÁMÍTOTT MUTATÓSZÁMOK TORZÍTÁSA

MOLNÁR ISTVÁN

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdálkodása jelenleg nagyon differenciált. Ennek okai meglehetősen változatosak, és nemcsak az üzemek természeti és közgazdasági viszonyainak különbözőségében keresendők. Az eltérő körülményeket érzékeny mutatószámrendszer segítségével kellene feltárni nem utolsósorban azért, hogy az a termelőszövetkezetek állami irányításához megfelelő támpontot szolgáltatasson. Az erre a célra hivatalosan előírt, jogszabályokban rögzített mutatószámokat vizsgálva azonban úgy tűnik, hogy azok az üzemek helyzetét gyakran félrevezetően határozzák meg. E mutatószámokat ugyanis általában az ún. szántóegység alapján számítják, és ezek a mutatószámok természetüknél fogva számos esetben helytelenek.

E tanulmányban ebből a szempontból vizsgáljuk a szántóegységnek mint statisztikai mutatószámnak használhatóságát, illetve bemutatjuk, hogy alkalmazása a gazdasági döntések meghozatala során milyen hibákat idézhet elő.

A szántóegység olyan átszámítási mértékegység (egységszám), mint például az állattenyésztés vonatkozásában a *számosállat*, a termésmennyiségek számbavételénél a *gabonaegység*, a gépesítés vizsgálatánál a *normálhold*, a *traktoregység* stb. E mutatószámokra általában jellemző, hogy az egyébként eltérő jellegű és összetételű dolgokat (fogalmakat) egy mindannyiukban meglevő ismérv alapján közös nevezőre hozzák: az egység számban a számosállat esetében 500 kilogramm élősúly, a gabonaegységnél a búzában kifejezett tápérték, a traktoregységnél a teljesítmény (vonóhorog-lóerő), a normálholdnál az üzemanyag-fogyasztás azonossága érvényesül.

A szántóegység — más néven a redukált szántó — a különböző művelési ágak területének közös kifejezésére szolgáló mutató. A „Mezőgazdasági üzemtan” c. egyetemi tankönyv¹ szerint „... különböző ... arányszámok (a területegységre vonatkozó mutatószámok) kiszámításához ... nem megfelelő alap a művelési ágak területének egyszerű összegezése. Olyan mértékegységet kell keresni, amely kifejezi a művelési ágakon előállítható termékek mennyiségében és a termelés szükségleteiben megmutatkozó különbségeket... A közös mértékegység kialakításának nehézségei ellenére jelenleg általánosan elfogadott a következő átszámítási rendszer, amelynek kialakításában főleg az egyes művelési ágak munkaerő- és trágyaszükségletét vették figyelembe. Az átszámítás mértékegysége *1 kh. redu-*

¹ Mezőgazdasági üzemtan. Szerk. dr. Vágsellyei István. II. kiad. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1961. 490 old.

kált szántó (szántóegység).”² Más irodalmi adatok szerint a szántóegység elsősorban a munkaerő-szükséglet azonosságán alapszik, a különböző hasznosítású művelési ágakat a szántóterület egységére fordított munkamennyiség alapján hozza közös nevezőre.

A munkaerő- és trágyaigény együttes kifejezése — véleményünk szerint — kérdéses, ezért a továbbiakban az általánosabban hangoztatott munkaerő-arányosság kérdését kívánjuk csak a szántóegységgel kapcsolatban elemezni. Ezt azért tartjuk szükségesnek, mert elég általános az idézetben kifejtett állásfoglalás, és az abban megjelölt célokra az értéki mutatókat szántóegységre számítják. Az eljárás véleményünk szerint akkor is helytelen, ha a szántóegység mint mutatószám a munkaerő-azonosság elvének megfelelné, mert e mutatószám elsősorban a munkaerőigény azonosságának vizsgálatára való. A valóságban azonban a szántóegység erre sem alkalmas.

A szántó és a többi művelési ág munkaerőigényének összefüggéseit ma már több oldalról lehet vizsgálni, mint a korábbi években bármikor, és nemcsak üzemi monográfiák adatai alapján, hanem a számvitel és a statisztika országos számaival is felhasználva. Az állami gazdaságok ágazati közvetlen munkaidő-ráfordításai a mérlegbeszámolókból rendelkezésre állnak. Több mint 1100 termelőszövetkezet 1962. évi teljes ágazati munkaráfordításai szintén ismeretesek. A tervezési utasítások és normatívák is a jelenlegi körülményeket figyelembe véve készültek, és felhasználhatók a különböző művelési ágak munkaerőigényének összehasonlítására.

Ezekből az adatforrásokból számítható munkaerő-szükségleti arányok nem mindenben egyezők. Vitatható a tervezési normatívák alkalmazásának módja is, és kérdéses, hogy a művelési ágak tényleges munkaráfordításait csak a közvetlen vagy pedig a gazdaságok teljes munkaráfordításai alapján helyes-e vizsgálni. Bármelyik eljárás eredménye sem igazolja azonban a szántóegység-számításnál jelenleg érvényesülő munkaigényarányok helyességét, attól minden művelési ág és valamennyi számítási változat esetében lényeges eltérés tapasztalható. A szántóterület egy holdjára számított munkaráfordítást egységnek véve, a többi művelési ág a szántóhoz képest az 1. táblában kimutatott mértékben tért el.

A szántóegység-számítás alapjául feltételezett munkaidő-szükséglet az ún. munkaintenzív és a külterjes munkaigényű művelési ágaknál nagymértékben eltér a tervezési normatívákban és az üzemek gyakorlatában fennálló tényleges arányoktól. A rét- és a legelőterület esetében viszonylag kisebbek az eltérések, de a valóságos munkaerő-felhasználás minden esetben kisebb a szántóegység-számításnál feltételezettnél. Az erdő és a halastó esetében rendkívül nagy, 3—20-szoros eltérések tapasztalhatók. Legproblematikusabbnak a szőlő és a gyümölcsös mutatkozik, mert a termelőszövetkezetknél a tényleges munkaerő-felhasználás kisebb, a tervezési normatívák és az állami gazdaságok mérlegbeszámoló szerinti felhasználás pedig nagyobb az előírás szerint számítottnál.

Mi lehet az oka ennek az ellentétesnek látszó változásnak? (A változást természetesen ahhoz mérve, hogy a szántóegység számítása valaha helyes munkaerőigény-arányokat fejezett ki.)

A két szektor munkatermelékenysége, gépesítési színvonala és vetésszerkezete között számottevő különbség van. E különbség kifejezésre jut abban is,

² I.m. 85—86. old.

hogy a szántóterületre jutó munkaráfordítás abszolút nagysága a számításához felhasznált különböző anyagokban meglehetősen eltérő. Egy kat. hold szántó munkanapigénye a tervezési normatívák szerint kerekén 15 munkanap. A termelőszövetkezetek 1962. évi költségvetésének alapján a közvetlen felhasználás 11,5, a teljes felhasználás 18 munkanap, az állami gazdaságok közvetlen ráfordítása pedig 8,5 munkanap volt egy kat. hold szántóra számítva. A bázisadatok közötti lényeges különbségek félreérthetetlenül jelzik, hogy a szántóegység azonos alkalmazása az állami gazdaságokban és a termelőszövetkezetekben mennyire helytelen.

1. tábla
A munkaerő-szükséglet a földterület hasznosításának módja (művelési ág) szerint a szántóterülethez képest 1962-ben

Hasznosítási mód	A jelenlegi előírás szerinti szántóegység	A termelőszövetkezeti		Az állami gazdaságok mérlegbeszámolásai**
		tervezési normatívák	költségvetés* munkaerő-felhasználása szerint számított szántóegység	
		kat. holdban		
Szántó	1,0	1,00	1,00	1,00
Szőlő	5,0	9,01	4,42	11,64
Gyümölcsös	4,0	} 6,27	3,32	7,16
Kert	4,0		—	—
Rét	0,5	0,40	—	0,37
Legelő	0,2	0,10	—	—
Erdő	0,1	—	—	0,33
Nádas	0,05	0,98	—	—
Halastó	0,1	1,00	—	1,19
		a jelenlegi előírás szerint számított szántóegység százalékában		
Szántó	100	—	—	—
Szőlő	100	180	88	233
Gyümölcsös	100	} 157	83	179
Kert	100		—	—
Rét	100	80	—	74
Legelő	100	50	—	—
Erdő	100	—	—	330
Nádas	100	1960	—	—
Halastó	100	1000	—	1190

* Teljes munkaráfordítás (a közvetett munkaráfordításokat is magában foglalja).
** Csak a közvetlen munkaráfordítások.

A szőlő esetében például a területegységre számított munkaráfordítás mindkét szektorban közel azonos, a szántóterületen felhasznált munkaerő azonban az állami gazdaságokban fele akkora, mint a termelőszövetkezetekben. A termelőszövetkezetek adatait vizsgálva úgy tűnik, hogy az ún. intenzív művelési ágak (kert, gyümölcsös, szőlő) munkaerőigénye csökkent a szántóhoz viszonyítva. Valóságban azonban ez nem következhetett be, hiszen köztudomású, hogy éppen a sok kézimunkaerőt igénylő kertészeti jellegű művelési ágakban megoldatlan a gépi művelés, sok esetben nem is ismeretes az e célra alkalmas gép (például a gyümölcs- és a zöldségszedés, a palántázás stb.). A

változás tényleges oka így csak az lehet, hogy a többi kultúra viszonylag változatlan igénye mellett a szántóföld általános munkaerőigénye növekedett az utóbbi években. Ennek a feltételezésnek az általános tapasztalatok ellentmondani látszanak, mert az átszervezés időszakában bekövetkezett nagymértékű gépesítés a főbb szántóföldi kultúráknál ment végbe. A szántó általános munkaerőigénye azonban a nagyarányú gépesítés ellenére mégis növekedett, mert a munkaintenzív szántóföldi növények (zöldség, burgonya, cukorrépa stb.) aránya lényegesen megemelkedett és a munkaerőigény növekedése felülmúlta a gabonafélék, a szalastakarmányok stb. területén bekövetkezett munkaerő-megtakarítást.

2. tábla

A kiemelt növények vetésaránya

Növény	Vetésterület a szántóterület százalékában az			A mezőgazdasági termelőségvet- kezetek munka- ráfordítása 1962- ben (munka- nap/kat. hold)
	1938.	1950.	1962.	
	évben			
Kenyérgabona	40,2	35,7	25,8	10,0
Kukorica	20,9	20,9	25,1	22,4
Cukorrépa	0,8	2,0	2,4	55,8
Napraforgó	0,1	5,0	2,4	16,8*
Dohány	0,3	0,4	0,4	145,4
Zöldségtermelés	1,0	0,9	2,3	100,9

* Olajos növények együtt.

A munkaigényesebb szántóföldi növények vetésarányának növekedése következtében a szántóterület egy kat. holdjára jutó munkaráfordítás az évek folyamán növekedett. Ezt statisztikai adatokkal ugyan nem lehet nyomon kísérni, mert a korábbi évekről ilyenekkel nem rendelkezünk. Jól megközelíthetjük azonban a növekedés mértékét az 1962. évi termelőségvetkezeti munkaráfordítás és a mindenkori vetésszerkezet alapján számított változatlan állományú indexszel, amely 24 év alatt mintegy 12 százalékos emelkedést mutat: a munkaerőigény az 1938. évre számított 17,05 munkanapról 1962-ig 19,11 munkanapra emelkedett.

A szántóegység számításának legnagyobb problémája éppen ezért az, hogy a technológiai, vetésszerkezeti és az ebből következő munkaigény-változásnak leginkább kitett művelési ághoz viszonyítja a többit, vagyis azokat a művelési ágakat, amelyeknél a körülmények és a munkaigény is kevésbé változott, és talán a jövőben sem változik gyorsan.

A mezőgazdasági termelés fejlődése során nem valószínű, hogy a művelési ágak munkaigényének arányai a szántóegység-számítás jelenlegi gyakorlatának megfelelővé váljanak, és annak hosszabb ideig meg is feleljenek. A két fő nagyüzemi szektor szántóterületének vetésaránya, az ehhez kapcsolódó növénytermelési munkák gépesítettségének foka viszont bizonyára tartósan különböző marad, tehát a jelenlegihez hasonló közös egységszám használata mindenképpen helytelen. Az országos számítások eredményében megnyilvánuló tendencia az egyes szektorok, még inkább az egyes üzemek esetében sokkal élesebben jelentkezik.

A termelőségvetkezeti irányításánál használt mutatószámrendszerrel az egyes művelési ágak termelési értékének, illetve aranykorona-értékének ará-

nyosságát is vizsgálni kell a szántóegységgel kapcsolatban. Ennek szükségessége azért merül fel, mert a korábbi évek gyakorlatától eltérően — mikor is elsősorban a tartalomnak (a munkaerőigény azonosságának) megfelelő célra használták a szántóegységet — jelenleg a termelészövetkezeteknél szinte minden viszonyszámot a szántóegység alapján számítanak. Így például az 1962. évi zárszámadások fontosabb értéki mutatói közül

- a termelés bruttó értékét,
- a termelés halmozatlan értékét,
- a gazdálkodási eredményt,
- a bruttó jövedelmet,
- az állóeszköz-állományt,
- a beruházásokat, hiteleket stb.

a szántóegységhez viszonyították, és gyakorlatilag ezek a mutatószámok az egyes termelészövetkezetek gazdálkodásának megítélésénél messze túllépték korábbi alkalmazási területüket, azaz az üzemgazdasági elemzés egyik lehetséges változatát. Jelenleg hivatalosan és előírászerűen úgy alkalmazzák ezeket mint kötelező mutatószámokat, amelyek többek között a termelészövetkezetek állami irányításának, a gyenge termelészövetkezetek megszilárdításának és általában a gazdasági ösztönzőknek lényeges elemei. Ennek során a szántóegységet nemcsak értéki mutatók, hanem például az átlagos aranykorona-érték kiszámítására is használták.

A munkaerőigény szempontjából bebizonyított aránytalanságok és az üzemek munkájának értékelésénél ebből keletkező hibák mellett ezért az értékarányosság, sőt az aranykorona-arányosság kérdése sem közömbös. Utóbbiaknál a szántóegység használatával járó torzítás legalább olyan nagy, mint a munkaerőigény esetében.

3. tábla

A bruttó termelési érték és az átlagos aranykorona-érték szerint számított szántóegység

Hasznosítási mód	A szántóegység a jelenlegi előírás szerint	A bruttó termelési érték öt évi átlaga		Az átlagos aranykorona	
		alapján számított szántóegység			
		kat. hold	az előírás szerinti százalékában	kat. hold	az előírás szerinti százalékában
Szántó	1,0	1,00	100	1,00	100
Szőlő	5,0	4,02	80	1,87	37
Gyümölcsös	4,0	3,48	87	1,44	36
Kert	4,0			1,63	41
Rét	0,5	0,29	58	0,82	164
Legelő	0,2	0,10	50	0,29	145
Erdő	0,1	0,31	310	0,11	110
Nádas	0,05	0,45	900	0,69	1380
Halastó	0,1	—	—	—	—

A számításnál az országos bruttó termelési érték 1958—1962. évi átlagát használtuk, ami a termésátlagoknak — és így a termelési értéknek — az egyes években tapasztalható szélsőségeit kiegyenlíti. Az 1958. évet kiragadva ugyanis például a szőlőterületet 6,3-szeresen, a többi években viszont kereken

3,5-szeresen kellett volna figyelembe venni. A termelőszövetkezetek körülményei az országos átlagtól valamelyest eltérők ugyan, de a legfontosabb tendencián ez semmit sem változtat. Az 1962. évben ágazati költségvetést végző termelőszövetkezetek adatai szerint — értékarányosságra törekedve — például a szőlőterületet valamivel több mint kétszeresen, a gyümölcsöt kb. 2,7-szeresen kellett volna figyelembe venni. A többi művelési ág jövedelemarányai hasonló mértékben tértek el a szántóegység-számításban feltételezett arányoktól.

Az aranykorona-értéknél az évek folyamán különösebb ingadozás nem tapasztalható, az egyes művelési ágak átlagai közötti abszolút eltérés azonban olyan nagymértékű, hogy a szokásos számítás tarthatatlansága nem is vitatható. Az aranykorona-értékkel kapcsolatosan az idő folyamán jelentkező problémákat jól jelzi az, hogy az elkövetkező néhány évre tervezett 100 000 kat. holdas termelőszövetkezeti szőlő- és gyümölcsös telepítés a művelési ágak belterjesebbé válása esetén — a szőlőnek és a gyümölcsösnek a szántóhoz viszonyított alacsony aranykorona-értéke miatt — a szántóegység használata az aranykorona-érték tekintélyes csökkenését eredményezné. A jelenleg használt szántóegység tehát sem a munkaerőigény, sem a területen termelt érték, sem pedig az átlagos aranykorona-érték alapján nem tükrözi a helyes arányokat. Kétségtelen viszont, hogy az üzemek közötti összehasonlítás céljára valamilyen területet mint viszonyítási alapot fel kell használni. Véleményünk szerint lényegesen kevesebb hibával jár, s következtetésekre alkalmasabb alap a termelésre szolgáló terület, általában a természetes mértékegységben kifejezett termőterület. Ez esetben a művelési ágak eltérő jellegétől eltekintünk, de felhasználjuk a mindegyikben meglévő azonosságot, a földterület nagyságát. A másik lehetséges elemzési eljárás: az üzemeket termelésük profilja szerint csoportokba rendezzük, és a kiemelt művelési ágakat vizsgáljuk és hasonlítjuk össze. Ebben az esetben természetesen csak a kiemelt művelési ágak ráfordításait és eredményeit vetjük egybe.

A területnek mutatószám számításához való felhasználása általában is vitás lehet. A mezőgazdasági üzemek, különösen a termelőszövetkezetek ugyanis jelentős mértékű olyan termelőtevékenységet is végeznek, amely nem, vagy csak az ipari termeléshez hasonlóan kapcsolódik a földterülethez. Az 1961. és 1962. években például a halmozatlan teljes termelési értéknek kb. 10—11 százaléka származott ilyen tevékenységből: az építőbrigádok termeléséből, a szállításokból, egyéb szolgáltatásokból stb. (Hasonló jellegű, bár ezeket az előző adat nem foglalja magában, az üvegházi termelés, a gombatermelés, de az állattenyésztés speciális ágazatai — például a baromfitenyésztés — sem teljesen a földterületről függenek.) Az üzemek egyes csoportjaiban a nem mezőgazdasági tevékenységből származó termelési érték az össztermelés értékének egyötödét is elérte. A nem mezőgazdasági jellegű tevékenység fokozódása a földterületre számított bármilyen rendszerű, az üzem helyzetének megítélését szolgáló mutatók használhatóságát jelentősen rontja.

Az üzem egész földterülete mint az intenzitást kifejező mutatószám nevezője éppen ezért csak fenntartással fogadható el, és mindig szükségessé teszi egyéb kiegészítő mutatószámok alkalmazását is, vagy pedig csak az azonos ágazatok vagy művelési ágak eredményeit célszerű összehasonlítani. A problémát minden bizonnyal a „jó” szántóegység kialakítása sem oldhatja meg. Az országos átlagszámokat helyesnek elfogadva — mindegy, hogy azok a munkaerőigénnyel és termelési értékkel, az aranykorona-értékkel, a vállalati jövedelem-

mel, a bruttó jövedelemmel vagy bármi mással vannak arányban — az üzemekre vonatkozóan általában nem igazak, a különböző szektorokra másként érvényesek, és kombinációjuktól függ, hogy az adott üzem helyzetét kedvezőbbnek vagy rosszabbnak tüntetik fel. A „jó” szántóegység kialakításának tehát nemcsak a technikai előrehaladás, a munkatermelékenység emelkedése és a termésátlagok kultúránként eltérő mértékű változása, hanem az üzemi specializáció előrehaladása is akadály.

Az üzemek helyzetének értékelésével kapcsolatban megkíséreljük bemutatni a szántóegység használatával járó hibákat három legfontosabb mutatószám esetében. Első mutatószám a *termelés értéke*, amelynek dinamikus összehasonlíthatósága üzemenként is rendkívül fontos, a második a *gazdálkodási eredmény*, a harmadik az *aranykorona-érték*. Utóbbi kettőnek a jelentősége azért nagy, mert az önhibájukon kívül gazdaságilag meg nem erősödöttnek minősülő és a fennálló rendeletek alapján állami támogatásban részesülő termelészövetkezetek kijelölésénél ezeket is figyelembe kell venni.

1. A SZÁNTÓEGYSÉGRE SZÁMÍTOTT TERMELÉSI ÉRTÉK

A mezőgazdasági termelészövetkezetek szántóegységben kifejezett területe országosan körülbelül 10 százalékkal kisebb összes földterületüknél. Ebből következik, hogy a szántóegységre vonatkoztatott termelési érték magasabb, mintha azt a termőterületre vagy a mezőgazdasági művelés alatt álló területre számítják. Önmagában ez a tény semmiféle problémát nem okoz. Elkerülhetetlenül sor kerül azonban arra, hogy a termelési érték időbeli változását kell vizsgálnunk. Erre a célra viszont már nem felel meg a szántóegységgel osztott termelési érték. A termelészövetkezetek művelhető földterülete gyakorlatilag ma már alig változik, a művelési ágak közül viszont a tervek szerint és a valóságban is növekszik a belterjesebb gyümölcsös és szőlőterület. Szántóegységre való átszámítás esetén így látszólagos területnövekedés mutatkozik, és változatlan nagyságú termelés esetén a szántóegységgel történő osztás csökkenést jelez, illetve a termelés növekedését a valóságosnál kisebbnek mutatja.

Az összes terület és a szántóegységre átszámított terület között jelenleg meglévő 10 százalékos eltérés azonban nemcsak az időt tekintve változó, hanem üzemenként is erősen különböző. Például a termelészövetkezeteket az 1962. évi egy kat. hold termőterületre jutó halmozatlan teljes termelési érték szerint csoportosítva, az egyes csoportoknál a szántóegység és a termőterület viszonya 80 és 108 százalék között változik. A kat. holdanként kevesebb értéket termelő üzemek csoportjában a szántóegységre való átszámítás az összes termelésre használt területet nagyobb mértékben csökkenti, a magasabb értéket termelő csoportokban viszont inkább növeli. Az utóbbi csoportokban ugyanis nyilvánvalóan magasabb a szőlő és a gyümölcsös, és alacsonyabb a rét, a legelő és az erdő aránya. A számításhoz használt terület ilyen változása azt eredményezi, hogy az alacsonyabb termelési színvonalú üzemek területegységre vetített eredményei 40 százalékkal jobbnak, a magasabb termelési színvonalú üzemek eredményei kevésbé kedvezőnek látszanak. Az üzemek termelési színvonalának különbségét kifejező szóródás kisebb: az első és az utolsó csoport, azaz a legjobb és a leggyengébb termelészövetkezetek között termőterületre számítva körülbelül 6-szoros, szántóegységre számítva csak 4,4-szeres különbség mutatkozik. (Lásd a 4. táblát.)

Az üzemek termelésében valóban meglévő színvonalkülönbséget tehát egy helyesnek vélt, valójában azonban csak önmagával arányos mesterséges mutató-

szám — a szántóegység — alkalmazása nagymértékben és véleményünk szerint semmiképpen sem indokoltan kiegyenlíti.

4. tábla
A területegységre jutó termelési érték a termőterület, illetve a szántóegység alapján számítva 1962-ben

Termelési érték (forint)	Szántóegység a termőterület százalékában	Egy kat. hold		A szántó- egységre számí- tott termelési érték a termő- területre számí- tott százalé- kában
		termőterületre	szántóegységre	
		jutó halmozatlan termelési érték (forint)		
- 1000	81	762	1074	141
1001 - 1400	83	1226	1517	124
1401 - 1800	88	1616	1881	116
1801 - 2200	88	1999	2221	111
2201 - 2600	92	2405	2590	108
2601 - 3000	95	2796	2919	104
3001 - 3400	94	3182	3357	105
3401 - 3800	99	3575	3610	101
3801 -	108	4826	4463	92
<i>Összesen</i>	<i>91</i>	<i>2376</i>	<i>2600</i>	<i>109</i>

Természetes, hogy az egyes gazdaságok átlagszámái a több száz gazdaságot magában foglaló csoportok átlagainál lényegesen nagyobb mértékben szóródnak.

5. tábla
A különböző területre számított 1962. évi termelési érték néhány termelészövetkezetben

Termelészövetkezet	Egy kat. hold		A szántó- egységre számított érték a termőterületre számított százalékában
	termőterületre	szántóegységre	
	jutó halmozatlan teljes termelési érték		
József Attila, Szabadszállás	1835	1425	78
Kisizsák, Izsák	4668	2487	53
Kossuth, Izsák	5201	1845	35
Mező Imre, Izsák	1790	1074	60
Sárfehér, Izsák	3275	1618	49
Szikra, Lakitelek	1864	1072	58
Új Élet, Tabdi	3069	1497	49
Mathiász, Kecskemét	3437	882	26
Móra Ferenc, Kiskunfélegyháza	1559	958	61
Rákóczi, Kiskunfélegyháza	1795	679	38
Kossuth, Boldva	1192	1586	133
Aranykalász, Izsófalva	1355	2705	200
Búzavirág, Perkupa	711	1466	206
Megértés, Sajókaza	1095	1784	163
Szabad Föld, Szendrő	1261	4617	366
Dobó, Szögliget	785	1568	200
Egervölgye, Szöllőssardó	779	1629	209
Új Élet, Tiszadorogma	990	1675	169
Egyetértés, Csenyété	997	1505	151

A szántóegység használata kb. minden harmadik üzemet indokolatlanul magasabb vagy alacsonyabb érték kategóriába helyez. Bács-Kiskun és Borsod-

Abaúj-Zemplén megye néhány termelőszövetkezetének példája jól szemlélteti a szántóegység használatával járó torzítást.

2. A SZÁNTÓEGYSÉGRE SZÁMÍTOTT GAZDÁLKODÁSI EREDMÉNY

A gazdálkodási eredmény sajátos — kizárólag a termelőszövetkezeteknél használatos — üzemi jövedelemkategória. Ma már helyesebbnek tartják a termelőszövetkezeti bruttó jövedelem fogalmát és használatát. Közgazdasági tartalmát és nagyságrendjét tekintve nincs is lényeges különbség a kettő között. Az állami támogatási rendszer, illetve a számviteli előírások változása miatt azonban egyik sem áll több évre visszamenően teljesen változatlan tartalommal rendelkezésre. Nyilvánvaló viszont, hogy a termelési értéknél mindkettőnek kiesbbnek kell lennie. Mivel az üzemenkénti számításokból a termelési érték is csak folyó áron ismeretes, és az árakban is történtek változások, hozzávetőleges tájékoztatásul szolgálhat, hogy 1959-ben a gazdálkodási eredmény a halmozatlan teljes termelési értéknek mintegy 70, 1960-ban és 1961-ben 65, 1962-ben pedig már csak mintegy 60 százaléka volt. A gazdálkodási eredmény alakulását is — mint az értéki mutatókét általában — a szántóegység alkalmazása az ismertetett módon befolyásolja akkor, ha a termelési érték és a gazdálkodási eredmény országos arányai az üzemek különböző csoportjaiban azonosak. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az alacsonyabb termelési színvonalú üzemszempontok helyzetét kedvezőbbnek mutatja, a jó eredményeket viszont mérsékeltebbeknek tünteti fel, mint azt a 4. táblában a termelési értéknél láttuk.

Valóságban ez a tendencia teljes mértékben érvényesül is, mert a terület-egységre jutó halmozatlan termelési érték szerint csoportosítva a termelőszövetkezeteket, a termelési érték és a gazdálkodási eredmény aránya minden csoportban közel azonos.

6. tábla

A termelési érték és a gazdálkodási eredmény aránya 1962-ben

Termelési érték (forint)	Egy kat. hold termőterületre jutó		
	halmozatlan termelési érték (forint)	gazdálkodási eredmény	
		forintban	a termelési érték százalékában
– 1800	1309	845	64,6
1801 – 3000	2328	1483	63,7
3001 –	3909	2566	65,6
<i>Összesen</i>	<i>2295</i>	<i>1482</i>	<i>64,6</i>

A termelési érték e három csoportjába sorolt termelőszövetkezetek köre nem azonos az általánosan „jó”, „közepes” és „gyenge” elnevezéssel ismert termelőszövetkezeti kategóriákkal. E kategóriákba sorolás ugyanis a szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény alapján történt. Ez a csoportosítás az ismertetett okok miatt kifogásolható. Néhány intenzív kertészeti termelést folytató termelőszövetkezet adatainak összehasonlítása néhány külterjes termelési szerkezetű gazdaság eredményeivel jól mutatja, hogy a szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény szerinti csoportosítás milyen mértékű hibát eredményezhet.

7. tábla

A területegységre jutó gazdálkodási eredmény a termőterület, illetve a szántóegység alapján számítva 1962-ben

Termelőszövetkezet	Egy kat. hold		A szántóegységre számított gazdálkodási eredmény a termőterületre számított százalékában	A szőlő és a gyümölcsös	A rét és a legelő
	termőterületre	szántóegységre			
	jutó gazdálkodási eredmény (forint)			a termőterület százalékában	
Békecsillag, Tuzsér ...	4493	2567	57	26	3
Rákóczi, Tuzsér	6242	3703	59	24	1
Fürst Sándor, Fényeslitke	5854	3089	53	30	2
Kossuth, Fényeslitke .	3112	1926	62	21	11
Új Élet, Martonyi	218	398	183	—	35
Új Élet, Mucsony	1596	2377	149	—	45
Új Dolgozó, Rakaca ..	691	989	143	—	40
Megértés, Sajókaza ...	614	1005	164	—	47

Megjegyezzük, hogy nagyobb arányú kertészeti termelést jelenleg a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek körülbelül 11 százaléka, több mint 400 gazdaság folytat, és ezeknél átlagosan 10 százaléknál magasabb a szőlő és a gyümölcsös aránya. Több mint 600 termelőszövetkezet viszont kifejezetten külterjes növénytermelő, amelyeknél a termőterületnek átlagosan több mint 20 százalékát a rét és a legelő, körülbelül 10 százalékát az erdő foglalja el. A szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény torzítása, amelyet a 7. táblában illusztrálunk, éppen ezért nemcsak a bemutatott néhány gazdaságnál fordul elő, hanem legalább 1000 üzemnél, a termelőszövetkezeteknek több mint negyedrésznél nyilvánuló tömegjelenségnek tekinthető.

3. A SZÁNTÓEGYSÉGRE SZÁMÍTOTT ARANYKORONA-ÉRTÉK

Az aranykorona-értéket vagy pontosabban az aranykoronában megállapított kataszteri tiszta jövedelmet több évtizeddel ezelőtt állapították meg. Mivel megállapításakor a tiszta hozadék vagy mai néven a jövedelem azonos nagyságát keresték, illetve számították ki, több lényeges tényező együttes eredményét kellett figyelembe venni. Így a földek minőségét vagy természetes termőképességét, a domborzati viszonyokat, az éghajlati körülményeket, a művelés módját és rendszerét (két- vagy háromnyomásos gazdálkodás stb.), a művelési ágat és végül az adott időpontban fennálló értékesítési lehetőségeket, a piac távolságát és megközelíthetőségét (vasút, kövesút megléte) mérlegelve. A sokoldalú számítás és a több éves termésátlag, valamint a művelési költségek figyelembevétele minden előírás ellenére rengeteg szubjektív döntést tett lehetővé. Az annak idején fennállt közgazdasági viszonyok még inkább az ár-érték arányok azóta gyökeresen megváltoztak, és a termelőszövetkezeti gazdálkodás körülményei között ma is eléggé változók. Az is közismert, hogy a kirívóan szélső értékek adminisztratív korrigálásán kívül a kataszteri tiszta jövedelemhez nem nyúltak hozzá, a művelési ágak változásait azonban bizonyos mértékig nyomon kísérték, és az aranykorona-értékben is kifejezték.

Hiányosságai miatt tehát a kataszteri tiszta jövedelem ma csak durva közelítésben mutatja a föld minőségét, természetes termőképességét. Még a művelési

ágak közötti arány is a régi viszonyokat tükrözi, mint azt a 3. tábla is mutatja. A rétterület aranykorona-értéke például országos átlagban alig marad el a szántótól (82 százaléka), és a földterület minősítésénél érvényben levő besorolás szerinti azonos minőségi osztályokban általában magasabb a szántóénál.

Az aranykorona-érték hibái még egy-egy gazdaságon, termelészövetkezeten belül sem egyenlítődnek ki, és az aranykorona-érték egy üzem földterülete minőségének elbírálására sem alkalmazható egyértelműen. Valamivel megfelelőbbnek tekinthető egy-egy vidék azonos művelési águ területei átlagának egybevetése, ennek azonban gyakran adminisztratív akadálya is van: a művelési ágankénti aranykorona-érték elsősorban közigazgatási beosztás szerint ismeretes, üzemenként (termelészövetkezet, állami gazdaság) sok esetben csak egészében, művelésiág-megoszlás nélkül áll rendelkezésre.

Ha mármost a számos ellentmondást tartalmazó aranykorona-értéket, a szintén vitatható tartalmú szántóegységgel elosztjuk, a kapott mutató információs értéke teljesen bizonytalan. Kevésbé megnyugtató tehát, hogy ez a mutatószám mint törvényes előírás szerepet játszik az üzem munkájának értékelésénél, a termelészövetkezetek állami támogatásának meghatározásánál.

A gazdálkodási eredmény alkalmazásában rejlő torzítás méreteit jelző példa, a kertészeti és az extenzív növénytermelő üzemek csoportjainak példája jól szemlélteti az aranykorona-érték szántóegységgel történő osztásának hibáját is. A több mint 400 kertészeti profilú termelészövetkezet egy kat. hold termőterületre jutó kataszteri tiszta jövedelme 11,2 aranykorona volt, szántóegységre számítva csak 8,8 aranykorona, közel negyedével kevesebb. A több mint 600 extenzíven gazdálkodó termelészövetkezetben az aranykorona-érték csoportátlaga a termőterületre számítva 8,4, szántóegységre vetítve 9,4 aranykorona volt, azaz mintegy 10 százalékkal magasabb, és kedvezőbbnek látszik, mint az intenzív termelésű gazdaságok átlaga. A termelési érték viszont átlagosan 3083 forint a kertészeti termelészövetkezetekben, és csak 1685 forint, azaz felényi a külterjes növénytermelő üzemekben. Ezek a nyilvánvaló hibák arra hívják fel a figyelmet, hogy az aranykorona-értéket helyesebb a termőterület egészére számítani. Ez az eljárás is okoz hibákat az egyes üzemek esetében, egészében azonban mégis lényegesen kevesebbet, és ezek is elsősorban az aranykorona-érték hibáiból következnek. Igaz viszont, hogy ez az eljárás a föld minőségét (természetes termőképességét) és a művelési ágak arányát együttesen fejezi ki. Az üzemek helyes értékelését csak a jelenlegi helyzetet pontosabban kifejező földminőségi mutatószám oldaná meg, nem pedig a szántóegység esetleges korrekciója.

A termelészövetkezetek egyedenkénti vizsgálatakor durvább eltérések is tapasztalhatók, mint az átlagok esetében. Például a tuzséri Rákóczi termelészövetkezetben egy kat. hold termőterületre 12,2, egy kat. hold redukált területre 7,2 aranykorona-érték jutott. A gyenge minőségű földekkel rendelkező növénytermelő gazdaságban — például a martonyi Új Élet termelészövetkezetben — egy kat. hold termőterületre 4,0, egy kat. hold redukált területre 7,6 aranykorona-érték jutott. Ebből is látható, hogy a közepes földminőségű, intenzívebben gazdálkodó üzemek aranykorona-értékét és az extenzívebben gazdálkodó növénytermelő üzemek aranykorona-értékét a szántóegység alkalmazása egy szintre hozza, holott a termelési érték szempontjából is lényeges különbség van a kettő között.

Végül megjegyezzük, hogy 1962-ben a gyenge, állami támogatásban részesülő termelészövetkezetek 20 százaléka egy kat. hold termőterületre jutó

halmozatlan teljes termelési értéke az országos átlag felett van, ami a szántóegység alapján számolt helytelen mutatók következménye.

A többi értéki mutató szántóegységgel történő kiszámításának hibáival nem kívánunk részletesen foglalkozni, mert egyrészt az eddig ismertettekhez hasonló tendenciákat tapasztaltunk, másrészt mert alkalmazásukat jogszabály nem írja elő. Egy adminisztratív szempontból lényeges problémát azonban érdemes még megemlíteni a szántóegységgel kapcsolatban. Nevezetesen azt, hogy üzemként és közigazgatási részletezés szerint is teljesen bizonytalan a „tényleges” szántóegység abszolút nagysága. Az üzemenkénti adatokat általában egyeztetni nem lehet, a földnyilvántartás valószínűleg a jövőben sem tér át nyilvántartására. Az üzemek által jelentett és az ismert művelésiág-megoszlás alapján számított szántóegység között nyilván emiatt mutatkozik mintegy 70 000 kat. holdnyi eltérés.

Úgy véljük, az ismertett tények és összefüggések meggyőzők arra vonatkozóan, hogy a szántóegységet mint gazdasági viszonyszámot nem helyes olyan tulajdonságokkal felruházni, amellyel soha nem is rendelkezett. Még kevésbé érthetünk egyet azokkal az előírásokkal, amelyek e mutatószám alkalmazását elrendelik, és feltétlenül meg kellene fontolni további alkalmazásukat.

Az üzemek helyzetének értékelésére nem lenne célszerű egyetlen mutatószámot alkalmazni, hanem olyan alapvető mutatók együttes használatát kellene bevezetni, amelyek kevesebb hibával, nagyobb pontossággal, de mégis közérthető és könnyen kezelhető formában jellemzik a gazdálkodás eredményeit és a termelés igényét is.

РЕЗЮМЕ

Автор рассматривает в своей статье искажения, возникающие при использовании так называемой условной пашни в качестве статистического показателя. По мнению автора правильная оценка положения предприятий (хозяйств) может быть проведена удовлетворительно только в случае совместного применения нескольких основных показателей.

SUMMARY

In his study the author examines the distortions occurring in respect of the utilization of the so-called ploughing unit as a statistical indicator. According to his opinion a correct evaluation of the position of the enterprises can be given satisfactorily only through the aggregate use of several main indicators.

A TÁRSADALMI TERMÉK ÚJRATERMELÉSÉNEK SÉMÁJA*

DR. ERDŐS PÉTER — DR. MOLNÁR FERENC

E cikk szerzőinek egyike kísérletet tett a konjunktúra- és válságelméletnek a marxi újratermelési sémákkal való szoros egybekapcsolására. Az erről szóló első publikáció¹ — illusztrációképpen — pusztán önkényesen felvett számadatokat tartalmazott. A szerző ugyanakkor kifejezést adott annak a reményének, hogy a cikkben felvetett elméleti elgondolások a gyakorlati konjunktúraelemzésben is felhasználhatók lesznek, ha megfelelő felkészültségű kutatók konkrét adatokkal tudják felcserélni a kigondolt számokat egy, a marxi kétszektoros sémához hasonló, de annál kevésbé leegyszerűsített modellben. A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének új, témacsoportokra épülő szervezeti formája lehetővé tette különböző irányokban specializálódott kutatók szoros együttműködését egy témán; ennek gyümölcse az itt közzétett cikk, amely — tudomásunk szerint — első ízben mutatja be, miként lehetséges a marxi kétszektoros séma analógiájára tényadatok alapján ábrázolni egy tőkésország társadalmi termékének újratermelését, és pedig oly módon, hogy a kidolgozott séma valóban alkalmas a konjunktúrajelenségek elemzésére.

A bemutatandó sémák — úgy gondoljuk — jó megközelítéssel helyesen ábrázolják az Egyesült Államok társadalmi termékének újratermelését az 1929—1933. évi nagy válság éveiben; a sémák tartalmazta adatok pedig két tizedes pontosságig összhangban vannak egymással. Ezt az Egyesült Államok statisztikai rendszerének fejlett volta, mindenekelőtt a „nemzetgazdasági számvitel” (National Accounting) és az input-output módszer kifejlesztése tette lehetővé. Adatforrásaink azonban polgári források, s ezek nem teszik lehetővé, hogy az egyébként kívánatos pontossággal ragaszkodjunk a szigorúan marxista kategóriák ábrázolásához; munkánk e tekintetben kényszerű kompromisszum, de ennek ellenére is azt hisszük, hogy jól felhasználható eredményeket ad. Az ország és az időszak kiválasztását egyfelől a statisztikai adatszolgáltatás minősége, másfelől az indokolja, hogy az 1929. évről input-output tábla készült, illetve, hogy a bemutatandó sémákat konjunktúraelemzésre kívántuk felhasználni. Ez az elemzés azonban már egy másik, rövidesen úgyszintén publikálásra kerülő cikk tárgya.

* A tanulmányban az Amerikai Egyesült Államok nemzetgazdaságának 1929—1933. évi adatait használtuk fel.

¹ Erdős Péter: A tőkés újratermelés elméletéhez. *Közgazdasági Szemle*. 1962. évi 11. sz. 1305—1322. old.

Sémáink külsőleg abban különböznek *Marx* sémáitól, hogy a nyersanyag-felhasználást és az amortizációt megkülönböztetetten tárgyaljuk; a külkereskedelmet, sőt a tőkekivitelből eredő jövedelmeket is figyelembe vesszük; nem értéknagyságokat, hanem aktuális, illetve változatlan árakat használunk, és az *M*-jellegű jövedelmeket nem csupán tőkés fogyasztásra és felhalmozásra osztjuk fel, hanem a valóságos folyamatok bonyolultságát megközelítően, és fő vonalakban figyelemmel kísérjük azok származékos jövedelmekké alakulását is. Belsőleg viszont az a fő különbség, hogy számaink nemcsak az anyagi termelést ölelik fel, hanem a piaci értékesítésre kerülő szolgáltatásokat is; továbbá, hogy a közölt számok természetesen nem tiszta kapitalizmusra, hanem az Egyesült Államok gazdaságára, tehát a tőkés szektoron kívül kisárutermelésre és hasonlókra is vonatkoznak (a tőkés szektort nem tudtuk különválasztani a többi), és hogy ennek megfelelően a közölt *V* nagyságok a munkások és alkalmazottak bérjövödelmét (fizetését) ábrázolják, az *M* nagyságok viszont a profitokon kívül az egyéb nem bérből és fizetésből élők nettó jövedelmeit is (adók és hasonlók levonása előtt).

A FOLYÓÁRAS ALAPSÉMA ÖSSZEÁLLÍTÁSA

Az amerikai statisztika nem ismer a marxi társadalmi termékhez közelálló fogalmat, holott nekünk épp arra volt szükségünk, és pedig kétszektoros bontásban. Az amerikai nemzetgazdasági számvitel rendszerének központi és nagy részletességgel mind volumenben, mind folyó áron kidolgozott kategóriája az ún. gross national product. Ezt magyarra rendszerint — helytelenül — a „bruttó társadalmi termék” kifejezéssel szokták fordítani, holott ez az összes — anyagi és nem anyagi — *végtermékek összegét* jelenti, a forgalmi adókat és hasonlókat tartalmazó áron. Ezen belül a statisztika külön megadja az *üzleti világban* létrehozott végtermék mennyiségét; ez az utóbbi nem tartalmazza az *államapparátusban*, háztartásokban és a nem profit alapon működő intézményekben létrehozott végtermékeket (de tartalmazza az állami *vállalatok* termelését). Láthatjuk, hogy ami hiányzik belőle, az valójában úgyszólván az utolsó centig nem termelési, hanem újraelosztási kategória; az államapparátus bürokratái, katonái által „nyújtott szolgáltatások”, a házicselések fizetése, mint szolgáltatásuk ellenértéke és így tovább; számbavételük ismételt számbavétel lenne. Ezért éppen „az üzleti világban” létrehozott végtermék kategóriáját találtuk legalkalmasabbnak arra, hogy számításaink kiindulópontja legyen². Ez a kategória eléggé közeláll a mi nemzeti jövedelem fogalmunkhoz, de tartalmazza 1. az állótőke kopását (az amortizációt), és 2. a piacon értékesített szolgáltatásokat is. Könnyű felismerni a kapcsolatát a társadalmi termékkel: ha a végtermékhez hozzáadjuk a termelésben felhasznált nyersanyagot (beleértve a segédanyagot, az energiát stb. is), vagyis az amortizáció nélkül számított *C*-t, megkapjuk a társadalmi terméket (plusz a már többször említett szolgáltatásfajtákat).

Ennyit általában a kiindulásunkról. A továbbiakban most már az 1929. évre vonatkozó tényleges adatokkal illusztráljuk számítási módszerünket. Az „üzleti világban” létrehozott végtermék ebben az évben 94,80 milliárd dollár volt. Ebben a felhasznált nyersanyagmennyiség értéke az 1929. évre rendelkezésre

² A végtermékkel és általában a nemzetgazdasági számvittel kapcsolatos adataink forrásai, ahol másként megjelölve nincsen: National Income, 1954. Edition és U. S. Income and Output, 1958. Mindkettő az Egyesült Államok Kereskedelmi Minisztériumának kiadványa. A szövegben tett idézőjel arra is vonatkozik, hogy ez az amerikai statisztikai kategória a legnyomorúságosabb farmerparasztot vagy utcai cipőtisztítót is üzletembernek minősíti.

álló input-output táblából állapítható meg:³ ez 68,9 milliárd volt. A társadalmi termék e kettő összege: 163,70 milliárd dollár.⁴

A következő lépés annak megállapítása, hogy ezen belül mennyi az I. és mennyi a II. osztály termelése. Ezt a végtermékre (még nem a társadalmi termékre!) vonatkozóan könnyűszerrel megállapíthatjuk a következő megfontolás alapján. Az I. osztály termékeiből végtermékek az állótoke elemei, tehát a beruházási építkezések és a (tágra értelmezett) termelőberendezések, továbbá a termelőeszköz-készletek változása, valamint a termelőeszköz-export. Ezek adatai 1929-ben rendre: 5,08, 5,85, 0,77 és 0,67 milliárd dollár.⁵

Az I. osztály végterméke tehát 12,07 milliárd dollár. Ha ezt levonjuk az üzleti világ végtermékéből, megkapjuk a II. osztály végtermékét, 82,73 milliárdos összegben. A II. osztály végterméke azonban egyúttal ennek az osztálynak a társadalmi terméke, hiszen a II. osztálynak *minden* terméke végtermék, végső (személyi és közületi) felhasználásra kerül. Most már az I. osztály társadalmi terméke két (egymást ellenőrző) módon is kiszámítható: az I. osztály társadalmi terméke egyenlő az egész társadalmi termék mínusz a II. osztály társadalmi terméke, azaz $163,70 - 82,73 = 80,97$. Vagy: az I. osztály társadalmi terméke nem egyéb, mint az ott létrehozott végtermék, továbbá a mindkét osztályban felhasznált összes nyersanyag, hiszen ezt is az I. osztály termeli. Tehát: $12,07 + 68,90 = 80,97$.⁶

Eljárásunk következő szakasza, hogy az egyes osztályok társadalmi termékén belül különválasztjuk a *C* (ezen belül az amortizáció és a nyersanyag-felhasználás), a *V* és az *M* értékét.

A nemzetgazdasági számvitel adatai megadják az „üzleti világban” kifizetett összes bérek összegét. Kiszámítható belőlük a profitok összege is. Ez a részvénytársasági profitból, egyéb vállalatok jövedelméből (jórészt ebben vannak elrejtve a kisárutermelők nem tulajdonképpeni profit jellegű jövedelmei), valamint a járadék- és kamatjövedelmekből áll. A profithoz számítottuk továbbá a közvetett és árnövelő adókat is. Az ily módon értelmezett profit 1929-ben 42,30, a bérek és fizetések összege pedig 43,88 milliárd dollárt tett ki. E két tétel összege, 86,18 milliárd volt tehát a nemzeti jövedelem. Ezeket a tényadatokat kell most becsléssel felosztanunk az újratermelés két osztálya között. Előbb az egész nemzeti jövedelmet osztjuk fel. Ehhez külön-külön ismernünk kellene mindkét osztály pótlási alapját. A két osztály összes pótlási alapjának két része közül az amortizáció teljes összegét megadja a hivatalos statisztika; ez a vizsgált évben 8,62 milliárd dollár volt. Ezt becsült állótőkékünk⁷ arányában osztottuk fel a két osztály között, s ily módon az I. osztály amortizációja 5,31, a II. osztályé pedig 3,31 milliárdnak adódott.

A felhasznált nyersanyagok mennyiségének megoszlása az input-output táblából számítható ki megközelítő pontossággal. Becslésünk szerint az I. osz-

³ Forrás: W. W. Leontief: *The Structure of the American Economy, 1919—1939*. New York, 1953.

⁴ Világos, hogy a társadalmi termék — ellentétben a nemzeti jövedelemmel — az alkalmazott „halmazos” foka szerint különbözőképpen értelmezhető nagyság. E cikkben az 1929. évre vonatkozó amerikai input-output tábla halmazosági fokán értelmezett társadalmi termékről van szó.

⁵ Az első kettő a hivatalos statisztika adata, az utóbbi kettő becsült adat, amely az összes készletváltozásra és az összes exportra, valamint azoknak tartós és nem tartós javakra való megoszlására vonatkozó hivatalos adatokon alapszik.

⁶ Talán meglepő, hogy a legfejlettebb tőkésországban 1929-ben a két osztály nagyjából egyenlő, sőt a II. valamivel nagyobb volt. Mindenesetre figyelembe veendő, hogy a II. osztályban szerepelnek a fogyasztók által vásárolt *szolgáltatások*, a közületi fogyasztás és építkezés, valamint a *lakásépítkezés* is.

⁷ Az állótökebecslés alapjául R. W. Goldsmith: *The National Wealth of the United States in the Postwar Period*. Princeton, 1962. és D. Creamer, S. P. Dobrovolsky, I. Borenstein: *Capital in Manufacturing and Mining*, Princeton, 1960. c. művek adatai szolgáltak.

tályra 31,5, a II. osztályra pedig 37,4 milliárd jutott. A pótlási alap tehát az I. osztályban $5,31 + 31,5 = 36,81$, a II-ban pedig $3,31 + 37,4 = 40,71$ milliárd, s így az egyes osztályokban realizált nemzeti jövedelem 44,16, illetve 42,02 milliárdot tett ki. Ezt kell most M -re és V -re bontanunk. A kifizetett teljes bérösszeg ismert, a két osztály szerinti megoszlása pedig szintén az input-output tábla alapján számítható ki megközelítő pontossággal. Az így nyert adat az egyes osztályokban kifizetett összes bért tartalmazza, tehát nemcsak a V -t, hanem a ΔV -t is. *Marx* a sémáiban felteszi, hogy a társadalmi termék valamennyi része egyidejűleg térül meg. Ebben a felfogásban a ΔC és a neki megfelelő ΔV (vagy közismertebb jelzéssel az M_c illetve M_v) a termelőtőkének két egymást követő megtérülés közötti teljes növekménye. Mi természetesen folyamatos, egymást részben átfedő és évente többször ismétlődő megtérülésekkel számolunk. Ebben az értelmezésben a ΔC (amit mi elkülönítünk az állótőke-növekedéstől) mindössze a termelési készletek évközbeni növekedése, tehát nagyságát tekintve kisebb a marxi sémák ΔC -jénél, míg a ΔV az e készlet-növekedés megtermelésére fordított bér. Ezt úgyszintén értéktöbbletből fedezik, tehát levonjuk a számított bérből (hogy megkapjuk a piacra került társadalmi termékben foglalt V -részt), és hozzáadjuk a megfelelő M -hez. Esetünkben $V_1 = 24,38$ -nak⁸, $V_2 = 19,00$ -nak adódik; az így nyert értékeket a megfelelő nemzeti jövedelemből levonva az találtuk, hogy $M_1 = 19,78$, $M_2 = 23,02$.⁹

Végeredményben tehát 1929-re vonatkozóan a következőképpen fest a két-szektoros alapséma:

$$\left. \begin{array}{l} \text{I.} \quad \frac{5,31 + 31,5}{36,81 C_1} + 24,38 V_1 + 19,78 M_1 = 80,97 \\ \text{II.} \quad \frac{3,31 + 37,4}{40,71 C_2} + 19,00 V_2 + 23,02 M_2 = 82,73 \end{array} \right\} 163,70$$

Olyan évekre vonatkozóan, amelyekről input-output tábla nem áll rendelkezésre, részben közvetett, több becslést tartalmazó eljárásokra vagyunk utalva.

Az I. és a II. osztály végterméke (s egyúttal az utóbbi társadalmi terméke) a nemzetgazdasági számvitel adataiból most is könnyűszerrel megállapítható. Ugyanez vonatkozik az amortizációra, a bérek és a profitok teljes összegére is. Az input-output tábla hiánya két vonatkozásban okoz nehézséget: nevezetesen a felhasznált nyersanyag megállapítását, valamint a teljes bérösszegnek a két osztály közti felosztását illetően.

Az első nehézség áthidalására megközelítő feltételezésekkel éltünk: feltettük, hogy az általunk vizsgált rövid időszakban a termelés nyersanyag-igényessége nem változott, vagyis a nyersanyag-felhasználás a termeléssel arányosan nő vagy csökken. Például az 1930. évi nyersanyagfelhasználás becslésekor a következőképpen jártunk el. Ebben az évben folyó áron számítva a II. osztály termelése 73,48 milliárd volt; ez volumenben¹⁰ az előző évhez képest 7,19 százalékos csökkenést jelent. Ugyanennyivel csökkentettük tehát a II. osztály által felhasznált nyersanyag *volumenét* is, majd ezt a megfelelő árindexszel

⁸ A ΔV nagyságát a termelőeszköz-készletek növekedésére vonatkozó becslt adat, valamint az egyes osztályok szerves összetétele alapján becsüljük meg. Olyan kis számokról van szó, hogy a becslési hiba az összképen nem változtatható.

⁹ Megjegyezzük, hogy az utóbbi tartalmazza az árnövelő és egyéb közvetett adók túlnyomó részét, minthogy azok főleg a fogyasztási cikkeket terhelik. M_2 tehát olyan részt is tartalmaz, amelyet a tőkés semmiképpen sem tekinthet saját profitja részének.

¹⁰ A fent ismertetett módon számított folyóáras termelés a fogyasztói kiadások 1930. évi, 1929-es bázisú indexével deflálva.

inflálva megkaptuk a II. osztály nyersanyag-felhasználását folyó áron, ez 13,51 milliárd dollár. Az 1929. évi input-output táblából megközelítő pontossággal kiszámítható volt továbbá a II. osztályban felhasználásra került nyersanyag saját nyersanyag-igényessége, valamint az egész gazdaságban vásárolt állótőke-elemeknek a nyersanyag-igényessége is. Ezeket a viszonzyszámokat változatlan-nak vettük fel, majd figyelembe vettük az árváltozásokat, s így rendre megkaptuk, hogy folyó áron megközelítőleg mennyi nyersanyag kellett a II. osztály nyersanyagának, az állótőkének, az exportált termelőeszköz-mennyiségnek és a termelőeszköz-készletek növekményének a megtermeléséhez. A megfelelő adatok: 22,11 milliárd a nyersanyaghoz, 3,28 milliárd az állótőkéhez, a termelő-eszköz-készletekhez és -exporthoz, s így az I. és II. osztályban felhasznált nyersanyag folyóáras összege 56,90 milliárdnak, az I. osztályban felhasználté 25,39, a II.-ban pedig 31,51 milliárdnak adódott. Most már az ismertetett módon meghatározhattuk az I. osztály társadalmi termékét — ez az összes nyersanyag (56,90) + az I. osztály végterméke (8,71) = 65,61 milliárd, míg az I. osztály pótlási alapja 5,26 amortizáció + 25,39 nyersanyag = 30,65 milliárd, a II. osztályé pedig 3,28 + 31,51 = 34,79 milliárd dollár.

1. tábla

A folyóáras alapséma
(milliárd dollár)

Év	Osztály	Amorti- záció	Nyers- anyag	C összesen	V	M	Társadalmi termék	
							osztá- lyonként	együtt
1929. ...	I.	5,31	31,50	36,81	24,38	19,78	80,97	163,70
	II.	3,31	37,40	40,71	19,00	23,02	82,73	
1930. ...	I.	5,26	25,39	30,65	21,20	13,76	65,61	139,09
	II.	3,28	31,51	34,79	18,70	19,99	73,48	
1931. ...	I.	5,04	19,59	24,63	15,85	9,73	50,21	113,08
	II.	3,13	25,46	28,59	17,10	17,18	62,87	
1932. ...	I.	4,70	14,50	19,20	12,18	5,27	36,65	85,76
	II.	2,92	20,12	23,04	13,09	12,98	49,11	
1933. ...	I.	4,41	14,77	19,18	11,49	6,20	36,87	83,66
	II.	2,75	20,18	22,93	12,07	11,79	46,79	

Sokkal bonyolultabb a hivatalos statisztikából kiszámítható összes V felosztása a két osztály között. Itt legfeljebb első, durva megközelítésként élhettünk azzal a feltevéssel, hogy a két osztályban kifizetett bérek egymás közötti aránya e két osztály termelésének egymás közti arányával párhuzamosan változik. Figyelembe kell ugyanis venni, hogy a társadalmi termék nem elhanyagolható részét nem bér munkások, hanem a kistermelők termelik, és hogy a munkanélküliség növekedésével ennek a „saját” munkának az aránya megnövekszik, de nem tudni, hogy ez a változás miképpen tükröződik külön-külön a két osztály termelésében. Végül is két körülménynek köszönhetjük, hogy — remélhetőleg — itt sem becsültünk túlságosan rosszul. Az egyik, hogy — mint a későbbiekben beszámolunk róla — valamennyi évről önmagában zárt, teljes mérlegrendszert készítettünk; a másik, hogy ugyanezt folyamatosan néhány évre elvégeztük. Eközben az eredetileg becsült adatokat több ízben is módosítani

kellett, mert a kettős — egy-egy évre, illetve ezek egymásutánjára vonatkozó — ellenőrzés fényében nem bizonyultak a többi adattal, illetve a válságévek ismert gazdaságtörténeti tényeivel konzisztenseknek. Különösen a II. osztály bérére vonatkozóan kaptunk a mérlegekből és az idősorokból viszonylag nagyon szűk lehetséges alsó és felső határokat; ez persze ugyanilyen szoros határok közé szorította az I. osztály béreit is, és így nem minden ok nélkül reméljük, hogy végső számaink elfogadhatóan pontosak. Ennél pontosabban — bármily sajnálatos is — nem írhatjuk itt le módszerünket, legfeljebb azzal vigasztalhatjuk magunkat és az olvasót, hogy eredeti forrásaink is nemegyszer csak azt a felvilágosítást adják saját becslési módszereikről, hogy „quite sophisticated” módszereket alkalmaztak.

Hasonló eljárással számítottuk ki a válság további négy évének adatait. Az 1. táblában összefoglaljuk az egész időszakot.

AZ ÚJRATERMELÉSI ÉS ELOSZTÁSI FOLYAMAT SZÁMLARENDSZERE

Maguk e sémák csak kiinduló adatok, amelyek még megközelítően sem ábrázolják a gazdasági élet teljes vérkeringését. Például: a sémánkbeli V csak a termelő munkások bére, nem tartalmazza a bürokraták, házicselédek bérét; de nincsenek is levonva belőlük — mondjuk — a fogyasztói hitelek kamatai; az M-ből nincsenek különválasztva az adók vagy a tőkések társadalombiztosítási hozzájárulásai, de nincsenek is hozzáadva a külföldi tőkebefektetésekből eredő, az országba befolyt jövedelmek stb. Egyszóval: hiányzik a jövedelmek újraelosztása, és az értéktöbblet felhasználásáról sem tudunk semmit, noha mindez messzemenően hat a keresletre, a konjunktúrális helyzetre. Egyfelől az újraelosztás, másfelől az értéktöbblet felhasználásának ábrázolása érdekében kidolgoztunk tehát most már egy hat számlából álló zárt számlarendszert. Számláink a következők:

1. A bérből és fizetésből élők bevételei és kiadásai (*Bérből élők*);
2. A nem bérből élők bevételei és kiadásai (*Nem bérből élők*);
3. Az állam bevételei és kiadásai (*Állam*);
4. A külföld bevételei és kiadásai az Egyesült Államokkal kapcsolatban (*Külföld*);
5. Az áruk termelése és felhasználása kettős bontásban a) termelőeszközök, b) fogyasztási cikkek (*Áruk*);
6. Megtakarítás és beruházás (*Megtakarítások és beruházások*).

Számláink részben azonosak az Egyesült Államok nemzetgazdasági számveteli rendszerében alkalmazott számlákkal (ilyen a *Külföld* és az *Állam* számla), részben azok módosított formái (a *Bérből élők*, a *Nem bérből élők* és a *Megtakarítások és beruházások számla*), részben pedig általunk a rendszerbe beépített számlák (az *Áruk* számla).

Az alábbiakban ismertetjük az egyes számlák tartalmát, az azokra vonatkozó legfontosabb tudnivalókat, továbbá az 1929. és a válság legrosszabb évének tekinthető 1932. évre vonatkozó tényleges adatokat.

A *Bérből élők* számla *baloldalán* szerepel: a jövedelemadó (az összes jövedelemadónak egy általunk becsült csekély hányada, mert 1929-ben az adómentes jövedelem határa még igen magas volt); a háztartások által fizetett összes kamatok (feltesszük, hogy ezt lényegében a bérből élők fizették, elsősorban a tartós fogyasztási cikk vásárlási hitelek után); végül a fogyasztásra fordítható összeg, amely a bérből élők összes bevételeinek és előbb felsorolt kiadásainak különbségeként adódik. A *jobboldalon* az I. és a II. osztályban kifizetett V és IV; a tőkések által a bérből

élőknek juttatott transzferjellegű kifizetések (ezek legnagyobb része elengedett, be nem hajtható fogyasztói hiteladósság); az államapparátusban dolgozóknak fizetett bér; a háztartási alkalmazottak és a nem profit alapon működő intézmények dolgozóinak bére; végül az állam olyan transzfer-kifizetései (nyugdíjak, különböző segélyek stb.), amelyekről feltételeztük, hogy teljes egészükben a bérből élőknek jutnak.

A bérből élők kiadásai és bevételei
(milliárd dollár)

2. tábla

Kiadások	1929	1932	Bevételek	1929	1932
Adók	0,40	0,25	V_1	24,38	12,18
Kamatok	1,64	0,62	ΔV_1	0,30	-0,32
Elfogyasztható	50,53	32,36	V_2	19,00	13,09
	52,57	33,23	ΔV_2	0,20	-0,21
			Transzfer I. tőkéseitől.	0,12	0,12
			Transzfer II. tőkéseitől	0,47	0,62
			Államapparátusi bérek	4,34	4,45
			Háztartási stb. bérek	2,85	1,87
			Transzfer államtól	0,91	1,43
				52,57	33,23

Következő számlánk a *Nem bérből élők*, tehát lényegében a tőkések (és kisárutermelők) számlája; ezek kiadásait és bevételeit tartalmazza, de a C jellegű önköltségelemek és ezek ellenértéke nélkül. A számla *baloldalának* tételei — adók és társadalombiztosítási járulékok (ez tartalmazza a tőkések személyi adóját, tehát az összes személyi adót, mínusz a bérből élők által fizetett jövedelemadó, a két osztály között termelésük arányában elosztva; a profitadót a két osztály között a közvetett adók nélkül számított profitjuk arányában elosztva; a társadalombiztosítási járulékot a két osztály béreinek arányában elosztva és végül a közvetett és egyéb árnövelő adókat, majdnem egészében a II. osztály tőkéseire terhelve); az egyes osztályok ΔV -je; transzfer a bérből élőknek (80 százalékában a II. osztályból, mert főleg itt vannak az elengedett fogyasztói adósságok); az állami vállalatok nyeresége vagy a nekik nyújtott támogatás; a tőkések külföldi fogyasztása (az összes külföldi fogyasztást a tőkésekének feltételezve); a háztartási alkalmazottak bére. Itt szerepel még a tőkések belföldi fogyasztása és „megtakarítása”;¹¹ ezeket az adatokat azonban csak egyes későbbi számlák kidolgozása után írhatjuk majd be. (Előbbi a fogyasztási cikkek számláról kerül ide, utóbbi ezután a két oldal egyenlegeként adódik.) A *jobboldal*on szerepel: M_1 és M_2 ; a bérből élők által fizetett kamatok; az államkölsönök kamatai (jobb híján egyenlő arányban a két osztály között) és ugyanúgy felosztva a külföldről származó profit. (Lásd a 3. táblát.)

A harmadik az *Állam* elnevezésű számla. *Baloldal*on az államapparátusbeli bérek; a bérből élőknek fizetett transzfer; az államkölsönök kamatai; az áruvásárlás belföldön (beleértve az építkezéseket); az áruvásárlás külföldön; az államháztartás bevételi többlete található. *Jobboldal*on pedig az adó- és társadalombiztosítási járulék bevételek; az állami vállalatok nyereségbefizetésének és az üzleti világnak juttatott támogatásoknak a különbsége vannak. (Lásd a 4. táblát.)

¹¹ Ez utóbbin a tőkések tiszta (adók és transzferek után fennmaradó) jövedelmének általuk felhasználható, de nem fogyasztásra költött részét értve.

3. tábla

A nem bérből élők kiadásai és bevételei
(milliárd dollár)

Kiadások	1929	1932	Bevételek	1929	1932
Adók I-től	2,40	0,94	M_1	19,78	5,27
Adók II-től	8,46	7,69	M_2	23,02	12,98
ΔV_1	0,30	-0,32	Kamat bérből élőktől .	1,64	0,62
ΔV_2	0,20	-0,21	Kamat államtól	0,98	1,14
Transzfer I-ből	0,12	0,12	Profit külföldről	0,81	0,39
Transzfer II-ből	0,47	0,62		46,23	20,40
Háztartási bér I-ből ..	1,43	0,92			
Háztartási bér II-ből ..	1,42	0,95			
Állami vállalatok nyere- ségbefizetése	0,15	0,05			
Belföldi fogyasztás	26,60	14,54			
Külföldi fogyasztás ...	0,96	0,55			
Megtakarítás	3,72	-5,45			
	46,23	20,40			

4. tábla

Az állam kiadásai és bevételei
(milliárd dollár)

Kiadások	1929	1932	Bevételek	1929	1932
Bérek	4,34	4,45	Adó I-ből	2,40	0,94
Transzfer	0,91	1,43	Adó II-ből	8,46	7,69
Kamatok	0,98	1,14	Adó bérből élőktől ...	0,40	0,25
Áruvásárlás (belföldön)	4,08	3,57	Állami vállalatok nyere- ségbefizetés-többlete	0,15	0,05
Áruvásárlás (külföldön)	0,07	0,06		11,41	8,93
Egyenleg	1,03	-1,72			
	11,41	8,93			

Negyedik számlánk a *Külföld számla*. *Baloldalának* tételei: az Egyesült Államokba átutalt kamat és egyéb profit; nettó vásárlások az Egyesült Államoktól (üzleti világtól, államtól és személyektől). A *jobboldalán* az Egyesült Államokban befektetett külföldi tőke nettó csökkenése (tehát a nettó külföldi fizetési mérlegek hiánya) található.

5. tábla

A külföldi kiadások és bevételek
(milliárd dollár)

Kiadások	1929	1932	Bevételek	1929	1932
Profitfizetés	0,81	0,39	Nettó befektetett tőke csökkenés	0,77	0,17
Nettó vásárlás üzlettől .	0,99	0,39			
Nettó vásárlás államtól ..	-0,07	-0,06			
Nettó vásárlás személyek- től	-0,96	-0,55			
	0,77	0,17			

Ötödik számlánk az *Áruk*, a termékek termelésének és felhasználásának adatait tartalmazza, külön a termelőeszközökre és külön a fogyasztási cikkekre vonatkozóan. Az előbbi *baloldalon* a következő tételek szerepelnek: az egyes osztályok állótőkájének elhasználódása és a felhasznált anyag, a nettó állítóke növekedés (ΔA), a termelőeszköz-készletek növekedése (ΔC) s a termelőeszköz-export, a *jobboldalon* pedig a termelőeszközök termelése. Az utóbbi *baloldalának* tételei: a bérből élők fogyasztása (ezt azonosnak vesszük a bérből élők elfogyasztható jövedelmével), a nem bérből élők fogyasztása (ez a tétel a termelés és a többi baloldali tétel különbségként adódik és innen kerül át a nem bérből élők számla jobboldalára), az állami fogyasztás, a fogyasztásicikk-készletek változása (ΔF), s végül a fogyasztási cikkek nettó exportja. *Jobboldalon* itt is a termelés van.

Áruk

6. tábla

a) Termelőeszközök
(milliárd dollár)

Felhasználás	1929	1932	Termelés	1929	1932
Amortizáció I-ben	5,31	4,70	Termelés	80,97	36,65
Anyagfelhasználás I-ben	31,50	14,50			
ΔC_1	0,29	- 0,73			
ΔA_1	1,54	- 2,95			
Amortizáció II-ben	3,31	2,92			
Anyagfelhasználás II-ben	37,40	20,12			
ΔC_2	0,38	- 0,33			
ΔA_2	0,77	- 1,83			
Export	0,47	0,25			
	80,97	36,65			

b) Fogyasztási cikkek
(milliárd dollár)

7. tábla

Felhasználás	1929	1932	Termelés	1929	1932
Bérből élők fogyasztása	50,53	32,36	Termelés	82,73	49,11
Nem bérből élők fogyasztása	26,60	14,54			
Állam	4,08	3,57			
ΔF	1,00	- 1,50			
Export	0,52	0,14			
	82,73	49,11			

Utolsó számlánk, a *Megtakarítások és beruházások* számla, ellenőrző jellegű, minthogy az egyes számlákkal való kapcsolatai révén itt ugranak ki az egyéb számlákon metán elkövetett hibák, pontatlanságok. *Baloldali* tételei: a beruházási építkezések, a termelőberendezések vásárlása, a készletváltozás, amelyek együtt a bruttó belföldi beruházást adják; továbbá a nettó külföldi befektetés. *Jobboldalon*: a nem bérből élők megtakarítása, az állami bevételek és kiadások egyenlege, valamint az amortizáció található.

8. tábla

Megtakarítások és beruházások
(milliárd dollár)

Felhasználás	1929	1932	Forrás	1929	1932
Beruházási építkezés ...	5,08	1,25	Nem bérből élők megtakarításai	3,72	-5,45
Termelőberendezés vásárlása	5,85	1,59	Állami egyenleg	1,03	-1,72
Készletváltozás	1,67	-2,56	Amortizáció	8,62	7,62
Bruttó Lelföldi Beruházás	12,60	0,28		13,37	0,45
Nettó külföldi beruházás	0,77	0,17			
	13,37	0,45			

AZ ÉRTÉKTÖBBLET FELHASZNÁLÁSA ÉS AZ ÖSSZEVONT SÉMAK

Számlarendszerünk adatai alapján most már részletesen fel tudjuk írni az értéktöbblet felhasználását, és számításba tudjuk venni a tőkéseknek azokat a jövedelmeit is, amelyek nem a belföldi termelési folyamattal kapcsolatosak. Utóbbiak három tételből tevődnek össze: a külföldi eredetű profit, az állam és a munkások által nekik fizetett kamatok. Az M_1 és M_2 fentiekkel megnövelt összege az, amit az egyes osztályok tőkései (pontosabban nem bérből élők) fogyasztásra, felhalmozásra és transzfer-jellegű kifizetésekre felhasználhatnak.

9. tábla

Az I. és II. osztály 1929. évi adatai
(milliárd folyó dollár)

I. osztály		II. osztály	
	Belföldi fogyasztás		Belföldi fogyasztás .....
	14,23		12,37
	ΔA_1		ΔA_2 .....
	1,54		0,77
	ΔC_1		ΔC_2 .....
	0,29		0,38
M_1	19,78	M_2	23,02
	ΔV_1		ΔV_2 .....
	0,30		0,20
Külföldi	Adók	Külföldi	Adók .....
profit	2,40	profit	8,46
0,40	Transzfer	Állami kamat .	0,49
Állami kamat	0,49	Bérből kamat..	1,64
	Háztartási bérek. 1,43		Háztartási bérek. 1,42
	Külföldi		Állami vállalatok
	fogyasztás.....		nyeresége .....
	0,48		0,15
			ΔF .....
			1,00
Pénzfelesleg	{ belföldi	Külföldi fogyasztás	0,48
	-0,51		
	külföldi		
	0,39	Pénzfelesleg	{ belföldi .....
			-0,52
			külföldi .....
			0,38
	Összesen 20,67		Összesen 25,56

Ebben a táblában minden fontosabb szám tényleges adat vagy jól indokolt becslés eredménye; ilyen a két osztály nem bérből élőknek együttes fogyasztása, a 26,60 milliárd dollár is. Meglehetősen önkényes azonban ennek

a két részre osztása. Ahhoz, hogy az általunk választott felosztási elvet megértsük, figyelembe kell vennünk, hogy (ha, mint feltettük, a bérből élők teljesen elköltik folyó jövedelmüket, akkor) a nem bérből élőknek és az államnak a folyó termelésből származó összes felhasználható nettó pénzjövedelme (tehát a belföldi eredetű M plusz az államháztartás bevételi többlete) pontosan egyenlő az összes (természetesen V és C nélkül számított) kiadásokkal, illetve ezeken felül a tőkéseknél elköltetlenül marad a külföld fizetési mérlegének a passzívuma. Táblázatunkban a külföldi eredetű pénzfelesleg ($0,39 + 0,38$ milliárd) ezért egyenlő a *Külföld* számla összegével ($0,77$ milliárd), míg a belföldi pénzfelesleg ($-0,51$ és $-0,52$) ezúttal pénzhiány, kiadási többlet, ami ellenkező előjellel pontosan egyenlő az *Allam* számla egyenlegező tételével ($1,03$). Így — feltevésünk szerint — az I. osztály tőkéseinek $0,12$ milliárd, a II. osztálybelieknek $0,14$ milliárd elköltetlen pénzüik maradt, s ez a két szám csak kerekítési hibák miatt nem egyenlő egymással. Világos: ha I. tőkéseinek fogyasztását mondjuk 2 milliárddal többre, s ugyanakkor II. tőkéseinek fogyasztását 2 milliárddal kevesebbre becsültük volna (a kettő összege adott szám!), az annak feltevése lenne, hogy (az előbb említett $0,12$ illetve $0,14$ milliárdot nem számítva) I. tőkéseinek most maradna olyan 2 milliárd jövedelme, amit nem költ semmire, míg II. tőkésai 2 milliárd többletkiadásba vernék magukat jövedelmük felett. Ez persze lehetséges,¹² de semmi sem indokolja. Eredeti feltevésünk tehát elég valószínű, de sehogyan sem bizonyítható, bár nem is cáfolható feltevés. Megjegyezzük azonban, hogy sémáinknak konjunktúraelméleti elemzésekre való alkalmazásakor az itt feltehetően elkövetett hibának *semmi* következménye nincs, mert ebből a szempontból csak a nem bérből élők összes fogyasztásának van jelentősége.

Ez a séma nehezen kezelhető: nettózás nélkül tartalmaz egynéhány, a másodlagos és harmadlagos újraelosztás során ide-oda áramló tételt. Elkészítünk tehát egy összevontabb sémát.

A sémában a C változatlan nagyságban szerepel. V_1 és V_2 alatt a termelésben foglalkoztatottaknak végül is — az újraelosztás után — fogyasztásra fordítható pénzjövedelmét állítjuk be, amelyet a *Bérből élők* számla „Elfogyasztható” tétele alatt szereplő összegből arányosítással nyerünk. A (változatlanul hagyott) társadalmi termék két részéből levonva a fenti módon számításba vett C és V értékeket, megkapjuk az M_1 -et, illetve M_2 -öt. Az M_1 és M_2 felhasználás szerinti felbontásakor a következőképpen járunk el: változatlanul maradnak a tőkés fogyasztás ΔA -ra, ΔC -re és ΔF -re vonatkozó korábbi adatai. Ezzel szemben egyetlen — transzfernek nevezett — tételben vonjuk össze az összes újraelosztás jellegű belföldi tételeket. Idetartoznak: ΔV , az adók, a transzfer a bérből élők javára, a háztartási bérek, az állami kamatok, az állami vállalatok nyereség-befizetése és a belföldi pénzfelesleg, de ezek algebrai összegéhez hozzá kell még adni az eredeti és az összevont sémában szereplő M -ek különbségét.¹³ Úgyszintén egyenlegezve, egyetlen tételbe vonjuk össze a külfölddel kapcsolatos tételeket, mint: a külföldi profit, a külföldi magánfogyasztás és a külföldi pénzfelesleg. (Ez az összeg úgy is meghatározható, mint az összes export és az állami import különbsége.) A fenti módon eljárva, a következő számszerű sémákat nyerjük (milliárd folyó dollárban):

¹² Jól elképzelhető például, hogy I. tőkésai 2 milliárd összegért értékpapírokat vesznek a II. tőkéseitől és utóbbiak a kapott vételárat költik fogyasztásra.

¹³ Ez az eljárás a belföldi eredetű pénzmegetakarítások és az államháztartási többlet összegét is nettózza (márpedig e két tétel algebrai összege nulla).

1929

$$\left. \begin{array}{l} \text{I.} \quad \frac{5,31 + 31,5}{36,81 C_1} + 24,42 V_1 + 19,74 M_1 = 80,97 \\ \text{II.} \quad \frac{3,31 + 37,40}{40,71 C_2} + 19,00 V_2 + 23,02 M_2 = 82,73 \end{array} \right\} 163,70$$

1932

$$\left. \begin{array}{l} \text{I.} \quad \frac{4,70 + 14,50}{19,20 C_1} + 12,36 V_1 + 5,09 M_1 = 36,65 \\ \text{II.} \quad \frac{2,92 + 20,12}{23,04 C_2} + 13,41 V_2 + 12,66 M_2 = 49,11 \end{array} \right\} 85,76$$

10. tábla

Az értéktöbblet felhasználása összevont formában

Megnevezés	1929		1932	
	I.	II.	I.	II.
Belföldi fogyasztás	14,23	12,37	6,84	7,70
ΔA	1,54	0,77	-2,95	-1,83
ΔC	0,29	0,38	-0,73	-0,33
Transzfer	3,21	8,05	1,77	8,45
ΔF	-	1,00	-	-1,50
Külföldi kapcsolatok	0,47	0,45	0,16	0,17
<i>Összesen</i>	<i>19,74</i>	<i>23,02</i>	<i>5,09</i>	<i>12,66</i>

Ahhoz, hogy modellünket elemzésre használhassuk, még néhány tétellel ki kell egészítenünk.

11. tábla

Kiegészítő tételek
(milliárd dollár)

Megnevezés	1929	1932
A bérből élő nem termelők (állami adminisztráció és háztartási alkalmazottak) fogyasztása	7,11	6,59
Állam fogyasztása	4,08	3,57
Termelőeszköz-export	0,47	0,25
Fogyasztásicikk-export	0,52	0,14

Főbb eredményeinket és sémáinkat volumenben, változatlan áron is kiszámítottuk. Változatlan árként az 1929. évi árakat alkalmaztuk. Az amerikai nemzetgazdasági számvitelben általában 1954. évi árakat használnak változatlan árként, tehát ezeket át kellett számítanunk 1929. éviékre. Ez az utóbbi semmilyen nehézséget nem okozott. Például a II. osztály termékét 1929. évi áron úgy kaptuk meg, hogy az amerikai statisztikában található, a végtermék összes elemeire megadott 1954-es bázisú árindexek közül a *személyi fogyasztási kiadásokra vonatkozót* áttettük 1929. évi bázisra, és az egyes évek folyóáras adatait ezzel defláltuk.

Az I. osztály társadalmi termékéből az összes nyersanyagok volumenét az 1929-es bázisra áttett nagykereskedelmi árindexszel deflálva kaptuk meg. Hasonló módon jártunk el az I. osztály társadalmi terméke másik részének — az I. osztályban létrehozott *végterméknek* — elemeivel, ti. az állótőkevásárlásokkal, a termelőeszköz-készletek változásával és a termelőeszköz-exporttal.¹⁴ Ily módon tehát megkaptuk az egyes osztályok társadalmi termékét globálisan. A társadalmi termék értékrészei közül a C-ken belül az amortizációt *S. Kuznets* id. művében található indexszel deflálva, a felhasznált nyersanyagot pedig a nagykereskedelmi árindexszel deflálva számítottuk ki. A *V*-ket a személyi fogyasztói kiadások előzően is alkalmazott indexe segítségével tettük át 1929-es árakra. Az egyes osztályok társadalmi termékéből a megfelelő C-t és V-t levonva jutottunk M_1 és M_2 értékéhez. A számszerű adatok a vizsgált időszakra vonatkozóan a következők (milliárd 1929. évi dollár). Ezek értelmezése már az elemzés kérdéseire tartozik, s egy következő publikáció tartalmazza majd.

12. tábla

Év	Osztály	Amortizáció	Nyersanyag	C összesen	V	M	Társadalmi termék	
							osztályonként	együtt
1929...	I.	5,31	31,50	36,81	24,42	19,74	80,97	163,70
	II.	3,31	37,40	40,71	19,00	23,02	82,73	
1930...	I.	5,47	27,97	33,44	22,10	16,25	71,79	148,57
	II.	3,41	34,71	38,12	19,52	19,14	76,78	
1931...	I.	5,61	25,53	31,14	19,20	14,21	64,55	138,08
	II.	3,49	33,24	36,73	20,77	16,03	73,53	
1932...	I.	5,82	21,02	26,84	16,39	9,64	52,87	118,00
	II.	3,62	29,45	33,07	17,79	14,27	65,13	
1933...	I.	5,64	20,69	26,33	16,25	9,59	52,17	116,62
	II.	3,51	29,13	32,64	17,11	14,70	64,45	

Befejezésül még néhány változatlan áras, 1929. évi árakon számított adatot közlünk a 13. táblában.

13. tábla

A fogyasztás alakulása változatlan áron

Év	Bérből élő nem termelők fogyasztása	Nem bérből élők fogyasztása			Állam fogyasztása
		I.	II.	összesen	
		osztályban			
1929.....	7,11	14,23	12,37	26,60	4,08
1930.....	7,55	11,15	11,26	22,41	4,76
1931.....	8,46	9,55	11,19	20,74	5,24
1932.....	8,74	9,07	10,21	19,28	4,73
1933.....	9,19	9,82	8,46	18,28	4,53

¹⁴ Előbbinél *S. Kuznets: Capital in the American Economy. Princeton, 1961. c. könyvének* 480. oldalán található árindexeket, utóbbiaknál pedig az 1929-es bázisra áttett nagykereskedelmi árindexet alkalmaztuk.

Ismertetett sémáink három vonatkozásban használhatók fel az elméleti általánosítások egzaktabb alátámasztását elősegítő vizsgálatokra. Mindenekelőtt alkalmasak arra, hogy segítségével *leírjuk, ábrázoljuk* a tőkés ciklus, a konjunktúra menetét, mégpedig lényegében *a marxi újratermelési modell kategóriáiban*. Másodsorban alkalmasak a konjunktúra és a válságok kialakulása és elmúlása mechanizmusának utólagos *elemzésére*. A sémákban el tudjuk ugyanis egymástól választani a valóságban időbelileg egybeeső folyamatokat, ahhoz hasonlóan, ahogyan a bevezetésben említett cikkben történt az újratermelés anyagi és árviszonyai *egyes* elemeinek megváltoztatásakor mutatkozó reakciók elemzése. Ez az eljárás lehetségessé teszi, hogy megközelítő pontossággal mennyiségileg is meghatározzuk a konjunktúra alakulásában szerepet játszó különböző tényezők hatását. Nevezetesen: felmérhetjük, hogy a válság szakaszában lejátszódó kumulációs folyamatban minőségileg és mennyiségileg milyen szerepe van az egyes tényezőknek. Ezáltal arról is tisztább képet nyerhetünk, hogy milyen a kapcsolat a gazdasági szerkezetben bekövetkezett strukturális változások (például az állam nemzeti jövedelmet újraelosztó szerepének megnövekedése, a hadianyagtermelés súlyának fokozása stb.) és a válságok képének a második világháború után tapasztalt megváltozása között. Végül, ha sikerül negyedévi adatok alapján is vagy röviddel az évi adatok közzlése után kidolgozni sémáinkat, a bennük tükrözött aránytalanságok jellege és mérete alapján *prognosztikus felhasználásukra* is lehetőség nyílik.

РЕЗЮМЕ

Авторы показывают воспроизводство общественного продукта Соединенных Штатов Америки по аналогии с марксовой двухсекторной схемой на основе конкретных данных. Разработанные авторами схемы предоставляют возможность для изображения капиталистического цикла и хода конъюнктуры в рамках категорий марксовой модели общественного воспроизводства. Эти схемы могут быть использованы для ретроспективного анализа механизма конъюнктуры и кризисов и более того, имеется также и возможность их использования для целей прогнозов.

SUMMARY

The authors present the reproduction of the social product of the United States of America, based on the Marxian two sector scheme, and evidenced by factual data. The schemes thus elaborated facilitate the presentation of the capitalist cycle, viz. the change in economic conditions, in the categories of the Marxian reproduction model. The schemes may be utilized also in connection with the posterior analysis of the mechanism of economic changes and crises as well as with the projection thereof.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL KIADVÁNYAI, 1957—1964

HAJDÚ GYÖRGYNÉ

A Központi Statisztikai Hivatal 1949-ben történt újjászervezése során tájékoztatási tevékenységét úgy igyekezett kialakítani, hogy kiadványai a tervezés és a tervszerű vezetés eszközévé, operatív intézkedések előmozdítójává, a tervek teljesítésének ellenőrzőjévé váljanak. Ennek érdekében olyan adatközlési rendszert kellett kiépítenie, amely elsősorban a gazdasági és társadalmi élet vezetőinek gyors, pontos és alapos tájékoztatását biztosította.

E szempontok érvényesítése mellett egy ideig bizonyos mértékig háttérbe szorult a közgazdászok, a tudományos kutatók adatokkal való ellátása és a nyilvánosság tájékoztatása. Ezt a feladatot mindössze a negyedévenként a sajtóban megjelenő tervjelentések, a *Statisztikai Szemlé*-ben közölt cikkek és a *Gazdaságstatisztikai Tájékoztató* (későbbiekben *Statisztikai Tájékoztató*) címmel indított kiadványsorozat látta el. Így a statisztikai adatközlés körének leszűkítése, a statisztikai adatok túlzottan értelmetlen „titkossága” megnehezítette a tervgazdálkodásban is elengedhetetlenül szükséges tudományos, közgazdasági kutatómunkát és eredményeink politikailag is fontos bel- és külföldi propagálását. Ezért a Minisztertanács 1956. évi határozata szélesebb alapokra helyezte a statisztikai tájékoztatást, és az addig titkosként kezelt statisztikai adatok legnagyobb részét nyilvánossá tette.

Az azóta eltelt években a Központi Statisztikai Hivatal a nyilvánosság rendszeres, részletes tájékoztatását biztosító rendszert épített ki, mely a népgazdaság minden ágára, a társadalmi, gazdasági és kulturális élet minden területére, a lakosság életkörülményeinek részletes vizsgálatára kiterjed. A közgazdászokon, a tudományos kutatókon,

az ország helyzete és eredményei iránt érdeklődőkön kívül az egyes szakterületek operatív irányítói is megtalálják e könyvekben, folyóiratokban azokat az adatösszeállításokat, elemzéseket, melyek munkájukhoz szükségesek.

Nemcsak országos adatok kerülnek rendszeresen publikálásra, hanem területi részletezésű adatok is, ami lehetővé teszi a konkrét helyi vonatkozások figyelemmel kísérését, elemzését mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberek számára. Az önállóan és egyes kiadványok részeként közreadott nemzetközi adatösszeállítások, elemzések pedig arra is módot nyújtanak, hogy az ország helyzetét, eredményeit és problémáit a világ más országaival összehasonlítva vizsgálják a kutatók.

A Központi Statisztikai Hivatal 1957-től napjainkig megjelent kiadványait az alábbi rendszerbe foglalhatjuk:

a) havonta megjelenő kiadványsorozat (*Statisztikai Havi Közlemények*);

b) évenként egyszer kiadásra kerülő könyvsorozatok (*statisztikai évkönyvek, statisztikai zsebkönyvek*);

c) különböző témákról egy közös sorozat keretében időszakosan megjelenő kiadványok (*Statisztikai Időszaki Közlemények, népszámlálási kötetek stb.*);

d) egyes különálló, sorozatba nem tartozó könyvek;

e) havonta, illetve negyedévenként megjelenő folyóiratok (*Statisztikai Szemle, Megyei és Városi Statisztikai Értesítő, Ipari és Építőipari Statisztikai Értesítő, Demográfia*).

A Központi Statisztikai Hivatal az előbbieken b), c) és d) pont alatt felsorolt körben 1957-től 1964. július 31-ig bezárólag 335 művet szerkesztett és bocsátott könyvárusi forgalomba, melyeknek összetétele statisztikai ágazatok szerint a következő:

Nyelv, ágazat	Mű (darab)
Magyar nyelven összesen	293
Ebből:	
Összefoglaló jellegű (az egész nép- gazdaságot felölelő) művek	
Országos kötetek	28
Területi kötetek	147*
Ipar, építőipar	12
Mezőgazdaság — felvásárlás	24
Belkereskedelem	7
Árstatisztika	3
Allóeszközök statisztikája	1
Népesedés — népszámlálás	40
Népgazdasági mérlegek (nemzeti jövedelem, a lakosság jövedelmei)	5
Háztartástatisztika	7
Fogyasztás	2
Rétegstatisztikai felvételek	6
Kultúrtisztika	4
Nemzetközi adatok	3
Statisztikai módszertani kérdések, történeti statisztika stb.	4
Idegen nyelven összesen	42**
Mindösszesen	335

* A megyei és budapesti évkönyvek minden kötetét külön műnek számítva.

** Egy-egy könyv (kiadvány) idegen nyelvű kiadásai annyiszor figyelembe véve, ahány nyelven megjelent.

A következőkben az a) — e) pontokban megadott rendszerben részletesen ismertetem a Hivatal 1957 óta megjelent fontosabb kiadványait.

A) HAVONTA MEGJELENŐ KIADVÁNYSOROZAT

Statisztikai Havi Közlemények

A körülbelül 100 oldal terjedelmű kiadvány táblázatos anyagot tartalmaz, mely rendszeres tájékozódást biztosít a gazdasági helyzetről. Megjelenik minden hónapban, a tárgyhót követő 40—45. napon. Részletes adatokat közöl a népmozgalom, a foglalkoztatottság alakulásáról; foglalkozik a munkabérekkel, az árakkal, a beruházások, az ipar, az építőipar, a mezőgazdaság helyzetével, fejlődésével; beszámol a belkereskedelmi forgalom, valamint a felvásárlás alakulásáról; közli a személy- és teherszállítás, a postaforgalom fontosabb mutatóit; ismerteti az egészségügyi helyzetet, a művelődésügy adatait. A rendszeresen, havonta visszatérő táblázatokon kívül adatokat közöl egy-egy időszakról, külön statisztikai felvételekről. Összehasonlítás céljából a legújabb havi, negyedévi adatokon kívül tartalmazza az 1938. évi és az 1949 óta eltelt évek statisztikai adatait is. Állandó jellegű táblázatai lehetővé teszik, hogy angol és orosz nyelvű fordítási melléklet segítségével

gyével külföldön is tanulmányozhassák. Első évfolyama 1957-ben jelent meg.

(Formátuma A/4, puha kötésben.)

B) ÉVKÖNYVEK, ZSEBKÖNYVEK

Statisztikai Évkönyv

A Statisztikai Évkönyv a legátfogóbb és egyúttal a legrészletesebb éves statisztikai adatokat szolgáltatja az ország társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyairól, fejlődéséről. Évről évre körülbelül 450—500 oldal terjedelemben, 20—22 fejezetben ad közre több évtizedre visszatekintő összehasonlításokat. 1963-ban például a Statisztikai Évkönyv a következő fejezeteket tartalmazta: I. Népeség. — II. Népmozgalom. — III. Nemzeti jövedelem. — IV. Beruházások — Felújítások. — V. Munkaügy. — VI. Ipar. — VII. Építőipar. — VIII. Anyagfelhasználás. — IX. Mezőgazdaság. — X. Felvásárlás. — XI. Közlekedés. — Hírközlés. — XII. Belkereskedelem. — XIII. Külső vándorlás — Idegenforgalom — Szállodák — Üdülés. — XIV. Külkereskedelem. — XV. A lakosság jövedelme, fogyasztása és a fogyasztói árak. — XVI. Társadalombiztosítás — Társadalmi juttatások. — XVII. Város- és községfejlesztés. — XVIII. Egészségügy. — XIX. Balesetek. — XX. Oktatás — Tudományos kutatás. — XXI. Népművelés — Sport. — XXII. Igazságszolgáltatás. — XXIII. Tűzkárok. — XXIV. Éghajlati jelenségek. Az utolsó évek adatai minden kötetben számos kombinációban és területi részletezésben szerepelnek.

Az első kötet az 1949—1955. évekről 1957-ben jelent meg, azóta minden évről a tárgyévét követő év novemberében kerül kiadásra. (Összesen eddig 8 évfolyam jelent meg.) Példányszáma 4000—4500.

(Formátuma A/4, egészvásznon kötésben, színes védőborítóval.)

Megyei évkönyvek — Budapest Statisztikai Évkönyve

Az ország 19 megyéjéről és külön Budapest fővárosról készített kötetek a megyék társadalmi, gazdasági fejlődését, helyzetét ismertetik, egyenként mintegy 300—350 oldal terjedelemben. Jelenleg kb. 10 évre visszatekintő adatösszehasonlításokat tesznek lehetővé, és az utolsó évi adatokat nemcsak az egyes megyékre, hanem a járásokra, községekre és a fontosabb nagyüzemekre külön is megadják.

Az első megyei évkönyvek az 1956. évről 1957-ben jelentek meg, azóta min-

den évben júliustól decemberig bezárólag újabb sorozat jelenik meg, egyenként 500—600 példányban. (Összesen tehát 7 évfolyam jelent meg eddig.)

(Formátuma A/5, félvászon kötésben.)

Ipari és Építőipari Statisztikai Évkönyv

E kiadvány az ország legjelentősebb népgazdasági ágának fejlődéséről, helyzetéről ad számot, mintegy 500 oldal terjedelemben. Az áttekintő, összefoglaló adatokon túlmenően — melyek több évtizedre nyúlnak vissza — az egyes iparcsoportok és ezen belül iparágak részletes szakmai adataival, valamint az ipar területi elhelyezkedésével is foglalkozik. A táblázatos anyagot 16 oldal többszínnyomású grafikus melléklet egészíti ki.

Az első Ipari és Építőipari Statisztikai Évkönyv az 1960. évi adatokkal 1961-ben jelent meg, azóta évről évre május-június hónapokban jelenik meg az újabb kötet. (Eddig összesen három alkalommal került kiadásra.) Példányszáma 2500—3000.

(Formátuma A/5, félvászon kötésben, színes védőborítóval.)

Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1929—1957

A felszabadulás után első alkalommal 1959-ben kiadott részletes nemzetközi adatgyűjtemény 1929-től 1957-ig terjedő adatokkal, 280 oldal terjedelemben. Fejezetei: I. Néesség — Népmozgalom. — II. Munkaerő és foglalkoztatottság. — III. Mezőgazdaság, erdészet, halászat, — IV. Ipar, építőipar. — V. Közlekedés, hírközlés. — VI. Külkereskedelem és nemzetközi fizetések. — VII. Pénzügy. — VIII. Bérek és árak. — IX. Személyi fogyasztás, ellátottság. — X. Nemzeti jövedelem. — XI. Kulturális adatok. A kötet 2000 példányban jelent meg.

(Formátuma A/4, félvászon kötésben, színes borítóval.)

Magyar Statisztikai Zsebkönyv

Az évről évre megjelenő mintegy 300 oldal terjedelmű könyvecske úgyszintén az ország társadalmi-gazdasági helyzetéről és fejlődéséről ad számot, az Évkönyvvel ellentétben azonban — mely tudományos dokumentációnak tekinthető — a Zsebkönyv könnyen áttekinthető kis táblázatai és 32 oldal többszínnyomású grafikus melléklete elsősorban széles körű és viszonylag gyors tájékoztatási célokat szolgálnak. A Zsebkönyv a felszabadulás utáni évek részletes adatközléseinek kívül a legtöbb területre összehasonlítási alapot is nyújt a

háború előtti időkhöz képest. Rendszeresen visszatérő tartalma mellett évről évre újabb aktuális adatösszeállításokat is tartalmaz. A magyar adatokon kívül 2—3 évenként részletes nemzetközi adatközlést is magában foglal.

A felszabadulás utáni első Zsebkönyv 1956-ban jelent meg, azóta évről évre július hónapban kerül kiadásra. Összesen eddig 8 évfolyam jelent meg, egyenként 7000—10 000 példányban.

(Formátuma A/6, színes műanyag borítóval, bibliapapíron nyomva.)

Statisztikai Zsebkönyv angol és orosz nyelven

Az előbbieken ismertetett Statisztikai Zsebkönyv lerövidített, mintegy 200 oldal terjedelmű kiadása a külföldi olvasók számára. Nem szerepelnek benne azok a részletezések (például területi bontás), melyek csak a magyar olvasók érdeklődésére tarthatnak számot.

A Zsebkönyv első alkalommal 1958-ban jelent meg, vagyis összesen eddig 6 alkalommal, a tárgyévét követő szeptember-október hónapokban, többszínnyomású grafikus melléklettel. Példányszáma egyenként 2500—3000.

(Formátuma: angol zsebkönyv A/6, orosz zsebkönyv B/6. Mindkettő színes műanyag borítóval, bibliapapíron.)

Budapest Statisztikai Zsebkönyve

Az országos statisztikai zsebkönyv célkitűzéseit és szerkezetét követő, kb. 300 oldal terjedelmű könyvecske a főváros fejlődéséről és helyzetéről számol be könnyen áttekinthető táblázatokban, 32 oldal többszínnyomású grafikus melléklettel.

Megjelenésének gyakorisága és megjelenési időpontja lényegében egyezik az országos zsebkönyvével, példányszáma 3000.

(Formátuma A/6, bibliapapíron, színes műanyag borítóval.)

Területi Statisztikai Zsebkönyv

A könyvecske a gazdasági, társadalmi és kulturális életet megyék és megyei jogú városok szerint részletezve mutatja be. Az 1964. évi Területi Statisztikai Zsebkönyv a következő fejezeteket tartalmazza: A megyék sorrendje néhány fontosabb adat alapján. — Igazgatási beosztás, népesség, népmozgalom. — Beruházás. — Ipar, építőipar. — Mezőgazdaság. — Felvásárlás. — Kereskedelem. — Város- és községfejlesztés. — Felsőszécsény. — Művelődésügy. — Néhány népszámlálási adat.

E zsebkönyvet elsősorban az államigazgatás dolgozói, a területi tervezés szakemberei és mindazon szervek használják, melyek területi apparátussal rendelkeznek.

Első alkalommal 1964 elején jelent meg 1962. évi adatokkal, 288 oldal terjedelemben. (A tervek szerint a jövőben minden évben a tárgyévét követő év őszi kerül kiadásra. Példányszáma 9000.

(Formátuma A/6, egészvásznon kötésben, színes védőborítóval.)

Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv

A kiadvány mintegy 350—400 oldal terjedelemben, széles körű mezőgazdasági adatokat ad közre. Bemutatja a növénytermelés, az állattenyésztés, az erdőgazdálkodás helyzetét, a mezőgazdaság gépesítésének és a fejlettebb agrotechnika kialakításának eredményeit; külön foglalkozik a nagyüzemi mezőgazdaság kérdéseivel, az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek gazdálkodásával, valamint a felvásárlási eredményekkel. Az országos adatokon kívül feltünteti a megyék adatait is. A táblázatos anyagot 16 oldal terjedelmű, többszínnyomású grafikus melléklet egészíti ki.

Első alkalommal 1959 őszi jelent meg 1958. évi adatokkal, azóta minden évben (vagyis eddig összesen hatszor) a tárgyévét követő év júliusában kerül kiadásra. Példányszáma 3000—3500.

(Formátuma A/6, félvásznon kötésben, színes védőborítóval.)

Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyv

Az újabb Nemzetközi Statisztikai Évkönyv közreadásának idejéig hézagpótlóként megjelent mű, mely 270 oldal terjedelemben újabb (1960. évig terjedő) és az Évkönyvnél számos vonatkozásban bővebb nemzetközi adatösszeállításokat tartalmazott. Példányszáma 6000.

(Formátuma B/6, műanyag borítóval, bibliapapíron, 32 oldal többszínnyomású grafikus melléklettel.)

C) IDŐSZAKOS SOROZATOK

Statisztikai Időszaki Közlemények

A sorozat részben évről évre visszatérő témájú köteteket ölel fel (például állatszámlelési eredmények, háztartásstatisztikai adatok, a nemzeti jövedelem és a lakosság életkörülményei, népesedés, mezőgazdasági termékek felvásárlása stb.), másrészt egy-egy aktuális téma részletes vizsgálatának eredményeit adja közre (például az élelmiszer-fogyasztás, a szál-

lodák és üdülők helyzete, az ipar termelése, kiskereskedelmi hálózat, a nők helyzete, a munka termelékenysége az iparban, a munkások szakképzettsége, a népgazdaság állóeszközei stb.). Vannak olyan témák, melyek visszatérő jellegűek ugyan, de nem évenként, hanem csak 2—3 évenként kerülnek kiadásra (például áralakulás, kulturális helyzet, építőipari adatok stb.).

E kötetek jelentős része a táblázatos anyagokon túlmenően szöveges értékeléseket, elemzéseket is tartalmaz, és felhasználja a grafikus ábrázolás eszközeit is. (A kötetekhez angol és orosz nyelvű tartalmi kivonat is készül.)

A sorozatban eddig 62 kötet jelent meg, és pedig:

1. Áralakulás Magyarországon 1938-ban és 1949—55-ben
2. Belkereskedelmi adatok, 1950—56
3. Az országos állatszámlelés eredménye, 1957. március 1.
4. Népgazdasági mérlegek, reáljövödelmek, 1956
5. Ötezer család 1956. évi háztartási feljegyzései
6. Az élelmiszerfogyasztás alakulása Magyarországon
7. A szocialista mezőgazdasági üzemek működése, 1956
8. Magyarország szállodái és üdülői 1957. évben
9. A vetésterületi összeírás eredménye, 1957. május 31.
10. A szántóföldi növények terméseredménye, 1957
11. Az ipar termelési indexe, 1949—1957
12. Az 1958. márciusi állatszámlelés eredménye.
13. Magyarország városainak és községeinek kulturális helyzete, 1957. év
14. Magyarország népesedése, 1956
15. A lakosság jövedelme és fogyasztása, 1957
16. Belkereskedelem, 1957
17. A munka termelékenysége a magyar iparban, 1949—1957
18. A mezőgazdaság eredményei 1957-ben
19. A kiskereskedelmi hálózat, 1957. december 31.
20. A mérnökök és technikusok társadalmi, gazdasági és kulturális helyzete
21. Magyarország népesedése, 1957
22. Munkás-, alkalmazotti és parasztcsaládok jövedelme és fogyasztása 1957-ben (4000 család háztartási feljegyzései alapján)
23. Terméseredmények, 1958
24. Mezőgazdasági áralakulás az 1956—58. években
25. Építőipari adatok, 1949—1957
26. A mezőgazdaság eredményei 1958-ban
27. A parasztság jövedelme és fogyasztása — A mezőgazdasági termelés értéke, 1958
28. A nemzeti jövedelem és a lakosság jövedelme 1958-ban
29. Mezőgazdasági termékek felvásárlása, 1950—1958
30. Munkás-, alkalmazotti és paraszti háztartások jövedelme és fogyasztása 1958-ban (4400 háztartás feljegyzései alapján)
31. Belkereskedelem, 1958
32. A nők helyzete régen és most
33. Magyarország népesedése, 1958
34. Étrendi szokások a munkás-, alkalmazotti és paraszti háztartásokban

35. A munka termelékenysége az iparban, 1958—1959
36. Allatszámlálás, 1960. március 1.
37. Az ipar termelése és szerkezete, 1949—1959
38. A mezőgazdaság eredményei 1959-ben
39. Háztartásstatisztika, 1959
40. Magyarország népesedése, 1959
41. A munkások helyzete az iparvállalatoknál, 1959
42. Allatszámlálás, 1961. március 7.
43. A mezőgazdasági termékek felvásárlása, 1960
44. A magyar magánkisipar statisztikai adatyűjteménye, 1938—1960
45. Háztartásstatisztika, 1960
46. A nemzeti jövedelem és a lakosság életkörülményei a 3 éves terv időszakában
47. Magyarország népesedése, 1960
48. Építőipari adatok, 1958—1960
49. Magyarország kulturális helyzete (tájegységek és megyék szerint)
50. Háztartásstatisztika, 1961
51. Építőipari adatok, 1961
52. A munkások szakképzettsége és kereseti arányai
53. A népgazdaság állóeszközei, 1959—1961
54. Magyarország népesedése, 1961
55. Kultúrstatistikai adattár, 1962
56. A nemzeti jövedelem és a lakosság életkörülményei, 1962
57. Mezőgazdaságunk a szocialista átszervezés idején, 1958—1962
58. A mezőgazdasági termékek felvásárlása, 1962
59. A népgazdaság árhelyzete, 1955—1962
60. Magyarország népesedése, 1962
61. Háztartásstatisztika, 1962
62. Budapest népmozgalma, 1962

Az első kötetek 1957 elején kerültek kiadásra, azóta évről évre kb. 7—9 kötet jelenik meg. Terjedelmük és példányszámuk a feldolgozott témától függően igen változó (60-tól 300 oldalig, illetve 800-tól 2500 példányig).

(Formátuma A/4, puha kötésben.)

Népszámlálási kötetek

Az 1960. január 1-i népszámlálás adatai

A sorozat — melynek kiadása röviddel a népszámlálás befejezése után, még 1960 őszén indult meg, és utolsó kötetének kiadása 1964 végére várható — 12 országos kötetet és 20 területi (19 megyei és 1 Budapest fővárosi) kötetet foglal magában. (A területi kötetek a sorozat 3. köteteként jelentek meg.)

Először a legfontosabb demográfiai adatokat községenkénti részletezésben közreadó 1. „Előzetes adatok” c. kötet jelent meg, ezt követte valamennyi személyi és családi adatot egyszázalékos képviselői minta alapján feldolgozott 2. „Személyi és családi adatok” című kötet. A 20 — igen részletes — területi kötet megjelenése után az alábbi sorrendben jelentek meg a további országos kötetek: 4. „Lakásadatok” (egy százalékos képviselői minta alapján), 5. „Demográfiai adatok”, 6. „Foglalkozási

adatok I.”, 7. „Család és háztartás adatok I.”, 8. „Lakás és épületadatok I.”, 9. „A keresők munkahelye és lakóhelye. — A népesség 1949. és 1960. évi lakóhelye”, 10. „Foglalkozási adatok II.”, 11. „A lakott lakások és a lakóházak adatai II.”, 12. „A családok és háztartások adatai II.”, 13. „Összefoglaló adatok”. (A három utolsó kötet még sajtó alatt van.)

A sorozat teljes terjedelme kb. 10 000 oldal. A kötetek többsége szöveges elemzéseket és színes grafikus mellékleteket is tartalmaz. Az országos kötetek egyenként 3000—4000 példányban, a területi kötetek egyenként 500—700 példányban jelentek meg.

(Formátumuk A/4, félvászon kötésben.)

Az 1963. évi mikrocenzus személyi és családi adatai

Az ország népességének jelentős mérvű foglalkozás és lakóhely változása következtében létrejött átrétegződés megismerése érdekében az 1960. évi népszámlálást követően 1963. január 1-én a népesség 2 százalékára kiterjedő mikrocenzust (kis népszámlálást) hajtottak végre. A 214 oldal terjedelmű kötet a lakosság demográfiai, foglalkozási, iskolai végzettségi, család- és lakásadatait dolgozza fel, bemutatva az 1960 óta bekövetkezett változásokat és az 1963. év eleji helyzetet, számos kombinációval. Legnagyobb részben országos táblák szerepelnek a kötetben, de a legfontosabb adatokat megyei részletezésben is közreadja.

A kötet 1964. első felében jelent meg 3800 példányban.

(Formátuma A/4, félvászon kötésben.)

Helységnévtár, 1962

Az egyes népszámlálásokhoz kapcsolódóan és a két népszámlálás között is 5 évenként olyan kötetet jelentet meg a Központi Statisztikai Hivatal, mely az ország területi, államigazgatási beosztásának megfelelő, községi részletezésű adatokat tartalmazza, külön bemutatva a külterületi lakóhelyek adatait is. A terület és a lakosság adatain kívül közli a közlekedési hálózatba való bekapcsolódást, és képet ad a közművekkel, postával, egészségügyi és művelődési hálózattal való ellátottságról.

Az 1963-ban megjelent helységnévtár az 1873 óta megjelenő sorozat 21. kötete volt. Terjedelme kerekén 1200 oldal, melyet teljes részletességű államigazgatási térkép egészít ki 1:400 000 méretarányban.

(Formátuma A/4, félvászon kötésben, 10 000 példányban.)

Népszerű ismeretterjesztő művek

Az ebben a sorozatban különböző címeken, különböző években megjelenő könyvecskék célja a ismeretterjesztés. A statisztika szemléltető eszközeivel (könynyed, népszerű stílusú leírásokkal, kis szöveg közti táblázatokkal, rajzos grafikus ábrákkal stb.) hívják fel mind a magyar, mind a külföldi olvasók figyelmét a szocializmust építő Magyarország eredményeire, fejlődésére és helyzetére.

E sorozat keretében eddig a következő könyvecskék jelentek meg:

Mai Magyarország

Magyar, angol, francia, német és orosz nyelven, egyenként kb. 180 oldal terjedelemben, a statisztikai ábrázolás eszközein kívül 60 fényképpel illusztrálva. Megjelent 1958-ban.

Mai Magyarország, 1961

Az előbb említett könyvecske felfrissített, 1961. évi kiadása, ugyanazon nyelveken, hasonlóan fényképekkel illusztrálva.

Mindkét kötet példányszáma egy-egy megjelenés alkalmával az összes nyelven együtt 45 000.

(Formátuma B/6.)

Beszédes számok — Magyarország a szocializmus építésének útján

Magyar, angol, francia, német és orosz nyelven jelent meg, kb. 50 oldal szöveges elemzés és ugyanannyi grafikus ábra tartalommal. Az 1959-ben megjelent kiadvány 1958. évi adatokat tartalmazott.

Beszédes számok — Magyarország társadalma és gazdasága, 1958—1962

Magyar, angol, francia, német, orosz és spanyol nyelven került kiadásra, az előző „Beszédes számok”-hoz hasonlóan szöveges elemzéseket és grafikus ábrákat tartalmazva. 1963-ban jelent meg.

Mindkettő formátuma A/5, példányszáma egy-egy kiadásnál az összes nyelveken 40 000.

Magyarország számokban

Magyarország 5 éves terve

Magyar, angol, francia, német, orosz és spanyol nyelven megjelenő kétféle — 8—8 oldalas — ún. „leporelló”, többszínű nyomással. Pédányszáma az összes nyelveken együtt 100 000.

A dolgozó nő a munkahelyen és otthon

A nők helyzete a munkahelyen és otthon

E kiadványok beszámolnak a Központi Statisztikai Hivatal által 1960 elején 18 000 munkás- és alkalmazotti háztartásra vonatkozóan végrehajtott külön adatfelvétel eredményeiről, melyek a kü-

lönböző korú, családi állapotú nők foglalkoztatottságának, kulturális helyzetének alakulásáról tájékoztatnak. Érdekes adatokat közöltek e könyvek arra vonatkozóan, hogy milyen körülmények között látják el a nők a házimunkát, milyen a napi időbeosztásuk, és hogyan oldják meg a gyermekeik elhelyezésével, iskolai tanulással kapcsolatos problémákat.

Az első füzet 1961-ben 32 oldal terjedelemben, az ennél szélesebb körű elemzést és adatokat közlő füzet 1962-ben 64 oldal terjedelemben jelent meg, grafikus ábrák felhasználásával. Pédányszáma 2000, illetve 5000, B/5 formátumban.

A családok kulturális kiadásai

Az 1962-ben 94 oldal terjedelemben (B/5 formátumban) megjelent könyv 4500 munkás-, alkalmazotti és parasztháztartás adatai alapján mutatja be a családok kulturális célra fordított kiadásait, elemelve azok társadalmi rétegek szerinti összetételét, a családok könyvállományának, a rádió- és a televíziótulajdonosok számának alakulását, összefüggésbe hozva a jövedelmekkel és a családok nagyságával. Pédányszáma 3000.

Napjaink és a TV

A Hivatal 25 000 televízió előfizetőre vonatkozó 1963. év végi reprezentatív adatfelvétele alapján összeállított, ke-reken 100 oldal terjedelmű könyvecske. Kb. 30 oldal szöveges elemzést, 70 oldal táblázatos anyagot és 4 oldal többszínű grafikus mellékletet tartalmaz. A kiadvány a televízió elterjedésére, műsorának összetételére, a kedvelt és kevésbé kedvelt műsorszámokra vonatkozóan tartalmaz értékelést és adatokat. Ezenfelül igen részletesen mutatja be a televízió előfizetők foglalkozása, iskolai végzettsége, korösszetétele, lakóhely szerinti megoszlása szerint csoportosítva a televízió különböző műsorainak, valamint a művelődés és szórakozás többi eszközeinek igénybevételét televízióvásárlás előtt és televízióvásárlás után. Pédányszám: 2000.

(Megjelent 1964. júniusban, B/5 formátumban.)

D) EGYES KÜLÖNÁLLÓ, SOROZATBA NEM TARTOZÓ KÖNYVEK

A magyar ipar (statisztikai adatgyűjtemény)

A kiadvány 800 oldal terjedelmű, részletes ipari adatdokumentáció, 1960. évi adatokkal bezárólag. Pédányszáma 2000.

(Formátuma A/4, félvászon kötésben.)

Fontosabb fogalmak magyarázata

1956-tól 1962-ig a rendszeresen visszatérő kiadványok — Statisztikai Havi Közlemények, Statisztikai Évkönyv — külön fejezete foglalkozott a vonatkozó kiadványban használt szakkifejezések, statisztikai fogalmak magyarázatával, az egyes mutatószámok tartalmával, a Magyar Statisztikai Zsebkönyv e magyarázatokat pedig csupán jegyzetek formájában tartalmazta. 1963-ban e három állandó, összefoglaló jellegű kiadványra, valamint néhány ágazati kiadványra egyévesen használható fogalommagyarázó könyv jelent meg, mely kb. 550 címszóra tér ki. A könyv az előzőekben említett kiadványok 1963. évi évfolyamainak szerves kiegészítője és a tervek szerint a következő években csupán az egyes fogalmi változások vagy újabb fogalmak magyarázata kerül kiadásra, pótfüzet formájában.

A könyv használatát betűrendes tárgymutató könnyíti meg. Terjedelme 250 oldal, példányszáma 2500.

(Formátuma B/5, színes borítóval.)

Statisztikai Szótár (1700 statisztikai szakkifejezés 7 nyelven)

A legfontosabb statisztikai szakkifejezéseket magyar, angol, bolgár, cseh, lengyel, német és orosz nyelven adja közre, a nemzetközi statisztikai irodalom könnyebb tanulmányozása érdekében. Terjedelme 172 oldal, 2200 példányban.

(Formátuma B/4, megjelent félvászon kötésben, színes védőborítóval.)

E) FOLYÓIRATOK

Statisztikai Szemle

A Központi Statisztikai Hivatal havonta megjelenő folyóirata elemző cikkeket közöl a gazdasági, a kulturális és a szociális élet kérdéseiről, bemutatja a legújabb statisztikai vizsgálati módszereket, foglalkozik a statisztika történetével, ismerteti a magyar statisztikai szervezet működését, híreket közöl a magyar és külföldi statisztikai vonatkozású eseményekről, könyvek és folyóiratok megjelenéséről. A Statisztikai Szemle beszámol a statisztika fejlesztése terén a külföldi országokban elért eredményekről; a „Magyar szakirodalom” rovatban pedig bírálatokat közöl a magyar nyelvű statisztikai tárgyú, illetve statisztikai vonatkozású művekről.

A Statisztikai Szemle külön rovata a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárá-

nak szerkesztésében megjelenő Statisztikai Irodalmi Figyelő, mely a külföldi statisztikai folyóiratokban megjelent cikkek és a legjelentősebb elméleti, módszertani statisztikai művek rövid ismertetését tartalmazza. A rovat közli továbbá a fontosabb külföldi statisztikai folyóiratok tartalomjegyzékét, valamint a KSH Könyvtárába beérkezett jelentősebb művek bibliográfiai adatait és könyvtári jelzetszámát.

Terjedelme 112 oldal (B/5 formátumban); a tanulmányok után rövid orosz és angol nyelvű tartalmi tájékoztató található. (1964. II. negyedév végéig negyedévenként az orosz és angol nyelvű rézümé külön füzetben jelent meg.)

A folyóirat első évfolyama 1923-ban jelent meg; az első negyven évfolyam anyagáról „Repertórium” címen külön füzetben (az 1963. évi 10—11. sz. mellékleteként) szakrendszerű bibliográfia készült.

Megyei és Városi Statisztikai Értesítő

A folyóirat cikkeket és tanulmányokat közöl a megyék, városok és gazdasági egységek (vállalatok stb.) gazdasági, kulturális, szociális és ellátási eredményeiről, problémáiról.

Foglalkozik a statisztikai munkamódszerek, tapasztalatok, ellenőrzési eredmények ismertetésével is, és ezzel segítséget nyújt a gyakorlati statisztikai munkával foglalkozók részére.

Megjelenik minden hónapban, kb. 50 oldal terjedelemben (B/5 formátumban).

Első évfolyama (*Statisztikai Értesítő* címen) 1951-ben jelent meg.

Ipari és Építőipari Statisztikai Értesítő

A Központi Statisztikai Hivatal Ipari, valamint Beruházási és Építőipari főosztályának lapja, a vállalati és minisztériumi statisztikusok szakmai tájékoztatója. A folyóirat mindenekelőtt az időszzerű adatszolgáltatási feladatokat világítja meg a statisztikusok számára. Az utasításokat kiegészíti azzal, hogy részletesen taglalja és számszerű példákön mutatja be a tennivalókat. Válaszol a statisztikusok módszertani kérdéseire; rendszeresen közli a Központi Statisztikai Hivatal ezzel kapcsolatos állásfoglalását.

Az Ipari és Építőipari Statisztikai Értesítő jelentős teret szentel a statisztikusok szakmai írásainak, és vitafórumot teremt számukra. Tájékoztatja a statisztikusokat a bevált munkamódszerekről és szakirodalmi ismertetéseivel

elősegíti a statisztikusok továbbképzését.

Megjelenik minden hónapban, kb. 40 oldal terjedelemben (B/5 formátumban).

Első évfolyama (*Iparstatisztikai Értesítő* néven) 1949-ben jelent meg.

Demográfia

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Elnökségi Bizottsága és a Központi Statisztikai Hivatal szerkesztésében negyedévenként kb. 160–180 oldal terjedelemben (B/5 formátumban) megjelenő népeségtudományi folyóirat.

A folyóirat célkitűzése — főleg a magyar népesedéssziszatika nemzetközi összehasonlításban is gazdag anyagára tá-

maszkodva — a népesség és a népességi kérdések vizsgálata, a népesedés jelenségeinek (születés, termékenység, halandóság, házasság, válás, vándorlás) elemzése. Különös figyelmet fordít a népszámlálási kérdéskör (család, foglalkozás, munkaerő, lakás stb.) tárgyalására, a demográfia tudományos eredményeinek a gyakorlat (közegészségügy, tervezés, népesedéspolitika, társadalombiztosítás stb.) számára történő közvetítésére és az elvi módszertani kérdések tisztázására.

Az egyes számok a cikkek angol és orosz nyelvű összefoglalását is közlik.

A Demográfia első évfolyama 1958-ban jelent meg.

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSEK VITÁJA

DR. AY JÁNOS — HALKOVICS LÁSZLÓ

A Magyar Tudományos Akadémián 1963 októberében védte meg kandidátusi disszertációját *dr. Köves Pál*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi egyetem adjunktusa és *dr. Orosz László*, a Központi Statisztikai Hivatal csoportvezetője. A két disszertáció téziseit, az opponensek véleményét és a vitát az alábbiakban röviden ismertetjük.

DR. KÖVES PÁL DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Magyar Tudományos Akadémia társadalmi és történeti tudományok osztályának Bíráló Bizottsága előtt *dr. Kiss Albert* egyetemi tanár, kandidátus elnökletével 1963. október 8-án tartották *dr. Köves Pál* „A statisztikai mutatószámok közgazdasági tartalmáról és a statisztikai tudomány felépítéséről” c. kandidátusi értekezésének vitáját. Opponensek *dr. Drechsler László* kandidátus, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője és *dr. Kenessey Zoltán* kandidátus, a Központi Statisztikai Hivatal önálló osztályvezetője voltak.

A disszertáció első részében a szerző exponálja a címben felvetett elméleti kérdéseket. Állást foglal a statisztikai tudomány jellegéről kialakult vitában, foglalkozik a statisztika és a matematika, valamint az általános statisztika és a szakstatisztikák viszonyával. Utóbbival kapcsolatban szerző megállapítja, hogy az általános statisztika elmulasztotta egyes szakstatisztikai jelenségek általánosítását, a szakstatisztikákban pedig

sokszor háttérbe szorulnak bizonyos — az általános statisztika által kidolgozott — módszerek, valamint szemléleti módok („eloszlás szemlélet”, „dinamikus szemlélet”, „korrelációs szemlélet”).

Köves Pál a statisztikai mutatószámokat és a valóság tükrözésére szolgáló egyéb statisztikai eszközöket elemi modelleknek nevezi. Véleménye szerint a statisztikai tudomány feladata elemi modellek alkotása. Bírálja azokat a statisztikusokat, akik a matematikai formalizmus elleni harc címén elvetették azokat a modelleket, amelyek nem valamilyen könnyen értelmezhető kérdésre adnak választ. A disszertáció szerint a modellnek akkor van közgazdasági tartalma, ha a vizsgálat tárgyát képező közgazdasági valóság legfőbb mozzanatait helyesen ragadja meg.

Az értekezés első része a továbbiakban néhány vonatkozásban új fogalmakat vezet be és pedig a diszkrét és folytonos sokaság fogalmát, valamint a kapcsolt sokaságok fogalmát, majd az általános statisztikai alapfogalmakat a statisztikai munka tényleges menetének megfelelően rendszerezi.

A disszertáció második része a statisztikai elemzés alapvető eszközeinek elméleti kérdéseivel foglalkozik. Ennek során az előbbieken bevezetett új fogalmaknak megfelelően rendszerbe foglalja a statisztikai sorokat, táblákat és a viszonyszámokat.

Az értekezés harmadik részét szerző a mennyiségi és idősorok elemzésével

elősegíti a statisztikusok továbbképzését.

Megjelenik minden hónapban, kb. 40 oldal terjedelemben (B/5 formátumban).

Első évfolyama (*Iparstatisztikai Értesítő* néven) 1949-ben jelent meg.

Demográfia

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Elnökségi Bizottsága és a Központi Statisztikai Hivatal szerkesztésében negyedévenként kb. 160–180 oldal terjedelemben (B/5 formátumban) megjelenő népességtudományi folyóirat.

A folyóirat célkitűzése — főleg a magyar népesedéssziszatika nemzetközi összehasonlításban is gazdag anyagára tá-

maszkodva — a népesség és a népességi kérdések vizsgálata, a népesedés jelenségeinek (születés, termékenység, halandóság, házasság, válás, vándorlás) elemzése. Különös figyelmet fordít a népszámlálási kérdéskör (család, foglalkozás, munkaerő, lakás stb.) tárgyalására, a demográfia tudományos eredményeinek a gyakorlat (közegészségügy, tervezés, népesedéspolitika, társadalombiztosítás stb.) számára történő közvetítésére és az elvi módszertani kérdések tisztázására.

Az egyes számok a cikkek angol és orosz nyelvű összefoglalását is közlik.

A Demográfia első évfolyama 1958-ban jelent meg.

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSEK VITÁJA

DR. AY JÁNOS — HALKOVICS LÁSZLÓ

A Magyar Tudományos Akadémián 1963 októberében védte meg kandidátusi disszertációját *dr. Köves Pál*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi egyetem adjunktusa és *dr. Orosz László*, a Központi Statisztikai Hivatal csoportvezetője. A két disszertáció téziseit, az opponensek véleményét és a vitát az alábbiakban röviden ismertetjük.

DR. KÖVES PÁL DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Magyar Tudományos Akadémia társadalmi és történeti tudományok osztályának Bíráló Bizottsága előtt *dr. Kiss Albert* egyetemi tanár, kandidátus elnökletével 1963. október 8-án tartották *dr. Köves Pál* „A statisztikai mutatószámok közgazdasági tartalmáról és a statisztikai tudomány felépítéséről” c. kandidátusi értekezésének vitáját. Opponensek *dr. Drechsler László* kandidátus, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője és *dr. Kenessey Zoltán* kandidátus, a Központi Statisztikai Hivatal önálló osztályvezetője voltak.

A disszertáció első részében a szerző exponálja a címben felvetett elméleti kérdéseket. Állást foglal a statisztikai tudomány jellegéről kialakult vitában, foglalkozik a statisztika és a matematika, valamint az általános statisztika és a szakstatisztikák viszonyával. Utóbbival kapcsolatban szerző megállapítja, hogy az általános statisztika elmulasztotta egyes szakstatisztikai jelenségek általánosítását, a szakstatisztikákban pedig

sokszor háttérbe szorulnak bizonyos — az általános statisztika által kidolgozott — módszerek, valamint szemléleti módok („eloszlás szemlélet”, „dinamikus szemlélet”, „korrelációs szemlélet”).

Köves Pál a statisztikai mutatószámokat és a valóság tükrözésére szolgáló egyéb statisztikai eszközöket elemi modelleknek nevezi. Véleménye szerint a statisztikai tudomány feladata elemi modellek alkotása. Bírálja azokat a statisztikusokat, akik a matematikai formalizmus elleni harc címén elvetették azokat a modelleket, amelyek nem valamilyen könnyen értelmezhető kérdésre adnak választ. A disszertáció szerint a modellnek akkor van közgazdasági tartalma, ha a vizsgálat tárgyát képező közgazdasági valóság legfőbb mozzanatait helyesen ragadja meg.

Az értekezés első része a továbbiakban néhány vonatkozásban új fogalmakat vezet be és pedig a diszkrét és folytonos sokaság fogalmát, valamint a kapcsolt sokaságok fogalmát, majd az általános statisztikai alapfogalmakat a statisztikai munka tényleges menetének megfelelően rendszerezi.

A disszertáció második része a statisztikai elemzés alapvető eszközeinek elméleti kérdéseivel foglalkozik. Ennek során az előbbieken bevezetett új fogalmaknak megfelelően rendszerbe foglalja a statisztikai sorokat, táblákat és a viszonyszámokat.

Az értekezés harmadik részét szerző a mennyiségi és idősorok elemzésével

kapcsolatos elméleti kérdéseknek szenteli. Kimutatja a mennyiségi és időbeli ismérvek közötti rokonságot. Rendszerezi a középértékeket és szóródási mutatószámokat, bírálja az ezzel kapcsolatos helytelen nézeteket. Konkrét példákon bemutatja, hogy milyen fontos a mennyiségi sorok elemzésénél az „eloszlás szemlélet” megfelelő érvényre juttatása. Felveti azt a kérdést is, hogy az intenzitási viszonyszámok átlagként való felfogása esetén, a gyakorlati statisztikában a viszonyszámok kiszámításakor szükség van a szóródás és az eloszlás vizsgálatára is.

Ezután a disszertáció kifejti a „dinamikus szemlélet” mibenlétét és háttérbe szorulásának okait elemzi. A dinamikus szemlélet megköveteli, hogy a jelenségeket fejlődésük folyamatában vizsgáljuk és feltárjuk időbeli alakulásuk jellegzetességeit, összetevőit. E szemléleti mód háttérbe szorulását szerző abban látja, hogy egyrészt a változásokat elemző módszereket csak két időszak összehasonlítására dolgozzák ki, másrészt pedig a trend- és szezonindex-számítást mellőzik. Megokolja a legkisebb négyzetek módszerén alapuló trendszámítás helyességét és bírálja a módszer létjogosultságát tagadó nézeteket.

Ebben a részben találkozunk a „korrelációs szemlélet” kifejtésével is. Ez a szemlélet annyit jelent, hogy a statisztikai elemzés során keresni kell azokat az ismérveket, amelyeknek kapcsolata kifejezi a vizsgált jelenség lényeges összefüggéseit és ugyanakkor megfelelő módszerekkel vizsgálni kell ezt a kapcsolatot. Itt foglalkozik szerző a standardizálással is, mint az ismérvek közötti kapcsolat vizsgálatának egyik speciális módszerével.

A disszertáció negyedik része az indexszámítás elméleti kérdéseit fejtegeti. Vitatkozik a közgazdasági tartalom követelményének helytelen értelmezésével. Megindokolja, hogy miért tekinthető a közgazdasági tartalom szempontjából jobbnak az ellentétes súlyozású indexek (bázis- és tárgyvidőszaki súlyozású indexek) átlaga, mint az egyik vagy másik átlagolt index. Véleménye szerint az átlagolás éppen a korlátolt közgazdasági tartalmú alapformulák torzításait „mossa el”, nem pedig az alapformulák közgazdasági tartalmát, mint ahogy azt sokan gondolják.

Végül az indexsorok típusainak rendszerezése után szerző állást foglal az állandó vagy változó súlyozású indexsorok alkalmazásának kérdésében.

Dr. Drechsler László kandidátus opponensi véleményében a jelölt témaválasztását különösen a statisztikai oktatás szempontjából ítélte nagyon hasznosnak. Kiemelte a disszertáción végigvonuló dialektikus szemléletet, a helytelen nézetek felett gyakorolt bátor kritikát, valamint a jelöltnek a témával kapcsolatos szakirodalomban való jártasságát.

A gyakorlati statisztika szempontjából legsikerültebbnek a disszertációnak az indexekkel foglalkozó részét tartotta és rámutatott arra, hogy a magyar statisztikusok e kérdésben elfoglalt álláspontját, melynek kidolgozásában szerzőnek nagy szerepe volt, nemzetközi fórumokon is sikerült elfogadtatni. A kidolgozott módszereket sikeresen alkalmazzák a KGST keretében folyó nemzetközi összehasonlítási munkáknál is.

Az opponens a disszertáció hibájának tekintette a — véleménye szerint — túlzott absztrakcióra és a túlzott rendszerezésre való törekvést. Ezért a disszertáció tanulmányozása — mint mondta — főleg a statisztika oktatóinak és kevésbé a gyakorlati statisztikusoknak nyújt segítséget.

Dr. Kenessey Zoltán kandidátus opponensi véleményében kiemelte a disszertáció magas tudományos színvonalát, elemzésének több vonatkozásban újszerű jellegét, a tudományos absztrakcióra való törekvését és az elavult nézetek elleni bátor fellépést.

Helyeselte, hogy szerző a disszertáció első részében a statisztikai tudomány mibenlétével és jellegével bőven foglalkozott, hiányolta azonban a statisztikai tudomány felépítésének és az alapfogalmaknak (a sokaságnak és az ismérveknek) bővebb tárgyalását. Ugyanebben a részben az értekezés fontos érdemének tekintti az opponens a statisztika és a matematika viszonyának dialektikus értelmezését, valamint azt az absztrakciót, amellyel például eljut a diszkrét és folytonos sokaság, valamint a kapcsolt sokaságok fogalmának megteremtéséhez.

Dr. Kádas Kálmán egyetemi tanár hozzászólásában helyeselte, hogy a jelölt a statisztikai mutatószámokat modelleknek tekinti. Hiányolta azonban a modellek megbízhatóságának és pontosságának tárgyalását, valamint néhány alapfogalom bővebb kifejtését.

Dr. Kiss Albert egyetemi tanár hozzászólásában helyénvalónak és fontosnak tartotta a rendszerezést és absztrakciót az olyan alapvetően elméleti jellegű disszertációban, mint amilyen a vitatott értekezés. Nagy jelentőségűnek tekintette

a folytonos sokaságok megkülönböztetését, bár sajnálatosnak minősítette, hogy szerző az ebből adódó következtetéseket az értekezésben még nem vonta le.

Az opponensek véleményére adott válaszában *dr. Köves Pál* elismerte, hogy a disszertációban a kidolgozás mélységét illetően aránytalanságok lehetnek. Vitatkozott *dr. Drechsler László*nak az absztrakciós és rendszerezési törekvésre vonatkozó kritikájával. Hangoztatta, hogy a tudományos munkában nem mondhatunk le az absztrakcióról csak azért, mert nehezen érthető. Véleménye szerint kifejezetten törekedni kell olyan absztrakciókra, amelyek elősegítik a társadalmi és gazdasági tömegjelenségek hatékonyabb feltárását. Ehhez kapcsolódóan kifejtette, hogy nemcsak a statisztika oktatóinak szánta az értekezést, hanem az elméletileg képzett gyakorlati szakembereknek is.

Dr. Kádas Kálmán és *Dr. Kiss Albert* hozzászólásával a jelölt egyetértett és megemlítette, hogy az általuk hiányolt témák, illetve következtetések kidolgozása további tudományos munkájának célját képezik.

A Bíráló Bizottság az értekezés, az opponensi vélemények és hozzászólások alapján egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak *dr. Köves Pál* részére a kandidátusi tudományos fokozat odaítélését.

DR. OROSZ LÁSZLÓ DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Magyar Tudományos Akadémia társadalmi és történeti tudományok osztályának Bíráló Bizottsága előtt *Osztróvszky Györgynek*, az Országos Tervhivatal elnökhelyettesének, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának elnökletével 1963. október 31-én tartották *dr. Orosz László* „A népgazdaság alumíniumfelhasználása és távlati alumíniumigénye, különös tekintettel a félgépipar helyzetére, illetőleg fejlesztésére” című kandidátusi értekezésének vitáját. Opponensek *Kacsenyák Ferenc*, a közgazdaságtudományok kandidátusa, *Kocsis József* a műszaki tudományok kandidátusa és *Szakasits Doroszlói György*, a közgazdaságtudományok kandidátusa voltak.

A kandidátusi értekezés¹ tézisei a következők:

1. Az alumínium szerepe az iparban és a népgazdaság egyéb ágaiban foko-

¹ Az értekezésből egyes részleteket közölt a *Statisztikai Szemle* 1963. évi 8–9. száma (783–801. old.) és 1964. évi 4. száma (347–363. old.).

zódik. Felhasználása mind nagyobb területre terjed ki hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

Az alumíniumfelhasználás nagyságrendjét fogyasztói kategóriák szerint elsősorban az egyes ágazatoknak az ipari össztermelésen belüli súlya, valamint az egyes ágazatokon belül a gyártmányösszetétel határozza meg. Az alumíniumfelhasználás szerkezete országonként változó.

A különböző fogyasztói kategóriák alumíniumfelhasználása 1953–1961 között eltérő mértékben emelkedett. A legnagyobb alumíniumfogyasztók — a járműgyártás, villamosipar — felhasználása két-háromszorosára, a gépipari gyártási ágak — edény- és tömegcikkgyártás, csomagoló eszközök gyártása — felhasználása hat-hétszeresére emelkedett. Más területek, például az építőipar elmaradása továbbra is jelentős.

2. A távlati alumíniumigények meghatározásánál korrelációs módszer segítségével kapcsolat teremthető az alumíniumszükségletet befolyásoló tényezők és az alumíniumszükséglet nagysága között. Az alumíniumfelhasználással többé-kevésbé szoros kapcsolatban álló közgazdasági ismérveket a népgazdaság alumíniumfelhasználásának elemzésével lehet megállapítani.

Azok az ismérvek, amelyek a korrelációs összefüggések függvényeszerű elemzésénél figyelembe vehetők, a következők:

- a) az egy főre jutó nemzeti jövedelem;
- b) az egy főre jutó motorhajtási célra felhasznált villamosenergia a gépiparban;
- c) az egy főre jutó nyersacélfelhasználás;
- d) az egy főre jutó nettó termelés a gépiparban.

A távlati alumíniumigények meghatározásának egyik legmegbízhatóbb módja a várható alumíniumigénynek a termékegységre jutó fajlagos fémfelhasználás alapján való meghatározása.

Egy elmúlt időszak elemzéséhez a tényleges fajlagos értékekkel való számolás teljesen indokolt. Olyan vizsgálatnál azonban, amelyet egy későbbi időszakra vonatkozóan végzünk el, a változatlan fajlagos értékek alkalmazása már vitatható. A fajlagos értékek megváltoztatásához a várható műszaki fejlődés határán kívül ismerni kell a gyártmánystruktúrát és az ártendenciákat.

A várható alumíniumfelhasználás megtervezésénél tekintettel kell lenni a legfontosabb helyettesítő anyag, a műanyag termelésének és felhasználásának előre látható alakulására is.

3. Az alumíniumtermelés alsóbb fázisait 1948 óta jelentősen fejlesztették. Az alumíniumfélgyártmányok termelése viszont az alsóbb fázisokhoz viszonyítva mind a termelés mennyisége, mind a technológia korszerűsége tekintetében elmaradt.

A fejlett alumíniumiparral rendelkező országok félgyártmányiparában az utóbbi évtizedben a termelési kapacitások és a termelés ugrásszerűen emelkedett. Mind az új üzemek létesítésénél, mind a régiék korszerűsítésénél az eddigiekhez képest jóval nagyobb termelési kapacitások üzembe helyezésére törekednek.

A félgyártmányfajták szerint kiszámított távlati alumíniumigények nagy vonalakban megszabják a félgyártmánykapacitás fejlesztésének irányát is.

A félgyártmányipar továbbfejlesztését a nemzetközi munkamegosztás nyújtotta nagy lehetőségek figyelembevételével kell végrehajtani. A tőkésországokban ebben a vonatkozásban igen jelentős a kooperáció. A KGST országok között még további feladatok megoldására van szükség megfelelő együttműködés érdekében.

4. Megfelelő előfeltételek — elsősorban olcsó energiaforrások esetén az alumíniumipar bármely fázisa gazdaságos lehet. Az alumíniumfeldolgozás — a viszonylag alacsony energiaigény következtében — gazdaságos.

A felhasznált alumíniumnak csak körülbelül a fele jelenik meg önálló alumínium- vagy nagy alumíniumtartalmú késztermék formájában. A felhasznált összes alumínium másik felét számtalan termékbe építik be. E termékeknél gazdaságossági mutatóval nem értékelhető, hogy egy adott termék gazdaságosságát mennyiben befolyásolja a néhány százalékos alumíniumtartalom. Szükségesnek látszik a nagy alumíniumigényű gépipari ágazatok egészére vonatkozó gazdaságossági számításokat is végezni az input-output mérleg alapján.

Kacsenyák Ferenc opponensi véleményében hangsúlyozta, hogy a disszertáció rendkívül időszerű, a népgazdaság szempontjából igen fontos és a jövőt illetően nagy figyelmet érdemlő kérdés feldolgozását adja. Az opponens véleménye szerint a szerző a témát az alumíniumipar közgazdasági és műszaki-technológiai jellegű kérdései tekintetében is alapos tájékozottsággal dolgozta fel, eredményesen alkalmazva a matematikai statisztikai módszereket. A disszertáció egyik érdeme — állapítja meg az opponens — közvetlen gyakorlati felhasznál-

hatósága, hasznossága az alumíniumipar területén dolgozó szakemberek számára.

Az opponens bírálta a disszertációban a világ alumíniumfelhasználásának becslésével foglalkozó részt és rámutatott arra, „... hogy bár számos tőkésországban használt közgazdasági becsléssel ismerkedhetünk meg az alumíniumfogyasztás várható alakulását illetően, de ezekről nem derül ki, hogy ezeket milyen alapon, milyen módszer alkalmazásával számították... E becslési, illetve tervezési módszerek közgazdasági tartalmát, tervezési rendszerünkben való felhasználhatóságát jobban, mélyebben ki kellett volna fejteni...”.

A korrelációs módszer használatával kapcsolatban — elismerve eredményességét — az opponens kifogásolta azoknak az ismérveknek vagy tényezőknek kijelölését, melyek a fajlagos alumíniumfelhasználással sztochasztikus kapcsolatban állnak.

Az opponens nem tartotta elméletileg kellően megalapozottnak a disszertáció harmadik fejezetét, és kifogásolta, hogy a szerző nem vont le következtetéseket számításaiból. Vitathatónak tartotta a jelöltnek a munka műszaki felszereltségének alakulásával kapcsolatban tett megállapításait. A kapacitáskihasználás, a kapacitásbővítés és a beruházás témaköreinek kifejtését megfelelőnek tartja a következő fenntartással: „Úgy érzem, hogy a szerző az alumíniumfélgyártmányipar távlati fejlesztése során nem foglalkozik kellően a meglévő kapacitások kihasználásának lehetőségeivel, illetőleg távlati elképzeléseiben ez nem szerepel, vagy legalábbis nem tűnik ki”.

Befejezésül az opponens véleményét a következőkben foglalta össze: „Orosz László kandidátusi értekezése hasznos, aktuális és értékes munkának bizonyul. Szerzője az alumíniumipar helyzetének és fejlesztésének szerteágazó gazdasági és részben műszaki problémáit sokoldalú elemzéssel alátámasztva, összefüggő egészként mutatta be. Opponensi véleményemben felvetett hiányosságok a disszertációnak általános értékét nem rontják le.

Éppen ezért kérem a Bíráló Bizottságot, hogy az értekezés alapján javasolja a Tudományos Minősítő Bizottságnak Orosz László részére a közgazdasági tudományok kandidátusa fokozat odaítélését”.

Kocsis József opponens a témát szintén helyesnek és aktuálisnak tartotta.

Az opponens rámutatott arra, hogy a jelölt által a várható igények meghatározásánál alkalmazott korrelációs függvény módszer nem csupán a matematikai és statisztikai modellnek a gyakorlatban való alkalmazását jelenti, hanem az alumíniumszükségletet befolyásoló, a nép gazdaság egészének vagy bizonyos részének fejlődését jellemző mutató és az alumíniumigény közötti összefüggés feltárását is. Véleménye szerint a függvénykapcsolatba bevont tényezők kiválasztása helyesen történt és a feltételezett összefüggést a 0,9961 értékű többszörös korrelációs együttható is igazolja.

A disszertáció harmadik fejezetének a műszaki fejlesztési intézkedéssel foglalkozó része viszont — az opponens véleménye szerint — „hiányos és a kiragadott példák sem mindig a legszerencsésebbek”.

A koncentrációs specializáció az alumíniumfémgyártmány-iparban című résznél az opponens kifogásolta, hogy a szerző a specializációra vonatkozóan sem pozitív, sem negatív megállapításokat nem tesz. Ugyancsak kifogásolta a jelöltnek az anyagkihozatal nagyságrendjéből a gyártmányok munkaigényességére vonatkozóan levont következtetését és megállapította: „Az anyagkihozatali százalékok nagyságrendje jellemző ugyan a gyártmányok munkaigényességére, de csak abban az esetben, ha azonos berendezésekkel dolgozó üzemeknél, azonos méreteknél és választékoknál történik az összehasonlítás”.

Az opponens bírálatának befejező részében részletesen foglalkozott a jelöltnek a Székesfehérvári Könnyűfémű bővítésére vonatkozó megállapításával és kifogásolta, hogy a disszertáns nem felelt erre a műszaki és közgazdasági szempontból fontos kérdésre.

Végül az opponens a következőkkel zárta bírálatát: „Összefoglalva megállapítható, hogy az aspiráns által elvégzett munka nagy gyakorlati jelentőséget képvisel és tudományos szempontból is kellően megalapozott.

Az előzőkben felsorolt eredményeket és hiányosságokat figyelembe véve, az aspiránsnak a közgazdasági tudományok kandidátusa fokozat odaítélését javaslom.”

Szakasits D. György opponens a téma megválasztását hasznosnak minősítette, és a tanulmányban alkalmazott módszereket elfogadhatónak találta.

Az értekezés egyes fejezeteit részletesen tárgyalva a következő fontosabb észrevételeket tette.

Az alumíniumfelhasználás elemzési módszereivel foglalkozó részzel kapcsolatban az opponens megjegyezte, hogy szerző csak utal az alumíniumfelhasználás szerkezetére és az ipar műszaki színvonalára közötti kapcsolatokra, s nem vizsgálta kellő részletességgel, hogy az alumíniumfelhasználás várható tendenciáját a műszaki fejlődés, elsősorban az új műanyagok és új színesfémek és azok ötvözetek milyennek befolyásolhatják.

Az opponens véleménye szerint a jelölt statikus szemléletére mutatnak az 1958—1961. évi fajlagos adatokból levont következtetések. Szerinte ilyen rövid időszak adataiból nem vonható le olyan következtetés, mely az alumíniumfelhasználás várható alakulásának előrebecslésénél szilárd kiindulási alapnak tekinthető.

A bíráló megállapítása szerint „... a többváltozós regressziós függvényelemzésbe bevont tényezők sincsenek — legalábbis a jövőt illetően — olyan szoros kapcsolatban az alumíniumfelhasználással, hogy az kétségeinket eloszlathatná... nézetem szerint... megnyugtatóbb lett volna az alumínium és az azzal műszakilag egyenértékű színesfémek, ötvözetek felhasználásának változását főbb felhasználók szerint megvizsgálni, beleértve az alumínium és a különböző műanyagok felhasználásának változását”.

A magyar alumíniumfémgyártmányipar helyzetét tárgyaló fejezettel kapcsolatban az opponens azt bírálta, hogy az iparágat jellemző ismérvek felsorolásánál a jelölt nem tesz említést az alapanyagokkal, elsősorban a tömbalumíniummal való ellátásból adódó problémákról.

Hasznos munkának tekintette a bíráló a fémgyártmányipar fejlesztésének nemzetközi tendenciáival foglalkozó műszaki-gazdasági elemzést. Kifogásolta, hogy a jelölt a fémgyártmányipar nemzetközi szintre való emelésénél kizárólag a gépiportot tartja célravezetőnek. Az opponens szerint a világszínvonal elérése saját kutató- és fejlesztőbázis nélkül nem képzelhető el.

Különösen fontosnak ítéli az opponens a disszertációnak az alumíniumfémgyártmányipar szakosításának kérdéseivel foglalkozó fejezetét.

Befejezésül az opponens megállapította: „A kifogásolható és vitatható megállapítások ellenére az egész mű alapjában véve sikeresnek mondható és hasznos segítséget is nyújthat azoknak az állami vezető szerveknek, amelyeknek feladata a magyar alumíniumipar távlati fejlesztési tervének kidolgozása. Mindezek alapján javaslom a Tudományos Minősítő Bizottságnak az értekezés elfogadását és

a jelölt részére a kandidátusi fokozat odaítélését”.

Orosz László válaszában utalt arra, hogy disszertációjával kettős célt akart elérni: egyrészt a gyakorlati munka számára hasznosítható értékelést adni, másrészt a gazdasági élet e viszonylag szűk területéről kiindulva az elméletet továbbfejleszteni. Válaszát a következő kérdéscsoportokra vonatkozóan fejtette ki:

1. A várható alumíniumigény meghatározása;
2. Az előrebecslésnél használt korrelációs módszer;
3. A műszaki felszereltség mutatójának csökkenő tendenciája;
4. Javaslat egy új félgyártmánytermelő üzemre;
5. Egyéb, az opponensek által észrevételezett kérdések.

A várható alumíniumigények meghatározásával kapcsolatban az aspiráns kifejti, hogy a gépipari nettó termelés egy százalékos emelkedésére jutó alumíniumfelhasználás, valamint a gépipar nettó termelési terve alapján az alumíniumfelhasználás jövőbeni alakulását viszonylag megfelelően lehet előre becsülni. A számításokat szerző az 1961. évi fajlagos értékek alapján végezte. Az előrebecslés elkészítésénél a műanyagok alumíniumot helyettesítő szerepével is részletesen foglalkozott és kutatásai alapján megállapította, hogy mind a külföldi, mind a hazai szerzők a műanyagoknak inkább kiegészítő, mint helyettesítő szerepét hangsúlyozzák.

Az opponensek eltérően értékelik az alumíniumfelhasználás előrebecslésénél alkalmazott korrelációs módszer eredményének megbízhatóságát. Az aspiráns szerint „A korrelációs függvénynek a közgazdasági tartalma... több, mint az egyszerű trendé. A konkrét függvény kifejezi, hogy az alumíniumfelhasználás függ például a gépipar termelésétől, együtt növekszik a termelés növekedésével, de kifejezi azt is, hogy az alumíniumszükséglet egy része a gépipari termelés emelkedésétől függetlenül is növekszik”. A továbbiakban az aspiráns a következőket állapítja meg: „Sem matematikai, sem közgazdasági előrebecslés nem valósítható meg bizonyos fokú feltételezések nélkül. Ebből következik, hogy mindegyik ilyen jellegű számításba bizonytalansági tényezőt viszünk be, tehát a számítás eredménye is tartalmaz bizonytalanságot. De tartalmazhat bizonytalanságot a terv is, a meglepetések ellen ugyanis a tervet sem lehet biztosítani”.

A továbbiakban a szerző elmondja, hogy a függvény-modell felállításánál a 12 éves időszak vizsgálatánál 2—3 tényező-

vel még többet is alkalmazott. Viszont nem látta szükségesnek hogy a próbaszámításba bevont valamennyi tényezőt figyelembe vegye az előrebecslések elvégzésénél. Az alkalmazott tényezőket részben közgazdasági megfontolások, részben gyakorlati szempontok alapján állapította meg, majd így folytatta válaszáat: „Tudom azt, hogy célszerű lett volna bevonnani még más tényezőket is, például az egy főre jutó egyéb színesfém- vagy műanyagfelhasználást. Utóbbiakat azonban tény-, illetve tervszámok hiányában mellőznöm kellett. A paraméterek megválasztása egyébként számomra is problematikus volt, az én aggályom azonban — eltérően az opponensek véleményében felsoroltaktól — abból adódik, hogy a függvénybe bevont tényzők, ha kismértékben is, de átfedéseket tartalmaznak. A változók függetlensége tiszta formájában sohasem áll fenn. A multikollinearitás problémája viszont a mai napig sincsen megnyugtató módon megoldva.”

A műszaki fejlesztés mérésével kapcsolatos opponensi véleményekre válaszolva az aspiráns megjegyzi, hogy a ma ismert álláspontok csak évről évre, lépésről lépésre alakultak ki és nem egy közgazdász a műszaki fejlesztés mérhetőségét illetően negatív álláspontra helyezkedett.

Az aspiráns nem lát különösebb ellenmondást az opponensi vélemények és a saját megállapításai között, és egyetért az opponensek bírálatának azon részével, amely a mutató kritikai alkalmazására, továbbá egyéb hibákra hívja fel a figyelmet.

Részletesen foglalkozott az aspiráns azokkal a kritikai megjegyzésekkel is, amelyek a disszertációban javasolt új félgyártmánytermelő üzem létesítésének indokoltságára vonatkoztak.

Az opponensek által észrevételezett egyéb kérdések közül az aspiráns válaszában legrészletesebben a kapacitáskihasználás kérdésével foglalkozott. Megállapítja, hogy nem kapacitáskihasználásról, hanem elsősorban kapacitáshiányról kell beszélni, majd így folytatja: „Kapacitáshiány okozta a korszerű alumínium-ötvözetek elterjedését is. A felsorolt többi tényezőnek kihatása elsősorban gazdaságossági vonatkozásban jelentkezett. A termelés alakulására természetesen a többi tényező is befolyást gyakorol, de már lényegesen kisebb mértékben”. Az alumíniumfélgyártmány-termelés növekedési ütemét vizsgálva azt tapasztalta, hogy 1955 és 1961 között a feilődés átlagos évi üteme a hengerelt félgyártmányoknál igen alacsony. Szerinte az alacsony növekedési ütemnek oka nagyrészt az, hogy

a szabad kapacitás tartalékok 1955-re már kimerültek és új, számottevő termelési kapacitást nem helyeztek üzembe.

Befejezésül az aspiráns hangsúlyozta, hogy az opponensek többi észrevételével egyetért.

A Bíráló Bizottság az értekezéssel kapcsolatban lefolytatott vita után egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak dr. Orosz László részére a közgazdasági tudományok kandidátusa fokozat odaítélését.

MAGYAR SZAKIRODALOM

CUKOR GYÖRGY — SÁGI MÁRTON:

AZ ENERGIASZÜKSÉGLET ÉS TÁVLATI TERVEZÉSE

Közgazdasági Értekezések 5. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 166 old.

Az ipar fejlődése következtében állandóan növekvő energiaszükséglet világszerte, de különösen olyan energia-hordozókban szegény országban mint Magyarország, nagy gondot jelent. Az energiaigény növekedésének eredményeként 1963-ban már 2,7-szer annyi szenet és kereken 17-szer annyi kőolajat és földgázt használtunk fel, mint 1938-ban, a felszabadulás előtti utolsó béke-évben.

Az energiaigénnyel, illetőleg az energiefelhasználással kapcsolatos problémák feltárására kb. 10 évvel ezelőtt széles körű irodalmi tevékenység indult. Ebben az időszakban a különböző energetikai vonatkozású cikkek, tanulmányok szerzői (különösen kezdetben) elsősorban részproblémákkal foglalkoztak. Olyan átfogó jellegű munka, amely az energiefelhasználás összefüggéseit vizsgálta volna, csak elvétve jelent meg.

Az 1950-es évek közepe óta a több helyen jelentkező energiahiány a szakembereket elsősorban Nyugat-Európában távlati energiaprognózisok készítésére ösztönözte. E prognózisok összeállításakor azonban már bizonyos fokig ismerniük kellett az energiefelhasználás összefüggéseit is, és nem elégedhettek meg egy-egy részterület problémáinak vizsgálatával. E követelményeknek felel meg Cukor György és Sági Márton munkája, melyhez hasonló ez ideig nálunk még nem jelent meg. Az értekezés minden fejezete az energiakérdés más és más részterületét öleli fel. A könyv mondanivalójának tagolásából, az energiakérdés többoldalú megvilágításából a szerzők alapos témaismeretéről győződik meg az olvasó.

A szerzők több, máig is vitatott kérdésben határozottan állást foglalnak, munkájukban néhány korábbi tanul-

mány szerzőjével vitába szállnak. Álláspontjukat általában jól rendszerezve fejtik ki. Az általuk kidolgozott megállapításokat, gyakran téziseket statisztikai adatokkal is alátámasztják. Munkájukban a legújabb statisztikai-matematikai vizsgálati módszereket eredményesen alkalmazzák. Megállapításaikhoz rendkívül széles körű irodalmi, illetve kutatási anyagot használtak fel.

A könyv a gyakorlati szakemberek, a gazdasági irányítás számára sok segítséget nyújt. Emellett a szerzők az elméletet is továbbfejlesztik, egyes fejezetekben azonban (a fejezet mondanivalójához képest) talán a szükségesnél valamivel nagyobb mértékben foglalkoznak az elméleti problémákkal.

A szerzők nem minden esetben vették figyelembe azt a tényt, hogy az energetikai vonatkozású munkák — elsősorban a hazaiak — a fogalmakat, a számítási módszereket ez ideig még nem rögzítették, így néhány egyszerűnek tűnő, de mindenféle vizsgálat, elemzés szempontjából nélkülözhetetlen alapfogalmat nem magyaráztak. E fogalmak tisztázatlansága eddig is sok zavart okozott. Ezek közül csupán néhányat említenek meg. Előfordul például, hogy a különböző szerzők a különböző időszakok energiefelhasználására vonatkozóan egymástól meglehetősen eltérő adatokat használnak. (Erre az ismertetett műben is történik utalás a 65. oldalon.) Az eltérés oka véleményem szerint az egységes definíció hiánya. A fogalmi meghatározás szükségességére utal a szerzőknek a 14. oldalon a NFto-val (normál fűtőértékű tonna vagy egyezményes köszöntonna) kapcsolatos megjegyzése, amelyet külföldön 7000, Magyarországon pedig 4000 kcal-val számolnak. Az ilyen helytelen és jelentős eltérésekre lehetőséget adó hiányosságokat (az egységes metodika hiányát) az egyes fogalmakhoz fűzött megjegyzésekkel ki lehet, de ki is kell küszöbölni.

Meg kell említenem még azt is, hogy a szerzők megállapításainak alátámasz-

a szabad kapacitás tartalékok 1955-re már kimerültek és új, számottevő termelési kapacitást nem helyeztek üzembe.

Befejezésül az aspiráns hangsúlyozta, hogy az opponensek többi észrevételével egyetért.

A Bíráló Bizottság az értekezéssel kapcsolatban lefolytatott vita után egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak dr. Orosz László részére a közgazdasági tudományok kandidátusa fokozat odaítélését.

MAGYAR SZAKIRODALOM

CUKOR GYÖRGY — SÁGI MÁRTON:

AZ ENERGIASZÜKSÉGLET ÉS TÁVLATI TERVEZÉSE

Közgazdasági Értekezések 5. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 166 old.

Az ipar fejlődése következtében állandóan növekvő energiaszükséglet világszerte, de különösen olyan energia-hordozókban szegény országban mint Magyarország, nagy gondot jelent. Az energiaigény növekedésének eredményeként 1963-ban már 2,7-szer annyi szenet és kereken 17-szer annyi kőolajat és földgázt használtunk fel, mint 1938-ban, a felszabadulás előtti utolsó béke-évben.

Az energiaigénnyel, illetőleg az energiafelhasználással kapcsolatos problémák feltárására kb. 10 évvel ezelőtt széles körű irodalmi tevékenység indult. Ebben az időszakban a különböző energetikai vonatkozású cikkek, tanulmányok szerzői (különösen kezdetben) elsősorban részproblémákkal foglalkoztak. Olyan átfogó jellegű munka, amely az energiafelhasználás összefüggéseit vizsgálta volna, csak elvétve jelent meg.

Az 1950-es évek közepe óta a több helyen jelentkező energiahiány a szakembereket elsősorban Nyugat-Európában távlati energiaprognózisok készítésére ösztönözte. E prognózisok összeállításakor azonban már bizonyos fokig ismerniük kellett az energiafelhasználás összefüggéseit is, és nem elégedhettek meg egy-egy részterület problémáinak vizsgálatával. E követelményeknek felel meg Cukor György és Sági Márton munkája, melyhez hasonló ez ideig nálunk még nem jelent meg. Az értekezés minden fejezete az energiakérdés más és más részterületét öleli fel. A könyv mondanivalójának tagolásából, az energiakérdés többoldalú megvilágításából a szerzők alapos témaismeretéről győződik meg az olvasó.

A szerzők több, máig is vitatott kérdésben határozottan állást foglalnak, munkájukban néhány korábbi tanul-

mány szerzőjével vitába szállnak. Álláspontjukat általában jól rendszerezve fejtik ki. Az általuk kidolgozott megállapításokat, gyakran téziseket statisztikai adatokkal is alátámasztják. Munkájukban a legújabb statisztikai-matematikai vizsgálati módszereket eredményesen alkalmazzák. Megállapításaikhoz rendkívül széles körű irodalmi, illetve kutatási anyagot használtak fel.

A könyv a gyakorlati szakemberek, a gazdasági irányítás számára sok segítséget nyújt. Emellett a szerzők az elméletet is továbbfejlesztik, egyes fejezetekben azonban (a fejezet mondanivalójához képest) talán a szükségesnél valamivel nagyobb mértékben foglalkoznak az elméleti problémákkal.

A szerzők nem minden esetben vették figyelembe azt a tényt, hogy az energetikai vonatkozású munkák — elsősorban a hazaiak — a fogalmakat, a számítási módszereket ez ideig még nem rögzítették, így néhány egyszerűnek tűnő, de mindenféle vizsgálat, elemzés szempontjából nélkülözhetetlen alapfogalmat nem magyaráztak. E fogalmak tisztázatlansága eddig is sok zavart okozott. Ezek közül csupán néhányat említenek meg. Előfordul például, hogy a különböző szerzők a különböző időszakok energiafelhasználására vonatkozóan egymástól meglehetősen eltérő adatokat használnak. (Erre az ismertetett műben is történik utalás a 65. oldalon.) Az eltérés oka véleményem szerint az egységes definíció hiánya. A fogalmi meghatározás szükségességére utal a szerzőknek a 14. oldalon a NFto-val (normál fűtőértékű tonna vagy egyezményes köszöntonna) kapcsolatos megjegyzése, amelyet külföldön 7000, Magyarországon pedig 4000 kcal-val számolnak. Az ilyen helytelen és jelentős eltérésekre lehetőséget adó hiányosságokat (az egységes metodika hiányát) az egyes fogalmakhoz fűzött megjegyzésekkel ki lehet, de ki is kell küszöbölni.

Meg kell említenem még azt is, hogy a szerzők megállapításainak alátámasz-

tása, kifejtése konkrét, meggyőző. A vizsgálat konkrétságát mutatja, hogy a szerzők sok esetben az energiaellátásban, energiagazdálkodásban meglevő olyan ellentmondásokra hívják fel a figyelmet, amelyeket feltétlenül ki kell küszöbölni.

A könyv segítséget nyújt a távlati tervezéshez is. Az energiaszükséglet megállapítására javasolt módszerek közül néhányat véleményem szerint a távlati tervezésnél hasznosítani lehet.

A könyv első hat fejezete egy-egy önálló, de végső következtetéseiben összefüggő témát tárgyal, amelyet összefoglalás és egy nagyon értékes számítási anyag egészít ki.

Igen értékesnek tartom az első fejezetben a hazai és nemzetközi energiafogyasztás összehasonlítását és elemzését. Ez a fejezet foglalkozik mind a hazai, mind pedig a nemzetközi energiafelhasználás struktúrájának változásával is.

Helyesnek tartom, hogy a szerzők az energiafelhasználás struktúrájának gyors változását elsősorban különböző műszaki-gazdasági okokkal — például a kőolaj-feldolgozási termékek (különösen a gázolaj, motorolaj stb.) keresletének rohamos növekedésével, a kőolaj, illetve származékainak kedvezőbb égési tulajdonságaival (magas fűtőérték, salak- és hamumentesség), a kőolajnak a szénhez viszonyított alacsonyabb önköltségével, alacsonyabb szállítási költségével stb. — magyarázzák. Az energiafelhasználás struktúrájának vizsgálatánál a fentiekén kívül figyelembe kell venni az alapenergia-hordozók termelésének szerkezetét, valamint az importált energia arányát.

Az alapenergia-hordozók termelési struktúráját azokon a tényezőkön kívül, amelyeket a szerzők az energiahordozók felhasználásával kapcsolatban említettek, figyelembe kell venni még a természeti feltételeket, illetve az ásványvagyon adta lehetőségeket is.

A kőolaj és a földgáz összes alapenergia-hordozóhoz viszonyított arányának növekedése — ami részben azáltal vált lehetségessé, hogy ezeknek az energiahordozóknak az importia fokozódott — az energiafelhasználás összetételét kedvezően befolyásolta; a szénfelhasználás aránya számottevő mértékben csökkent, a kőolaj-felhasználás pedig emelkedett.

A nemzetközi statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy az energiafelhasználás struktúrája a hazainál gyorsabban változott:

sabb ütemben csak azokban az országokban változott:

1. amelyekben nagyobb mértékben emelkedett a szénhidrogének (a kőolaj, a földgáz) termelésének aránya, és csökkent a széntermelés aránya (például: a Szovjetunióban a szénhidrogének termelési aránya az 1955. évi 23,6 százalékról 1961-ben 42,0 százalékra emelkedett, a széntermelés aránya pedig 75,7 százalékról 56,7 százalékra csökkent; az Amerikai Egyesült Államokban a szénhidrogének termelésének aránya 1955-ben 64, 1961-ben 71,2 százalék, a széntermelés aránya 34,9, illetve 27,4 százalék volt);

2. amelyek jelentős volumenű energia-hordozót importálnak (például Belgium-Luxemburgban a széntermelés aránya még 1961-ben is 99,4 százalék volt, ugyanakkor a szénhidrogének felhasználásának aránya az 1955. évi 15,8 százalékról 1961-ben 27,8 százalékra emelkedett, a szilárd energia-hordozók felhasználási aránya pedig 84,2 százalékról 72,2 százalékra csökkent; Franciaországban a széntermelés aránya 1955-ben 93,5, 1961-ben 80,4 százalék volt, a szénhidrogének felhasználási aránya viszont az 1955. évi 23,3 százalékról 1961-ben 36,3 százalékra emelkedett, a szilárd fűtőanyagok felhasználása pedig 73,4 százalékról 59,6 százalékra csökkent).

A második fejezetben a szerzők a nyugat-európai és a hazai energiaprognózisokat ismertetik és elemzik. Különösen a hazai energiaprognózisok bírálatát meggyőző. Ez a rész szorosán kapcsolódik az első, de különösen a harmadik, a távlati energiaszükséglet felmérésének metodikájával foglalkozó fejezethez.

A távlati energiaprognózis készítésére a harmadik fejezetben a szerzők kétféle eljárást javasolnak, illetőleg két módszer metodikáját ismertetik, mégpedig a trend-extrapolációs módszert és a korrelációs módszert. Az értekezés e két módszer mélyreható elemzését adja, közgazdasági tartalmukra vonatkozó érvelése meggyőző. A trend mondanivalója a tervezés szempontjából: az energiafelhasználás nem ugrásszerűen, hanem folyamatosan változik, és nem csökken, hanem növekszik. A korrelációs függvény közgazdasági tartalma több mint az egyszerű trendé, így annál többet mond. Kifejezi, hogy az energiafelhasználás függ például az ipari termeléstől, de kifejezi azt is, hogy az energiaszükséglet egy része az ipari termelés emelkedésétől függetlenül is növekszik.

A harmadik fejezet tárgyalása végig világos és színvonalas. Nem teljesen világos viszont a szerzőknek az a véleménye, hogy az ún. „ex post” tervezésre nem volt lehetőségük. Véleményem szerint a rendelkezésre álló 1949—1961. évi adatok ezt biztosítják.

Ebben a fejezetben esik szó az energiaszükségletnek energiatípusok alapján való tervezéséről is. Igaz ugyan, hogy adott műszaki színvonal mellett a fajlagos energiatípusok pontosan meghatározható, egy későbbi időpontra azonban a fajlagosok változása csaknem biztosra vehető. Ez a változás megtervezhető mégpedig egyrészt úgy, hogy az előrelátható változásokat figyelembe vesszük, másrészt úgy, hogy a tervezett változást vagy változatlanságot a tervgazdálkodás eszközeivel megvalósítjuk.

A könyv negyedik és ötödik fejezete a távlati energiamérleg néhány problémájával és a távlati energiatervek alátámasztására szolgáló gazdasági számításokkal foglalkozik elsősorban elvi, módszertani szempontból. Ezeknél a fejezeteknél célszerű lett volna, ha a szerzők a számításoknál a gyakorlattal való kapcsolat megteremtésére kissé nagyobb gondot fordítanak. Itt jegyezzük meg — de talán más fejezetekre vonatkozóan is el lehet mondani, — többet kellett volna foglal-

kozni a KGST országok energiagazdaságának kapcsolataival.

A hatodik fejezetben — amely a hazai energiaszükséglet továbbfejlesztésének főkérdéseivel foglalkozik — a szerzők a jelenlegi energiaszükségleti beszámolórendszer hibáit, hiányosságait bírálják. Véleményem szerint azonban a beszámolórendszer fogyatékoságaival, az abban meglévő párhuzamosságokkal sokkal határozottabban kellett volna foglalkozniuk. Rá kellett volna mutatniuk arra, hogy energiamérlegünk formáját és tartalmát tekintve is elavult.

Figyelemre méltók a szerzőknek az ellentmondások kiküszöbölésére, a hiányosságok felszámolására tett konkrét javaslatai. Egyet lehet érteni azzal az elgondolással is, hogy az energiamérleg az általános iparstatisztikai rendszer szerves része legyen.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy *Cukor György és Sági Márton* munkája szakirodalmunkat jelentősen gazdagította. Mind elméleti, mint pedig gyakorlati következtetések az energiagazdálkodás kérdéseivel foglalkozó szakemberek számára jelentős segítséget nyújtanak, és az érdeklődőket további kutatásokra ösztönzik.

Dr. Orosz László

AZ 1965. ÉVI NÉPESSÉGI VILÁGKONGRESSZUS TÉMÁI

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1965. augusztus 30-a és szeptember 10-e között rendezi második Népeségi Világkongresszusát, Belgrádban. Az ezt megelőző — első — Világkongresszust 1954-ben Rómában tartották¹. A Konferencia szervezésében az Egyesült Nemzetek Szervezetén kívül részt vesz a Nemzetközi Népeségtudományi Unió, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (ILO), az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO), az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), az Egészségügyi Világszervezet (WHO), valamint a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (IBRD). A vendéglátó Jugoszlávia kormánya lesz.

A Kongresszus célkitűzése, hogy előmozdítsa a népeségi problémák megértését, különösen a gazdasági és társadalmi fejlődés problémáinak demográfiai aspektusait; hogy felkeltse az érdeklődést az említett problémákkal kapcsolatos tudományos kutatás és adatgyűjtés iránt, valamint, hogy fokozza ez utóbbiak eredményességét. Különös figyelmet fognak szentelni a fejlődő országok viszonyainak, ahol általában a leggyorsabb (évi 3%) a szaporodás és ahol a gazdasági és társadalmi fejlődés problémái is a legégetőbbek. A népesség szaporodásának magas arányszáma és a termelés növekedése közötti összhang biztosításának nehézségét tehát még súlyosbítják a gazdasági és társadalmi fejlődés akadályai. Az e kérdésekkel kap-

csolatban hozandó döntések szükségessé teszik az egyes országok folyamatos demográfiai helyzetének ismeretét, annak valószínű változásait az előrelátható jövőben és e változások gazdasági összefüggéseit.

A kongresszuson az alábbi témák megvitatására kerül sor (12 plenáris ülésén, valamint 12 vitacsoportülésen):

A. PLENÁRIS ÜLÉSEK

A. 1. Termékenység

a) A termékenység színvonala és trendjei.

b) Gazdasági és társadalmi tényezők hatása a termékenységre, különös tekintettel a fejlődő országok gazdasági és társadalmi fejlődésének hatásaira.

c) A termékenység befolyásolását célzó rendszabályok hatékonysága.

A. 2. Halandóság

a) A halandóság színvonala és trendjei, valamint ezek kapcsolata kor- és nemspecifikus halálozási arányszámokkal.

b) A közegészségügyi intézkedések és a gazdasági és társadalmi tényezők hatása a halandóságra, különös tekintettel a fejlődő országok gazdasági és társadalmi fejlődésének hatásaira.

c) A csökkenő halandóság és a javuló egészségi feltételek gazdasági és társadalmi hatásai.

A. 3. Belföldi vándorlás (különös tekintettel a falu—város közötti vándormozgalmakra)

a) A falusi és városi körzetek közti vándorlás volumene és iránya, valamint ennek viszonya a falusi és városi körzetek természetes népszaporodásához.

b) A falu—város közti vándorlást befolyásoló tényezők, különös tekintettel a fejlődő országok falusi és városi körzeteiben a gazdasági és társadalmi feltételek hatására.

¹ A római Népeségi Világkongresszusról viszonylag bő ismertetés található a *Demográfia* 1958. évi 2—3. számában (316—318. old.) és a *Statisztikai Szemle* 1954. évi 11. számában (892—913. old.). Megemlítjük, hogy a Nemzetközi Népeségtudományi Unió, mely két évenként tartja üléseit és a második világháború óta Bécsben (1959. augusztus 28. és szeptember 4. között), New Yorkban (1961. szeptember 11—16. között) és Ottawában (1963. augusztus 21—29. között) rendezett kongresszust a Népeségi Világkongresszus évében nem tart külön ülést, hanem közreműködik a Világkongresszus megszervezésében.

c) A falusi és városi vándorlók ismervei és vándormozgalmuk hatása a falusi és városi körzetek népességének összetételére.

d) A belföldi vándorlások egyéb aspektusai.

A. 4. A jövőbeni demográfiai fejlődés és perspektívák

a) A termékenység, halandóság és természetes szaporodás irányának jövőbeni hatásai.

b) A nemzetközi és belföldi vándorlás irányának jövőbeni hatásai.

c) A jövőbeni népesség előreszámítása, lehetőségek és hibahatárok.

d) A városi és falusi népesség jövőbeni növekedésének hatásai.

e) A népességösszetétel jövőbeni változásainak hatásai.

A. 5. A munkaerő-helyzet és foglalkoztatottság demográfiai szempontjai

a) A gazdasági tevékenységekben való részvétel és az eltartottsági arányok demográfiai trendjei, valamint az ezekre ható tényezők.

b) A munkaerő- és foglalkoztatottsági politika demográfiai megfontolásai.

c) A munkanélküliség és az alacsony foglalkoztatottság problémájának demográfiai szempontjai.

A. 6. A képzettség emelésének demográfiai szempontjai

a) Az oktatás-nevelés körülményeit és szolgáltatását befolyásoló demográfiai tényezők.

b) A képzettség emelésének hatása a termékenység, a halandóság és a belföldi vándorlás trendjére.

c) A nevelésfejlesztés koordinált tervének demográfiai megfontolása.

d) A képzett munkaerők iránti szükséglet és elosztásuk a gazdasági és társadalmi fejlődéssel kapcsolatban.

A. 7. A mezőgazdasági fejlesztés és az élelmiszerellátás demográfiai szempontjai

a) Az élelmiszerszükséglet nagyságát, megoszlását és a termelést befolyásoló demográfiai tényezők.

b) A gazdasági fejlődés, mezőgazdasági termelékenység és a demográfiai tényezők kölcsönhatása.

c) Népesség és a mezőgazdasági erőforrások.

A. 8. A városfejlesztés és a lakásépítés demográfiai szempontjai

a) A városiasodás, az iparosítás és a mezőgazdasági fejlődés kölcsönhatásai.

b) A lakásszükségletet befolyásoló demográfiai tényezők.

c) A városfejlesztés szükségleteit — a lakásépítkezés kivételével — befolyásoló demográfiai tényezők (közszolgáltatások, szociális intézmények, városi foglalkoztatási lehetőségek stb.).

d) A városfejlesztési és lakásépítési tervek hatásai a város—falu közötti vándorlásra és a városi népességszám emelkedésére.

e) A városfejlesztési és lakásépítési politika demográfiai vizsgálata és kapcsolata a gazdasági és társadalmi fejlődésre vonatkozó állami intézkedésekkel.

A. 9. A megtakarítások, a beruházások, a technológiai fejlődés és az iparosodás demográfiai aspektusai

a) A tőkeszükségletet, a megtakarítások mértékét, az iparosodást és a gazdasági élet rugalmasságát befolyásoló demográfiai tényezők.

b) Demográfiai vizsgálódások a beruházások és a technológiai fejlődés stratégiájával kapcsolatban.

A. 10. A gazdasági fejlődés demográfiai szempontjai

a) A népességfejlődés arányának és a népesség összetételének hatása az egy főre jutó termelésre és a gazdasági fejlődés lehetőségeire egyes országok gazdasági és demográfiai körülményei közt.

b) Azon erőfeszítésekkel kapcsolatos problémák, amelyek arra irányulnak, hogy leküzdjék a gazdasági fejlődés célkitűzéseit gátló demográfiai akadályokat; intézményes és szervezeti tényezők; az ilyen erőfeszítések sikeres lehetőségei egyes országok adott viszonyai között.

A. 11.—A. 12. A tematikus ülések főbb eredményeinek összefoglalása és vitája (két ülés).

Ezen a két ülésen mérlegelik majd mind a vitacsoportülések, mind a plenáris ülések eredményeit.

B. VITACSOPORTÜLÉSEK

B. 1. Termékenységi tényezők és módszerek olyan területeken, ahol a termékenység viszonylag magas

a) Differenciális termékenység különös tekintettel a jelenlegi és a jövőbeni várható termékenységi trenddel való kapcsolatra.

b) Házassági és családsémák és kapcsolatuk a termékenységgel.

c) A termékenység iránti magatartás és indíték, valamint a termékenység-szabályozás ismerete és módszereinek gyakorlata.

B. 2. Termékenységi tényezők és módszerek olyan területeken, ahol a termékenység viszonylag alacsony

a) Differenciális termékenység különös tekintettel a jelenlegi és a jövőbeni várható termékenységi trenddel való kapcsolatára.

b) Házassági és családsémák és kapcsolatuk a termékenységgel.

c) A termékenység iránti magatartás és indíték, valamint a születésszabályozás ismerete és módszereinek gyakorlata.

B. 3. Halandóság, morbiditás és halálokok

a) Halálloki sémák és kapcsolatuk a halandóság színvonalával és irányával.

b) A morbiditás állapota és iránya, valamint kapcsolata a halandóság színvonalával és irányával.

B. 4. A népesség száma és nemek, illetve kor szerinti összetételének előreszámítása

a) A népesség száma és nemek, illetve kor szerinti összetétele, előreszámításának módszerei és problémái.

b) A népességszám előreszámítására irányuló erőfeszítések sikere az 1950-es években és a hibaforrások.

c) A népességszám előreszámítása és a nemek, illetve kor szerinti előreszámítás bázisának tökéletesítéséhez szükséges adatok és vizsgálatok típusai.

B. 5. Városi és falusi népesség, a gazdaságilag aktív népesség, a háztartások és családok előreszámítása

Megfontolás tárgyává kell tenni valamennyi előreszámítás-típus módszereit és problémáit, valamint az adat-típusokat és a tanulmányokat az előreszámítások bázisának tökéletesítése céljából.

B. 6. Demográfiai alapadatok megszerzésének módszerei ott, ahol a népszámlálási és népmozgalmi nyilvántartási rendszerek hiányosak vagy hibásak

a) Nem hagyományos módszerek a születési, halálozási adatok és egyéb demográfiai alapadatok megszerzésére (háztartási képviselői felvételek, „népességszám továbbvezetés” számítások, képviselői nyilvántartási terv).

b) Népszámlálási adatok használatának módszerei a termékenység és halandóság mérésére.

c) Módszerek a népesség korösszetételi adatainak megszerzésére, ahol az összeírt személyek nem tudnak pontos adatokat adni életkorukról.

d) A születésekre, halálozásokra és a népesség korösszetételére vonatkozó hibás adatok értékelésének és helyesbítésének problémái és módszerei.

B. 7. Újabb fejlődés a népesség szaporodása és összetétele és azok viszonya tényezőinek mérési és elemzési módszereiben és elméletében

Megfontolandó példák az újabb fejlődés fokozatainál a halandóságra és a termékenységre vonatkozó tanulmányokban a faktoriális elemzés alkalmazásai, valamint az egyének termékenységi, halálozási és vándorlási magatartásával kapcsolatos előreszámítási módszerek.

B. 8. A demográfiai kutatás és képzés előmozdításának problémái a fejlődő országokban

a) Személyzet toborzása és oktatása demográfiai kutatásra és képzésre.

b) A demográfiai kutatás és képzés intézményesítése.

c) Nemzetközi együttműködés a demográfiai kutatás és képzés területén.

B. 9. Nemzetközi vándorlás mint a fejlődő országok gazdasági és népességi problémái megoldása elősegítésének egyik módja

a) A be- és kivándorlás lehetséges következményei a népesség száma és szaporodása szempontjából.

b) A bevándoroltak anyagi segítségének szerepe a bevándorlási országok gazdaságában.

c) A bevándorlás mint a szükséges szakmai ismeretek megszerzésének és a gazdasági és társadalmi előrehaladás serkentésének eszköze.

d) A bevándorlók felszívódásának költségei.

B. 10. Népesség és természetes erőforrások

a) Energia erőforrások.

b) Nem fűtőanyag ásványok és létesíthető erőforrások.

c) Az erőforrások felhasználási és kereskedelmi problémái.

B. 11. A gazdaságilag aktív népesség, a foglalkoztatottság, a munkanélküliség és az elégtelen foglalkoztatottság meghatározása és mérése.

B. 12. Népességi genetika

SZERVEZETI HÍREK — KÖZLEMÉNYEK

KGST ülés Moszkvában. A KGST Statisztikai Állandó Bizottsága 1964. június 2—5-ig Moszkvában tartotta negyedik ülését. Az ülés munkájában a tagországok delegációin kívül megfigyelőként részt vettek a Kubai Köztársaság képviselői is. A Magyar Népköztársaság delegációját *Péter György*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke vezette, tagjai *Huszár István*, a Központi Statisztikai Hivatal első elnökhelyettese, *Mód Aladárné* és *dr. Zala Júlia* főosztályvezetők, a Központi Statisztikai Hivatal csoportfőnökei, *Fóti Istvánné*, a Központi Statisztikai Hivatal csoportvezetője és *Holländer György*, a Központi Statisztikai Hivatal főelőadója voltak.

Az értekezleten megvitatták és elfogadták „A gépipari termelés nemzetközi specializációjának és kooperációjának színvonalát és hatékonyságát jellemző mutatók rendszere” c. előterjesztést és az ezzel kapcsolatos, a Végrehajtó Bizottságnak benyújtandó javaslatot. A napirend fontos kérdése volt továbbá a tagországok ipari és mezőgazdasági egységes terméknomenklatúrájának befejezésével kapcsolatos munkák összefoglalása, valamint a Csehszlovákiában és a Szovjetunióban e téren nemzeti keretek között végzett munkák menetéről adott tájékoztató megvitatása. A Bizottság jóváhagyta a statisztika több ága — a közlekedési, a belkereskedelmi, a népművelési, a kulturális és a szociális statisztika, valamint a demográfia — főbb mutatóinak rendszerét, amelyet a szakértői csoportok dolgoztak ki. Végül megvitatták a Statisztikai Állandó Bizottság perspektívikus (1965—1967. évi) munkatervére vonatkozó előterjesztést, amelyet a KGST Titkárság Statisztikai osztálya a tagországok javaslatai alapján állított össze. Elhatározták, hogy a munkatervet az ülésen elhangzott észrevételek figyelembevételével átdolgozzák, és a következő ülésen ismét napirendre tűzik.

Kubai statisztikus Budapesten. *Eduardo Dorticos Mauri*, a Kubai Köztársaság Állami Tervezési Tanácsa statisztikai

vezérigazgatója 1964. június 15—22-e között látogatást tett a Központi Statisztikai Hivatalban.

E. Dorticos látogatása során behatóan tanulmányozta a Központi Statisztikai Hivatal szervezeti felépítését és a magyar hivatalos statisztikai beszámolórendszert, valamint a területi statisztikai szervek szervezetét és működését. A Népesedési és Szociálisstatisztikai, valamint a Közgazdasági főosztályon megismerkedett a Hivatal által a közelmúltban lebonyolított mikrocenzusokkal és az itt alkalmazott matematikai módszerekkel, valamint a modern statisztikai és matematikai módszerek alkalmazásával foglalkozó laboratórium munkájával. A statisztikai oktatási rendszer megismerése céljából *E. Dorticos* látogatást tett a Központi Statisztikai Hivatal Mező utcai technikumában és a *Marx Károly* Közgazdaságtudományi Egyetem statisztikai tanszékén is.

Külföldi statisztikus Budapesten. 1964. július 1-től az ENSZ műszaki segélyprogramja által nyújtott ösztöndíjjal a Központi Statisztikai Hivatalban szakmai tanulmányokat folytat *Negga Haile Selassie* etiópiai statisztikus. Hat hónapos itt-tartózkodása során tanulmányozza a gépi adatfeldolgozással kapcsolatos kérdéseket, ennek keretében megismerkedik a Központi Statisztikai Hivatal gépi adatfeldolgozó berendezéseivel, a Központi Statisztikai Hivatal Ügyvitelgépesítési főosztálya Számítástechnikai Igazgatósága és annak osztályai szervezetével és működésével. *Negga Haile Selassie* a gépi adatfeldolgozással kapcsolatos problémákon kívül a statisztikai adatok gyűjtésével és közzétételével kapcsolatos kérdéseket is tanulmányozni fogja.

Indonéz közgazdász látogatása. *S. K. Trimurti asszony*, indonéz közgazdász, az Indonéz Tervezőbizottság tagja magyarországi tanulmányútja során június 30-án és július 2-án ellátogatott a Központi Statisztikai Hivatalba. Látogatásai alkalmá-

val tanulmányozta a KSH Tájékoztatási, Közgazdasági és Iparstatisztikai főosztályán a statisztikai tájékoztatással, a Magyarországon alkalmazott statisztikai módszerekkel, a nemzetijövedelem-számítás módszereivel és az ágazati kapcsolati mérleg összeállításának módszerével kapcsolatos kérdéseket.

A Nemzetközi Családtervezési Szövetség konferenciája. A Nemzetközi Családtervezési Szövetség (International Planned Parenthood Federation) 1964. június 8–11-ig tartotta Londonban az európai közel-keleti és afrikai regionális bizottság IV. konferenciáját. A konferencián 48 ország (közülük 22 európai, 23 afroázsiai és 3 amerikai) 210 küldötte vett részt; az európai szocialista országok közül Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország és Magyarország. Magyarországot az Egészségügyi Minisztérium részéről *dr. Szontag Ferenc* egyetemi tanár, a Központi Statisztikai Hivatal részéről *dr. Miltényi Károly* osztályvezető, a Magyar Nők Országos Tanácsa részéről *Vándor Ferencné* osztályvezető képviselték.

Az értekezlet témái a következők voltak:

1. Házasság és szexuális kapcsolatok (afrikai, arab és európai normák; a jövőbeli fejlődés távlatai; összefüggései a születésszabályozás kérdéseivel);

2. Abortuszok (a művi vetélés indikációi és ennek törvényes szabályozása; szociális és lélektani összefüggések; fogamzásgátlás és abortusz);

3. A nem kívánt gyermek (afrikai, arab és európai normák; a leányanyák és a kiskorú teherbe esettek kérdései);

4. Családtervezés (a fogamzásgátlás korszerű módszerei; tradicionális és jogi akadályok; az egyén, a társadalmi szervezetek és az állam felelőssége).

A második téma keretében előadták és megvitatták *dr. Miltényi Károly* — *dr. Szabady Egon*: Az abortuszhelyzet Magyarországon; demográfiai és egészségügyi összefüggések c. tanulmányát. (A tanulmány a *Demográfia* 1964. évi 2. számában megjelent.)

A statisztikatörténeti szakcsoport II. vándorulása. A Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztályának Statisztikatörténeti Szakcsoportja 1964. június 11-én és 12-én Szombathelyen rendezte meg második vándorulását. Az ülésen, melyet *dr. Kenessey Zoltán* kandidátus, a Statisztikatörténeti Szakcsoport elnöke nyitott meg, megjelent *Gonda György*, a Vas megyei Tanács V. B. el-

nöke, *Mester Sándor*, az MSZMP Vas megyei Végrehajtó Bizottságának titkára és *Mecseki Ferenc*, az MSZMP Vas megyei Végrehajtó Bizottságának osztályvezetője. Az első napon *dr. Klinger Andrásnak*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezető-helyettesének elnöklése mellett az alábbi előadások kerültek megvitatásra:

Kovács Tibor: Az 1804—1830. évi conscriptiókról.

Dr. Kiss Albert: A magyar állattenyésztési statisztika története.

Perjés Géza: A helytörténet statisztika-történeti vonatkozásai.

Dr. Gyulay Ferenc: Az első hivatalos statisztikai publikációkról.

A második munkaülésen, melynek elnöke *Kovács Tibor*, a KSH Vas megyei Igazgatóságának vezetője volt, a következő előadásokat vitatták meg:

Dr. Heinz Ervin: Ercsei Dániel „Statistica” c. műve megjelenésének 150. évfordulója.

Dr. Kenessey Zoltán: Az osztrák hivatalos statisztika történetéről.

Dr. Dányi Dezső: Az Országos Statisztikai Tanács története (1930—1938).

Az előadások után széles körű vita alakult ki, melynek során 35 hozzászólás hangzott el. Három tervezett előadás:

Halkovics László: Az 1896—1920 közötti hivatalos magyar iparstatisztikai adatfelvételekről.

Dr. Dávid Zoltán: Statisztikai adatgyűtések a XVIII—XIX. században.

Horváth Tibor: A területi statisztikai szervek kialakítása 1949—1950.

megtartására, — a vita élénksége, illetve az idő rövidege miatt — nem kerülhetett sor. (Időközben a Szakcsoport Halkovics László és Horváth Tibor előadását július 2-án tartott ülésén megvitatta, *dr. Dávid Zoltán* előadására pedig terv szerint a Szakcsoport szeptemberi ülésén kerül sor.)

A kétnapos vándorulás *dr. Lengyel Lászlónak*, a KSH főosztályvezető-helyettesének, a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya titkárának zárásával ért véget.

A Statisztikatörténeti Szakcsoport tagjai a vándorulást megelőzően 1964. április 23-án látogatást tettek az Országos Orvostörténeti Könyvtárban, ahol *dr. Regöly-Mérei Gyula* kandidátus tartott előadást „Az orvostörténeti kutatások módszerei” címmel. Ezután *dr. Palla Ákos*, az Országos Orvostörténeti Könyvtár igazgatója tájékoztatta a résztvevőket az Orvostörté-

neti Szakcsoport tevékenységéről, valamint a könyvtár munkájáról. Az előadásokat több hozzászólás követte, majd a Szakcsoport tagjai megtekintették a Könyvtár értékes könyvállományát.

KGST ülés Varsóban. A KGST Statisztikai Állandó Bizottságának népszámlálási munkacsoportja 1964 június 25 és július 2 között Varsóban megtartott ülésén a tagországokban végrehajtott, illetve a következő népszámlálások megszervezésének, programjának és feldolgozásának kérdéseivel foglalkozott. Az ülésen Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Mongólia, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia és a Szovjetunió delegátusai, valamint a KGST Titkárság szakértője vettek részt. A magyar delegáció vezetője *dr. Klinger András*, a KSH főosztályvezető-helyettese volt. A delegáció tagjai *Barta Barnabás* és *Kepecs József* a KSH osztályvezetői és *Valkovics Emil* a Népeségtudományi Kutató Csoport tudományos munkatársa voltak.

Az értekezlet ajánlásokat dolgozott ki a népszámlálások időpontjára, tematikájára, csoportosítási elveire, alapfogalmaira, a gépi feldolgozás technikai kérdéseire és programjára vonatkozóan. Ezen túlmenően az értekezlet összeállította a soron következő munkacsoportülések előzetes napirendjét. Ezzel összefüggésben 1965 februárjában Budapesten szakértői értekezletet terveznek a reprezentatív módszerek alkalmazásáról a népszámlálások és lakásösszeírások végrehajtásánál.

Reprezentatív bérstatisztikai adatfelvétel. A Központi Statisztikai Hivatal Kollégiuma az Iparstatisztikai főosztály javaslatára alapján foglalkozott az állami iparban végrehajtandó reprezentatív bérstatisztikai adatfelvétellel. Az adatfelvétel, melyhez hasonló 1959. IV. negyedévében hajtottak végre (ismertetését lásd a *Statisztikai Szemle* 1960. évi 11. számában), mintegy 60—62 000 munkásra és 23—24 000 műszaki és adminisztratív alkalmazottra terjed ki, és célja a bérstruktúra differenciáltságának vizsgálata. Az adatfelvételre október hónapban kerül sor.

A Statisztikai Időszaki Közlemények új kötetei. A Statisztikai Időszaki Közlemények 60. kötete „Magyarország népesedése 1962” címet viseli. A Központi Statisztikai Hivatal 1955 óta évenként összefoglaló kötetben adja ki az ország népességének adatait. A kiadvány az előzőkhöz hasonlóan a népességnek, a természetes nép-

mozgalomnak, a belföldi és nemzetközi vándormozgalomnak gyakorlati és tudományos jellegű felhasználásra egyaránt alkalmas módon csoportosított részletes adatait teszi közzé.

A kötet tíz fejezetre oszlik: I. Terület, népesség, a népmozgalom főbb adatai; II. Házasságkötések; III. Válások; IV. Születések; V. Halálozások; VI. Halálokok; VII. Csecsemőhalálozások; VIII. Belföldi vándorlások; IX. Nemzetközi vándorlások; X. Függelék. Ez utóbbi fejezetben az 1963. I—III. negyedévi népmozgalmi fő eredmények, a belföldi és nemzetközi vándorlások fő adatai, a születéskor és az egyes életkorokban várható átlagos élettartam alakulása, az élveszületési, halálozási és természetes szaporodási arányszámok nemzetközi alakulása szerepelnek. Az adatokat ábrák és grafikonok egészítik ki.

A kiadvány közli az 1957-től 1960-ig megjelent népmozgalmi adatközlések tartalommutatóját.

(Magyarország népesedése 1962. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1964. 293 old.)

A Statisztikai Időszaki Közlemények 62. kötete „Budapest népmozgalma 1961—1962” címmel jelent meg. E kötet összefoglaló adatokat tartalmaz Budapest jelenlegi területéről, népességének számáról, összetételének változásairól és a népesség területi mozgásáról. A kötet a következő fejezetekre oszlik: I. Terület, népesség. — II. Természetes népmozgalom. — III. Házasságkötések. — IV. Válások. — V. Születések. — VI. Halálozások. — VII. Halálokok. — VIII. Csecsemőhalandóság. — IX. Vándormozgalom. — X. Nemzetközi adatok. — XI. Függelék. — Grafikonok.

(Budapest népmozgalma 1961—1962. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1964. 217 old.)

A „Demográfia” méltatása külföldi folyóiratban. A *Revista de Statistică*, a Román Népköztársaság Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal folyóirata 1964. évi 2. számában „A szocialista államok demográfiai folyóiratai” c. cikk keretében foglalkozik a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Elnökségi Bizottsága és a Központi Statisztikai Hivatal *Demográfia* c. folyóiratával, mely a szocialista országokban megjelenő legrégebbi népeségtudományi folyóirat. A *Revista de Statistică* ismerteti a *Demográfia* szerkesztő bizottságának tagjait, és szemelvényeket közöl a folyóiratban megjelent fontosabb tanulmányokból.

A STATISZTIKA ÁLTALANOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

DUNCAN, O. D.—CUZZORT, R. P.—DUNCAN, B.:
STATISZTIKAI FÖLDRAJZ. A TERÜLETI
ADATOK ELEMZÉSÉNEK PROBLÉMÁI

(Statistical geography. Problems in analyzing areal data.) Illinois, 1961. The Free Press of Glencoe. 191 + VII p.

A társadalomtudományok legkülönbözőbb érdeklődésű szakemberei (szociológusok, politikusok, közgazdászok, demográfusok, a földrajztudományok művelői stb.) kutató és elemző munkájuk során gyakran kerülnek szembe kvantitatív területi adatok elemzésének problémájával. Az ilyen problémák megoldása több szempontból is nehézségbe ütközik. Egyrészt az itt felhasználható technika egészében véve mind a mai napig eléggé szegényes. Még a meglévő módszerek is csak nehezen hozzáférhetőek, mivel legtöbb esetben az egyes szakterületek igen speciális kérdéseinek vizsgálatához idomulnak és általános megfogalmazásuk hiányzik. Másrészt a módszerekkel foglalkozó dolgozatok a legkülönbözőbb tematikájú, ismert és kevésbé ismert folyóiratokban jelentek meg, így más specialitású szakember nehezen bukkan rájuk. Ily módon a referált könyv minden szempontból régóta aktuális igényeket kíván kielégíteni.

A kötet szerzői a Chicagói Egyetem Kutató és Oktató Központjának, illetve a Kansasi Egyetem vezető munkatársai könyvükben szisztematikusan és igen tömören tárgyalják a területi adatok elemzésének különböző módszertani problémáit. A területi adatok felhasználásával végzett kutatások négy nagyobb típusát különböztetik meg a szerzők, melvük mindegyike a módszertani feltételezések, a felhasznált (választott vagy rendelkezésre álló) adatok típusai és az ezekkel végzett precíz operációk problémái segítségével jellemezhetők.

A szerzők által vizsgált számos probléma közül a kötet azokat tárgyalja részletesen, amelyek a területi eltérések

(szórás) statisztikai eszközökkel való értelmezésével, a területi eloszlások mérésének a területi egységek „módosíthatóságából” (bizonyos értelemben önkényes választhatóságából) származó nehézségeivel és azzal a ténnyel kapcsolatosak, hogy sok mérték nem az eloszlás paramétereire, hanem a területi felosztás alkalmazott rendszeréhez igazodik. Ennek megfelelően a bevezető pontokat követő második fejezet olyan kérdésekkel foglalkozik mint a területegységek és a területi adatok típusai, a területegység mint térbeli tartomány, a területegység mint hely vagy település, a területegység mint a területegységek halmazának eleme, a területegység kapcsolata más egységekkel stb. Ezek sorában a fejezet sok speciális módszert ismertet részletesen (például bizonyos egységek pontra vonatkozó potenciáljának kiszámítását), bemutatja a kapott eredmények értékelésének és elemzésének technikáját. A kötet e része kitér a területi adatok minőségének csak a legutóbbi időben vizsgált problematikájára is.

A harmadik és a munka nagy részét kitevő fejezet „A területi adatok elemzése” címet viseli és olyan kérdésekkel foglalkozik mint a területi adatok csoportosítása, a területi eloszlások mérése (Hoover koncentrációs indexe, Bachi standard távolsága stb.), a térbeli struktúra elemzése, a területi változások értelmezése (regressziós és matrix módszerek stb.), az egymással érintkező terület-egységek és a regionális osztályozás, valamint a területi változások időbeli aspektusai stb.

A „Statisztikai földrajz”, mint ezt a szerzők maguk is megjegyzik, elsősorban egymáshoz lazán kapcsolódó módszertani problémák halmaza és a feldolgozott témák nem képeznek szerves egységet. Ez, valamint a könyv angya világosan tükrözi e kutatási terület pillanatnyi eléggé elhanyagolt állapotát. A felmerülő problémákat ötletszerűen felvetődő, ad

hoc eljárással igyekeznek megoldani, és a technikai fogások még távolról sem képviselnek valamiféle egységes elméletet, egymáshoz egyáltalán nem, vagy csak igen lazán kapcsolódnak. Nehéz megállapítani, hogy a már kidolgozott eljárások a kutatási terület milyen hányadát fedik le, az azonban már a jelen kötet alapján is világos, hogy elsősorban a területi eloszlások tömör jellemzőinek, valamint az ezen eloszlások időbeni változásainak elemzéseire igényelnek további intenzív vizsgálatokat.

A könyv élvezetes stílusban és igen precízen ismerteti az érintett anyagot, tárgyalásmódja ennek ellenére mégis tömör. Mondanivalóját a legtöbb esetben szépen kidolgozott példákkal, konkrét területi adatok mély elemzéseivel illusztrálja, ami nagyban segíti a kötet használhatóságát. Rendkívül hasznos az idevonatkozó legújabb irodalmat is magába foglaló, névmutatóul is szolgáló, igen gazdag (több mint 12 oldalnyi) irodalomjegyzék. Ily módon O. D. Duncan, R. P. Cuzzort, és B. Duncan munkája azon túl, hogy összegyűjti és szisztematikusan feldolgozza a legújabb kutatások (részben a szerzők saját kutatásainak) eredményeit, egy valóban rendkívül értékes és számos tudomány területén jól használható kézikönyv.

(Ism.: *Tekse Kálmán*)

EKEBLAD, FREDERICK A.:
STATISZTIKAI MÓDSZEREK
A GAZDASÁGI ÉLETBEN

(The statistical method in business, applications of probability and inference to business and other problems.) New York — London, 1962. Wiley. XIII + 789 p.

A könyv a korszerű statisztikai módszereket és ezek alkalmazását ismerteti. A statisztika módszertanának alapelemein kívül megtaláljuk benne a matematikai statisztika legújabb eredményeit is. Ezek, valamint a bemutatott módszerek a statisztikai irodalomban általánosan ismeretesek. Az anyag tárgyalásmódja és a könyv szerkezeti felépítése azonban újszerű. Szerző anyagát a gazdasági életben szükséges döntések elmélete köré csoportosítja. A döntéselméletben a matematikán és gazdasági mozzanatokon kívül utal a lélektani tényezők szerepére is.

A statisztikai sokaságra vonatkozó fejtegetésében szerző a halmazelmélet problémáira világít rá anélkül, hogy kifejezetten ennek a terminológiáját használná.

Statisztikai sokaságon mindazon dolgoknak összességét érti, amelyekkel a tanulmányozott kérdéssel kapcsolatban adott feltételek mellett találkozhatunk. (Ez lényegében a matematikából ismert halmaz fogalma.) Ezek a sokaságok különböző természetűek, aminek a következményeivel már az elemzés kiindulásánál is számolni kell. Az a sokaság, amely az elemzés tárgya, lehet ugyanis ismert vagy ismeretlen, valószínű vagy feltételezett. A valószínű sokaság fogalma nem kíván magyarázatot. A feltételezett sokaság fogalmát egy példa segítségével világítja meg, amely lényegében egy egyszerű kártyajáték. Ki kell találni, milyen számok szerepelnek az egymás után kihúzott 4—5 kártyalapon. Azoknak az eredményeknek az összes kombinációja, amely a kártyalapok kihúzásából adódhatik, feltételezett sokaság. A statisztikai sokaság lehet ezenkívül véges vagy végtelen. E két utóbbi megkülönböztetése között azonban nincs merev választóvonal. Adott véges statisztikai sokaság is, annak ellenére, hogy elemeinek száma korlátozott, lehet végtelen, ha abból visszatevéssel választunk ki elemzésünk céljára mintát.

A gazdasági döntésekhez rendelkezésünkre álló információk általában csak a részsokaságokra terjednek ki. Az alapsokaság ismeretlen. A gazdasági élet területén szükséges döntésekhez nem is szükséges az alapsokaság ismerete, hanem egy újabb részsokaságé, amely azonban csak a jövőben fog kialakulni. Így a gazdasági döntések statisztikai alátámasztása a következő lépésekre bontható. Adott tények megfigyeléséből kell kiindulnunk. Ez lényegében nem más, mint a reprezentatív statisztikából ismeretes minta elemzése. Ebből a mintából következtetünk az ismeretlen alapsokaságra. Ezeknek az ismereteknek a segítségével megbecsüljük, hogyan változik adott időtartamon belül a jelzett alapsokaság. Ebből következtetünk arra a részsokaságra, amely ennek a jövőbeli alapsokaságnak a komponense. Az utóbbi részsokaságra vonatkozó ismereteink szükségesek döntéseinkhez. Ez a gondolatmenet az egész könyv tárgyalásmódjának a váza.

A statisztikai elemzés kulcskérdését szerző a sorok aszimmetriájában látja. Megjegyzi, hogy az aszimmetria mérésének a problémájával a szakirodalom kevésbé foglalkozik. Ennek két oka van. Egyrészt eddig még nem sikerült az aszimmetria mérésére elméleti szempontból teljesen elfogadható módszert kidol-

hoc eljárással igyekeznek megoldani, és a technikai fogások még távolról sem képviselnek valamiféle egységes elméletet, egymáshoz egyáltalán nem, vagy csak igen lazán kapcsolódnak. Nehéz megállapítani, hogy a már kidolgozott eljárások a kutatási terület milyen hányadát fedik le, az azonban már a jelen kötet alapján is világos, hogy elsősorban a területi eloszlások tömör jellemzőinek, valamint az ezen eloszlások időbeni változásainak elemzéseire igényelnek további intenzív vizsgálatokat.

A könyv élvezetes stílusban és igen precízen ismerteti az érintett anyagot, tárgyalásmódja ennek ellenére mégis tömör. Mondanivalóját a legtöbb esetben szépen kidolgozott példákkal, konkrét területi adatok mély elemzéseivel illusztrálja, ami nagyban segíti a kötet használhatóságát. Rendkívül hasznos az idevonatkozó legújabb irodalmat is magába foglaló, névmutatóul is szolgáló, igen gazdag (több mint 12 oldalnyi) irodalomjegyzék. Ily módon O. D. Duncan, R. P. Cuzzort, és B. Duncan munkája azon túl, hogy összegyűjti és szisztematikusan feldolgozza a legújabb kutatások (részben a szerzők saját kutatásainak) eredményeit, egy valóban rendkívül értékes és számos tudomány területén jól használható kézikönyv.

(Ism.: *Tekse Kálmán*)

EKEBLAD, FREDERICK A.:
STATISZTIKAI MÓDSZEREK
A GAZDASÁGI ÉLETBEN

(The statistical method in business, applications of probability and inference to business and other problems.) New York — London, 1962. Wiley. XIII + 789 p.

A könyv a korszerű statisztikai módszereket és ezek alkalmazását ismerteti. A statisztika módszertanának alapelemein kívül megtaláljuk benne a matematikai statisztika legújabb eredményeit is. Ezek, valamint a bemutatott módszerek a statisztikai irodalomban általánosan ismeretesek. Az anyag tárgyalásmódja és a könyv szerkezeti felépítése azonban újszerű. Szerző anyagát a gazdasági életben szükséges döntések elmélete köré csoportosítja. A döntéselméletben a matematikán és gazdasági mozzanatokon kívül utal a lélektani tényezők szerepére is.

A statisztikai sokaságra vonatkozó fejtegetésében szerző a halmazelmélet problémáira világít rá anélkül, hogy kifejezetten ennek a terminológiáját használná.

Statisztikai sokaságon mindazon dolgoknak összességét érti, amelyekkel a tanulmányozott kérdéssel kapcsolatban adott feltételek mellett találkozhatunk. (Ez lényegében a matematikából ismert halmaz fogalma.) Ezek a sokaságok különböző természetűek, aminek a következményeivel már az elemzés kiindulásánál is számolni kell. Az a sokaság, amely az elemzés tárgya, lehet ugyanis ismert vagy ismeretlen, valószínű vagy feltételezett. A valószínű sokaság fogalma nem kíván magyarázatot. A feltételezett sokaság fogalmát egy példa segítségével világítja meg, amely lényegében egy egyszerű kártyajáték. Ki kell találni, milyen számok szerepelnek az egymás után kihúzott 4—5 kártyalapon. Azoknak az eredményeknek az összes kombinációja, amely a kártyalapok kihúzásából adódhatik, feltételezett sokaság. A statisztikai sokaság lehet ezenkívül véges vagy végtelen. E két utóbbi megkülönböztetése között azonban nincs merev választóvonal. Adott véges statisztikai sokaság is, annak ellenére, hogy elemeinek száma korlátozott, lehet végtelen, ha abból visszatevéssel választunk ki elemzésünk céljára mintát.

A gazdasági döntésekhez rendelkezésünkre álló információk általában csak a részsokaságokra terjednek ki. Az alapsokaság ismeretlen. A gazdasági élet területén szükséges döntésekhez nem is szükséges az alapsokaság ismerete, hanem egy újabb részsokaságé, amely azonban csak a jövőben fog kialakulni. Így a gazdasági döntések statisztikai alátámasztása a következő lépésekre bontható. Adott tények megfigyeléséből kell kiindulnunk. Ez lényegében nem más, mint a reprezentatív statisztikából ismeretes minta elemzése. Ebből a mintából következtetünk az ismeretlen alapsokaságra. Ezeknek az ismereteknek a segítségével megbecsüljük, hogyan változik adott időtartamon belül a jelzett alapsokaság. Ebből következtetünk arra a részsokaságra, amely ennek a jövőbeli alapsokaságnak a komponense. Az utóbbi részsokaságra vonatkozó ismereteink szükségesek döntéseinkhez. Ez a gondolatmenet az egész könyv tárgyalásmódjának a váza.

A statisztikai elemzés kulcskérdését szerző a sorok aszimmetriájában látja. Megjegyzi, hogy az aszimmetria mérésének a problémájával a szakirodalom kevésbé foglalkozik. Ennek két oka van. Egyrészt eddig még nem sikerült az aszimmetria mérésére elméleti szempontból teljesen elfogadható módszert kidol-

gozni. Második ok lélektani természetű. Az aszimmetria ugyanis gyakran a statisztikai elemzés olyan konklúzióra utal, amelyek nem felelnek meg a velük kapcsolatos várakozásoknak.

Az aszimmetria mérésére szerző háromféle módszert ismertet. Ezek mindegyike a sor számtani átlagának, mediánjának és standard szóródásának ismeretét tételezi fel.

A statisztikai elemzés konklúzióit kell felhasználnunk azoknak a modelleknek a megkonstruálásában, amelyek a gazdasági döntések támpontjául szolgálhatnak. E feladatnál messzemenően hasznosíthatjuk a valószínűségszámítás eredményeit. Szerző a valószínűségszámítás oldaláról közelíti meg a gazdasági élet modelljeit. Kiindulópontja egyszerű. Ez a már említett kártyajáték, amelynél ki kell találni, hogy az egymás után következő 5 vagy ennél több lap kihúzásából milyen értékek adódnak. Erre az egyszerű modellre építi fel a gazdasági élet összetettebb jelenségeit, amilyen például adott termelési feladatokkal kapcsolatos munka termelékenységének feltételei stb.

A modell felállításánál az első kérdés, milyen tényezők legyenek a modell változói és hogyan mérjük azokat.

A keresett modell változóinak kijelölésénél nagymértékben támaszkodhatunk a korrelációszámítás eredményeire. Itt azonban már a kiindulásnál azzal a nehézséggel kell számolnunk, hogy elemzésünk során képtelenek vagyunk egyidejűleg két vagy három változónál többet figyelemmel kísérni. A gyakorlati életben pedig ennél lényegesen több változóval kell számolnunk. Ezt a nehézséget az analízis és a kísérletezés kombinációjával küszöbölhetjük ki.

Miután a kiemelt változók közötti korrelációt megállapítottuk, az első lépésnél mellőzött változók között keresünk korrelációt. Így végigmegyünk az összes számbajövő tényezőkön, és megkísérjük az egyes részekből adódott eredményeket összekapcsolni. Tehát lényegében az elemzést két lépésben végezzük el. Az első lépésben egyes részekben belül keresünk korrelációs összefüggéseket, a második lépésben pedig a modell szempontjából számba jövő összes tényező között.

Az utóbbi lépés általában több-kevesebb sikerrel jár. Ilyenkor kerül sor a modellel való kísérletezésre, ami abból áll, hogy a modellben egy-egy változót rendszeresen cserélünk, míg a többit állandónak tételezzük fel. Ez hosszadalmas eljárás, amit csak abban az esetben rövidíthetünk, ha egy-két vonatkozásban már ismerünk elfogadható eredményeket.

Az itt érintett eljárással állapítjuk meg azoknak a változóknak a körét, amelyek összekapcsolásával építhetjük fel a keresett modellt. Ez a modell azonban még mindig csak feltételezéseket tartalmaz, de ezek már alkalmasak arra, hogy megvilágítsák a tanulmányozott probléma lényegét.

A modell megkonstruálását annak ellenőrzése követi. A nem ellenőrzött matematikai modellel szemben mindig fenntartással kell élnünk. Az ellenőrzés céljára kétféle eszköz is szolgál, um.: grafikus és a matematikai módszer. A modell ellenőrzésével kapcsolatban még csak azt jegyezzük meg, itt egyedül csak az lehet a kérdés, hogy az adott modellel jobban tudunk-e dolgozni, mint valamilyen más megoldással.

(Ism.: Csikós Mihály)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

ESENWEIN-ROTHE, INGBORG:

GAZDASÁGSTATISZTIKA

(Wirtschaftsstatistik.) Wiesbaden 1962. Gabler. 344 p.

Szerző — aki a Göttingeni Egyetem gazdaságpolitikai és statisztikai tanszékének professzora — könyve céljának a gazdaságstatisztika korszerű és tudományosan megalapozott ismertetését tekinti.

Az első fejezet bevezetés a gazdaságstatisztikába. Először a tárgy tudományos meghatározását adja. Feladatának a ter-

melési folyamat számokkal, diagramokkal való jellemzését s ennek egységes módszertani leírását tekinti. Ugyanakkor felfogható a gazdaságstatisztika a gazdasági megismerés és gondolkodásmód kiinduló rendszerének, melynek alapján a többi gazdasági szaktudomány kutatásait végzi. Kapcsolatban kell állnia a statisztika általános módszertanával, mert csak így vonhatunk le belőle matematikailag és valószínűségelméletileg megalapozott következtetéseket. Ugyanakkor a gazdaságstatisztika nem jelenti

gozni. Második ok lélektani természetű. Az aszimmetria ugyanis gyakran a statisztikai elemzés olyan konklúzióra utal, amelyek nem felelnek meg a velük kapcsolatos várakozásoknak.

Az aszimmetria mérésére szerző háromféle módszert ismertet. Ezek mindegyike a sor számtani átlagának, mediánjának és standard szóródásának ismeretét tételezi fel.

A statisztikai elemzés konklúzióit kell felhasználnunk azoknak a modelleknek a megkonstruálásában, amelyek a gazdasági döntések támpontjául szolgálhatnak. E feladatnál messzemenően hasznosíthatjuk a valószínűségszámítás eredményeit. Szerző a valószínűségszámítás oldaláról közelíti meg a gazdasági élet modelljeit. Kiindulópontja egyszerű. Ez a már említett kártyajáték, amelynek ki kell találni, hogy az egymás után következő 5 vagy ennél több lap kihúzásából milyen értékek adódnak. Erre az egyszerű modellre építi fel a gazdasági élet összetettebb jelenségeit, amilyen például adott termelési feladatokkal kapcsolatos munka termelékenységének feltételei stb.

A modell felállításánál az első kérdés, milyen tényezők legyenek a modell változói és hogyan mérjük azokat.

A keresett modell változóinak kijelölésénél nagymértékben támaszkodhatunk a korrelációszámítás eredményeire. Itt azonban már a kiindulásnál azzal a nehézséggel kell számolnunk, hogy elemzésünk során képtelenek vagyunk egyidejűleg két vagy három változónál többet figyelemmel kísérni. A gyakorlati életben pedig ennél lényegesen több változóval kell számolnunk. Ezt a nehézséget az analízis és a kísérletezés kombinációjával küszöbölhetjük ki.

Miután a kiemelt változók közötti korrelációt megállapítottuk, az első lépésnél mellőzött változók között keresünk korrelációt. Így végigmegyünk az összes számbajövő tényezőkön, és megkíséréljük az egyes részekből adódott eredményeket összekapcsolni. Tehát lényegében az elemzést két lépésben végezzük el. Az első lépésben egyes részekben belül keresünk korrelációs összefüggéseket, a második lépésben pedig a modell szempontjából számba jövő összes tényező között.

Az utóbbi lépés általában több-kevesebb sikerrel jár. Ilyenkor kerül sor a modellel való kísérletezésre, ami abból áll, hogy a modellben egy-egy változót rendszeresen cserélünk, míg a többit állandónak tételezzük fel. Ez hosszadalmas eljárás, amit csak abban az esetben rövidíthetünk, ha egy-két vonatkozásban már ismerünk elfogadható eredményeket.

Az itt érintett eljárással állapítjuk meg azoknak a változóknak a körét, amelyek összekapcsolásával építhetjük fel a keresett modellt. Ez a modell azonban még mindig csak feltételezéseket tartalmaz, de ezek már alkalmasak arra, hogy megvilágítsák a tanulmányozott probléma lényegét.

A modell megkonstruálását annak ellenőrzése követi. A nem ellenőrzött matematikai modellel szemben mindig fenntartással kell élnünk. Az ellenőrzés céljára kétféle eszköz is szolgál, um.: grafikus és a matematikai módszer. A modell ellenőrzésével kapcsolatban még csak azt jegyezzük meg, itt egyedül csak az lehet a kérdés, hogy az adott modellel jobban tudunk-e dolgozni, mint valamilyen más megoldással.

(Ism.: Csikós Mihály)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

ESENWEIN-ROTHE, INGBORG:

GAZDASÁGSTATISZTIKA

(Wirtschaftsstatistik.) Wiesbaden 1962. Gabler. 344 p.

Szerző — aki a Göttingeni Egyetem gazdaságpolitikai és statisztikai tanszékének professzora — könyve céljának a gazdaságstatisztika korszerű és tudományosan megalapozott ismertetését tekinti.

Az első fejezet bevezetés a gazdaságstatisztikába. Először a tárgy tudományos meghatározását adja. Feladatának a ter-

melési folyamat számokkal, diagramokkal való jellemzését s ennek egységes módszertani leírását tekinti. Ugyanakkor felfogható a gazdaságstatisztika a gazdasági megismerés és gondolkodásmód kiinduló rendszerének, melynek alapján a többi gazdasági szaktudomány kutatásait végzi. Kapcsolatban kell állnia a statisztika általános módszertanával, mert csak így vonhatunk le belőle matematikailag és valószínűségelméletileg megalapozott következtetéseket. Ugyanakkor a gazdaságstatisztika nem jelenti

az általános módszertan pusztán folytatását, hanem kiszélesítését, konkretizálását, s ezáltal válik a racionális gazdaságpolitika alapjává. Ezzel el is jutott a szerző a gyakorlati meghatározáshoz. Itt kitér a gazdaságstatisztikának a könyvvitellel és a tervezéssel való kapcsolatára, s rámutat arra, hogy a konkrét gazdaságstatisztika rendszere az állam, s az egész gazdasági élet mindenkori konkrét rendszerének van alárendelve.

A következő fejezet a keresőképes népességgel foglalkozik. Míg a demográfia általában a népesség számával, összetételével és állapotával foglalkozik, a gazdaságstatisztika e fejezete a gazdaságilag aktív, keresőképes népesség számával és összetételével. A vizsgálat több szempont szerint történhet. Kiindulhatnak a keresőképes személyek számából, a munkaerőmérleg állásából, a Munkásbiztosító nyilvántartási bélyegeiből, vagy az egyes üzemekben, iparágakban foglalkoztatottak számából. A vizsgálat a hivatali foglalkozási statisztika szerint vagy reprezentatív megfigyeléssel (mikrocenzus) történik. A foglalkozási és kereset szerinti összetétel alapját képezi azoknak a vizsgálatoknak, amelyek az egyes foglalkozási ágakban foglalkoztatottak szociális helyzetére s ennek összehasonlítására vonatkoznak.

A harmadik fejezet a gazdasági élet összetételének, struktúrájának statisztikája. (Strukturstatistik). A csoportosítás és tagolás többféle elv szerint történhet. Ezek a gazdasági élet kategóriák, üzemenagyság szerinti, szakmai és szociológiai szempontból történő csoportosítását jelentik. Szerző bemutatja ezen elvek alapján a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági szektor ágazati bontását.

A következő fejezet a termelési folyamattal, a termelési eredményekkel foglalkozó statisztikai módszerek összegzése (Prozess-Statistik). Eléggé részletes leírását és technikáját adja az ágazatok szerinti termelés, illetve teljesítmény mennyiségben és értékben való mérésének, a bruttó és nettó indexek számításának. Úgyszintén csak itt ismerteti a szerző a különbözőféle termelékenységi mutatókat.

Az utolsó két fejezet az ár- és jövedelemstatisztikát tárgyalja. A szerző célja az állandóan változó és igen bonyolult összetett árrendszer statisztikai vizsgálatának módszerét adni. Az árak magasságát, az árszínvonal változását, valamint az árarányokat tükröző mutatókon kívül tárgyalja az árak összehasonlíthatóságának kérdését is. A

belföldi fix és szabadpiaci árak vizsgálatán túl rámutat az árak nemzetközi jelentőségére, a pénz hazai és külföldi vásárlóerejének alakulására különösen a Közös Piac országaira való tekintettel. Lényeges az árstatisztika a gazdaságstatisztika többi ágazatával való kapcsolatában is. Sem a termelési-statisztika értékben kifejezett mutatói, sem a jövedelem- és fogyasztásstatisztika nem vizsgálható önmagában, csak korszerű árstatisztikai szemlélet segítségével.

A jövedelemstatisztika a jövedelmeket keletkezésük, formájuk, nominál, és reál, valamint bruttó és nettó jellegük szerint csoportosítja, majd a bérekkel, bérszerkezettel kapcsolatos statisztikai kérdéseket ismerteti.

(Ism.: *Hulyák Katalin*)

MEADE, J. E. :

A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS NEOKLASSZIKUS ELMÉLETE

(A neo-classical theory of economic growth.) — London, 1962. Allen and Unwin. 185 p.

Az a növekedésemélet, amelyet *Meade* előad nem klasszikus abban az értelemben, hogy figyelembe veszi *Keynes* elméleti munkásságát, abból a feltételezésből indul ki, hogy az állam tökéletes keynesi gazdaságpolitikát folytat és így mindig biztosítja a kívánt beruházásokat. Klasszikus viszont abban az értelemben, hogy azon a feltételezésen alapul, hogy szabad verseny van és a termelési tényezők határtermékük értékével azonos mértékben részesülnek a nemzeti jövedelemből. Ez természetesen nem pontos leírása a tényleges helyzetnek, de *Meade* szerint a legfontosabb összefüggéseket híven tükröző legegyszerűbb eset.

A könyv tehát a legegyszerűbb klasszikus gazdasági rendszer viselkedését mutatja be a gazdasági növekedés folyamatában. A legutóbbi időig a klasszikus rendszereket statikus formában hasonlították össze, *Meade* viszont dinamikus módon, időbeli változásukban vizsgálja a rendszer változóit.

Szerző szerint a nemzeti jövedelmet valamely időpontban négy változó határozza meg:

$$Y = F(K, L, N, t)$$

ahol:

- Y — a nemzeti jövedelem,
- K — a meglévő gépállomány,
- L — a munkaerő,
- N — a föld mennyisége,

az általános módszertan pusztán folytatását, hanem kiszélesítését, konkretizálását, s ezáltal válik a racionális gazdaságpolitika alapjává. Ezzel el is jutott a szerző a gyakorlati meghatározáshoz. Itt kitér a gazdaságstatisztikának a könyvvitellel és a tervezéssel való kapcsolatára, s rámutat arra, hogy a konkrét gazdaságstatisztika rendszere az állam, s az egész gazdasági élet mindenkori konkrét rendszerének van alárendelve.

A következő fejezet a keresőképes népességgel foglalkozik. Míg a demográfia általában a népesség számával, összetételével és állapotával foglalkozik, a gazdaságstatisztika e fejezete a gazdaságilag aktív, keresőképes népesség számával és összetételével. A vizsgálat több szempont szerint történhet. Kiindulhatnak a keresőképes személyek számából, a munkaerőmérleg állásából, a Munkásbiztosító nyilvántartási bélyegeiből, vagy az egyes üzemekben, iparágakban foglalkoztatottak számából. A vizsgálat a hivatali foglalkozási statisztika szerint vagy reprezentatív megfigyeléssel (mikrocenzus) történik. A foglalkozási és kereset szerinti összetétel alapját képezi azoknak a vizsgálatoknak, amelyek az egyes foglalkozási ágakban foglalkoztatottak szociális helyzetére s ennek összehasonlítására vonatkoznak.

A harmadik fejezet a gazdasági élet összetételének, struktúrájának statisztikája. (Strukturstatistik). A csoportosítás és tagolás többféle elv szerint történhet. Ezek a gazdasági élet kategóriák, üzemenagyság szerinti, szakmai és szociológiai szempontból történő csoportosítását jelentik. Szerző bemutatja ezen elvek alapján a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági szektor ágazati bontását.

A következő fejezet a termelési folyamattal, a termelési eredményekkel foglalkozó statisztikai módszerek összegzése (Prozess-Statistik). Eléggé részletes leírását és technikáját adja az ágazatok szerinti termelés, illetve teljesítmény mennyiségben és értékben való mérésének, a bruttó és nettó indexek számításának. Úgyszintén csak itt ismerteti a szerző a különbözőféle termelékenységi mutatókat.

Az utolsó két fejezet az ár- és jövedelemstatisztikát tárgyalja. A szerző célja az állandóan változó és igen bonyolult összetett árrendszer statisztikai vizsgálatának módszerét adni. Az árak magasságát, az árszínvonal változását, valamint az árarányokat tükröző mutatókon kívül tárgyalja az árak összehasonlíthatóságának kérdését is. A

belföldi fix és szabadpiaci árak vizsgálatán túl rámutat az árak nemzetközi jelentőségére, a pénz hazai és külföldi vásárlóerejének alakulására különösen a Közös Piac országaira való tekintettel. Lényeges az árstatisztika a gazdaságstatisztika többi ágazatával való kapcsolatában is. Sem a termelési-statisztika értékben kifejezett mutatói, sem a jövedelem- és fogyasztásstatisztika nem vizsgálható önmagában, csak korszerű árstatisztikai szemlélet segítségével.

A jövedelemstatisztika a jövedelmeket keletkezésük, formájuk, nominál, és reál, valamint bruttó és nettó jellegük szerint csoportosítja, majd a bérekkel, bérszerkezettel kapcsolatos statisztikai kérdéseket ismerteti.

(Ism.: *Hulyák Katalin*)

MEADE, J. E. :

A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS NEOKLASSZIKUS ELMÉLETE

(A neo-classical theory of economic growth.) — London, 1962. Allen and Unwin. 185 p.

Az a növekedéselmélet, amelyet *Meade* előad nem klasszikus abban az értelemben, hogy figyelembe veszi *Keynes* elméleti munkásságát, abból a feltételezésből indul ki, hogy az állam tökéletes keynesi gazdaságpolitikát folytat és így mindig biztosítja a kívánt beruházásokat. Klasszikus viszont abban az értelemben, hogy azon a feltételezésen alapul, hogy szabad verseny van és a termelési tényezők határtermékük értékével azonos mértékben részesülnek a nemzeti jövedelemből. Ez természetesen nem pontos leírása a tényleges helyzetnek, de *Meade* szerint a legfontosabb összefüggéseket híven tükröző legegyszerűbb eset.

A könyv tehát a legegyszerűbb klasszikus gazdasági rendszer viselkedését mutatja be a gazdasági növekedés folyamatában. A legutóbbi időig a klasszikus rendszereket statikus formában hasonlították össze, *Meade* viszont dinamikus módon, időbeli változásukban vizsgálja a rendszer változóit.

Szerző szerint a nemzeti jövedelmet valamely időpontban négy változó határozza meg:

$$Y = F(K, L, N, t)$$

ahol:

- Y — a nemzeti jövedelem,
- K — a meglévő gépállomány,
- L — a munkaerő,
- N — a föld mennyisége,

t — az idő, mivel az idő haladtával bekövetkezik a műszaki haladás, és ez lehetővé teszi az Y növelését a K , L vagy N növelése nélkül.

Ha a meglevő gépállomány ΔK -val nő, a nemzeti jövedelem $V\Delta K$ -val, ahol a V egy gép marginális nettó fizikai terméke.

Hasonlóképpen, ha a munkaerő nő, a nemzeti jövedelem $W\Delta L$ -lel nő, ahol a W a munka marginális terméke.

A népgazdaság rendelkezésére álló földmennyiségről vagy természetes erőforrásokról Meade feltételezi, hogy változatlanok maradnak.

Végül jelöljük a nemzeti jövedelem évi növekedését a műszaki haladás következtében (ha a gépek, a munkaerő és a föld mennyisége változatlan) $\Delta Y'$ -vel.

Ennek alapján felírhatjuk a nemzeti jövedelem évi növekedését:

$$Y = VK + WL + Y'$$

Ezt az alapvető összefüggést felírhatjuk a következő alakban is:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{VK}{Y} = \frac{\Delta K}{K} + \frac{WL}{Y} - \frac{\Delta L}{L} + \frac{\Delta Y'}{Y}$$

ahol:

$\Delta Y/Y$ — a nemzeti jövedelem évi növekedésének rátája (a továbbiakban y),

$\Delta K/K$ — a gépállomány évi növekedésének rátája (a továbbiakban k),

$\Delta L/L$ — a dolgozók számának évi növekedésének rátája (a továbbiakban l),

$\Delta Y'/Y$ — a kizárólag a műszaki haladásnak tulajdonítható növekedés évi rátája (a továbbiakban r),

VK/Y — a gépállomány „arányos határterméke”, a nemzeti jövedelemnek az a része, amelyet nettó profitként fizetnének ki, ha a gépek tulajdonosai pontosan a gépek határtermékének megfelelő összeget kapnának; egyben kifejezi, hogy a gépállomány 1 százalékos növelése mekkora növekedést okozza; ha például $VK/Y = 0,6$, akkor a nemzeti jövedelem elosztásában 60 százalékban részesülne a tőke, és a gépállomány 1 százalékos növekedése az ezen 1 százalék 0,6 részének megfelelő növe-

kedést okozna a nemzeti jövedelemben (a továbbiakban U -val jelöljük),

WL/Y — a munka arányos határterméke (a továbbiakban Q).

Alapvető összefüggésünket tehát felírhatjuk a következő alakban:

$$y = Uk + Ql + r,$$

ami azt jelenti, hogy a nemzeti jövedelem növekedési rátája (y) három növekedési ráta súlyozott összege, ezek pedig: 1. a gépállomány növekedési rátája (k) súlyozva a gépeknek a termelési folyamatban való marginális jelentőségével (U), 2. a dolgozók számának növekedési rátája (l) súlyozva a munkának a termelési folyamatban való marginális jelentőségével (Q), 3. a műszaki haladás növekedési rátája.

A fenti összefüggést felírhatjuk a következő alakban:

$$y - l = Uk - (1 - Q)l + r$$

Eszerint az $y - l$, amelyet Meade megközelítőleg az egy személyre eső reáljövedelem növekedési rátájával egyenlőnek tekint, a következőktől függ: 1. a reáltőke növekedési rátája (k), 2. a népesség, illetve a munkaerő növekedési rátája (l), 3. a műszaki haladás növekedési rátája (r).

A fenti képlet azt mutatja, hogy a népesség nagyobb növekedése csökkenti az egy lakosra eső jövedelem növekedési rátáját. Ez lényegében a munka csökkenő hozadékának ismert tételét juttatja kifejezésre. Vajon valóban érvényes ez a tétel és milyen körülmények között érvényes? A nagyobb mennyiségű termeléssel járó előnyök nem kompenzálhatják azokat a hátrányokat, amelyek nagyobb dolgozó népesség esetén azzal kapcsolatosan merülnek fel, hogy az egy dolgozóra eső természetes erőforrás és tőke mennyisége kisebb?

Ennek a kérdésnek eldöntése érdekében Meade a nemzeti jövedelem növekedésének alapegyenletét a következőképpen írja fel, feltételezve, hogy a föld (N) mennyisége is nő:

$$\Delta Y = V\Delta K + W\Delta L + G\Delta N$$

ahol:

G — a föld határterméke.

Ha az U és a Q jelölésekhez hasonlóan felvesszük a $GN/Y = Z$ jelölést (a föld arányos határterméke vagy a nemzeti jövedelemnek az a része, amelyet földjáradék alakjában fizetnének ki, ha

a föld pontosan a marginális termékének megfelelően részesülne a jövedelemből), akkor a nemzeti jövedelem növekedési rátáját a következőképpen írhatjuk fel:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = U \frac{\Delta K}{K} + Q \frac{\Delta L}{L} + G \frac{\Delta N}{N}$$

A klasszikus közgazdaságtan egyik alapvető tétele, hogy teljes szabad verseny csak abban az esetben lehetséges, ha a termelési tényezők hozadéka független a termelés nagyságától (constant returns to scale). Ezzel szoros kapcsolatban áll az a tétel, hogy ilyen esetben:

$$U + Q + Z = 1$$

Ebben az esetben biztos, hogy $Q < 1$, tehát az $1 - Q$ kifejezés biztosan pozitív; ebből következik a fenti képlet alapján, hogy a népesség növekedése mindenképpen csökkenti az egy személyre eső jövedelmet.

Ha viszont a termelés méreteinek növelésével nő a termelési tényezők hozadéka, (increasing returns to scale), akkor:

$$U + Q + Z > 1$$

Ebben az esetben lehetséges, hogy a Q nagyobb mint 1, vagyis, hogy a dolgozó népesség növekedése esetén nő a munka termelékenysége (ha a föld és a gépállomány mennyisége változatlan). Ez annál inkább lehetséges, minél kisebb a föld arányos határterméke (U és Z). Erre viszont ismét akkor van lehetőség, ha a gépek és a föld igen bőségesen állnak rendelkezésre, vagy ha a föld igen kis szerepet játszik a termelési folyamatban és a nagyobb földterület művelésbe vétele igen jól helyettesíthető intenzívebb megműveléssel.

Az egy személyre eső jövedelem alakulását megközelítőleg jellemző

$$y - l = Uk - (1 - Q)l + r$$

képletet kifejezhetjük más alakban is, ha felhasználjuk a nemzeti jövedelem megtakarított részének arányát kifejező S értéket, ugyanis $k = SY/K$, az U pedig a fentiek szerint egyenlő VK/Y -nal. Tehát:

$$y - l = US \frac{Y}{K} - (1 - Q)l + r$$

$$y - l = SV - (1 - Q)l + r$$

Szerző ezek után e képletek alapján vizsgálja a gazdasági növekedés problémáit.

Megállapítja, hogy ha a népesség nem nő és nincs műszaki fejlődés, akkor nő az egy lakosra eső gépállomány, és ezért a csökkenő hozadék törvénye miatt a gazdasági növekedés meglassul. Ez a lassulás annál nagyobb fokú, minél kisebb a gépek és a többi termelési tényező közötti helyettesítési elaszticitás. A műszaki fejlődés természetesen feltartóztatja a növekedési ráta csökkenését.

Az állandó egyenletes gazdasági növekedés feltételeit vizsgálva szerző megállapítja, hogy a nemzeti jövedelem növekedésének rátája akkor tart meghatározott konstans szint felé, ha: (1) a termelési tényezők közötti helyettesítési elaszticitás az egységgel egyenlő, (2) a műszaki fejlődés semleges minden termelési tényezővel szemben, (3) a megtakarítási ráták konstansok.

A következő fejezetekben szerző megvizsgálja a túlnépesedett gazdaság különleges esetét, a semleges műszaki fejlesztés különböző meghatározásainak elméleti következményeit, feloldja azt a kezdeti megszorító feltételezést, hogy a gépek mindenféle termék előállítására használhatók (a gépállomány tökéletes „átkovácsolhatósága”), valamint foglalkozik az értékcsökkenés és a felújítás problémáival.

(Ism.: *Andorka Rudolf*)

*

DUNAJEWSKI, HENRYK:

A TŐKEEGYÜTTHATÓ ALAKULÁSÁNAK TÉNYEZŐI

(Czynnik i kształtowania się współczynnika kapitału.) — *Ekonomista*. 1963. 2. sz. 271—289. p.

Ha összehasonlítjuk a különböző országokra vonatkozóan kiszámított tőkeegyetthetőséget, igen nagy különbségeket figyelhetünk meg: a termelő tőke és a nemzeti jövedelem aránya például Indiában (1950) 1,8, Nagybritanniában (1953) 2,8, az Amerikai Egyesült Államokban (1955) 2,9, Lengyelországban (1960) és Norvégiában (1953) 5,2. Szerző cikkében ezekre a különbségekre igyekszik általános magyarázatot találni és a tőkeegyetthetőséget befolyásoló tényezőket meghatározni.

A tőkeegyetthetőséget definíciója értelmében

$$\beta = \frac{K}{Y - R} = \frac{K}{Y'}$$

a föld pontosan a marginális termékének megfelelően részesülne a jövedelemből), akkor a nemzeti jövedelem növekedési rátáját a következőképpen írhatjuk fel:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = U \frac{\Delta K}{K} + Q \frac{\Delta L}{L} + G \frac{\Delta N}{N}$$

A klasszikus közgazdaságtan egyik alapvető tétele, hogy teljes szabad verseny csak abban az esetben lehetséges, ha a termelési tényezők hozadéka független a termelés nagyságától (constant returns to scale). Ezzel szoros kapcsolatban áll az a tétel, hogy ilyen esetben:

$$U + Q + Z = 1$$

Ebben az esetben biztos, hogy $Q < 1$, tehát az $1 - Q$ kifejezés biztosan pozitív; ebből következik a fenti képlet alapján, hogy a népesség növekedése mindenképpen csökkenti az egy személyre eső jövedelmet.

Ha viszont a termelés méreteinek növelésével nő a termelési tényezők hozadéka, (increasing returns to scale), akkor:

$$U + Q + Z > 1$$

Ebben az esetben lehetséges, hogy a Q nagyobb mint 1, vagyis, hogy a dolgozó népesség növekedése esetén nő a munka termelékenysége (ha a föld és a gépállomány mennyisége változatlan). Ez annál inkább lehetséges, minél kisebb a föld arányos határterméke (U és Z). Erre viszont ismét akkor van lehetőség, ha a gépek és a föld igen bőségesen állnak rendelkezésre, vagy ha a föld igen kis szerepet játszik a termelési folyamatban és a nagyobb földterület művelésbe vétele igen jól helyettesíthető intenzívebb megműveléssel.

Az egy személyre eső jövedelem alakulását megközelítőleg jellemző

$$y - l = Uk - (1 - Q)l + r$$

képletet kifejezhetjük más alakban is, ha felhasználjuk a nemzeti jövedelem megtakarított részének arányát kifejező S értéket, ugyanis $k = SY/K$, az U pedig a fentiek szerint egyenlő VK/Y -nal. Tehát:

$$y - l = US \frac{Y}{K} - (1 - Q)l + r$$

$$y - l = SV - (1 - Q)l + r$$

Szerző ezek után e képletek alapján vizsgálja a gazdasági növekedés problémáit.

Megállapítja, hogy ha a népesség nem nő és nincs műszaki fejlődés, akkor nő az egy lakosra eső gépállomány, és ezért a csökkenő hozadék törvénye miatt a gazdasági növekedés meglassul. Ez a lassulás annál nagyobb fokú, minél kisebb a gépek és a többi termelési tényező közötti helyettesítési elaszticitás. A műszaki fejlődés természetesen feltartóztatja a növekedési ráta csökkenését.

Az állandó egyenletes gazdasági növekedés feltételeit vizsgálva szerző megállapítja, hogy a nemzeti jövedelem növekedésének rátája akkor tart meghatározott konstans szint felé, ha: (1) a termelési tényezők közötti helyettesítési elaszticitás az egységgel egyenlő, (2) a műszaki fejlődés semleges minden termelési tényezővel szemben, (3) a megtakarítási ráták konstansok.

A következő fejezetekben szerző megvizsgálja a túlnépesedett gazdaság különleges esetét, a semleges műszaki fejlesztés különböző meghatározásainak elméleti következményeit, feloldja azt a kezdeti megszorító feltételezést, hogy a gépek mindenféle termék előállítására használhatók (a gépállomány tökéletes „átkovácsolhatósága”), valamint foglalkozik az értékcsökkenés és a felújítás problémáival.

(Ism.: *Andorka Rudolf*)

*

DUNAJEWSKI, HENRYK:

A TŐKEEGYÜTTHATÓ ALAKULÁSÁNAK TÉNYEZŐI

(Czynnik i kształtowania się współczynnika kapitału.) — *Ekonomista*. 1963. 2. sz. 271—289. p.

Ha összehasonlítjuk a különböző országokra vonatkozóan kiszámított tőkeegyetthetót, igen nagy különbségeket figyelhetünk meg: a termelő tőke és a nemzeti jövedelem aránya például Indiában (1950) 1,8, Nagybritanniában (1953) 2,8, az Amerikai Egyesült Államokban (1955) 2,9, Lengyelországban (1960) és Norvégiában (1953) 5,2. Szerző cikkében ezekre a különbségekre igyekszik általános magyarázatot találni és a tőkeegyetthetót befolyásoló tényezőket meghatározni.

A tőkeegyetthetó definíciója értelmében

$$\beta = \frac{K}{Y - R} = \frac{K}{Y'}$$

ahol:

- β — a tőkeegyüttható,
- K — a termelő tőke,
- Y — a bruttó nemzeti jövedelem,
- Y' — a nettó nemzeti jövedelem,
- R — a felújítások.

Ha a termelő berendezések használati idejét $\bar{n}$ jelöli, akkor a felújítási szükséglet az $\bar{n}$ évben:

$$R_{\bar{n}} = I_{t-\bar{n}}$$

ahol:

I — a beruházások.

Ha feltételezzük, hogy a kezdő évben a termelő tőkeállomány zérussal volt egyenlő, akkor növekedését a következő mértani haladvánnyal fejezhetjük ki:

$$K_{\bar{n}} = I_0 + I_0(1+r) + I_0(1+r)^2 + \dots + I_0(1+r)^{\bar{n}-1}$$

A jobb oldalt felírhatjuk a következő alakban:

$$K_{\bar{n}} = I_0 \frac{(1+r)^{\bar{n}} - 1}{r}$$

ahol az r a beruházások növekedési rátája.

Ez a képlet kifejezi az összefüggést az $\bar{n}$ évi termelőtőke, az első évi beruházások, a beruházások növekedési rátája és a termelőberendezések használati ideje között.

Ugyanakkor a bruttó nemzeti jövedelem növekedését a következő összefüggéssel jellemezhetjük:

$$Y_{\bar{n}} = X_0 (1+v)^{\bar{n}}$$

ahol a v a nemzeti jövedelem növekedési rátája.

Figyelembe véve, hogy az $\bar{n}$ évben már jelentkeznek felújítási szükségletek, és ezek egyenlők az $\bar{n}$ év előtti beruházásokkal, vagyis $R_{\bar{n}} = I_{t-\bar{n}}$, a nettó nemzeti jövedelem képletét a következőképpen írhatjuk fel:

$$Y'_{\bar{n}} = Y_0 (1+v)^{\bar{n}} - I_0$$

Ha osztjuk egymással a termelő tőke és a nettó nemzeti jövedelem képletét, megkapjuk a tőkeegyüttható képletét:

$$\beta_{\bar{n}} = \frac{I_0 [(1+r)^{\bar{n}} - 1]}{r[Y_0(1+v)^{\bar{n}} - I_0]} = \frac{I_0 [(1+r)^{\bar{n}} - 1]}{Y_0 \left[r(1+v)^{\bar{n}} - r \frac{I_0}{Y_0} \right]}$$

Ha az I_0/Y_0 , vagyis a beruházásoknak a nemzeti jövedelemben való aránya, a beruházási ráta helyére α -t írunk, akkor

$$\beta_{\bar{n}} = \frac{\alpha [(1+r)^{\bar{n}} - 1]}{r[(1+v)^{\bar{n}} - \alpha]}$$

Így tehát egy olyan képletet kaptunk, amely a tőkeegyütthatót a beruházási ráta (α), a beruházások növekedési rátája (r), a nemzeti jövedelem növekedési rátája (v) és a termelőberendezések használati ideje ($\bar{n}$) függvényében fejezi ki.

A képletből a következőket olvashatjuk le a tőkeegyüttható és a fenti tényezők közötti összefüggésre vonatkozóan:

1. Mivel a v együttható csak a nevezőben szerepel, és pozitív előjele van, a nemzeti jövedelem növekedési rátájának növekedése — ceteris paribus — csökkenti a tőkeegyütthatót.

2. Mivel az α együttható a számlálóban szorzóként, a nevezőben pedig negatív előjellel fordul elő, a beruházási ráta növekedése — ceteris paribus — növeli a tőkeegyütthatót.

3. Mivel az r együttható a számlálóban a hatványozott kifejezésben, a nevezőben pedig a szögletes zárójelben levő kifejezés szorzójaként szerepel, a beruházások növekedési rátájának megnövekedése — ceteris paribus — a tőkeegyüttható arányosnál kisebb növekedését okozza.

4. Mivel az $\bar{n}$ a számlálóban és a nevezőben hatványkitevőként szerepel, és $r \approx v$ és $r < \alpha < 1$, a termelőberendezések használati idejének növekedése a tőkeegyüttható növekedését okozza.

Szerző a fenti együtthatókon kívül bevezeti még a technika határ-hatékonyságának fogalmát; ezt a következő képlettel definiálja:

$$E' = \frac{\Delta Y}{I}$$

vagyis a technika határ-hatékonysága egyenlő az egységnyi beruházással elérhető nemzetijövedelem-növekedéssel. A képletet átalakíthatjuk a következőképpen:

$$E' = \frac{\frac{\Delta Y}{Y}}{\frac{I}{Y}} = \frac{v}{\alpha}$$

A felújítások és a beruházások össze-

gének a bruttó nemzeti jövedelemben való arányát a szerző α' -val jelöli, tehát

$$\alpha' = \frac{I + R}{Y}$$

A tőkeegyütthető képlete és a fenti meghatározások alapján a szerző a következő következtetéseket vonja le:

1. Ha két népgazdaságban az α , az r és a v azonos, akkor ott lesz kisebb a tőkeegyütthető, ahol az n használati idő rövidebb.

2. Ha két népgazdaságban az α és az n azonos, ott lesz kisebb a tőkeegyütthető, ahol az r (illetve az azzal nagyjából azonos v) együtthető, vagyis a beruházások, illetve a nemzeti jövedelem növekedési rátája nagyobb.

3. Ha két népgazdaságban az E' és az n azonos, ott kisebb az α' ráta, ahol kisebb a tőkeegyütthető.

4. Ha két népgazdaságban az α rátát egyformán növelik, és a β tőkeegyütthető azonos, ott lesz nagyobb az E' határhatékonyági együtthető, ahol az n használati idő rövidebb, de konstans.

Végül szerző bizonyítja, hogy a tőkeegyütthető távlati trendje attól függ, hogy a műszaki fejlődés mennyiben lesz képes kompenzálni azokat a veszteségeket, amelyek a nemzeti jövedelemben a termelőberendezések használati idejének megrövidülése következtében lépnek fel.

(Ism.: *Andorka Rudolf*)

ISZAKOV, V. A.:

**AZ ELEKTRONIKUS SZÁMÍTÁSTECHNIKA
NÉPGAZDASÁGI ALKALMAZÁSÁNAK
NÉHÁNY KÉRDÉSE**

(Nekotórie problemü iszpol'zovanija élekt-ronnoj vücsiszlital'noj tehniki v narodnom hozjajsztve.) — *Vesztnik Sztatisztiki*. 1963. 8. sz. 17—26. p.

A Szovjetunióban az utóbbi években nagy eredményeket értek el a számítástechnika fejlesztése, korszerűsítése terén. Az SzKP Programja szerint az elkövetkező húsz évben mind szélesebb körben fogják alkalmazni a kibernetikát, az elektronikus számító-döntő és irányító berendezéseket a gazdasági és tudományos munka minden területén, valamint a tervezésben és irányításban. Ennek érdekében átfogó intézkedéseket kell tenni az elektronikus számítástechnika alkalmazásának és tervezésének további tökéletesítése érdekében. Iszakov tanulmánya ezzel kapcsolatban vet fel néhány érdekes kérdést.

Leírja az elektronikus számítógépekkel szemben támasztott legfőbb követelményeket. Elsőként említi, hogy a szerkezeti sémának viszonylag egyszerűnek kell lennie: az alapegység, az aritmetikai egység legyen egyszerű, de az adatbevitel, -kihozatal, az operatív emlékező és a külső tároló rendszer meglehetősen fejlett. A gépek legyenek alkalmasak az algoritmizációnál felhasznált szimbólumok felfogására, és rendelkezzenek gyorsított alfabetikus-számjegyes kibocsátó berendezéssel. Vezérlési rendszerük rugalmas legyen, egyszerre több programot tudjanak megvalósítani, és a kiszámított információkat közvetlenül más elektronikus számítógépnek tudják átadni, hogy hatékony autonóm berendezésekkel legyenek ellátva, melyek a kiinduló információk kiválasztását és előzetes osztályozását lehetővé teszik. A közgazdasági munkákba való széles körű bevezetéshez szükséges, hogy a gépek univerzális jellegűek legyenek, nagy-, közép- és kiskapacitású formában készüljenek.

A számítástechnikai eszközök termelésében nagy szerepet játszhat a szocialista országok közötti együttműködés. A Német Demokratikus Köztársaságban és Csehszlovákiában fejlett számítógépgyártás van. A szocialista országok specializációja a számítástechnika tervezése és termelése terén elősegíti a népgazdasági alkalmazást minden szocialista országban.

A népgazdasági alkalmazás egyik legfontosabb problémája az elsődleges számbavétel gépesítése, mivel ez a statisztikai-számítási munka legmunkaigényesebb szakasza. Olyan automatikus műszerekre és berendezésekre van szükség, melyek maguk végzik az eredmények feljegyzését. A nyert adatok regisztrációja szintén munkaigényes és felelősségteljes művelet. A korszerű megoldás az, hogy a kiinduló adatokat közvetlenül lyukkártyákon, lyukszalagokon vagy mágneses szalagokon regisztrálják. Hiányosságok vannak még a lyukasztással és az ellenőrzéssel kapcsolatos műveletek automatizálása terén is. A gépesítés alapvető feltétele az információk kódolási módszereinek és dokumentációs rendszerének egységesítése.

Az elektronikus számítógépek nagy jelentőséggel bírnak a gazdasági irányítás területén is. Segítségükkel lehetővé válik az anyagi termelés fejlődésének mélyreható mennyiségi és minőségi elemzése, és az irányítási apparátus csökkentése. Az elektronikus számítógé-

gének a bruttó nemzeti jövedelemben való arányát a szerző α' -val jelöli, tehát

$$\alpha' = \frac{I + R}{Y}$$

A tőkeegyütthető képlete és a fenti meghatározások alapján a szerző a következő következtetéseket vonja le:

1. Ha két népgazdaságban az α , az r és a v azonos, akkor ott lesz kisebb a tőkeegyütthető, ahol az n használati idő rövidebb.

2. Ha két népgazdaságban az α és az n azonos, ott lesz kisebb a tőkeegyütthető, ahol az r (illetve az azzal nagyjából azonos v) együtthető, vagyis a beruházások, illetve a nemzeti jövedelem növekedési rátája nagyobb.

3. Ha két népgazdaságban az E' és az n azonos, ott kisebb az α' ráta, ahol kisebb a tőkeegyütthető.

4. Ha két népgazdaságban az α rátát egyformán növelik, és a β tőkeegyütthető azonos, ott lesz nagyobb az E' határhatékonyági együtthető, ahol az n használati idő rövidebb, de konstans.

Végül szerző bizonyítja, hogy a tőkeegyütthető távlati trendje attól függ, hogy a műszaki fejlődés mennyiben lesz képes kompenzálni azokat a veszteségeket, amelyek a nemzeti jövedelemben a termelőberendezések használati idejének megrövidülése következtében lépnek fel.

(Ism.: *Andorka Rudolf*)

ISZAKOV, V. A.:

**AZ ELEKTRONIKUS SZÁMÍTÁSTECHNIKA
NÉPGAZDASÁGI ALKALMAZÁSÁNAK
NÉHÁNY KÉRDÉSE**

(Nekotórie problemü iszpol'zovanija élekt-ronnoj vücsiszlital'noj tehniki v narodnom hozjajsztve.) — *Vesztnik Sztatisztiki*. 1963. 8. sz. 17—26. p.

A Szovjetunióban az utóbbi években nagy eredményeket értek el a számítástechnika fejlesztése, korszerűsítése terén. Az SzKP Programja szerint az elkövetkező húsz évben mind szélesebb körben fogják alkalmazni a kibernetikát, az elektronikus számító-döntő és irányító berendezéseket a gazdasági és tudományos munka minden területén, valamint a tervezésben és irányításban. Ennek érdekében átfogó intézkedéseket kell tenni az elektronikus számítástechnika alkalmazásának és tervezésének további tökéletesítése érdekében. Iszakov tanulmánya ezzel kapcsolatban vet fel néhány érdekes kérdést.

Leírja az elektronikus számítógépekkel szemben támasztott legfőbb követelményeket. Elsőként említi, hogy a szerkezeti sémának viszonylag egyszerűnek kell lennie: az alapegység, az aritmetikai egység legyen egyszerű, de az adatbevitel, -kihozatal, az operatív emlékező és a külső tároló rendszer meglehetősen fejlett. A gépek legyenek alkalmasak az algoritmizációnál felhasznált szimbólumok felfogására, és rendelkezzenek gyorsított alfabetikus-számjegyes kibocsátó berendezéssel. Vezérlési rendszerük rugalmas legyen, egyszerre több programot tudjanak megvalósítani, és a kiszámított információkat közvetlenül más elektronikus számítógépnek tudják átadni, hogy hatékony autonóm berendezésekkel legyenek ellátva, melyek a kiinduló információk kiválasztását és előzetes osztályozását lehetővé teszik. A közgazdasági munkákba való széles körű bevezetéshez szükséges, hogy a gépek univerzális jellegűek legyenek, nagy-, közép- és kiskapacitású formában készüljenek.

A számítástechnikai eszközök termelésében nagy szerepet játszhat a szocialista országok közötti együttműködés. A Német Demokratikus Köztársaságban és Csehszlovákiában fejlett számítógépgyártás van. A szocialista országok specializációja a számítástechnika tervezése és termelése terén elősegíti a népgazdasági alkalmazást minden szocialista országban.

A népgazdasági alkalmazás egyik legfontosabb problémája az elsődleges számbavétel gépesítése, mivel ez a statisztikai-számveteli munka legmunkaigényesebb szakasza. Olyan automatikus műszerekre és berendezésekre van szükség, melyek maguk végzik az eredmények feljegyzését. A nyert adatok regisztrációja szintén munkaigényes és felelősségteljes művelet. A korszerű megoldás az, hogy a kiinduló adatokat közvetlenül lyukkártyákon, lyukszalagokon vagy mágneses szalagokon regisztrálják. Hiányosságok vannak még a lyukasztással és az ellenőrzéssel kapcsolatos műveletek automatizálása terén is. A gépesítés alapvető feltétele az információk kódolási módszereinek és dokumentációs rendszerének egységesítése.

Az elektronikus számítógépek nagy jelentőséggel bírnak a gazdasági irányítás területén is. Segítségükkel lehetővé válik az anyagi termelés fejlődésének mélyreható mennyiségi és minőségi elemzése, és az irányítási apparátus csökkentése. Az elektronikus számítógé-

pek felhasználása akkor lesz hatékony, ha a népgazdaság területén komplex módon gépesítjük az irányítási funkciót és az információk feldolgozását.

A matematikai módszerek centralizált gazdasági alkalmazása érdekében szükséges, hogy egységes számítási-központ hálózatot hozzanak létre az országban. Számítógép bokorállomásoknak kell ellátni a vállalatokat, a minisztériumokat, hatóságokat, gazdasági rayonokat a szükséges számításokkal. Ebben a kérdésben ügyelni kell a központok helyes területi elhelyezésére, és az optimális szervezeti forma kiválasztására.

Az egységes számítóközpont rendszer létrehozásának alapvető feltétele a gazdasági információk automatikus feldolgozásával foglalkozó elmélet kidolgozása. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a legnehezebb művelet a gazdasági feladatok programozása és az algoritmizálás. E műveletek munkaigényessége aránytalanul nagy a számítási műveletek munkaigényességéhez képest. A kérdés megoldásához mindenekelőtt a speciális algoritmikus nyelv kialakítására és a programozás automatizálására van szükség.

A gazdasági feladatok elektronikus számítógépekkel történő megoldásához mélyrehatóan kell ismerni és érteni a gazdasági jelenségek és folyamatok lényegét. Felmerül tehát, hogy az algoritmizációt legsikeresebben a közgazdászok tudnák megoldani, ezt ellenőriznék a gépi feldolgozással foglalkozó szakemberek, és ezután lehetne összeállítani a gépi programot. Jelenleg a moszkvai Gazdaságstatisztikai Intézet és más szervezetek már foglalkoznak egy univerzális algoritmikus nyelv kidolgozásával.

Jelentős feladatokat kell még megoldani a szakemberképzés területén is ahhoz, hogy a gazdasági információk gépi feldolgozása széles körben bevezetésre kerüljön. Jelenleg még szétaprózott az ilyen irányú közép- és felsőoktatás, és az oktatás profilja sem tökéletes. Általában szükséges a közgazdászok matematikai képzettségének emelése. Ugyanakkor a matematikai módszerek széles körű számveteli és statisztikai felhasználásához emelni kell a statisztikai szervek egész gazdasági munkájának színvonalát.

Szerző megemlíti az elektronikus számítógépek gazdasági alkalmazása terén az Amerikai Egyesült Államokban szerzett néhány tapasztalatot.

(Ism.: *Hrubos Ildikó*)

A KANADAI 1961. ÉVI INPUT-OUTPUT TÁBLA

(The 1961 input-output table.) — *Canadian Statistical Review*. 1963. okt. Különlenyomat. VIII p.

A cikk a Kanadai Statisztikai Hivatal által tervbe vett 1961. évi input-output tábla összeállításának elveit tartalmazza. A múltban 1949-re vonatkozóan már elkészítettek egy kísérleti input-output táblát. Azóta Kanadában is megnőtt az érdeklődés a gazdasági analízisnek input-output táblák segítségével történő végrehajtása iránt, másrészt az 1949. évi tábla megszerkesztésével kapcsolatos tapasztalatok alkalmas támpontul szolgálnak az 1961. évi tábla elkészítéséhez.

Az 1961. évi input-output tábla elrendezése nagyjában a standard szerkezetet követi. Az 1, 2, 3, ..., n ágazatok sorai értékben kifejezve mutatják az illető ágazat összes kibocsátásának elosztását. A teljes kibocsátás egy része az 1, 2, 3, ..., n ágazatba megy a termelő folyamat során történő további átalakításra (közbenő kibocsátás, az input-output tábla bal felső részén), részben pedig végső felhasználásra kerül a nemzetgazdasági mérleg négy szektorában (végső kibocsátás, a tábla jobb felső részén). Az iparág megfelelő oszlopai úgyszintén értékben mutatják az összes ráfordítások eredetét. Minden iparágra nézve a teljes kibocsátás egyenlő a teljes ráfordítással; a kettő egyensúlyát a nyereség vagy a veszteség beállítása biztosítja.

Az input-output tábla bal felső része egy $n \times n$ rendű négyzetes matrix. Azoknak a termékeknek iparágak közötti áramlását mutatja be, melyek — közbenő termékek lévén, — nem szerepelnek a tulajdonképpeni nemzetgazdasági mérlegben. A nemzetijövedelemelszámolás a gazdasági életet négy fő szektorra bontja fel, melyeket a tábla jobboldalán is alkalmaznak: gazdasági (üzleti) szektor, közületi szektor, lakosság és külföld. Az iparágak megosztását a Kanadai Statisztikai Hivatal kiadásában 1960. évben megjelent Ipari Tevékenységek Egységes Osztályozása (Standard Industrial Classification) kategóriái szerint hajtják végre. Az 1961. évi input-output táblában a rendelkezésre álló adatokhoz képest igyekeznek az iparágak szétbontását igen messzemenően megvalósítani. Némileg nehézséget jelent, hogy az említett Osztályozás nem cikkeket vagy tevékenységeket osztályoz, hanem osztályozásának egysége a telep (establishment). Ennek azonban több irányú tevékenysége is lehet; a tábla

pek felhasználása akkor lesz hatékony, ha a népgazdaság területén komplex módon gépesítjük az irányítási funkciót és az információk feldolgozását.

A matematikai módszerek centralizált gazdasági alkalmazása érdekében szükséges, hogy egységes számítási-központ hálózatot hozzanak létre az országban. Számítógép bokorállomásoknak kell ellátni a vállalatokat, a minisztériumokat, hatóságokat, gazdasági rayonokat a szükséges számításokkal. Ebben a kérdésben ügyelni kell a központok helyes területi elhelyezésére, és az optimális szervezeti forma kiválasztására.

Az egységes számítóközpont rendszer létrehozásának alapvető feltétele a gazdasági információk automatikus feldolgozásával foglalkozó elmélet kidolgozása. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a legnehezebb művelet a gazdasági feladatok programozása és az algoritmizálás. E műveletek munkaigényessége aránytalanul nagy a számítási műveletek munkaigényességéhez képest. A kérdés megoldásához mindenekelőtt a speciális algoritmikus nyelv kialakítására és a programozás automatizálására van szükség.

A gazdasági feladatok elektronikus számítógépekkel történő megoldásához mélyrehatóan kell ismerni és érteni a gazdasági jelenségek és folyamatok lényegét. Felmerül tehát, hogy az algoritmizációt legsikeresebben a közgazdászok tudnák megoldani, ezt ellenőriznék a gépi feldolgozással foglalkozó szakemberek, és ezután lehetne összeállítani a gépi programot. Jelenleg a moszkvai Gazdaságstatisztikai Intézet és más szervezetek már foglalkoznak egy univerzális algoritmikus nyelv kidolgozásával.

Jelentős feladatokat kell még megoldani a szakemberképzés területén is ahhoz, hogy a gazdasági információk gépi feldolgozása széles körben bevezetésre kerüljön. Jelenleg még szétaprózott az ilyen irányú közép- és felsőoktatás, és az oktatás profilja sem tökéletes. Általában szükséges a közgazdászok matematikai képzettségének emelése. Ugyanakkor a matematikai módszerek széles körű számveteli és statisztikai felhasználásához emelni kell a statisztikai szervek egész gazdasági munkájának színvonalát.

Szerző megemlíti az elektronikus számítógépek gazdasági alkalmazása terén az Amerikai Egyesült Államokban szerzett néhány tapasztalatot.

(Ism.: Hrubos Ildikó)

A KANADAI 1961. ÉVI INPUT-OUTPUT TÁBLA

(The 1961 input-output table.) — *Canadian Statistical Review*. 1963. okt. Különlenyomat. VIII p.

A cikk a Kanadai Statisztikai Hivatal által tervbe vett 1961. évi input-output tábla összeállításának elveit tartalmazza. A múltban 1949-re vonatkozóan már elkészítettek egy kísérleti input-output táblát. Azóta Kanadában is megnőtt az érdeklődés a gazdasági analízisnek input-output táblák segítségével történő végrehajtása iránt, másrészt az 1949. évi tábla megszerkesztésével kapcsolatos tapasztalatok alkalmas támpontul szolgálnak az 1961. évi tábla elkészítéséhez.

Az 1961. évi input-output tábla elrendezése nagyjában a standard szerkezetet követi. Az 1, 2, 3, ..., n ágazatok sorai értékben kifejezve mutatják az illető ágazat összes kibocsátásának elosztását. A teljes kibocsátás egy része az 1, 2, 3, ..., n ágazatba megy a termelő folyamat során történő további átalakításra (közbenő kibocsátás, az input-output tábla bal felső részén), részben pedig végső felhasználásra kerül a nemzetgazdasági mérleg négy szektorában (végső kibocsátás, a tábla jobb felső részén). Az iparág megfelelő oszlopai úgyszintén értékben mutatják az összes ráfordítások eredetét. Minden iparágra nézve a teljes kibocsátás egyenlő a teljes ráfordítással; a kettő egyensúlyát a nyereség vagy a veszteség beállítása biztosítja.

Az input-output tábla bal felső része egy $n \times n$ rendű négyzetes matrix. Azoknak a termékeknek iparágak közötti áramlását mutatja be, melyek — közbenő termékek lévén, — nem szerepelnek a tulajdonképpeni nemzetgazdasági mérlegben. A nemzetijövedelemelszámolás a gazdasági életet négy fő szektorra bontja fel, melyeket a tábla jobboldalán is alkalmaznak: gazdasági (üzleti) szektor, közületi szektor, lakosság és külföld. Az iparágak megosztását a Kanadai Statisztikai Hivatal kiadásában 1960. évben megjelent Ipari Tevékenységek Egységes Osztályozása (Standard Industrial Classification) kategóriái szerint hajtják végre. Az 1961. évi input-output táblában a rendelkezésre álló adatokhoz képest igyekeznek az iparágak szétbontását igen messzemenően megvalósítani. Némileg nehézséget jelent, hogy az említett Osztályozás nem cikkeket vagy tevékenységeket osztályoz, hanem osztályozásának egysége a telep (establishment). Ennek azonban több irányú tevékenysége is lehet; a tábla

adatainak összeállításakor az összes tevékenység figyelembe veendő; egy ruhaipari üzem nemcsak ruhákat, hanem például lepedőket is előállíthat, esetleg nem saját gyártmányú árucikkeket is forgalomba hozhat. 1961 előtt az évi gyáripari összeírások adatgyűjtése nagyobb részt csak az üzem (telep) fő tevékenységére szorítkozott. 1961-től kezdve az adatgyűjtések az üzem teljes tevékenységét felelik és ez a jövőben tökéletesebb input-output táblák elkészítését teszi lehetővé.

Ami a javak és szolgáltatások értékelését illeti, az értékek két különféle bázison vehetők fel: termelői vagy vásárlói árakon. Az utóbbit az előző rovására elsősorban a szállítás és a kereskedelmi vállalatok költségtényezői növelik meg. Az 1961. évi input-output tábla a javakat vagy szolgáltatásokat termelői árakon fogja feltüntetni, tehát a közvetett adókat figyelmen kívül hagyva. Az input-output tábla összeállításakor a szállítási ágazat adatai nemcsak kifejezetten a szállító vállalatok „bérmunkában” végzett szállításait, hanem más ágazatba tartozó üzemek szállításait is magukban foglalják, föltéve, hogy ez utóbbi szállítási teljesítmények az illető üzemek megfelelő ágazatainál nem szerepelnek.

Az 1949. évi input-output tábla 42 ágazat figyelembevételével készült; az 1961. évi tábla kb. 60 ágazatot fog felölelni. Az ágazatok csoportosításában az elemzés szempontját tartva szem előtt, a következő irányelvek szolgálnak útmutatóul:

1. A ráfordítások különböző szerkezetének (például különböző importigény) megfelelő csoportosítás.

2. A „növekedés” ágazatainak külön csoportba sorolása.

3. Megkülönböztetés az alapiparok és egyéb iparok között.

4. Különbségtétel az egyes iparágak között végső termékek felhasználása szerint (például fogyasztási cikkek, tartós fogyasztási cikkek, exportcikkek).

5. Az 1961. évi és 1949. évi tábla adatai közötti összhang biztosítása.

Az import elemzésének kérdésénél nem elég pusztán annak a feltüntetése, hogy az importált cikket milyen arányban használja fel az ipar, és milyen arányban kerül közvetlenül fogyasztásra. Tudni kell, hogy az import mely iparágak területén versenytársa a belföldi termelésnek. Az 1961. évi input-output tábla megfelelő rovatainak elkészítésénél ezt a szempontot is figyelembe fogják venni, továbbá azt is részletezni fogják, hogy az import az Egyesült Államokból, az Egyesült Királyságból, az Európai Gazdasági Közösség országaiból vagy máshonnan történik. Az export részletezésében ugyanezt a felosztást igyekeznek keresztülvinni.

A közületi fogyasztás tekintetében az 1961. évi tábla megkülönböztetést kíván tenni a különböző szintű kormányzati szervek fogyasztása között. Ugyanakkor a lakosság fogyasztásának három fő kategóriája a tartós fogyasztási cikkek, a nem tartós fogyasztási cikkek és a szolgáltatások fogyasztása lesz. A gazdasági (üzleti) élet beruházásainak szektora mellett, amely a beruházásokat építkezések, gépi berendezések, illetve felszerelések szerint bontva tartalmazza, a készletek szektora a rendelkezésre álló készletek változásait tünteti fel.

A továbbiakban az 1961. évi input-output táblához szükséges adatok összegyűjtésének módszerét és az adatok forrásait ismerteti, részletekbe menően tárgyalva az adatok kartonokra való gyűjtésének és rendezésének a kérdését.

(Ism.: *Nyáry Zsigmond*)

DEMOGRÁFIA, LAKÁSTATISZTIKA

1961—1962. ÉVI LAKÁSÜGYI ELVEK ÉS IRÁNYZATOK EURÓPÁBAN

(European housing trends and policies, 1961 and 1962.) Geneva, 1963. United Nations, 64, 12 p.

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának Lakásügyi Albizottsága immár tizedszer ad részletes beszámolót az európai lakáshelyzetről. Lényegében változatlan szerkesztés mellett két évet te-

kint át, tetemes részt szentelve a műszaki elvek irányzatainak is, amellyel a korábbi kiadványok nem foglalkoztak.

1961—1962-ben a nyugat-európai országokban a lakbérpolitikai elvek a már korábban kialakult irányzatot követték, folytatódott a lakbérellenőrzés fokozatos megszüntetése. A kelet-európai országokban nem volt lényeges változás: a lakberek továbbra is alacsony szinten

adatainak összeállításakor az összes tevékenység figyelembe veendő; egy ruhaipari üzem nemcsak ruhákat, hanem például lepedőket is előállíthat, esetleg nem saját gyártmányú árucikkeket is forgalomba hozhat. 1961 előtt az évi gyáripari összeírások adatgyűjtése nagyobb részt csak az üzem (telep) fő tevékenységére szorítkozott. 1961-től kezdve az adatgyűjtések az üzem teljes tevékenységét felelik és ez a jövőben tökéletesebb input-output táblák elkészítését teszi lehetővé.

Ami a javak és szolgáltatások értékelését illeti, az értékek két különféle bázison vehetők fel: termelői vagy vásárlói árakon. Az utóbbit az előző rovására elsősorban a szállítás és a kereskedelmi vállalatok költségtényezői növelik meg. Az 1961. évi input-output tábla a javakat vagy szolgáltatásokat termelői árakon fogja feltüntetni, tehát a közvetett adókat figyelmen kívül hagyva. Az input-output tábla összeállításakor a szállítási ágazat adatai nemcsak kifejezetten a szállító vállalatok „bérmunkában” végzett szállításait, hanem más ágazatba tartozó üzemek szállításait is magukban foglalják, föltéve, hogy ez utóbbi szállítási teljesítmények az illető üzemek megfelelő ágazatainál nem szerepelnek.

Az 1949. évi input-output tábla 42 ágazat figyelembevételével készült; az 1961. évi tábla kb. 60 ágazatot fog felölelni. Az ágazatok csoportosításában az elemzés szempontját tartva szem előtt, a következő irányelvek szolgálnak útmutatóul:

1. A ráfordítások különböző szerkezetének (például különböző importigény) megfelelő csoportosítás.

2. A „növekedés” ágazatainak külön csoportba sorolása.

3. Megkülönböztetés az alapiparok és egyéb iparok között.

4. Különbségtétel az egyes iparágak között végső termékek felhasználása szerint (például fogyasztási cikkek, tartós fogyasztási cikkek, exportcikkek).

5. Az 1961. évi és 1949. évi tábla adatai közötti összhang biztosítása.

Az import elemzésének kérdésénél nem elég pusztán annak a feltüntetése, hogy az importált cikket milyen arányban használja fel az ipar, és milyen arányban kerül közvetlenül fogyasztásra. Tudni kell, hogy az import mely iparágak területén versenytársa a belföldi termelésnek. Az 1961. évi input-output tábla megfelelő rovatainak elkészítésénél ezt a szempontot is figyelembe fogják venni, továbbá azt is részletezni fogják, hogy az import az Egyesült Államokból, az Egyesült Királyságból, az Európai Gazdasági Közösség országaiból vagy máshonnan történik. Az export részletezésében ugyanezt a felosztást igyekeznek keresztülvinni.

A közületi fogyasztás tekintetében az 1961. évi tábla megkülönböztetést kíván tenni a különböző szintű kormányzati szervek fogyasztása között. Ugyanakkor a lakosság fogyasztásának három fő kategóriája a tartós fogyasztási cikkek, a nem tartós fogyasztási cikkek és a szolgáltatások fogyasztása lesz. A gazdasági (üzleti) élet beruházásainak szektora mellett, amely a beruházásokat építkezések, gépi berendezések, illetve felszerelések szerint bontva tartalmazza, a készletek szektora a rendelkezésre álló készletek változásait tünteti fel.

A továbbiakban az 1961. évi input-output táblához szükséges adatok összegyűjtésének módszerét és az adatok forrásait ismerteti, részletekbe menően tárgyalva az adatok kartonokra való gyűjtésének és rendezésének a kérdését.

(Ism.: *Nyáry Zsigmond*)

DEMOGRÁFIA, LAKÁSTATISZTIKA

1961—1962. ÉVI LAKÁSÜGYI ELVEK ÉS IRÁNYZATOK EURÓPÁBAN

(European housing trends and policies, 1961 and 1962.) Geneva, 1963. United Nations, 64, 12 p.

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának Lakásügyi Albizottsága immár tizedszer ad részletes beszámolót az európai lakáshelyzetről. Lényegében változatlan szerkesztés mellett két évet te-

kint át, tetemes részt szentelve a műszaki elvek irányzatainak is, amellyel a korábbi kiadványok nem foglalkoztak.

1961—1962-ben a nyugat-európai országokban a lakbérpolitikai elvek a már korábban kialakult irányzatot követték, folytatódott a lakbérellenőrzés fokozatos megszüntetése. A kelet-európai országokban nem volt lényeges változás: a lakberek továbbra is alacsony szinten

maradtak, így az államnak kell támogatnia az épületek fenntartását.

Az állami lakásépítkezések az elmúlt évek során szinte valamennyi országban visszaszorultak, ugyanakkor gyors ütemben nőtt a szövetkezeti szektor súlya, és többnyire szaporodtak a magánépítkezések is. Általában arra törekedtek, hogy a magánmegtakarításokat is a lakásépítkezések felé tereljék.

Magyarországon és *Lengyelországban* lépéseket tettek a lakásállomány fenntartásának és igazgatásának javítására. Rendszabály gondoskodik a lakások cseréjéről, hogy megkönnyítsék a család létszámától függő nagyobb lakás megszerzését.

A regionális tervezés jelentősége világszerte növekszik. *Csehszlovákiában* különös figyelmet szenteltek a városrendezési problémákra. Szabályozták a falusi, egyéni családiház-építkezéseket.

Magyarországon fontosságában növekedett a nagyvárosok külterületeinek fejlesztése. *Lengyelországban* nagy lépéssel haladtak előre a várostervek készítésével; 1961 végéig 628 készült el. *Ukrajnában* folytatódott a szomszédsági egységek tervezése szociális és kommunális ellátással együtt.

A szovjet tervezők egyik legfontosabb problémája a városok növekedésének korlátozása. Ezért előmozdítják a kis- és közepes városok fejlesztését, valamint a nagyvárosok mellett létesülő új városok kialakítását. Évente 18–20 ilyen várost hoznak létre.

A nyugati országok az 1960-as évek folyamán az évi lakástermelés 4–5 százalékos növekedésével számolnak. Ezek a számok meghaladják az 1950-es évek eredményeit. Ez annál inkább is szükséges, mert az 1960 körül végrehajtott lakásösszeírások eddigi eredményei szerint a lakáshiány nem csökkent a tervezett mértékben.

A szocialista országok különböző időtartamú de egyöntetűen 1965-ben végződő távlati tervei szerint a népgazdasági termelés 6,6–10,3 százalékkal növekszik. Az eddigi eredmények jók voltak, lehetségessé vált a lakásügyi célkitűzések felülvizsgálata.

Csehszlovákia 1959–1970. évi lakásépítési terve 1 200 000 lakás létesítését írja elő. A lakások 80 százaléka kap központi fűtést és melegvíz-szolgáltatást. Az épülő lakásoknak mintegy 72 százaléka jelenti a lakásállomány nettó növekedését 1970-ig.

Magyarországon a 20 éves terv 1,3 millió lakásról gondoskodik. A hagyományos

építkezés aránya lényegesen csökkenni fog. A *lengyelországi* 1961–1965. évi ötéves terv 1,8 millió szoba (mintegy 615 000 lakás) építését irányozza elő a városokban és 950 000 szobát (kb. 290 000 lakást) vidéken. *Romániában* 300 000 lakást építenek állami támogatással az 1960–1965. évi tervidőszakban. *Jugoszláviában* az 1961–1965. évi ötéves terv keretében 500 000 lakást építenek. A *Szovjetunióban* az 1959–1965. évi terv szerint 22 millió lakás épül. Ebből 68 százalék városokban, 32 százalék vidéken.

Ami a műszaki elvek irányzatait illeti a tanulmány rövid áttekintést ad — vállalva a túlságos leegyszerűsítés kockázatát — azokról a jellemzőkről, amelyek közősek a legtöbb országban.

Több európai országban a nagy betonelemek előregyártási módszereinek bevezetése jellemzi az építőtechnikát. Az elmúlt évek nagyipari építési szektora tömegtermelési eljárásokat vezetett be, elsősorban előregyártással kapcsolatban. Még azokban az országokban is, ahol a hagyományos építési módszerek dominálnak, verseny alakult ki; a hagyományos építőipari szektor lépést akar tartani a nagyipari szektorral. Jobb helyszíni szervezés, több kiválóan képzett szakmunkás alkalmazása, kivitelező vállalatok szakosítása, nagyobb méretű gépesítés jellemzi még a hagyományos építkezéseket is. Éppen ezért egyre jobban elmosódik a nagyipari és a hagyományos építőipari szektorok közötti határ, erre vonatkozóan azonban nehéz statisztikai adatokhoz jutni.

Jó hatással vannak a nagyipari fejlődésre az építkezések távlati tervei. Ezek biztosítják a folytonosságot, a racionális építési módszerek állandósítását, a szabványosítást és a tömegtermelést. *Csehszlovákiában* 1961-ben a nagy betonelemekkel való építkezés az összes építkezés 36, 1962-ben pedig már 40 százalékát tette ki.

Magyarországon az új módszerekkel épült lakások száma, az összes állami lakásépítkezés százalékában kifejezve, az 1960. évi 6 százalékról 1962-ben több mint 35 százalékra nőtt. 1961-ben a könnyűsúlyú falazó egységek használata az összeshez viszonyítva 35 százalékot ért el. A nagyméretű előregyártott padozati elemek alkalmazása 2,5-szer túlhaladta az előző évi számokat. Az építés helyén vagy az üzemekben előregyártott elemek mennyisége több mint 26 százalék volt. *Lengyelországban* 1962-ben az Építésügyi Minisztérium

vállalatai által épített lakások 64 százalékánál nagyipari módszereket alkalmaztak, ez az összes lakásépítkezések 22 százaléka.

A nyugat-európai országok közül *Franciaországban* fokozódott leginkább az előregyártott betonelemek alkalmazása. Nagy előregyártott betonelemek szállítását 50 kilométerig tartják gazdaságosnak, ugyanolyan méretű üreges téglapanelekét 150 kilométerig. Szabványosították a helyszínen készülő monolit betonok zsaluzatát. *Svédországban* nagy betonelemek alkalmazása terén két rendszert fejlesztettek ki, az első 1,5 tonnás elemeket épít be derrick daruval, a másik portáldaru segítségével 12 tonnás egységeket helyez el. *Anglia* már közvetlenül a háború után megkezdte a nem hagyományos módszerek alkalmazását. Később azonban részben visszatért a hagyományos módszerekre. Sok családi házat építenek ugyanis kis telken szétszórva. Ezek természetének jobban megfelel a hagyományos építési módszer. *Finnországban* főleg a szakmunkáshiány miatt tértek át a nem hagyományos módszerekre. Jelenleg már előregyártott betonelemeket is készítenek 10 állandó üzemben. A *Német Demokratikus Köztársaságban* és *Svájcban* a szakmunkás-hiány is közrejátszik az előregyártó módszerek alkalmazásánál.

A legtöbb európai országban nagyban racionalizálják a házépítési műveleteket; mind a lakások, mind az egyes elemek típusainak számát csökkentik, szabványosítanak. *Magyarországon* 1965-re a lakóház- és kommunális építkezések kétharmada előreláthatóan típustervek alapján fog épülni. A típustervek szerint épült lakások aránya állandóan növekszik; 1959-ben 32 százalék volt, az 1962-ben megindult lakásépítkezéseknek pedig 60 százaléka. *Lengyelországban* katalógus készült, amely tartalmazza az összes típustervet és a szabványosított előregyártott elemet. *Ukrajnában* 1961-ben az állami lakásoknak már 95 százaléka, a középületeknek 75 százaléka típustervek után készült. Nyugat-Európában az építőipar és a piac eltérő helyzetéből adódóan mások a körülmények, az állami építkezéseknél azonban itt is megkívánnak bizonyos fokú szabványosítást és tipizálást. *Belgiumban* ennek előmozdítására bizottságot állítottak fel, *Dániában* tervező iroda létesült. *Finnországban* a skandináv államokkal együttműködve szabványosították a szakmai előírásokat és a szerződéseket. *Hollandiában* munkacsoport foglalkozik a kér-

déssel. *Angliában* a Brit Építészek Egyesületében folyik ilyen célú munka.

A legtöbb nyugat-európai országban nincs statisztika a gépesítés fokáról. A szocialista országokban viszont rendszeresen gyűjtenek be adatokat a fontosabb géppel végzett munkákról. *Magyarországon* például 1958—1961 között a gépesítés 25 százalékkal nőtt. 1961 végén az állami építőipar több mint 57 000 géppel rendelkezett, ami megközelítően 500 000 lóerőt jelentett, munkásonként 3,2 lóerőt. *Lengyelországban* is folytatódott az építési műveletek gépesítése. Igyekeznek a befejező munkákat is gépesíteni. *Ukrajnában* a teljes gépesítésre és automatizálásra törekszenek bizonyos műveleteknél, mint például a kotrásnál, szállításnál, rakodásnál stb. *Csehszlovákiában* habarcsot és betont egyre inkább automatizált központi telepeken készítenek. Gépesítik a kéziszerszámok egy részét is. *Dániában* az emelést és a szállítást, továbbá a betonelemek szerelését gépesítik főleg. A legtöbb építő vállalatnak saját gépparkja van, de gépkölcsönző vállalat is működik. *Finnországban* a helyszíni gépköltség az összes költségnek 2,5—4 százaléka. 1962-ben több mint 250 toronydarut alkalmaztak. Hasonló irányzat figyelhető meg *Svédországban* is. Itt a toronydaruk száma 1962-ben 1200-ra emelkedett. *Angliában* a nagyobb gépek mellett erősen elterjedtek a gépi szerszámok, géplapátok stb.

Az építőiparban foglalkoztatottak műszaki kiképzésére vonatkozóan csak néhány európai ország szolgáltatott adatokat.

Külön meg kell említeni a tanulmány függelékét, amely a szokásos táblázatokon kívül bemutatja a szocialista országok távlati lakásépítési terveit és ábrákon, grafikonokon feltüntetni az országok laksűrűségét, a lakások felszereltségét, a szobák száma szerinti megoszlását, továbbá több nyugati ország építőipari árindexét is, összesen és anyagárak-bérek bontásban.

(Ism.: *Szentes Vidor*)

A VILÁGVÁROS PROBLÉMÁJA

(Zum Problem der Weltstadt.) Berlin, 1959. De Gruyter 202 p.

A világvárosokat a világvárosi jelleg meghatározó tényezők szempontjából ez ideig alaposabban még nem vizsgálták. A könyv érdeme, hogy a világvárosi ismérvek alapján nemcsak a vi-

vállalatai által épített lakások 64 százalékánál nagyipari módszereket alkalmaztak, ez az összes lakásépítkezések 22 százaléka.

A nyugat-európai országok közül *Franciaországban* fokozódott leginkább az előregyártott betonelemek alkalmazása. Nagy előregyártott betonelemek szállítását 50 kilométerig tartják gazdaságosnak, ugyanolyan méretű üreges téglapanelekét 150 kilométerig. Szabványosították a helyszínen készülő monolit betonok zsaluzatát. *Svédországban* nagy betonelemek alkalmazása terén két rendszert fejlesztettek ki, az első 1,5 tonnás elemeket épít be derrick daruval, a másik portáldaru segítségével 12 tonnás egységeket helyez el. *Anglia* már közvetlenül a háború után megkezdte a nem hagyományos módszerek alkalmazását. Később azonban részben visszatért a hagyományos módszerekre. Sok családi házat építenek ugyanis kis telken szétszórva. Ezek természetének jobban megfelel a hagyományos építési módszer. *Finnországban* főleg a szakmunkáshiány miatt tértek át a nem hagyományos módszerekre. Jelenleg már előregyártott betonelemeket is készítenek 10 állandó üzemben. A *Német Demokratikus Köztársaságban* és *Svájcban* a szakmunkás-hiány is közrejátszik az előregyártó módszerek alkalmazásánál.

A legtöbb európai országban nagyban racionalizálják a házépítési műveleteket; mind a lakások, mind az egyes elemek típusainak számát csökkentik, szabványosítanak. *Magyarországon* 1965-re a lakóház- és kommunális építkezések kétharmada előreláthatóan típustervek alapján fog épülni. A típustervek szerint épült lakások aránya állandóan növekszik; 1959-ben 32 százalék volt, az 1962-ben megindult lakásépítkezéseknek pedig 60 százaléka. *Lengyelországban* katalógus készült, amely tartalmazza az összes típustervet és a szabványosított előregyártott elemet. *Ukrajnában* 1961-ben az állami lakásoknak már 95 százaléka, a középületeknek 75 százaléka típustervek után készült. Nyugat-Európában az építőipar és a piac eltérő helyzetéből adódóan mások a körülmények, az állami építkezéseknél azonban itt is megkívánnak bizonyos fokú szabványosítást és tipizálást. *Belgiumban* ennek előmozdítására bizottságot állítottak fel, *Dániában* tervező iroda létesült. *Finnországban* a skandináv államokkal együttműködve szabványosították a szakmai előírásokat és a szerződéseket. *Hollandiában* munkacsoport foglalkozik a kér-

déssel. *Angliában* a Brit Építészek Egyesületében folyik ilyen célú munka.

A legtöbb nyugat-európai országban nincs statisztika a gépesítés fokáról. A szocialista országokban viszont rendszeresen gyűjtenek be adatokat a fontosabb géppel végzett munkákról. *Magyarországon* például 1958–1961 között a gépesítés 25 százalékkal nőtt. 1961 végén az állami építőipar több mint 57 000 géppel rendelkezett, ami megközelítően 500 000 lóerőt jelentett, munkásonként 3,2 lóerőt. *Lengyelországban* is folytatódott az építési műveletek gépesítése. Igyekeznek a befejező munkákat is gépesíteni. *Ukrajnában* a teljes gépesítésre és automatizálásra törekszenek bizonyos műveleteknél, mint például a kotrásnál, szállításnál, rakodásnál stb. *Csehszlovákiában* habarcsot és betont egyre inkább automatizált központi telepeken készítenek. Gépesítik a kéziszerszámok egy részét is. *Dániában* az emelést és a szállítást, továbbá a betonelemek szerelését gépesítik főleg. A legtöbb építő vállalatnak saját gépparkja van, de gépkölcsönző vállalat is működik. *Finnországban* a helyszíni gépköltség az összes költségnek 2,5–4 százaléka. 1962-ben több mint 250 toronydarut alkalmaztak. Hasonló irányzat figyelhető meg *Svédországban* is. Itt a toronydaruk száma 1962-ben 1200-ra emelkedett. *Angliában* a nagyobb gépek mellett erősen elterjedtek a gépi szerszámok, géplapátok stb.

Az építőiparban foglalkoztatottak műszaki kiképzésére vonatkozóan csak néhány európai ország szolgáltatott adatokat.

Külön meg kell említeni a tanulmány függelékét, amely a szokásos táblázatokon kívül bemutatja a szocialista országok távlati lakásépítési terveit és ábrákon, grafikonokon feltüntetni az országok laksűrűségét, a lakások felszereltségét, a szobák száma szerinti megoszlását, továbbá több nyugati ország építőipari árindexét is, összesen és anyagárak-bérek bontásban.

(Ism.: *Szentes Vidor*)

A VILÁGVÁROS PROBLÉMÁJA

(Zum Problem der Weltstadt.) Berlin, 1959. De Gruyter 202 p.

A világvárosokat a világvárosi jelleg meghatározó tényezők szempontjából ez ideig alaposabban még nem vizsgálták. A könyv érdeme, hogy a világvárosi ismérvek alapján nemcsak a vi-

lágvárossá emelkedés problémáját tárgyalja, hanem ennek keretében világvárosi típusok meghatározását is megkísérli.

A könyv különböző szerzőktől származó kilenc tanulmányt tartalmaz. A bevezető tanulmányt a könyv szerkesztője, *Joachim H. Schultze* írta „Die Weltstadt als Objekt geographischer Forschung” (A világváros, mint a földrajzi kutatás tárgya) címen, amely a világváros ismertetőjegyeit elméletileg foglalja össze. A műben közzétett világvárosokról szóló tanulmányok nem az elmélet kifejtésére törekszenek — bár a világvárosról szóló elvi megállapításaik szintén hasznosak —, hanem egy-egy világváros példáján keresztül gyakorlatilag mutatják be a világváros lényegét kidomborító tényezőket.

Berlin, Párizs, Róma, Stockholm, Fokváros, Chicago, Tokió, Calcutta és Buenos Aires világvárosok településföldrajzi leírását nyújtják a tanulmányok, de mint azt a mű bevezetője említi, földünkön ezeken kívül még számos világváros található. Így a világvárosok közé sorolható többek között például Moszkva, Peking, Sanghaj, London, Bombay, Kairo, New York, Philadelphia, Washington, San Francisco-Oakland, Los Angeles, Mexikó, Rio de Janeiro és São Paulo is.

Az elvi következtetések a világváros ismérveivel kapcsolatban rámutatnak arra, hogy egy nagyváros (esetleg egy millió feletti) népességszáma önmagában még nem jelzi világvárosi jellegét. A világvárosi jelleg megállapítására irányuló vizsgálatoknak feltétlenül ki kell terjedniük a forgalmi helyzet ismertetésére, a nemzetközi útvonalak összehasonlításának felmérésére, az építési-funkcionális struktúra értékelésére, sőt a világvároson belül a világvárosi funkciókat mutató városrészek alapos tanulmányozására is. Itt jut fontos szerep annak, hogy a vizsgálatokat végző kutatók számba vegyék azokat az intézményeket, amelyek nemzetközi, politikai és gazdasági feladatokat látnak el.

Az említetteken kívül azonban a világvárost még számos oldaláról vizsgálat tárgyává kell tenni. Ha csak a Párizsról szóló tanulmányt ragadjuk ki példaképpen — és e rövid ismertetés keretében többel nem is foglalkozhatunk — már ebből is kitűnik, hogy a világvárosi jegyek kutatásával foglalkozók miben látják a világváros lényegét. A Párizst mint világvárost bemutató tanulmány — amelynek szerzője *Pierre George* professzor — jól érzékel-

teti azokat a jelenségeket, amelyek a világvárost a nagyvárosok sorából a többi nagyváros fölé emelik.

A Párizsról szóló tanulmány a népességszámból és a Párizs várost körülvevő agglomerációból indul ki. Párizs igazgatási határai csaknem egy évszázad óta nem változtak, ezért számottevő különbség áll fenn „Párizs város” népessége és a teljes párizsi területtömörülés népességének alakulása között. A szoros értelemben vett „Párizs város” tulajdonképpen az a városi terület, amelyre a város tanácsának illetékessége kiterjed. Az 1954. évi népszámlálás szerint ezen a területen 2 850 000 fő élt. Ha Párizsról beszélünk, akkor általában a várost övező agglomerációt is a városhoz számítjuk. Az agglomeráció 217 községet ölel fel. Ezek a községek közigazgatási jogi értelemben Párizstól különálló területi egységek, életmegnyilvánulásukban azonban visszatükröződik a sajátos városias életfolyamat. Ezt a körülményt figyelembe véve Nagy-Párizs az említett népszámlálás alapján 6 436 000 lakost foglal magában. A párizsi agglomeráció határvonalának kijelölését az Allami Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet (INSEE) a közigazgatási hatóságokkal és várostervező hivatalokkal egyetértésben végezte el.

Egyébként Párizs területi tömörülése a világ nagy népességtömörülései között lakosságszámának nagysága alapján a negyedik helyen áll; New York, London és Tokió-Yokohama kettős város után következik.

A tanulmány a továbbiakban röviden a történelemben is visszanyúlva jellemzi Párizs kialakulását, és rámutat arra, hogy a város fejlődése mindenkor szoros kapcsolatban állt a franciaországi politikai és közigazgatási központosításra irányuló törekvésekkel. A francia főváros előnyös természeti földrajzi helyzetét a történelem folyamán kialakult úthálózat egyre jobban kidomborította. 9 rendkívül sűrű franciaországi vasúthálózat pedig azt az előnyt biztosította Párizs számára, hogy a nemzetközi forgalom Párizson mint fő vasúti csomóponton keresztül bonyolódjék le. Forgalmi szempontból nagyon fontos szerepet játszik, hogy Párizs a nagy repülőutak állomáshelye is. Párizs a nemzetközi légiforgalomban a rendszerinti útmegszakítás helye az Atlanti Óceánon keresztül, a Közép- és Kelet-Európa irányába, a Távol-Keletre, az Ausztráliába és Afrikába való utazás esetén. Párizsban minden nagy nemzetközi légiforgalmi szervezet

tart fenn végállomást vagy közbeeső repülőállomást.

A továbbiakban szerző rámutat arra, hogy Párizs világváros jellegét meghatározza az is, hogy számos nemzetközi szervezet székhelye, a nemzetközi találkozók központja és a nemzetközi konferenciák színtere. Párizs nemcsak politikai értelemben nemzetközi főváros, hanem kiemelkedő nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi szerepköre is van.

A város mindenkor a technikai újdonosságok és a francia ipari termékek állandó kiállításának székhelye is. Az intenzív kereskedelmi tevékenység Párizsban az emberek és áruk állandó áramlását idézi elő. Több mint 600 000 személygépkocsi, 200 000 tehérgépkocsi fut Nagy-Párizs területén. A szobabérlők száma a turistaszállodákban évente mintegy 10 millió.

Párizs kereskedelmi funkciója jelentősebb, mint az ipari (Párizs a francia ipar összességének piaca). Az iparban a divatcikkek (kozmetikai cikkek) gyártásával emelkedik ki, de jelentős gépkocsigyártása és fémipara is. Vegy- és élelmiszeripara főleg az utóbbi időben állami és nemzetközi forgalom létrehozására törekszik. A könyvkiadás és nyomdaipara harmonikusan illeszkedik be gazdasági és politikai funkciói, valamint kulturális feladatai közé.

Párizs a legjelentősebb francia kultúrcentrum: oktatási, művészeti intézményei és fennmaradt művészeti emlékei alapján a világ nagy egyetemi és művészvárosainak egyike.

A párizsi egyetemet több mint 40 országból keresik fel a hallgatók, közöttük különösen az afrikaiak találhatók meg nagy számban (az egyetemi hallgatók száma 70 000 fő).

Végezetül a tanulmány Párizs területi tagoltságát és a hozzácsatlakozó agglomerációt mutatja be részletesen: a belső beépítettséget, az elővárosok csoportjait és differenciáltságát jellemzi. Rámutat a lakóterületek és munkahelyek területi eloszlására, a közöttük fennálló kapcsolatokra, továbbá a munka- és lakóhely közötti inga-vándormozgalom méreteire is.

A könyv statisztikai adatokra felépített vizsgálati módszerével hasznos szempontokat nyújt a településstatisztika és mindazok számára, akik a települések életkörülményeivel foglalkoznak.

(Ism.: *Orlicsek József*)

*

KÉRIHUEL, A.:

AZ ÚJ LAKÁSOKKAL KAPCSOLATOS
REPREZENTATÍV MEGFIGYELÉS EREDMÉNYEI
FRANCIAORSZÁGBAN

(Résultats d'une enquête par sondage sur les logements neufs.) — *Études Statistiques*. 1963. 3. sz. 173—187. p.

Az új lakásoknak és lakóiknak megismerése céljából az Állami Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet (Institut National de la Statistique et des Études Économiques) 1962 szeptemberében az Építésügyi Minisztériummal együttműködve reprezentatív felvételt hajtott végre. A felvétel a 20 000-nél több lakosú tömörülésekben 1958. január és 1960. szeptember között befejezett, összesen 590 000 új lakásra terjedt ki, melyek közül véletlenszerű kiválasztással 6133 lakást jelöltek ki és ezekről 5562 használható választ kaptak. A cikk beszámol e felvétel eredményeiről.

Az új lakások nagyságának jellemzőiről szólva az új lakások helyiségeinek számát és azok alapterületét ismerteti. Az új lakások felszereltségét tárgyaló fejezetben a fürdőszobával és melegvíz ellátással, a fűtési berendezések és azokhoz felhasznált tüzelőanyag fajával, valamint az új házakhoz tartozó gépkocsi parkoló létesítményekkel foglalkozik.

Az új lakások lakóival foglalkozó fejezet a lakásokat a családfők kormegoszlása, foglalkozása, a családi jövedelem nagysága, a lakáshasználat jogcíme, továbbá a családfő munkahelyének eléréséhez szükséges idő tartama szerint osztályozza. Ez a fejezet ismerteti a különböző nagyságú lakások laksűrűségét; ebből a szempontból — eléggé önkényes módon — 5 laksűrűségi kategóriát állít fel: túlzásfolt, túrhetően zsúfolt, normális laksűrűségű (lakóhelyiségenként 1 lakó), mérsékelten ritkán lakott, nagyon ritkán lakott osztályokba sorolja a lakásokat, és azt az érdekes megállapítást közli, hogy a fiatal családfők között található viszonylag a legtöbb túlzásfolt lakású. A következő fejezet a háztartásokban a lakásról alkotott véleményt ismerteti, az esetleges elégedetlenség 10-féle oka szerint részletezve. Itt is érdekes megállapításra jutottak, ti. arra, hogy a lakókat nem annyira a lakóhelyiségek száma, mint azok nagysága érdekli. Az elégedetlenség esetei között vizsgálták a következő okok előfordulásának gyakoriságát: a helyiségek kis száma, kis területe, a lakások rossz besorolása, befejezetlensége, hibás kivitele, sötétsége, túl világossága, túl fűtöttsége, rossz fűtése, rossz hangszigetelése.

tart fenn végállomást vagy közbeeső repülőállomást.

A továbbiakban szerző rámutat arra, hogy Párizs világváros jellegét meghatározza az is, hogy számos nemzetközi szervezet székhelye, a nemzetközi találkozók központja és a nemzetközi konferenciák színtere. Párizs nemcsak politikai értelemben nemzetközi főváros, hanem kiemelkedő nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi szerepköre is van.

A város mindenkor a technikai újdonosságok és a francia ipari termékek állandó kiállításának székhelye is. Az intenzív kereskedelmi tevékenység Párizsban az emberek és áruk állandó áramlását idézi elő. Több mint 600 000 személygépkocsi, 200 000 tehérgépkocsi fut Nagy-Párizs területén. A szobabérlők száma a turistaszállodákban évente mintegy 10 millió.

Párizs kereskedelmi funkciója jelentősebb, mint az ipari (Párizs a francia ipar összességének piaca). Az iparban a divatcikkek (kozmetikai cikkek) gyártásával emelkedik ki, de jelentős gépkocsigyártása és fémipara is. Vegy- és élelmiszeripara főleg az utóbbi időben állami és nemzetközi forgalom létrehozására törekszik. A könyvkiadás és nyomdaipara harmonikusan illeszkedik be gazdasági és politikai funkciói, valamint kulturális feladatai közé.

Párizs a legjelentősebb francia kultúrcentrum: oktatási, művészeti intézményei és fennmaradt művészeti emlékei alapján a világ nagy egyetemi és művészvárosainak egyike.

A párizsi egyetemet több mint 40 országból keresik fel a hallgatók, közöttük különösen az afrikaiak találhatók meg nagy számban (az egyetemi hallgatók száma 70 000 fő).

Végezetül a tanulmány Párizs területi tagoltságát és a hozzácsatlakozó agglomerációt mutatja be részletesen: a belső beépítettséget, az elővárosok csoportjait és differenciáltságát jellemzi. Rámutat a lakóterületek és munkahelyek területi eloszlására, a közöttük fennálló kapcsolatokra, továbbá a munka- és lakóhely közötti inga-vándormozgalom méreteire is.

A könyv statisztikai adatokra felépített vizsgálati módszerével hasznos szempontokat nyújt a településstatisztika és mindazok számára, akik a települések életkörülményeivel foglalkoznak.

(Ism.: *Orlicsek József*)

*

KÉRIHUEL, A.:

AZ ÚJ LAKÁSOKKAL KAPCSOLATOS
REPREZENTATÍV MEGFIGYELÉS EREDMÉNYEI
FRANCIAORSZÁGBAN

(Résultats d'une enquête par sondage sur les logements neufs.) — *Études Statistiques*. 1963. 3. sz. 173—187. p.

Az új lakásoknak és lakóiknak megismerése céljából az Állami Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet (Institut National de la Statistique et des Études Économiques) 1962 szeptemberében az Építésügyi Minisztériummal együttműködve reprezentatív felvételt hajtott végre. A felvétel a 20 000-nél több lakosú tömörülésekben 1958. január és 1960. szeptember között befejezett, összesen 590 000 új lakásra terjedt ki, melyek közül véletlenszerű kiválasztással 6133 lakást jelöltek ki és ezekről 5562 használható választ kaptak. A cikk beszámol e felvétel eredményeiről.

Az új lakások nagyságának jellemzőiről szólva az új lakások helyiségeinek számát és azok alapterületét ismerteti. Az új lakások felszereltségét tárgyaló fejezetben a fürdőszobával és melegvíz ellátással, a fűtési berendezések és azokhoz felhasznált tüzelőanyag fajával, valamint az új házakhoz tartozó gépkocsi parkoló létesítményekkel foglalkozik.

Az új lakások lakóival foglalkozó fejezet a lakásokat a családfők kormegoszlása, foglalkozása, a családi jövedelem nagysága, a lakáshasználat jogcíme, továbbá a családfő munkahelyének eléréséhez szükséges idő tartama szerint osztályozza. Ez a fejezet ismerteti a különböző nagyságú lakások laksűrűségét; ebből a szempontból — eléggé önkényes módon — 5 laksűrűségi kategóriát állít fel: túlzásfolt, túrhetően zsúfolt, normális laksűrűségű (lakóhelyiségenként 1 lakó), mérsékelten ritkán lakott, nagyon ritkán lakott osztályokba sorolja a lakásokat, és azt az érdekes megállapítást közli, hogy a fiatal családfők között található viszonylag a legtöbb túlzásfolt lakású. A következő fejezet a háztartásokban a lakásról alkotott véleményt ismerteti, az esetleges elégedetlenség 10-féle oka szerint részletezve. Itt is érdekes megállapításra jutottak, ti. arra, hogy a lakókat nem annyira a lakóhelyiségek száma, mint azok nagysága érdekli. Az elégedetlenség esetei között vizsgálták a következő okok előfordulásának gyakoriságát: a helyiségek kis száma, kis területe, a lakások rossz besorolása, befejezetlensége, hibás kivitele, sötétsége, túl világossága, túl fűtöttsége, rossz fűtése, rossz hangszigetelése.

Végül az utolsó fejezet az új lakások lakóinak előző lakásairól szól, azok földrajzi elhelyezkedése és használatuk jogcíme szerint. Ez a fejezet beszámol a lakásváltoztatásokról a házasságkötés éve szerint, valamint a családfő foglalkozás-változtatásával összefüggésben. Megállapítja egyrészt, hogy a fiatal házaspárok költözködnek a legtöbbit, továbbá, hogy nemcsak a munkahely-változás okoz lakásváltoztatást, hanem el nem hanyagolható a fordított eseteknek száma, amikor ugyanis a változott lakáshoz keresnek új munkahelyet a háztartások.

A cikk bőséges száanyagot tartalmaz. Csaknem valamennyi vizsgált ismérvre vonatkozólag az adatokat 3 féle alapsoportosításban is közli, mégpedig az építkezési szektor jellege, a községek kategóriái, az épületek típusa (magánház, bérház) alapján kombinálva. A felvétel eredményeit számos grafikon is szemlélteti.

(Ism.: *Juhász László*)

WESTON, J. C.:

A LAKÁSÉPÍTÉS KÖLTSÉGEINEK NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSA

(International comparisons of the cost of housebuilding.) — *The Journal of Industrial Economics*. 1963. nov. 33—38. p.

Az építési költségek összehasonlítására különböző módszereket használnak az összehasonlítás célja szerint. Nemzetközi viszonylatban igen sok nehézség merül fel az összehasonlítás alapjául szolgáló fogalmi meghatározások, de különösen a valuták átszámítása terén.

Két ország esetére vonatkozóan elfogadható megoldást nyújt, ha az eredményeket áru-egyenértékben fejezik ki. Ezt a módszert alkalmazta Stone, amikor az Egyesült Államok és Anglia lakás-

építési költségeit vetette össze. Az egyes áru-fajták igen eltérő dollár-egyenértéket mutattak, s ez bizonyítja, hogy e módszer alkalmas a részletösszehasonlításokra, de kevésbé látszik célszerűnek akkor, ha a teljes építési költséget vesszük az összehasonlítás egységül.

A probléma megközelítésének másik módszere az, hogy a költségek helyett az azok megkeresésére fordítandó emberi munka éveiben kifejezett idejét hasonlítjuk össze („man-years”). Az Európai Gazdasági Tanács (ECE) Lakásügyi Bizottsága is ezzel a módszerrel állította össze több országra vonatkozóan a „típus-” vagy átlagosan alacsony-költségű lakások adatait a felnőtt férfi ipari munkás évi átlagos keresetéhez viszonyítva.

A második tábla mutatja az Egyesült Királyságra vonatkozó idősort 1921—1926-ig, melyben egy lakás értéke az átlagos egy főre jutó éveiben kifejezve 1948-tól külön szerepel a magán- és középépítés bontásban is. Ugyanígy közli a cikk az Egyesült Államok megfelelő adatait is.

A „lakásonkénti munka-egyenérték” („equivalent man-years per dwelling”) olyan összetett mutató, mely egyrészt magában foglalja a lakás felépítésével kapcsolatos összes tényezőket, másrészt tükrözi a lakásköltségek viszonyát az illető ország életszínvonalához.

Ebben rejlenek a módszerrel kapcsolatos aggályok is. A lakások szempontjából nagy különbségek lehetnek a kivitel tekintetében, vagy például az éghajlattól függő fűtőberendezések miatt; míg az átlagos keresetnél az összehasonlítás megbízhatóságát zavarhatják a bérezési, adózási rendszerbeli eltérések, vagy a szociális juttatások különbözősége.

(Ism.: *Hankó Zoltánné*)

IPARSTATISZTIKA

MUNKAI DŐ ÉS TERMELÉKENYSÉG

(Arbeitszeit und Produktivität. Berlin, 1962. Duncker und Humbolt. 3. Band: *Neuloh, Otto*: Betriebssoziologische Untersuchungen. 133 p., 4. Band: *Krengel, Rolf*: Volkswirtschaftliche Untersuchungen, 83 p.)

A kiadványsorozat különböző nyugat-német tudományos kutatóintézeteknek a munkaidő és a termelékenység kapcsolatával foglalkozó vizsgálatairól, s az ezeken alapuló elemzéseiről készült beszámolókat tartalmazza. Ismertetésünkben a so-

rozat két utolsó kötetének fontosabb megállapításait foglaljuk össze.

Dr. Neuloh üzemszociológiai tanulmányának bevezetőjében röviden jellemzi a Német Szövetségi Köztársaságban a közelmúltban végrehajtott munkaidőcsökkentéseket. 1956—1957-ben a nyugatnémet iparvállalatok mintegy kétharmadánál a heti munkaidőt 48 órától 45 órára szállították le. Ez volt az első egységes lineáris munkaidőcsökkentés a 8 órás munkaidő 1918. évi bevezetése óta. Általában ötnapos munkahétre tértek át, 9 óras

Végül az utolsó fejezet az új lakások lakóinak előző lakásairól szól, azok földrajzi elhelyezkedése és használatuk jogcíme szerint. Ez a fejezet beszámol a lakásváltoztatásokról a házasságkötés éve szerint, valamint a családfő foglalkozás-változtatásával összefüggésben. Megállapítja egyrészt, hogy a fiatal házaspárok költözködnek a legtöbbször, továbbá, hogy nemcsak a munkahely-változás okoz lakásváltoztatást, hanem el nem hanyagolható a fordított eseteknek száma, amikor ugyanis a változott lakáshoz keresnek új munkahelyet a háztartások.

A cikk bőséges száanyagot tartalmaz. Csaknem valamennyi vizsgált ismérvre vonatkozólag az adatokat 3 féle alapsoportosításban is közli, mégpedig az építkezési szektor jellege, a községek kategóriái, az épületek típusa (magánház, bérház) alapján kombinálva. A felvétel eredményeit számos grafikon is szemlélteti.

(Ism.: *Juhász László*)

WESTON, J. C.:

A LAKÁSÉPÍTÉS KÖLTSÉGEINEK NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSA

(International comparisons of the cost of housebuilding.) — *The Journal of Industrial Economics*. 1963. nov. 33—38. p.

Az építési költségek összehasonlítására különböző módszereket használnak az összehasonlítás célja szerint. Nemzetközi viszonylatban igen sok nehézség merül fel az összehasonlítás alapjául szolgáló fogalmi meghatározások, de különösen a valuták átszámítása terén.

Két ország esetére vonatkozóan elfogadható megoldást nyújt, ha az eredményeket áru-egyenértékben fejezik ki. Ezt a módszert alkalmazta Stone, amikor az Egyesült Államok és Anglia lakás-

építési költségeit vetette össze. Az egyes áru-fajták igen eltérő dollár-egyenértéket mutattak, s ez bizonyítja, hogy e módszer alkalmas a részletösszehasonlításokra, de kevésbé látszik célszerűnek akkor, ha a teljes építési költséget vesszük az összehasonlítás egységül.

A probléma megközelítésének másik módszere az, hogy a költségek helyett az azok megkeresésére fordítandó emberi munka éveiben kifejezett idejét hasonlítjuk össze („man-years”). Az Európai Gazdasági Tanács (ECE) Lakásügyi Bizottsága is ezzel a módszerrel állította össze több országra vonatkozóan a „típus-” vagy átlagosan alacsony-költségű lakások adatait a felnőtt férfi ipari munkás évi átlagos keresetéhez viszonyítva.

A második tábla mutatja az Egyesült Királyságra vonatkozó idősort 1921—1926-ig, melyben egy lakás értéke az átlagos egy főre jutó éveiben kifejezve 1948-tól külön szerepel a magán- és középépítés bontásban is. Ugyanígy közli a cikk az Egyesült Államok megfelelő adatait is.

A „lakásonkénti munka-egyenérték” („equivalent man-years per dwelling”) olyan összetett mutató, mely egyrészt magában foglalja a lakás felépítésével kapcsolatos összes tényezőket, másrészt tükrözi a lakásköltségek viszonyát az illető ország életszínvonalához.

Ebben rejlenek a módszerrel kapcsolatos aggályok is. A lakások szempontjából nagy különbségek lehetnek a kivitel tekintetében, vagy például az éghajlathoz függő fűtőberendezések miatt; míg az átlagos keresetnél az összehasonlítás megbízhatóságát zavarhatják a bérezési, adózási rendszerbeli eltérések, vagy a szociális juttatások különbözősége.

(Ism.: *Hankó Zoltánné*)

IPARSTATISZTIKA

MUNKAI DŐ ÉS TERMELÉKENYSÉG

(Arbeitszeit und Produktivität. Berlin, 1962. Duncker und Humbolt. 3. Band: *Neuloh, Otto*: Betriebssoziologische Untersuchungen. 133 p., 4. Band: *Krengel, Rolf*: Volkswirtschaftliche Untersuchungen, 83 p.)

A kiadványsorozat különböző nyugat-német tudományos kutatóintézeteknek a munkaidő és a termelékenység kapcsolatával foglalkozó vizsgálatairól, s az ezeken alapuló elemzéseiről készült beszámolókat tartalmazza. Ismertetésünkben a so-

rozat két utolsó kötetének fontosabb megállapításait foglaljuk össze.

Dr. Neuloh üzemszociológiai tanulmányának bevezetőjében röviden jellemzi a Német Szövetségi Köztársaságban a közelmúltban végrehajtott munkaidőcsökkentéseket. 1956—1957-ben a nyugatnémet iparvállalatok mintegy kétharmadánál a heti munkaidőt 48 órától 45 órára szállították le. Ez volt az első egységes lineáris munkaidőcsökkentés a 8 órás munkaidő 1918. évi bevezetése óta. Általában ötnapos munkahétre tértek át, 9 óras

Végül az utolsó fejezet az új lakások lakóinak előző lakásairól szól, azok földrajzi elhelyezkedése és használatuk jogcíme szerint. Ez a fejezet beszámol a lakásváltoztatásokról a házasságkötés éve szerint, valamint a családfő foglalkozás-változtatásával összefüggésben. Megállapítja egyrészt, hogy a fiatal házaspárok költözködnek a legtöbbit, továbbá, hogy nemcsak a munkahely-változás okoz lakásváltoztatást, hanem el nem hanyagolható a fordított eseteknek száma, amikor ugyanis a változott lakáshoz keresnek új munkahelyet a háztartások.

A cikk bőséges száanyagot tartalmaz. Csaknem valamennyi vizsgált ismérvre vonatkozólag az adatokat 3 féle alapsoportosításban is közli, mégpedig az építkezési szektor jellege, a községek kategóriái, az épületek típusa (magánház, bérház) alapján kombinálva. A felvétel eredményeit számos grafikon is szemlélteti.

(Ism.: *Juhász László*)

WESTON, J. C.:

A LAKÁSÉPÍTÉS KÖLTSÉGEINEK NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSA

(International comparisons of the cost of housebuilding.) — *The Journal of Industrial Economics*. 1963. nov. 33—38. p.

Az építési költségek összehasonlítására különböző módszereket használnak az összehasonlítás célja szerint. Nemzetközi viszonylatban igen sok nehézség merül fel az összehasonlítás alapjául szolgáló fogalmi meghatározások, de különösen a valuták átszámítása terén.

Két ország esetére vonatkozóan elfogadható megoldást nyújt, ha az eredményeket áru-egyenértékben fejezik ki. Ezt a módszert alkalmazta Stone, amikor az Egyesült Államok és Anglia lakás-

építési költségeit vetette össze. Az egyes áru-fajták igen eltérő dollár-egyenértéket mutattak, s ez bizonyítja, hogy e módszer alkalmas a részletösszehasonlításokra, de kevésbé látszik célszerűnek akkor, ha a teljes építési költséget vesszük az összehasonlítás egységül.

A probléma megközelítésének másik módszere az, hogy a költségek helyett az azok megkeresésére fordítandó emberi munka éveiben kifejezett idejét hasonlítjuk össze („man-years”). Az Európai Gazdasági Tanács (ECE) Lakásügyi Bizottsága is ezzel a módszerrel állította össze több országra vonatkozóan a „típus-” vagy átlagosan alacsony-költségű lakások adatait a felnőtt férfi ipari munkás évi átlagos keresetéhez viszonyítva.

A második tábla mutatja az Egyesült Királyságra vonatkozó idősort 1921—1926-ig, melyben egy lakás értéke az átlagos egy főre jutó éveiben kifejezve 1948-tól külön szerepel a magán- és középépítés bontásban is. Ugyanígy közli a cikk az Egyesült Államok megfelelő adatait is.

A „lakásonkénti munka-egyenérték” („equivalent man-years per dwelling”) olyan összetett mutató, mely egyrészt magában foglalja a lakás felépítésével kapcsolatos összes tényezőket, másrészt tükrözi a lakásköltségek viszonyát az illető ország életszínvonalához.

Ebben rejlenek a módszerrel kapcsolatos aggályok is. A lakások szempontjából nagy különbségek lehetnek a kivitel tekintetében, vagy például az éghajlattól függő fűtőberendezések miatt; míg az átlagos keresetnél az összehasonlítás megbízhatóságát zavarhatják a bérezési, adózási rendszerbeli eltérések, vagy a szociális juttatások különbözősége.

(Ism.: *Hankó Zoltánné*)

IPARSTATISZTIKA

MUNKAI DŐ ÉS TERMELÉKENYSÉG

(Arbeitszeit und Produktivität. Berlin, 1962. Duncker und Humbolt. 3. Band: *Neuloh, Otto*: Betriebssoziologische Untersuchungen. 133 p., 4. Band: *Krengel, Rolf*: Volkswirtschaftliche Untersuchungen, 83 p.)

A kiadványsorozat különböző nyugat-német tudományos kutatóintézeteknek a munkaidő és a termelékenység kapcsolatával foglalkozó vizsgálatairól, s az ezeken alapuló elemzéseiről készült beszámolókat tartalmazza. Ismertetésünkben a so-

rozat két utolsó kötetének fontosabb megállapításait foglaljuk össze.

Dr. Neuloh üzemszociológiai tanulmányának bevezetőjében röviden jellemzi a Német Szövetségi Köztársaságban a közelmúltban végrehajtott munkaidőcsökkentéseket. 1956—1957-ben a nyugatnémet iparvállalatok mintegy kétharmadánál a heti munkaidőt 48 órától 45 órára szállították le. Ez volt az első egységes lineáris munkaidőcsökkentés a 8 órás munkaidő 1918. évi bevezetése óta. Általában ötnapos munkahétre tértek át, 9 óras

munkanapokkal. 1957 óta csak néhány szakmában került sor további munkaidő-rövidítésre.

A végzett vizsgálatok során a következő két fő kérdéscsoportra kívántak választ kapni: a) Milyen munkaidő-beosztás tekinthető optimálisnak és mi a jelenlegi felfogás szerint a fontossági sorrend a munkaidő, szabadidő és a fogyasztási képesség (keresetnagyság) között. b) Milyen a kapcsolat a munkaidőcsökkentés és a teljesítmények alakulása között, kiegyenlítődik-e — és milyen tényezők hatására — a munkaidőcsökkentésből származó kiesés a munkavállalók teljesítményeinél.

A reprezentatív megfigyelés megszervezésekor az egyes ipari ágazatok megfelelő jellemzését és bizonyos területi szempontokat figyelembe véve 10 középüzemet választottak ki. Ezek munkavállalói közül — véletlen kiválasztás útján — összesen 854 munkást (524 férfit, 330 nőt) vontak be a megfigyelésbe, személyenként 70 kérdést téve fel a részükre. Ezenkívül csoportos megbeszélések útján tájékoztattak az érintett vállalatok műszaki és adminisztratív vezetőinek felfogásáról is.

A vizsgálat eredményeiből a következő főbb következtetések vonhatók le. Lényeges változás következett be a munkaidő-szabadidő arányának társadalmi megítélésében. Míg a XIX. században a szociális küzdelmek középpontjában a munkaidő-rövidítés kérdése állt, addig napjainkban fokozott jelentőségűvé lett az életszínvonal fenntartása és emelése, a szociális biztonság és hasonló jellegű tényezők. Arra a kérdésre, hogy kívánna-e 40 óránál rövidebb munkaidő bevezetését alacsonyabb kereset mellett, a megkérdezetteknek csupán egynegyede válaszolt igenlően, a többiek elutasították ezt a lehetőséget.

A heti, illetve napi munkaidő-beosztás tekintetében a vizsgálat során a következők között lehetett választani: 5×9 órás, vagy váltakozva 5- és 6-napos munkahetek, vagy 6-napos munkahét 5×8 és 1×5 órás munkanappal. A megkérdezettek kilenctized része az ötnapos munkahét és a szabad szombat bevezetése mellett nyilatkozott.

A „hosszú heteket” vagyis a hetenként hatnapos munkaidőt a teljesítményt csökkentő tényezőként értékelték, még az ún. „váltó hetek”, vagyis a váltakozva ötnapos és hatnapos munkahetek bevezetése esetén is. Hasonlóképpen negatív tényezőnek tekinthető a munkanap 9 órára történő meghosszabbítása. A kifá-

radási jelenségek a kilencedik munkaórán annyival terhelőbbek a teljesítményre — különösen a késői műszakokban —, minél kevesebb a beiktatott munkaszünet. A szünetek szaporításának és hosszabbításának viszont gátat szab, hogy a távolabbról munkába járó dolgozók a korai műszakbefejezést tartják kívánatosnak.

Az új munkaidő-szabályozás eredményének tekinthető az ötnapos munkahét, amelynek kedvező hatása már a hétfői munkakezdésnél észlelhető. Emeli továbbá a teljesítményeket a gyakoribb rövid szünetek beiktatása, — mindenekelőtt a kilencórás műszakokban —, továbbá a váltó műszakok helyett normál műszakok alkalmazása.

A munkaidő-csökkentés és a teljesítmények kapcsolatában — változatlan műszaki feltételek mellett — a következő három összefüggés állhat fenn: a) azonos munkaintenzitás mellett, a munkaidő rövidülése ellenére teljesítménycsökkenés lép fel; b) a munkaintenzitás a munkaidő rövidülésének megfelelő arányban nő; c) a munkaintenzitás a munkaidő rövidítését meghaladó mértékben emelkedik.

A vizsgálat tapasztalatai szerint a heti munkaidőnek 48 órától 45 órára való csökkentése alkalmával termelékenységsökkenés (a) eset sehol sem volt tapasztalható. A kiválasztott vállalatoknál a teljesítmények pozitív trendet mutattak, a munkatermelékenység növekedett. Mind a munkások, mind a vállalati vezetők többségének felfogása szerint ez a termelékenység-emelkedés elsősorban a nagyobb emberi igénybevételből származik és csak másodsorban tekinthető a műszaki fejlődés eredményének. A tanulmány leszögezi, hogy a jövőbeni munkaidő-rövidítések hatását általában már nem lehet a nagyobb fizikai megterheléssel kiegyenlíteni, mert a személyi teljesítőképesség határait már elérték vagy túl is lépték. A továbbiakban ez a probléma csak műszaki és szervezési ésszerűsítések útján lesz megoldható.

Dr. Krengel „Nemzetgazdasági vizsgálatok” című tanulmányában az egész gazdasági élet szempontjából elemzi a munkaidő alakulását, a munkaidő-csökkentések összefüggéseit a főbb termelési tényezők fejlődésével, a jövedelem- és az ár-szerkezet alakulásával, valamint a foglalkoztatottsági problémákkal.

A tanulmány fontosabb megállapításai — melyek közül a további munkaidő-csökkentések gazdasági szükségszerűségével a Szövetségi Gazdasági Miniszté-

rium nem értett egyet — a következőkben foglalhatók össze:

A tényleges munkaidő jelenleg a nyugatnémet iparban és építőiparban összesen 9—10 százalékkal rövidebb, mint 1950—1955 között. A többi gazdasági ágban a csökkenés átlagban 5—6 százalék.

A munkaidő összehasonlítása a Német Szövetségi Köztársaság és más államok között a módszertani különbségek miatt igen nehéz. Az EGB Statisztikai Hivatalának jelentése szerint 1959-ben a munkaidő a Német Szövetségi Köztársaságban rövidebb volt, mint Olaszországban és Hollandiában, de hosszabb, mint Belgiumban és kb. éppen olyan hosszú, mint Franciaországban. Ha figyelembe vesszük a nők különösen magas részeseését (rövidebb egyéni munkaidővel), akkor a Szövetségi Köztársaság helyzete ebben az összehasonlításban teljesen megfelel az általa elért termelékenységi és életszínvonalnak.

A munkaidő alakulása és a gazdaság fejlődése között elsősorban a következő a kapcsolat.

Elttekintve a termelés szándékolt csökkentésétől (szezoningadozásoktól) a tartós munkaidő-rövidítések hatásának kiegyenlítéséhez különleges intézkedések szükségesek. A hosszú határidőre történő kiegyenlítés csak a racionalizálást biztosító beruházások által érhető el.

Az eddigi munkaidő-rövidítések különlegesen alkalmas pillanatban kezdődtek, amikor az általuk elindított dinamikus folyamat a konjunkturális fejlődés időszakában anticiklusként hatott.

Az árváltozásokat és az árszerkezetet a munkaidő-csökkentés inkább közvetetten, mint közvetlenül befolyásolja: annak megfelelően, hogy a munkaidő-rövidítés a gazdaság fejlesztését ösztönzi-e, vagy inkább gátolja, gyorsul, illetőleg lassúbbodik az árszerkezet változása. Semmi esetre sem állapítható meg, hogy a munkaidő rövidítése önmagában növeli az árszínvonalat. Ahogy a Szövetségi Statisztikai Hivatal új számításainak eredményei mutatják, az ipari termelői árak árindex-számai 1959-ben magasabbak voltak, mint 1952-ben, csak egészen kevéssel magasabbak, mint 1956-ban és alacsonyabbak, mint 1958-ban. Az árszínvonalat befolyásoló konjunkturális hatás az adatokból kimutatható, de semmi sem mutat a munkaidő-rövidítéstől való függőségre.

A további munkaidő-rövidítéseknek a konjunkturális fejlődéshez való igazítása nemcsak szolgálná a gazdasági fejlődés követelményeit, hanem gátolná az árszer-

kezet és az árszínvonal ugrásszerű változásait.

Kevéssé befolyásolta a munkaidő rövidítése a foglalkoztatottság fejlődését és szerkezetét. A korábbi nyilatkozatok, — hogy a várt hatások a munkapiacra kedvezőtlen befolyással lesznek —, megalapozatlannak bizonyultak. Ennek a ténynek az ismeretében a munkaidő jövőbeli rövidítésének a foglalkoztatottság fejlődésére és szerkezetére való hatását is tartózkodóan kell megítélni.

A munkaidő csökkentésével összefüggő teljesítmény-kiesés kiegyenlítésére három főbb lehetőség kínálkozik.

Mivel az állóeszköz-vagyon az egyetlen — ésszerű határok között — tetszés szerint többszörözhető termelési tényező, ezért a beruházás a munkaidő-csökkentések kiegyenlítésének döntő eszköze. Természetesen ezen belül szükség van a beruházási szerkezet megváltozására, a racionalizálási beruházások részesedésének növelésére.

A beruházások mellett a vállalatok a munkaidő rövidítésének a berendezések kihasználására gyakorolt hatását szervezési intézkedésekkel egyenlíthetik ki. Ezek hatása jellegét tekintve hasonló a beruházásokéhoz, mivel növeli a tőke-intenzitást. Amennyiben a szervezési intézkedések a munkaidő gyorsulásához vezetnek, hatásuk korlátozott.

Harmadik lehetőség, hogy a munkaidő rövidítésének hatását — részben — a gazdasági szerkezet megváltoztatásával egyenlítsék ki. Ez az állami gazdaságpolitika egyik feladata.

A munkaidő rövidítése terén eddig szerzett tapasztalatok alapján a tanulmány a következő szempontokat rögzíti a hasonló jellegű jövőbeni intézkedésekhez.

Munkaidőt semmi esetre sem a nagy konjunktúrában, hanem csak a konjunkturális hanyatlás periódusában célszerű megrövidíteni a járulékos deflációs folyamat megakadályozása érdekében teljes bérkiegyenlítéssel.

A munkaidő rövidítése ilyen módon megkönnyíti a teljes foglalkoztatottság fenntartását, s elősegíti a munkatermelékenységi tényező bizonyos fokú mobilitását.

Ezeknek az intézkedéseknek célszerűsége és szükségessége mellett szól szerző véleménye szerint az elérhető műszaki fejlődés, a segítségével folytatható tudatos strukturális-politika s annak felismerése, hogy a foglalkoztatottság egyes területeken az egyéni munkaidő csökkentése nélkül tartósan nem biztosítható.

(Ism.: *Tűű Lászlóné*)

RUIST, ERIK:
 AZ IPARVÁLLALAT TERMELÉSÉNEK
 HATÉKONYSÁGA.
 A MÉRÉS NÉHÁNY MÓDSZERE

(Production efficiency of the industrial firm. [Some methods of measurement.] A Productivity Measurement Review külön-száma. 1961. dec. Paris, O.E.C.D. 81 p.

A kiadvány az utóbbi évek nyugati — elsősorban svéd — közgazdászainak a vállalati termelés hatékonyságával foglalkozó tanulmányait összegezi.

A tárgyalt módszerek egy része hazánkban is ismert és széles körben alkalmazott, ezért elsősorban a hazai gyakorlatban nem, vagy csak kevésbé alkalmazott módszereket ismertetjük.

Hatékonyságon szerző az „amilyen jól csak lehet” (*as well as possible*) elv érvényesítését érti, és megállapítja, hogy az iparvállalat hatékonyságának igazi érvényesülési területei a termelő részlegek. Természetesen foglalkozhatunk az egész vállalat hatékonyságának elemzésével is, azonban ez esetben tekintetbe kell vennünk, hogy a vállalati hatékonyság vizsgálatánál az ártényező általában jelentős, sok esetben döntő szerepet játszik. A termelő részlegek hatékonyságának elemzésekor is a lehetőséghez képest ki kell kapcsolnunk a pénzügyekben kifejezett mutatószámok alkalmazását. Külön felhívja a figyelmet arra, hogy nem helyes a hatékonyság fogalmát egyedül a termelékenységre korlátoznunk, számításba kell még vennünk az anyagfelhasználást és az állóalapokra történt ráfordításokat is, továbbá a többi olyan ráfordítást is, mely kapcsolatba hozható a termelési eredményekkel. Ezek együttesen alakítják ki a termelés hatékonyságát és változásuk a hatékonysági indexszel fejezhető ki.

A termelés volumenének mérésére nettó index számítását javasolja, ahol az egyes termékekből előállított mennyiségek összesúlyozására a ráfordított munkaórák szerepelnek. Az egyes időszakok között a változás lemérésére a lánccindexmódszer alkalmazása indokolt, ha a termelés összetételében lényeges változás történt, például új konstrukciók, a minőség módosulása, új termékek belépése következtében. Úgyszintén a lánccindexmódszer alkalmazása célszerű olyan esetekben, amikor a vizsgált területen a termelés technológiai határaiban következett be változás. Hangsúlyozza a szerző, hogy a lánccolás csak akkor végezhető el, ha a változás által érintett területen a termelés már begyakorlódott, különben a kapott index a valóságosnál

kedvezőbb fejlődést tükröz. A begyakorlottság alsó határának azt tekinti, ha a termelés már legalább egy éve folyik a megváltozott körülmények között. Egyedi gyártás esetén nem a termékek, hanem a végzett műveletek szerint mérhető a termelés volumene. Azokban az esetekben, amikor a számításokhoz nem indexszámokra, hanem abszolút értékre van szükség, ajánlatos a termelés volumenét — ha az lehetséges, és van közgazdasági tartalma — vezértípusokban, más esetekben — például széles választék esetén — a ráfordított időösszegben kifejezni.

A leggyakrabban alkalmazott hatékonysági részindex a ráfordított munkaidő és a termelés volumenének hányadosa. A ráfordított munkaidő mennyiségének közelítésére különféle módszerek ismereteseek; a többi között a változások mértékének viszonylag pontosan adja értékelését a teljesített normaórák számának változása. Más esetekben indirekt számításokból következtethetünk erre, oly módon például, hogy vállalatközi összehasonlításokból ismertnek tekintjük valamely műszaki-fejlesztési intézkedés időmegtakarító hatását, s ennek hasonló mértékű bekövetkezését tételezzük fel a vizsgált területen is.

Egy vállalat valamennyi termelő üzeme élőmunka-ráfordításainak megállapításánál felmerülhetnek olyan problémák, hogy a termelő üzemek egy része (félkésztermék-előállító üzemek, erőtelep stb.) egyáltalán nem állít elő olyan termékeket, melyek elhagyják a vállalatot. Az ezekben ráfordított munkaidő azonban természetesen a kiszállított késztermékeket terheli, ezért azzal a késztermékeket megfelelően becsült vagy számított kulcsok segítségével pótlékolni kell. Más esetekben előfordulhat, hogy egyes termelő részlegek termékeit részben továbbfelhasználják más üzemek, részben pedig kiszállításra kerülnek (például öntvény, fonal). Ilyen esetekben a számításokhoz nem elegendő a kiszállított késztermékeket alapul venni, hanem az üzemszerveket mintegy önálló üzemeknek tekintve, a félkésztermékek szintjéről kiindulva helyes a számításokat elvégezni; a továbbfelhasznált félkésztermékekre jutó élőmunka-ráfordításokkal a késztermékeket terhelve meg. Széles gyártmányválaszték esetén indokolt lehet a munkaidő-ráfordítások alakulására képviselői módszer alkalmazása, ez történhet tudatos kiválasztás alapján, amikor a legfontosabb termékeket jelöljük ki, a véletlen kiválasztást

pedig akkor ajánlatos használni, ha a sokféle termék súlya a termelésben egyenként csekély. Ha a termelésben vegyesen fordulnak elő sorozatban és egyedileg előállított termékek, akkor sok esetben elegendő lehet a munkaidő-ráfordítások változásának vizsgálata csak a sorozatban gyártott termékeknel, különösen, ha azok adják a termelés nagyobb hányadát. Ilyen esetekben az egyedileg gyártott termékekre történt élőmunka-ráfordításokat változatlanak tekinthetjük, azonban szem előtt kell tartanunk, hogy a számítás csak hozzávetőleges eredménnyel járhat. Túlnyomóan egyedi termékeket gyártó vállalatoknál, a termeléshez hasonlóan, az élőmunka-ráfordításokat is célszerűbb műveletfajtánként összegezni.

A termelési ráfordítások más tényezőivel kapcsolatos számítások többnyire elvégezhetők a felhasznált munkaerő meghatározására vonatkozó, már ismert számítások mintájára. Mégis, egyes problémák másfajta megoldása lehet szükséges bizonyos esetekben. Ezek közül a szerző néhányat kiemel:

A nyersanyagráfordítások számításánál bizonyos fajta nyersanyagok csoportjára vonatkozóan lehetséges a ráfordítás nagyságát egy összegben kifejezni, megfelelő átszámítási kulcsok segítségével. Ilyen lehetőség áll fenn például az energiahordozóknál (kalóriatartalom), vagy a hengerelt acéloknaál (munkaigényességi együtthatók). Olyan esetekben, amikor ilyen átszámítás nem végezhető el — s ez a helyzet az esetek túlnyomó részénél — a legcélszerűbb a felhasználást az egyes fontosabb nyersanyagokra külön-külön elvégezni; összesítésüknél súlyként az anyagköltségekben elfoglalt arányuk használható.

Az állóeszközökkel kapcsolatos ráfordítások vizsgálatánál részben értékelési, részben értelmezéssel kapcsolatos kérdések merülhetnek fel. Az előbbiek sok esetben megközelítő pontossággal kiküszöbölhetők megfelelő árindexek alkalmazásával. Az így deflált állóeszközérték azonban, ha a termelés egységére vonatkoztatjuk, nem okvetlenül egyértelmű. A problémát az alábbi egyszerű példa világítja meg:

Egy gép, mely az időegység alatt 1000 egységet munkál meg, a bázisidőszakban 20 000 pénzegységbe kerül. A következő időszakban egy hasonló gépet állítanak be a termelésbe, amely azonban 1500 egységet munkál meg, s az értéke 30 000 pénzegységnek felel meg. A változás kétféleképpen értelmezhető. Ha az új gépet másfél régi géppel tekintjük tel-

jesítménye alapján egyenlőnek, akkor a termelés egységére jutó állóeszköz-ráfordítás változatlan marad. Azonban, ha csak a gépek darabszámából indulunk ki, akkor a termelés egységére jutó állóeszköz-ráfordítás harmadával csökken. A gyakorlatban az ár csak ritkán van egyenes arányban a teljesítőképességgel, s így a változás számított mértéke, — függetlenül az értelmezéstől, — csak hozzávetőlegesnek tekinthető.

Megemlíti a szerző, hogy az állóeszközök egyes fajtáinál — különösen a gépi berendezéseknél — mód lehet a különféle berendezések volumenének egyetlen természetes mértékegységben való kifejezésére, ha átszámítási kulcsnak a teljesítmény alkalmas mértékegységét választjuk. E módszer hibája, hogy általában csak az állóeszközök egy része összesíthető ilyen módon, s az átszámítási kulcsok pontosságához is sok esetben szó fér.

Az állóeszköz-ráfordítások és a termelés eredménye hányadosának változása két tényező, az időkihasználás és az alkalmazott állóeszközök volumene változásának eredője. Amennyiben szükséges, úgy a két tényező hatása elkülöníthető, jó közelítést kaphatunk megfelelő részindexek számításával.

A hatékonysági részindexek összesúlyozására a szerző súlynak a különböző tényezőknek az összköltségekben elfoglalt arányát javasolja.

Befejezésül meg kell még emlékeznünk arról az egyszerű, de szemléltető módszerről, melyet a szerző adott vállalat hatékonysága időbeli változásának mérésére, illetve több, de azonos tevékenységű vállalat hatékonysági különbségének értékelésére ajánl. A módszer rövid leírása az alábbi:

Tételezzük fel, hogy a hatékonyság csak két tényező, például a termelés egységére jutó ledolgozott munkaidő, illetve alkalmazott állóeszközmenyiség függvénye. Vegyünk fel egy koordinátarendszert, melynek egyik tengelye az egyik, másik tengelye a másik tényező növekedését ábrázolja. Rajzoljuk be ebbe a koordinátarendszerbe az ún. T-vonalat (a legfejlettebb ismert és alkalmazott technológia vonala), mely azokat a pontokat köti össze, melyek az említett technológia mellett az adott kombinációt jelölik. E görbe felett elhelyezkedő pontok a legjobbnál kisebb hatékonysággal bíró lehetőségek tartományát adják. Ha a vizsgált vállalat helyzetét megállapítjuk e koordinátarendszeren belül, egyszerű rátekintéssel megállapít-

ható annak viszonya a legjobb hatékonysághoz. Az elmaradás számszerű értéke az OB/OA képletből tűnik ki: ahol O a koordináta-rendszer kezdőpontját, A a vizsgált vállalat helyzetét, B pedig az OA egyenes és a T-vonal metszéspontját jelöli.

Meg kell még jegyezni, hogy a számítás kettőnél több tényezőre is elvégezhető, ilyen esetekben azonban a síkban történő ábrázolás kizárt. Minden adott technológiához más és más T-vonal tartozik, ezek helyzetét vagy sok vállalat eredményének megfigyelése, vagy matematikai módszerek segítségével történő becslés útján állapíthatjuk meg. Az időbeli változás lemérése is hasonló módon történhet, értelemszerű változtatásokkal. Felhívja még a szerző a figyelmet arra, hogy a hatékonyságban bekövetkezett javulás nem minden esetben műszaki-szervezési intézkedés eredménye, hanem olykor a Horndal-effektusnak, a begyakorlottság javulásának tulajdonítható.

(Ism.: Szira Tamás)

TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI KÉPZETTSÉGŰ ALKALMAZOTTAK JÖVŐBELI KERESLETE. MÓDSZERTANI TANULMÁNY

(The long-range demand for scientific and technical personnel. A methodological study.)
Washington. 1961. U. S. Department of Labor,
Bureau of Labor Statistics. VIII. 70 p.

A tanulmány két részből áll. Az első rész azzal a kérdéssel foglalkozik, hogyan lehet megállapítani a lényegesebb foglalkozási körök és iparágak magasabb képzettségű munkaerő-szükségletét. Ez adná a jelzett jövőbeli munkaerő-szükséglet első közelítését. A második lépés célja a közelítés pontosságának fokozása. Ezt a népgazdaság egyes területeinek intenzív tanulmányozása útján kell megoldani. Erre a célra a tanulmány szerzői két iparágat választottak ki: a vegyipart és a villamos berendezéseket gyártó iparágat. Ennek az elemzésnek a konklúziói a becslés pontosságára is fényt vetnek. Így derült ki például az, hogy a villamos berendezéseket gyártó iparág munkaerő-szükségletére vonatkozó becsléseket át kell dolgozni. A vegyipar vonatkozásaiban a kapott eredmények helyesnek bizonyultak.

A magasabb képzettségű szakemberek keresletének becslésénél a tanulmány szerzői abból indulnak ki, hogy ez végeredményben két komponensből adódik. Ezek:

1. Az alkalmazások számának növekedése, amely a gazdasági és műszaki fej-

lődésből, valamint a munkaerő hasznosításának módjából adódik.

2. A szakemberek számának az a csökkenése, amelyet a nyugalombavonulás, halálozás, illetve foglalkozásváltozás stb. idéz elő.

A becslésnél az első komponensre támaszkodtak erősebb mértékben. Elsősorban azokat a területeket figyelték meg, ahol a legnagyobb az igény magasabb képzettségű munkavállalók alkalmazására. Ebből a szempontból három területet különböztetünk meg. Ezek: 1. az ipar, 2. a felső oktatás és 3. az állami igazgatás apparátusa.

A becslésnél a népgazdaság egyes ágai-ban jelentkező szükségletek átlagából indultak ki. Ezzel kapcsolatban jelentős nehézség adódott abból, hogy nem álltak minden területen rendelkezésre a kívánt adatok. Sok olyan vállalat volt, amelyik nem tudta a szükséges részletességgel megadni a kívánt adatokat. Különböztek azok a módszerek is, amelyek szerint az egyes vállalatok alkalmazottakat csoportosították. Ezeket a nehézségeket úgy iparkodtak elhárítani, hogy előzetes vizsgálatok során megállapították, melyek azok a területek, ahol a rendelkezésre álló adatokat ki kell egészíteni, és ahol még további részletes tanulmányok szükségesek. Ebben a munkában elsősorban a vállalatok információira támaszkodtak. Ezek az alkalmazottak létszámának alakulására és a létszám előrelátható módosulására vonatkoznak.

Az információk kitöltésére szolgálhatnak azok a statisztikai összefüggések, amelyek a magasabb képzettségű alkalmazottak létszáma és egyéb paraméterek között megfigyelhetők. Ezekkel az összefüggésekkel kapcsolatban az alábbi feltételeknek kell teljesülniük: 1. okozati vagy logikai kapcsolatban álljanak a jelzett alkalmazotti létszámmal, 2. mind az alkalmazotti létszámmra, mind a megfelelő paraméterekre vonatkozóan kellő mennyiségben álljanak rendelkezésre statisztikai adatok, 3. alkalmasak legyenek arra, hogy segítségükkel a szükséges becsléseket elvégezzék. Ebből a szempontból elsősorban a foglalkoztattak teljes és a közülük felsőfokú képzettséggel rendelkezők létszáma közötti összefüggésre gondoltak.

A tanulmány szerzői először az ipar szükségletét állapították meg. Ezután próbálták következtetni az egész népgazdaság igényére.

Az ipar igényeinek becslésénél elsősorban részletesen elemeztek minden

ható annak viszonya a legjobb hatékonysághoz. Az elmaradás számszerű értéke az OB/OA képletből tűnik ki: ahol O a koordináta-rendszer kezdőpontját, A a vizsgált vállalat helyzetét, B pedig az OA egyenes és a T-vonal metszéspontját jelöli.

Meg kell még jegyezni, hogy a számítás kettőnél több tényezőre is elvégezhető, ilyen esetekben azonban a síkban történő ábrázolás kizárt. Minden adott technológiához más és más T-vonal tartozik, ezek helyzetét vagy sok vállalat eredményének megfigyelése, vagy matematikai módszerek segítségével történő becslés útján állapíthatjuk meg. Az időbeli változás lemérése is hasonló módon történhet, értelemszerű változtatásokkal. Felhívja még a szerző a figyelmet arra, hogy a hatékonyságban bekövetkezett javulás nem minden esetben műszaki-szervezési intézkedés eredménye, hanem olykor a Horndal-effektusnak, a begyakorlottság javulásának tulajdonítható.

(Ism.: Szira Tamás)

TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI KÉPZETTSÉGŰ ALKALMAZOTTAK JÖVŐBELI KERESLETE. MÓDSZERTANI TANULMÁNY

(The long-range demand for scientific and technical personnel. A methodological study.)
Washington. 1961. U. S. Department of Labor,
Bureau of Labor Statistics. VIII. 70 p.

A tanulmány két részből áll. Az első rész azzal a kérdéssel foglalkozik, hogyan lehet megállapítani a lényegesebb foglalkozási körök és iparágak magasabb képzettségű munkaerő-szükségletét. Ez adná a jelzett jövőbeli munkaerő-szükséglet első közelítését. A második lépés célja a közelítés pontosságának fokozása. Ezt a népgazdaság egyes területeinek intenzív tanulmányozása útján kell megoldani. Erre a célra a tanulmány szerzői két iparágat választottak ki: a vegyipart és a villamos berendezéseket gyártó iparágat. Ennek az elemzésnek a konklúziói a becslés pontosságára is fényt vetnek. Így derült ki például az, hogy a villamos berendezéseket gyártó iparág munkaerő-szükségletére vonatkozó becsléseket át kell dolgozni. A vegyipar vonatkozásaiban a kapott eredmények helyesnek bizonyultak.

A magasabb képzettségű szakemberek keresletének becslésénél a tanulmány szerzői abból indulnak ki, hogy ez végeredményben két komponensből adódik. Ezek:

1. Az alkalmazások számának növekedése, amely a gazdasági és műszaki fej-

lődésből, valamint a munkaerő hasznosításának módjából adódik.

2. A szakemberek számának az a csökkenése, amelyet a nyugalmobavonulás, halálozás, illetve foglalkozásváltás stb. idéz elő.

A becslésnél az első komponensre támaszkodtak erősebb mértékben. Elsősorban azokat a területeket figyelték meg, ahol a legnagyobb az igény magasabb képzettségű munkavállalók alkalmazására. Ebből a szempontból három területet különböztetünk meg. Ezek: 1. az ipar, 2. a felső oktatás és 3. az állami igazgatás apparátusa.

A becslésnél a népgazdaság egyes ágai-ban jelentkező szükségletek átlagából indultak ki. Ezzel kapcsolatban jelentős nehézség adódott abból, hogy nem álltak minden területen rendelkezésre a kívánt adatok. Sok olyan vállalat volt, amelyik nem tudta a szükséges részletességgel megadni a kívánt adatokat. Különböztek azok a módszerek is, amelyek szerint az egyes vállalatok alkalmazottakat csoportosították. Ezeket a nehézségeket úgy iparkodtak elhárítani, hogy előzetes vizsgálatok során megállapították, melyek azok a területek, ahol a rendelkezésre álló adatokat ki kell egészíteni, és ahol még további részletes tanulmányok szükségesek. Ebben a munkában elsősorban a vállalatok információira támaszkodtak. Ezek az alkalmazottak létszámának alakulására és a létszám előrelátható módosulására vonatkoznak.

Az információk kitöltésére szolgálhatnak azok a statisztikai összefüggések, amelyek a magasabb képzettségű alkalmazottak létszáma és egyéb paraméterek között megfigyelhetők. Ezekkel az összefüggésekkel kapcsolatban az alábbi feltételeknek kell teljesülniük: 1. okozati vagy logikai kapcsolatban álljanak a jelzett alkalmazotti létszámmal, 2. mind az alkalmazotti létszámmra, mind a megfelelő paraméterekre vonatkozóan kellő mennyiségben álljanak rendelkezésre statisztikai adatok, 3. alkalmasak legyenek arra, hogy segítségükkel a szükséges becsléseket elvégezzék. Ebből a szempontból elsősorban a foglalkoztattak teljes és a közülük felsőfokú képzettséggel rendelkezők létszáma közötti összefüggésre gondoltak.

A tanulmány szerzői először az ipar szükségletét állapították meg. Ezután próbálták következtetni az egész népgazdaság igényére.

Az ipar igényeinek becslésénél elsősorban részletesen elemeztek minden

olyan adatot, amely a munkaerőre és a velük kapcsolatos tényezőkre vonatkozott. Ezután összegyűjtötték a felsőfokú képzettségű alkalmazottak létszámának 1954., 1957. és 1959. évi adatait. Ebből állapították meg a létszámalakulás 1954. és 1959. évek közötti trendjét.

Erre támaszkodva következtettek az 1970-ig terjedő időszak létszámalakulására is. Ez a trend azonban nem alkalmas arra, hogy a becslésben kizárólag erre támaszkodjanak. A becslésnek ez a leegyszerűsített módszere ugyanis azon a feltételezésen alapul, hogy a népgazdaság stuktúrája a jelzett időtartam alatt semmit nem változik. Így a jelzett trendet még egyéb tényezők figyelembevételével korrigálni kellett.

Ezek az egyéb szempontok azokból a tapasztalatokból származtak, amelyeket az 500 alkalmazottnál nagyobb létszámmal dolgozó villamosberendezéseket gyártó és vegyipari vállalatoktól szereztek be. A jelzett nagyságú vállalatok közül 100-at kiemeltek és ezek létszám alakulását teljes részletességgel tanulmányozták. Az elemzések során szükség esetén telefonon is érintkezésbe léptek az érdekelt vállalatokkal.

A szóban forgó 100 vállalat közül 65 vállalat képviselőjével az adatgyűjtéssel kapcsolatban külön konferenciát is tartottak. Az így szerzett tapasztalatokat általánosították, azután az egész népgazdaságra. Itt azonban az eddigi nehézségek tovább fokozódtak. Most már olyan területek is akadtak, ahonnan teljességgel hiányoztak az információk és így a szerzők kizárólag csak becslésekre támaszkodhattak. Ezek között elsősorban kisebb ipari vállalatok, egyetemek, kollégiumok, kormányzati szervek, magán- és közkórházak stb. szerepeltek. Szerzők megállapítása szerint ezeknek a létszámigénye nem nagy.

Az így végrehajtott becslés érvényesége egész sor feltétel teljesülésétől függ. Ezek: 1. Az Amerikai Egyesült Államok stuktúrája alapvonalaiiban 10 év múlva is ugyanaz lesz mint napjainkban. 2. A gazdasági tevékenység élénksége továbbira is megmarad. 3. A tudományos és műszaki előrehaladás az ipari termelés módjaiban továbbra is folytatódik. 4. Háború nem szakítja meg a fejlődés menetét.

A becsléssel kapcsolatban bizonyos korlátokat is figyelembe kell venni. Nemcsak a foglalkoztatási igénnyel kell számolni, hanem a népesség fejlődésével is. Mérlegelni kell azt is, hogy a népesség érintett korcsoportjainak nagysága

lehetővé teszi-e az adott időszakban felmerülő szakemberszükséglet fedezését.

A beszerzett információkból kitűnik, hogy 1959-ben a vegyiparban összesen 320 000 alkalmazott dolgozott. Ebből 83 000 rendelkezett magasabb képzettséggel. Ezeknek 40 százalékát foglalkoztatták kutatómunkával, illetve a műszaki továbbfejlesztés problémáival. A technikusok száma 43 000 volt. Ezeknek 45 százaléka dolgozott a kutatás, illetve a műszaki fejlesztés területén.

A villamos berendezéseket gyártó iparban az összes alkalmazottak létszáma 1970-ig előreláthatóan 69 százalékkal fog növekedni. Ez több, mint az egész iparra számított 29 százalékos növekedés kétszerese. Ugyanezen időszak alatt a magasabb képzettségű alkalmazottak létszáma előreláthatólag mintegy 170 százalékkal nő. (Létszámuk 93 000-ről 250 000-re emelkedik). Ez évente átlagosan 9,4 százalékos létszámnövekedésnek felel meg. Így erőteljesebb ütemű létszámnövekedés várható, mint amit 1954 és 1959 között lehetett tapasztalni. Ez az arány ugyanis csak évi 8,7 százalékos növekedésnek felel meg. Úgyszintén ilyen mértékű növekedés várható a technikusok létszámában is. Tehát ez is 170 százalék körül lesz, ami azt jelenti, hogy a technikusok jelenlegi 67 000 főt kitevő létszáma 182 000-re emelkedik. Meg kell jegyeznünk, hogy az érdekelt vállalatok ezt a becslést túlzottnak tartják, nem számolnak ilyen létszámnövekedéssel.

Végül megkísérelték az egész népgazdaságban foglalkoztatott magasabb képzettségű munkavállalók létszámának előrebecslését is. Ez 1959 és 1970 között előreláthatólag 85 százalékkal emelkedik, azaz 1 096 000-ről 2 032 000-re nő. Ezen belül a mérnökök száma mintegy 90 százalékkal emelkedik, vagyis 783 000-ről 1 484 000-re nő. Az egyéb magasabb képzettséggel rendelkező alkalmazottak létszáma 75 százalékkal növekszik, azaz 313 000-ről 548 000-re emelkedik létszámuk. A növekedés mértéke a matematikusok létszámában lesz a leggyorsabb. Itt 107 százalékos emelkedés várható (29 000-ről 60 000). Úgyszintén jelentős mértékű növekedés várható az alkalmazott fizikusok létszámában is. Ez 13 százalékra tehető. Az orvosok létszáma 77, a vegyészeké valamivel kisebb 73, a mezőgazdasági szakembereké pedig 75 százalékkal nő. A legkisebb mértékű létszámemelkedés a geológusok és geofizikusok körében várható. Ez nem haladja meg a 41 százalékot.

(Ism.: Csikós Mihály)

HÁZTARTÁSSTATISZTIKA

SOBOTSCHINSKI, ARNIM:

TARTÓS FOGYASZTÁSI CIKKEK
A HÁZTARTÁSOKBAN

(Langlebige Gebrauchsgüter in den Haushalten.) — *Wirtschaft und Statistik*. 1963. 11. sz. 655—659. p.

Szerző előzetes tájékoztatást nyújt arról a vizsgálatról, melyet a Német Szövetségi Köztársaság Statisztikai Hivatala végzett a háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságának megállapítása céljából. Ez a vizsgálat tulajdonképpen csak egyik része az 1962/63-ban végrehajtott, kereken 45 000 háztartást felölelő jövedelmi és fogyasztási felvételnek. Jóllehet az egész háztartásstatisztikai felvétel egy egész éven keresztül történt megfigyelésen alapult, a tartós fogyasztási cikkek állományára vonatkozó adatokat csak egy ízben, a felvétel elején (1962 tavaszán) tudakolták. Ily módon az ellátottságra vonatkozó első, összefoglaló adatok már rendelkezésre állnak.

A kiválasztott 24 tartós fogyasztási cikk állományával kapcsolatos felvételi eredmények alapot nyújtanak a jövedelem, a háztartásnagyság, a társadalmi-gazdasági hovatartozás fogyasztásalakító hatásának egyenkénti, illetve kombinált vizsgálatára. Így lehetőség nyílik egy sor kérdés tisztázására, például arra, hogy a különböző társadalmi réteghez tartozó háztartások vajon elérték-e és mennyiben a teljes ellátottságot (ez felveti azt a kérdést is, hogy ez egyúttal telítettséget jelent-e), és így a további kereslet elsősorban pótló és kiegészítő jellegű beszerzésekben fog-e meg nyilvánulni; megvizsgálható továbbá az is, hogy vajon szükséges-e bizonyos taglétszámú és jövedelmű háztartások számára a meglévőknél túlmenően további kínálatot biztosítani, vagy pedig e háztartások jövedelmének emelkedése következtében önmagától ki fog alakulni e rétegeknek az adott, meglévő kínálat iránti kereslete.

A háztartásstatisztikai mintavétel — amely egyúttal a tartós fogyasztási cikkek vizsgálatát is célul tűzte ki — módszerét és technikáját tekintve a következők szerint történt. A maximálisan 50 000 háztartást oly módon kellett kiválasztani, hogy a mintában a kereső és nem kereső háztartásokra előírt 0,25 százalékos, illetve az önálló háztartásokra előírt 0,5 százalékos kiválasztási arány érvényesüljön. A háztartásstatisztikai

minta kiválasztása az össznépeség 1 százaléka kiterjedő, 1961. évi mikrocenzus alapján történt. (A mikrocenzus anyagát egyébként kiegészítették a háztartások nettó jövedelmének nagyságára vonatkozó kérdéssel.) Minthogy nem lehetett arra számítani, hogy a mikrocenzus minden x -dik vagy y -dik háztartását be lehet vonni a háztartásstatisztikai mintába és ebből következően arra sem, hogy ez a minta közvetlenül jellemezze az össznépeséget, a mikrocenzus nemcsak kiválasztási alapul, hanem felvételi keretül is szolgált. Ennek érdekében a mikrocenzus háztartásait mindenekelőtt a fogyasztást és a takarékoskodást elsősorban meghatározó ismérvek (azaz a jövedelem, a háztartás nagysága, valamint a háztartásfő társadalmi helyzete) szerint kellett csoportosítani. A további feladat az volt, hogy a három ismérv szerint kombináltan csoportosított anyag, ún. cellák alapján — a negyed, illetve félszázalékos kiválasztási aránynak — megfelelő számú háztartást vonjanak be a megfigyelésbe. A gyakorlati megvalósítás önkéntes toborzáson alapult, úgyhogy a mintába olyan háztartások is bekerültek, amelyek a mikrocenzusban nem vettek részt. Minthogy a háztartások bevonásánál mindig ellenőrizték azt, hogy azok a kijelölt ismérveknek megfeleljenek, lehetőség nyílt arra, hogy menetközben figyelemmel kísérjék az előírt kiválasztási arány alakulását. Végeredményben a kereső és nem kereső háztartásoknál sikerült elérni a kitűzött részvételi kvótát, míg az önálló háztartásoknál a tervbe vett aránynak csupán felét.

A három ismérv kombinációján alapuló csoportokra, cellákra megállapított átlagos ellátottsági arányból oly módon következtettek az össznépeség ellátottsági arányára, hogy a cellánként kapott százalékos arányokat először kivetítették a mikrocenzus megfelelő csoportjaira (azaz a kapott arányokkal megszorozták a mikrocenzus megfelelő celláiban levő háztartások számát), az ily módon adódott abszolút számokat pedig az egyes ismérveken belüli csoportok alapján összegezték.

A felvétel kikérdezéses alapon történt. Az összeírók a mikrocenzus anyagának ismeretében, azaz megfelelő előzetes információk birtokában keresték fel a háztartásokat. Az összeírók a beszélgetés során mindenekelőtt ezeket az informá-

ciókat vizsgálták felül és szükség szerint módosították a tényleges helyzetnek megfelelően, illetve az újonnan bevont háztartások esetén felvették a szükséges adatokat. Ezek után került sor a háztartások tulajdonában levő tartós fo-

gyasztási cikkekre vonatkozó kérdések feltevésére (a háztartás rendelkezik-e a megjelölt fajtájú cikkel, mennyi volt az illető cikk beszerzési ára és mikor történt a beszerzés).

(Ism.: Láng Györgyné)

BIBLIOGRÁFIA

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

Annual abstract of statistics 1963. Ed. by the Central Statistical Office. London. 1963. H. M. S. O. XI, 336 p.

Az Egyesült Királyság statisztikai évkönyve, 1963.
I 36 C 1/1963

Annual abstract of statistics. Malta 1961. Valetta. 1962. Centr. Office of Statist. Ism. lapsz. 508 p.

Malta statisztikai évkönyve, 1961.
I 70 B 1/1961

Anuario estadístico de España 1963. Madrid. 1963. Inst. Nac. de Estad. XXV, 749 p., 2 térk.

Spanyolország statisztikai évkönyve, 1963.
I 34 C 24/1963

Budapest statisztikai évkönyve 1963. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal Budapesti Városi Igazgatósága. Bp. 1963. Stat. Kiadó soksz. 266 p. (Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)

I 1 B 117/1963

The Commonwealth and the sterling area. Statistical abstract. 1962. Ed. by the Board of Trade. London. 1963. H. M. S. O. IV, 67 p.

A Brit Nemzetközösség és a sterling-terület statisztikai évkönyve, 1962.

I 36 B 72/1962

Narodne goszpodarsztvo Ukrajinsz'koji RSZR v 1962 roci. Sztatiszticeszkij scsoricsnik. Izd. Central'noe Sztatütsne Upravlinnja. Kijiv. 1963. Derzssztatvüdav. 675 p.

Az Ukrán SZSZK népgazdasága, 1962.
I 42 C 203

Narodnoe hozjajsztvo Moldavszoj SZSZR 1962 g. Sztatiszticeszkij szbornik. Izd. Central'noe Sztatütsneszkoe Upravlenie. Kisinev. 1963. Goszsztatizdat. 383 p.

A Moldova SZSZK népgazdasága, 1962.
I 42 C 150/1962

Narodnoe hozjajsztvo RSZFSZR v 1962 godu. Sztatiszticeszkij ezsegodnik. Izd. Central'noe Sztatütsneszkoe Upravlenie. Moszkva. 1963. Goszsztatizdat. 607 p.

Az OSZFSZK népgazdasága, 1962.
I 42 C 202/1962

Rocznik statystyczny 1963. Warszawa. 1963. Główny Urząd Statystyczny. LIX, 608 p., 9 t., 1 térk.

Lengyelország statisztikai évkönyve, 1963.
I 42 C 110

Statistical abstract of the United States. Washington. 1962. Dept. of Commerce. XII, 1036 p.

Az Egyesült Államok statisztikai évkönyve,
I 72 C 34/1962

Statistical pocket book of the Indian Union 1962. Delhi. 1962. Centr. Statist. Organisation, Dept. of Statist. 153 p., 12 t.

Előbb: Statistical handbook of ...

Az Indiai Unió statisztikai zsebkönyve, 1962.
I 53 D 2/1962

Sztatiszticeszkij godisnik na Narodna Republika Bögarija 1963. – Statistical yearbook of the People's Republic of Bulgaria. Izd. Centralno Sztatütsneszko Upravlenie pri Miniszterszkija Szövet. Szofija. 1963. Centr. Sztat. Upravl. XI, 612 p., 2 mell.

Bulgária statisztikai évkönyve, 1963.
I 45 B 58/1963

Statistisk årsbok för Sverige 1963. Statistical abstract of Sweden. Stockholm. 1963. Statist. Centralbyran. 28, 484 p.

Svédország statisztikai évkönyve, 1963.
I 41 C 43/1963

Ukrajinsz'ka RSZR v cifrah v 1962 roci. Korotkij sztatütsnünj dovidnük. Izd. Central'ne Sztatütsneszko Upravlinnja. Kijiv. 1963. Derzsave Sztat. Vüd. 260 p.

Az Ukrán SZSZK számokban, 1962.
I 42 D 36/1962

ÁLTALÁNOS STATISZTIKAI MUNKÁK

Behrens, F.: Zur Theorie der Messung des Nutzeffekts der gesellschaftlichen Arbeit. Berlin. 1963. Akad. Verl. 185 p.

A társadalmi munka hatékonysága mérésének elmélete.
7594

La „Décision” Paris 25 – 30 mai 1960. Paris. 1961. CNRS. 14, 205 p.

Bibliogr. a tanulmányok végén.

A döntés.
7812

Ferrar, W. L.: Finite matrices. Oxford. 1960. Clarendon Press. VI, 182 p.

Bibliogr. V. p.

Véges matrixok.
7647

Frazer, R. A. – Duncan, W. J. – Collar, A. R.: Elementary matrices and some applications to dynamics and differential equations. Cambridge. 1960. Univ. Press. XVIII, 416 p.

Bibliogr. 399 – 401. p.

Elemi matrixok és felhasználásuk dinamikus és differenciális egyenletekhez.

ciókat vizsgálták felül és szükség szerint módosították a tényleges helyzetnek megfelelően, illetve az újonnan bevont háztartások esetén felvették a szükséges adatokat. Ezek után került sor a háztartások tulajdonában levő tartós fo-

gyasztási cikkekre vonatkozó kérdések feltevésére (a háztartás rendelkezik-e a megjelölt fajtájú cikkel, mennyi volt az illető cikk beszerzési ára és mikor történt a beszerzés).

(Ism.: Láng Györgyné)

BIBLIOGRÁFIA

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

Annual abstract of statistics 1963. Ed. by the Central Statistical Office. London. 1963. H. M. S. O. XI, 336 p.

Az Egyesült Királyság statisztikai évkönyve, 1963.
I 36 C 1/1963

Annual abstract of statistics. Malta 1961. Valetta. 1962. Centr. Office of Statist. Ism. lapsz. 508 p.

Malta statisztikai évkönyve, 1961.
I 70 B 1/1961

Anuario estadístico de España 1963. Madrid. 1963. Inst. Nac. de Estad. XXV, 749 p., 2 térk.

Spanyolország statisztikai évkönyve, 1963.
I 34 C 24/1963

Budapest statisztikai évkönyve 1963. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal Budapesti Városi Igazgatósága. Bp. 1963. Stat. Kiadó soksz. 266 p. (Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)

I 1 B 117/1963

The Commonwealth and the sterling area. Statistical abstract. 1962. Ed. by the Board of Trade. London. 1963. H. M. S. O. IV, 67 p.

A Brit Nemzetközösség és a sterling-terület statisztikai évkönyve, 1962.

I 36 B 72/1962

Narodne goszpodarsztvo Ukrajinsz'koji RSZR v 1962 roci. Sztatiszticeszkij scsoricsnik. Izd. Central'noe Sztatütsne Upravlinnja. Kijiv. 1963. Derzssztatvüdav. 675 p.

Az Ukrán SZSZK népgazdasága, 1962.
I 42 C 203

Narodnoe hozjajsztvo Moldavszoj SZSZR 1962 g. Sztatiszticeszkij szbornik. Izd. Central'noe Sztatütsneszkoe Upravlenie. Kisinev. 1963. Goszsztatizdat. 383 p.

A Moldova SZSZK népgazdasága, 1962.
I 42 C 150/1962

Narodnoe hozjajsztvo RSZFSZR v 1962 godu. Sztatiszticeszkij ezsegodnik. Izd. Central'noe Sztatütsneszkoe Upravlenie. Moszkva. 1963. Goszsztatizdat. 607 p.

Az OSZFSZK népgazdasága, 1962.
I 42 C 202/1962

Rocznik statystyczny 1963. Warszawa. 1963. Główny Urząd Statystyczny. LIX, 608 p., 9 t., 1 térk.

Lengyelország statisztikai évkönyve, 1963.
I 42 C 110

Statistical abstract of the United States. Washington. 1962. Dept. of Commerce. XII, 1036 p.

Az Egyesült Államok statisztikai évkönyve,
I 72 C 34/1962

Statistical pocket book of the Indian Union 1962. Delhi. 1962. Centr. Statist. Organisation, Dept. of Statist. 153 p., 12 t.

Előbb: Statistical handbook of ...

Az Indiai Unió statisztikai zsebkönyve, 1962.
I 53 D 2/1962

Sztatiszticeszki godisnik na Narodna Republika Bögarija 1963. – Statistical yearbook of the People's Republic of Bulgaria. Izd. Centralno Sztatiszticeszko Upravlenie pri Miniszterszkija Szövet. Szofija. 1963. Centr. Sztat. Upravl. XI, 612 p., 2 mell.

Bulgária statisztikai évkönyve, 1963.
I 45 B 58/1963

Statistisk årsbok för Sverige 1963. Statistical abstract of Sweden. Stockholm. 1963. Statist. Centralbyran. 28, 484 p.

Svédország statisztikai évkönyve, 1963.
I 41 C 43/1963

Ukrajinsz'ka RSZR v cifrah v 1962 roci. Korotkij sztatütsnünj dovidnük. Izd. Central'ne Sztatütsneszkoe Upravlinnja. Kijiv. 1963. Derzsavne Sztat. Vüd. 260 p.

Az Ukrán SZSZK számokban, 1962.
I 42 D 36/1962

ÁLTALÁNOS STATISZTIKAI MUNKÁK

Behrens, F.: Zur Theorie der Messung des Nutzeffekts der gesellschaftlichen Arbeit. Berlin. 1963. Akad. Verl. 185 p.

A társadalmi munka hatékonysága mérésének elmélete.
7594

La „Décision” Paris 25 – 30 mai 1960. Paris. 1961. CNRS. 14, 205 p.

Bibliogr. a tanulmányok végén.

A döntés.
7812

Ferrar, W. L.: Finite matrices. Oxford. 1960. Clarendon Press. VI, 182 p.

Bibliogr. V. p.

Véges matrixok.
7647

Frazer, R. A. – Duncan, W. J. – Collar, A. R.: Elementary matrices and some applications to dynamics and differential equations. Cambridge. 1960. Univ. Press. XVIII, 416 p.

Bibliogr. 399 – 401. p.

Elemi matrixok és felhasználásuk dinamikus és differenciális egyenletekhez.

- Herrde, E. – Kuhn, O.:** Grundlagen der Statistik für Wirtschaftler. 6., überarb. Aufl. Berlin. 1963. Die Wirtschaft. 419 p.
Bibliogr. 409–413. p.
A statisztika alapjai közgazdászok számára. 7621
- Kendall, M. G.:** Statistics and personnel management. London. 1957. Print. Lawrence. 16 p.
Statisztika és személyzeti irányítás. 7628
- Marris, R.:** Economic arithmetic. London – New York. 1958. MacMillan – St. Martin's Press. XVII, 349 p, 2 t.
Gazdasági aritmetika. 7637
- Mathematical methods in small group processes.** Ed. by J. H. Criswell, H. Solomon, P. Suppes. Stanford, Calif. 1962. Stanford Univ. Press. VIII, 371 p.
Bibliogr. a tanulmányok végén.
Matematikai módszerek kis csoport folyamatoknál. 7662
- Pepe, P. – Tiesserand-Perrier, M.:** Méthodes statistiques dans les sciences humaines. Paris. 1962. Masson. VI, 361 p.
Bibliogr. 349–351. p.
A statisztikai módszer a társadalomtudományokban. 7814
- Probleme der Kybernetik. Problemü kibernetiki.** Bd. 1. Red. A. A. Ljapunow. Übers. von R. Friedrich, G. Zielke, etc. Berlin. 1962. Akad. Verl. VI, 326 p.
A kibernetika problémái. 1. köt. 7826
- Problemü kibernetiki. Vüp. 10.** Red. A. A. Ljapunov. Moszkva. 1963. Fizmatgiz. 186 p.
Bibliogr. a tanulmányok végén.
A kibernetika problémái, 10. köt. 8080
- Takács, L.:** Introduction to the theory of queues. New York. 1962. Oxford Univ. Press. X, 268 p.
Bibliogr. a fejezetek végén.
Bevezetés a sorbanállási elméletbe. 7796
- Triffin, R.:** Monopolistic competition and general equilibrium theory. Cambridge, Mass. 1962. Harvard Univ. Press. XI, 195 p.
Monopolisztikus verseny és általános egyensúly-elmélet. 7797
- GAZDASÁGSTATISZTIKA**
- Amundsen, A.:** Konsumelastisiteter og konsumprognoser bygd pa nasjonalregnskapet. – Consumer demand elasticities and consumer expenditure projections based on national accounts data. Oslo. 1960. Statist. Sentralbyra. 44 p.
Angol nyelvű kivonattal.
Fogyasztói keresletelasticitás és a fogyasztói kiadások tervezése a nemzetgazdasági elszámolás adatai alapján. 7700
- Blankenship, A. B.:** Markt- und Meinungsforschung in der USA. Consumer and opinion research. Übertr. von G. Wickert. Tübingen. 1961. Demokrit. Verl. 266 p.
Bibliogr. a fejezetek végén.
Piac- és közvéleménykutatás az Egyesült Államokban. 7631
- Chandler, L. V.:** Central banking and economic development. Bombay. 1962. Chidambaran. 54 p.
Központi bank és gazdasági fejlődés. 7801
- Cook, R. C.:** Population and food supply. New York. 1962. U. N. XIV, 49 p.
Népesség és élelmiszerellátottság. 7738
- Dell, S.:** Trade blocs and common markets. London. 1963. Constable. 293 p.
Bibliogr. 279–286. p. és a fejezetek végén.
Kereskedelmi blokkok és közös piacok. 7644
- Denezsnoe obrascsenie i kredit SZSZSZR. Red. V. Ikonnikov. Moszkva. 1962. Goszfinizdat. 470 p.**
Pénzforgalom és hitel a Szovjetunióban. 7580
- Employment policy, with particular reference to employment problems of developing countries.** Geneva. 1963. ILO. Ism. lapsz. 136 p.
Francia nyelven is.
Foglalkoztatottsági politika, különös tekintettel a fejlődő országok foglalkoztatottsági problémáira. 7684
- Europäische Wirtschaftsgemeinschaft. Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaft. 4–5. 1. Mai 1960–1961 – 30. April 1961–1962. Brüssel. 1961–1962. EWG. 2 db.**
Összefoglaló jelentés az Európai Gazdasági Közösség tevékenységéről, 1960–1962. 7693–94
- Europe's future consumption.** Ed. by J. Sandee. Amsterdam. 1963. North-Holland Publ. Co. VIII, 363 p.
Európa fogyasztása a jövőben. 7649
- Fensch, U.:** Zum Problem der internationalen Liquidität. Tübingen. 1963. Mohr. V, 98 p., 1 t.
A nemzetközi likviditás problémája. 7745
- Goldsmith, R. W. – Lipsey, R. E. – Mendelson, M.:** Studies in national balance sheet of the United States. Vol. 1–2. Princeton. 1963. Princeton Univ. Press. 2 db.
Az Egyesült Államok nemzetgazdasági mérlege. 7674–75
- Hicks, J. R.:** A contribution to the theory of the trade cycle. Oxford. 1961. Clarendon Press. XIII, 201 p.
Hozzájárulás a kereskedelmi ciklus elméletéhez. 7623
- (Hmel'nickaja, E. L.) Chmel'nizkaja, J.:** Der westdeutsche Monopolkapitalismus. Monopoliszticeszkij kapitalizm Zapadnoj Germanii. Bearb. Übers. Berlin. 1962. Die Wirtschaft. 323 p.
A nyugat-német monopolkapitalizmus. 7590
- Die Industrielle Umstellung in Europa. 1. Giel, W. – Nabokoff, N.:** Die Politik der Mitgliedstaaten auf dem Gebiet der Umstellung und der regionalen Entwicklung. 2. Nardi, G. – Bye, M.: Mittel und Wege der industrieller Umstellung. Einl. von R. Reynaud. Baden-Baden – Bonn. 1967. Lutzeyer. 2 db.
Az ipari átállás Európában. 7689
- International Monetary Fund. Summary proceedings of the 18th annual meeting of the Board of Governors, September 30 – October 4, 1963. Washington. 1963. I. M. F. VIII, 287 p.**
A Nemzetközi Valuta Alap igazgatótanácsának 18. évi közgyűlése. 570.176
- Jugoslavia. National Bank of Yugoslavia 1962. Annual report. Beograd. 1962. Nat. Bank. 85 p.**
A Jugoszláv Nemzeti Bank 1962. évi jelentése. I 46 C 23/1962

- Labor in developing economies. Ed. by W. Galenson. Berkeley—Los Angeles. 1963. Univ. of California Press. X, 299 p.
Munka a fejlődő gazdaságokban. 7660
- A lakosság közvetlen anyagi fogyasztása 1959—1962. Bp. 1964. Stat. Kiadó soksz. 197 p. (Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.) I 1 B 619
- MacManus, M.: Multiple internal rates of return and investments with variable life. Birmingham. 1963. Univ. of Birmingham. 14 p. Bibliogr. 11. p.
A megtérülés többszörös belső rátája és a különböző élettartamú beruházások. 7766
- Mervart, J. J.: Cenoobrazovanie v mezsdunarodnoj trgovle. Per. B. D. Zotov, I. I. Szemenov. Moszkva. 1962. Izd. Inosztranoj Lit. 350 p.
Árképzés a nemzetközi kereskedelemben. 8074
- Mir szocializma v cifrah i faktah 1962 g. Red. A. F. Kudrjasov. Moszkva. 1963. Politizdat. 109 p.
Számok és tények a szocialista világról, 1962. 8112
- Mosimann, Th. F.—Gillim, M. H.: The computation of cost-of-living indexes. Washington. 1957. Soksz. IV, 45 p.
A létfenntartási költségindex számítása. 7817
- A munkások és alkalmazottak 1963. évi reáljövedelmének, reálbérének és névleges keresetének alakulása. Bp. 1964. KSH soksz. 17 p. (Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.) I 1 B 620/1963
- A népgazdaság árhelyzete az 1955—1962. években. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1964. Stat. Kiadó soksz. 172 p. (Statisztikai időszaki közlemények 59.) I 1 B 113/49
- Népgazdasági tervezés. 1—2. köt. Szerk. László I. Bp. 1964. Közgazd. és Jogi Kiadó, Alföldi Ny. Debrecen. 2 db. 8123—4
- Nevin, E.: Capital funds in underdeveloped countries. The role of financial institutions. London—New York. 1963. MacMillan—St. Martin's Press. XV, 111 p. Bibliogr. 105—108. p.
Tőkealapok fejletlen országokban. 7642
- Platt, S. G.: Financial analysis of 33 petroleum companies 1962. With J. D. Emerson. N. J. Anderson, R. C. Sparling. New York. 1963. Chase Manhattan Bank, Petroleum Division. 32p.
33 olajtársaság pénzügyi elemzése, 1961. 7685
- Quantitative techniques in marketing analysis. Text and readings. Ed. by R. E. Frank, A. A. Kuehn, W. F. Massy. Homewood, Ill. 1962. Irwin. XVII, 556 p. Bibliogr. a tanulmányok végén.
Kvantitatív módszer a piacelemzésben. 7654
- Ritzschke, G.: Einführung in die regionale Bilanzierung. Berlin. 1961. Die Wirtschaft. 215 p. Bibliogr. 213—215. p.
Bevezetés a regionális mérlegkészítésbe. 7588
- Schultz, H.: The theory and measurement of demand. Chicago. 1962. Univ. of Chicago Press. XXIX, 817 p. Bibliogr. 779—803. p.
A kereslet elmélete és mérése. 7664
- Selden, R. T.: Trends and cycles in the commercial paper market. New York. 1963. N. B. E. R. XIV, 19 p.
Trendek és ciklusok a kereskedelmi papírpiacón. 7696
- Sil'dkrut, V. A.: Problemü cen mirovogo kapitaliszticeszkogo rünka. Moszkva. 1963. Szocékgiz. 318 p.
A tőkés világgazdaság problémái. 8114
- Smyth, D. J.: Dynamic process analysis and a model of the trade cycle. Birmingham. 1963. Univ. of Birmingham. 15 p.
Dinamikus folyamat elemzése és a gazdasági ciklus modellje. 7769
- Smyth, D. J.: Empirical evidence on the acceleration principle. Birmingham. 1963. Univ. of Birmingham. 43 p. Bibliogr. 38—43. p.
Az akcelerációs elv empirikus bizonyítása. 7770
- Smyth, D. J.: The statistical discrepancy in the Australian national accounts. Birmingham. 1963. Univ. of Birmingham. 13 p.
Statisztikai eltérés az ausztráliai nemzetgazdasági elszámolásban. 7768
- Spirit, A. Ju.: Ekonomika sztran Afriki. Kratkij ocserk. Moszkva. 1963. Izd. IMO. 303 p. Bibliogr. 296—303. p.
Az afrikai országok gazdasága. 8116
- Territoriale und regionale Perspektivplanung. Beiträge aus dem Seminar „Grundfragen der territorialen und regionalen Perspektivplanung“ des Internationalen Symposiums zu Fragen der Perspektivplanung, das vom 27 September bis 1. Oktober 1960 and der Hochschule für Ökonomie Stattfand. Berlin. 1961. Die Wirtschaft. 155 p.
Területi és regionális távlati tervezés. 7824
- Youngson, A. J.: Possibilities of economic progress. Cambridge. 1959. Univ. Press. X, 325 p.
A gazdasági fejlődés lehetőségei. 7646
- Walinsky, L. J.: Economic development in Burma 1951—1960. New York. 1962. Twentieth Century Fund. XXVII, 680 p., 1 t. mell., 1 térk. mell. Bibliogr. XIII. p.
Gazdasági fejlődés Burmában, 1951—1960. 7661
- World economic survey 1962. 2. Current economic developments. New York. 1963. U. N. Dept. of Econ. and Soc. Affairs. VIII, 93 p.
A világgazdaság áttekintése, 1962. 470.226
- World petroleum report 1963. Vol. 9. An annual review of international oil operations. Ed. by G. H. Barrows. New York—London—Zürich. 1963. Palmer. 178 p.
Jelentés a világ petróleum termeléséről, 1963. 7764

DEMOGRÁFIA. KULTÚRSTATISZTIKA

Agarwala, S. N.: Age at marriage in India. Bombay, etc. 1962. Kitab Mahal. XXIV, 296 p.

Házasságkötési életkor Indiában.

7798

Asia, Arab states, Africa. Education and progress. Paris. 1961. Unesco. 63p., 8 t.

Azsia, arab államok, Afrika. Oktatás és haladás.

7749

Bevölkerungsstruktur und Wirtschaftskraft der Bundesländer 1950, 1957–1962. Hrsg.: Statistisches Bundesamt. Wiesbaden. 1963. Kohlhammer, Stuttgart-Mainz. 145 p.

A szövetségi országok népességstruktúrája és gazdasági ereje az NSZK-ban, 1950, 1957–1962.

I 4 B 82/1962

Causes of death 1961. Jerusalem. 1963. Centr. Bureau of Statist. VII, 95, 6 p.

Halálokok Izraelben, 1961.

I 57 B 37/138

Chase, H. C.: The relationship of certain biologic and socio-economic factors to fetal, infant and early childhood mortality. 2. Father's occupation, infant's birth weight and mother's age. Albany. 1962. Dept. of Health. 59 p.

Bibliogr. 58–59. p.

Egyes biológiai és társadalmi-gazdasági tényezők kapcsolata a magzati, csecsemő és korai gyermekkori halandósággal. 2. Az apa foglalkozása, a csecsemő születési súlya és az anya kora.

7714

Csiszlenoszt' i raszszenie narodov mira. Red. Sz. I. Bruk. Moszkva. 1962. Izd. Akad. Nauk. 482 p., 9 térk.

Bibliogr. 456–471. p.

A világ népességének területi megoszlása és száma.

8081

[Ezerkilencszázhatvanharmadik] 1963. évi mikrocenzus személyi és családi adatai. Bp. 1964. Stat. Kiadó soksz. 214 p.

(Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)

I 1 B 623

Glueck, Sh. – Glueck, E.: Predicting delinquency and crime. Cambridge. Mass. 1960. Harvard Univ. Press. XXII, 283 p.

Bibliogr. 183–187. p.

Vétségek és büntettek előrejelzése.

8061

Handbuch der internationalen statistischen Klassifikation der Krankheiten, Verletzungen und Todesursachen. Auf der Grundlage der Empfehlung der 7. Revisionskonferenz 1955 und gemäß der von der WHO-Vollversammlung angenommenen Regulationen. Bd. 1. Internationale und deutsche Systematik. Hrsg.: Statistisches Bundesamt. Wiesbaden – Stuttgart. 1959. Kohlhammer. 635 p.

A betegségek, sérülések és halálokok nemzetközi statisztikai osztályozásának kézikönyve.

7699

Hauptergebnisse der Arbeits- und Sozialstatistik 1959–1960. Wiesbaden 1960–1961. Bundesmin. für Arbeit u. Sozialordnung. 2 db.

Az NSZK munkaügyi és társadalmi statisztikájának fő eredményei, 1959–1960.

I 4 C 43/1959/60

Kaufmann, F. X.: Die Überalterung. Ursachen, Verlauf, wirtschaftliche und soziale Auswirkungen des demographischen Alterungsprozesses. Diss. Winterthur. 1960, Keller, XXVIII, 540 p.

Túlöregedés. A demográfiai öregezési folyamat okai, alakulása, gazdasági és társadalmi kihatásai.

7682

Klassifizierung der Berufe. Systematisches und alphabetisches Verzeichnis der Berufsbenennungen. Hrsg.: Statistisches Bundesamt Wiesbaden. Stuttgart – Mainz. 1961. Kohlhammer. 241 p.

A foglalkozások osztályozása. A foglalkozások megnevezésének szisztematikus és betűrendes mutatója.

7819

Magyarország népesedése 1962. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1964. Stat. Kiadó soksz. 293 p.

(Statisztikai időszaki közlemények 60.)

I 1 B 113/60

A népesség száma és a népmozgalom főbb adatai községenként 1962. Bp. 1963. KSH soksz. 103 p.

(Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)

I 1 B 608

Population census of Japan, 1960. Summary of the results of 1960 population census of Japan. Tokyo. 1963. Bureau of Statistics. XIII, 666, 3 p.

Japán nyelven is.

Az 1960. évi népszámlálás Japánban.

I 51 C 27/1960

Population in Africa. Report of a seminar held at Boston University. Ed. by. F. Lorimer, M. Karp. Boston. 1960. Boston Univ. Press. VII, 88 p.

A népesség Afrikában.

7799

Public health aspects of low birth weight. 3rd report of the Expert Committee on Maternal and Child Health. Geneva. 1961. WHO. 20 p.

Az alacsony születési súly közegészségügyi vonatkozásai.

7677

The Registrar General's statistical review of England and Wales for the year 1962. P. 1. Tables, medical. P. 2. Tables, population. P. 3. Commentary. Ed. by the General Register Office. London. 1964. H. M. S. O. 3 db.

Az Anyakönyvi Hivatal statisztikai áttekintése Angliáról és Wales-ről, 1962.

I 36 C 58/1962/2

The Registrar General's estimates of the population of England and Wales and of local authority areas 1963. London. 1963. H. M. S. O. 15 p.

Az Anyakönyvi Hivatal becslése Anglia és Wales helyi önkormányzati területeinek népességéről, 1963.

I 36 C 82/1963

Second report on the world health situation 1957 – 1960. Geneva. 1963. WHO. VIII, 322 p.

Második jelentés a világ egészségügyi helyzetéről, 1957–1960.

7678

Social and psychological aspects of aging. Ed. by C. Tibbitts, W. Donahue. New York – London. 1962. Columbia Univ. Press. XVIII, 952 p.

Bibliogr. a tanulmányok végén.

Az öregezés társadalmi és pszichológiai vonatkozásai.

7809

Statische Kennziffern der Gemeinden und Verwaltungsbezirke in der Bundesrepublik Deutschland. Hrsg. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden. Stuttgart – Mainz. 1961. Kohlhammer. 786 p., 3 mell.: 10, 17, 18 p., 2 térk. mell.

Az NSZK községeinek és közigazgatási kerületeinek statisztikai mutatói.

I 4 B 105

Sunnhetstilstanden og medisinalforholdene 1961. Medical statistical report 1961. Oslo. 1963. Statist. Sentralbyra. 138 p.

Norvég egészségügyi statisztikai jelentés, 1961.

I 40 C 21/1961

Tablas abreviadas de mortalidad de la poblacion Espanola. Ano. 1960. Madrid. 1963. Galán. 41 p., 9 t.

Spanyolország népességének rövidített halandósági táblái, 1960.

I 34 C 37

Valentej, D. I.: Reakcionnue teorii narodonaszelejija perioda obscego krizisza kapitalizma. Moszkva. 1963. Szocékgiz. 268 p.

Reakciós népesedési elméletek a kapitalizmus általános válságának időszakában.

8118

Vital and health statistics. Data from the National Health Survey. Disability days. July 1961 – June 1962. Washington. 1963. Govt. Print. Off. 51 p.

Az Egyesült Államok népmozgalmi és egészségügyi statisztikája.

I 72 C 347/10/4

Vital statistics, Japan 1961. Vol. 1–2. Tokyo. 1962. Div. of Health and Welfare Statistics. 2 db. Japán nyelven is.

Japán népmozgalmi statisztikája, 1961.

I 51 C 24/1961

Die Wiener Wohnungen nach Zählbezirken. 1. H. Hauptergebnisse nach Zählbezirken und Wahlsprenkeln. Wien. 1963. Magistrat der Stadt Wien. 53 p., 2 térk mell.

Bécsi lakások számlálókörzetek szerint.

I 2 B 172

A STATISZTIKA EGYÉB TERÜLETEI

Agricultural statistics 1961/1962. England and Wales. Ed. by the Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. London. 1963. H. M. S. O. XI, 144 p.

Anglia és Wales mezőgazdasági statisztikája, 1961/62.

I 36 C 7/1961/62

Arbeitskräfte in der Landwirtschaft 1960–1961 – 1962. Main-d'oeuvre agricole. Traktoren, Melkmaschinen, Bodenbenützung. – Tracteurs, machines à traire, utilisation du sol. 1960. Bern. 1963. Eidgen. Statist. Amt. 279 p.

Munkaerő a svájci mezőgazdaságban, 1960–1961 – 1962.

I 31 B 48/344

Belkin, V. D.: Cenü edinogo urovnja i ékonomicseszkie izmerenija na ih osznove. Moszkva. 1963. Ékonomizdat. 345 p.

Bibliogr. 343–346. p.

Az egyszintű árak és a segítségükkel történő gazdasági mérések.

8072

Concepts of productivity measurement in agriculture on national scale. Paris. 1962. OECD. 77 p.

Bibliogr. 74–75. p.

Az országos szintű mezőgazdasági termelékenység-mérés fogalma.

7701

Dairy and poultry market statistics 1962. Annual summary of market statistics. Compil. by the Dairy and Poultry Market News Branch. Washington. 1963. Govt. Print. Office. 111 p.

Tej- és baromfiipari statisztika az Egyesült Államokban, 1962.

I 72 B 167/327

Dietl, J.: Rynek produktów rolnych. Warszawa. 1959. Wyd. Rolnicze i Lesne. 208 p.

Bibliogr. 197–205. p.

Mezőgazdasági termékek piaca.

7593

Dmitriev, M. V.: Metodika ucseta i analiza szebesztolimoszti promüslennoj produkcii. Moszkva. 1961. Szocékgiz. 357 p.

Az ipari önköltség elemzésének és számbavételének módszere.

8075

Ergebnisse der Häuser- und Wohnungszählung vom 21. März. 1961. Österreich. Bearb. und hrsg. vom Österreichischen Statistischen Zentralamt. Wien. 1962. Österr. Statist. Zentralamt. Ism. lapsz. 278 p.

Az 1961. márc. 21-i osztrák ház- és lakásszámlálás eredményei.

I 2 B 171/1

Estatistica agricola 1962. – Statistique agricole 1962. Lisboa. 1963. Instituto Nac. de Estatística. 4, 223 p., 1 térk.

Portugália mezőgazdasági statisztikája, 1962.

I 35 C 25/1966

Estatistica industrial 1962. – Statistique industrielle 1962. Lisboa. Inst. Nac. de Estad. XXXI, 306 p.

Portugália iparstatisztikája, 1962.

I 35 C 23

European housing trends and policies in 1961 and 1962. Ed. by the Economic Commission for Europe. New York. 1963. U. N. 74 p., 10 t.

Európai lakásépítési irányzatok és politika, 1961 – 1962.

I 72 B 214

Az európai szocialista országok Nyugat-Európába irányuló agrártermék exportja. Bp. 1964. Házi soksz. 45 p., 75 t.

(Konjunktúra- és Piackutató Intézet kiadványa.)

I 1 B 622

Evers, H.: Bevölkerung und Volkswirtschaft im Jahre 1980 unter besonderer Berücksichtigung der Land- und Forstwirtschaft. München. 1962. Bayerischer Landwirtschaftsverl. 68 p.

Népesség és gazdaság 1980-ban, különös tekintettel a mező- és erdőgazdaságra.

7653

Az [ezerkilencszázhatvanegyedik] 1964. évi külkereskedelmi termékjegyzék, Bp. 1964. Stat. Kiadó soksz. 249 p.

(Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)

352259

Forbrig, G. – Janakieff, R.: Grundriss der Industriestatistik. Bd. 2. überarb. Aufl. Berlin. 1963. Die Wirtschaft. 304 p.

Az iparstatisztika alapjai.

7618

Francke, A.: Preise und Löhne in der Bundesrepublik Deutschland seit 1950. Tübingen. 1964. Mohr. IV, 77 p.

Árak és bérek az NSZK-ban 1950 óta.

8149

General review of the manufacturing industries of Canada 1960. Ed. by the Dominion Bureau of Statistics. Ottawa. 1964. Print. Duhamel. 215, 10 p.

Kanada gyáriparának általános áttekintése, 1960.

I 71 B 62

Gracsev, N. G.: Klasszszifikacii i pokazateli sztruktürü promüslennoszti. Moszkva. 1963. Izd. Akad. Nauk. 121 p.

Az ipar szerkezetének mutatói és osztályozása.

8076

Heady, E. O.: Economics of agricultural production and resource use. Englewood Cliffs, N. J. 1961. Prentice-Hall. VIII, 850 p.

Bibliogr. a fejezetek végén.

A mezőgazdasági termelés és a források felhasználásának gazdaságtana.

7651

- Housing development in Yugoslavia.** Ed. by the Federal Institute for Town Planning, Communal Affairs and Housing. Belgrade. 1960. soksz. 50 p.
A lakásépítkezés fejlődése Jugoszláviában.
I 46 C 25
- Industristatistikk 1961.** — Industrial statistics 1961. Oslo. 1963. Statist. Sentralbyra. 147 p.
Norvég iparstatistika, 1961.
I 40 C 54/1961
- Israel's foreign trade.** 1962. P. 1—4. Jerusalem. 1963. Centr. Bureau of Statist. 4 db.
Izrael külkereskedelme, 1962.
I 57 B 37/142
- Jordbruksstatistikk 1962.** — Agricultural statistics 1962. Oslo. 1963. Statist. Sentralbyra. 86 p.
Norvég mezőgazdasági statisztika, 1962.
I 40 C 108
- Kamenicer, Sz. — Kontorovics, V. — Piscsuln, G.:** Ékonomika organizacii i planirovanie promüslennogo predpriyatija. Učebnoe poszobie. Moszkva. 1958. Goszpolitizdat. 503 p.
Bibliogr. 495—499. p.
Az iparvállalatok tervezése és szervezése.
8103
- Kazslav, N. G.:** Povüsenie éffektivnoszti kapital'nüh vlozsenij. Moszkva. 1963. Ékonomizdat. 206 p.
A beruházások hatékonyságának növelése.
8113
- A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában résztvevő országok egységes külkereskedelmi termékjegyzéke.** 2. bőv. jav. kiad. Bp. 1963. Stat. Kiadó soksz. 203 p.
(Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)
7602—7611
- Közlekedési balesetek 1963. évi előzetes adatai.** Bp. 1963. Házi soksz. 46 p.
(Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)
Boríték cím: Közlekedési balesetek dokumentációja.
I 1 B 592
- Lineckij, E. Ja. — Szavranszkij, D. Ja.:** Analiz hozjajsztvennoj dejatel'noszti torgovüh predpriyatij i organizacij. Moszkva. 1958. Gosztorgizdat. 239 p.
Borítón: Analiz hozjajsztvennoj dejatel'noszti v torgovle.
A kereskedelmi vállalatok és szervezetek gazdasági tevékenységének elemzése.
8104
- Manpower statistics 1950—1962.** — Statistiques de main d'oeuvre 1950—1962. Paris. 1963. 139 p.
Az OECD tagországok munkaerő-statisztikája 1950—1962.
I 33 B 167/1950—1962
- Manczel J.:** Mezőgazdasági üzemstatisztika. A gazdasági tevékenység elemzésének módszertana. I. r. Gödöllő. 1963. soksz. 55 p.
353037
- A mezőgazdasági termékek felvásárlása, 1962.** Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1963. Stat. Kiadó soksz. 265 p.
(Statisztikai időszaki közlemények 58.)
I 1 B 113/58
- A mezőgazdasági termelés és a parasztság életkörülményei 1962-ben.** Bp. 1963. Stat. Kiadó soksz. 112 p.
(Központi Statisztikai Hivatal kiadványa.)
I 1 B 614
- Moorsteen, R.:** Prices and production of machinery in the Soviet Union 1928—1958. Cambridge, Mass. 1962. Harvard Univ. Press. XI, 498 p.
Bibliogr. 467—492. p.
Árak és termelés a Szovjetunió gépiparában, 1928—1958.
7806
- Nordhoff, H.:** Automobilindustrie und Automobil-export. Kiel. 1963. Univ. Kiel. 12 p.
Gépkocsi ipar és gépkocsi export.
7744
- Organizacija proizvodstva na promüslennüh predpriyatijah SZSA.** Per. E. I. Arona, V. A. Mas ltd. Red. i vsztupitel'naja sztat'ja Sz. A. Hajnmana. 20e izd. Tom 1—2. Moszkva 1961. Izd. Inosztr. Lit. 2 db.
A termelés szervezése az amerikai iparvállalatokban.
758—23
- Österreichs Industrie in den Jahren 1961 und 1962.** Bearb. im Österreichischen Statistischen Zentralamt. Wien. 1963. Ueberreuter. 99 p.
Ausztria ipara 1961 és 1962.
I 2 B 125/89
- Pardee, S. S.:** A study of inter-city wage differentials. Cambridge, Mass. 1962. Soksz. 4, 171 lev.
Bibliogr. 169—171. p.
Tanulmány a városok közötti munkabérekülönbségekről.
7713
- Poljakov, I. A.:** Puti povüsenija proizvoditel'noszti truda na promüslennüh predpriyatijah. Moszkva. 1961. Goszplanizdat. 61 p.
A munkatermelékenység növekedésének útja az iparvállalatban.
8073
- Prices received by farmers for sheep and lambs.** United States and by states. Monthly and annual average prices 1909—1961. Washington. 1963. Govt. Print. Office. 119 p.
A farmereknek juhért és bárányért fizetett árak az Egyesült Államokban, 1909—1961.
I 72 B 167/326
- Primer censo agrario de Espana 1962.** P. 1—3. Madrid. 1963. Inst. Nac. de Estad. 3 db.
Első mezőgazdasági összeírás Spanyolországban, 1962.
I 34 B 40/1
- Promüslennoszti' Kazahsztana za 40 let.** Szbornik sztatej. Red. I. M. Brozev, N. A. Erofeev. Alma-Ata. 1957. Kazahszkoe Gosz. Izd. 149 p., 1 térk.
A Kazah SZSZK iparának 40 éve.
8110
- Robson, R.:** The cotton industry in Britain. London — New York. 1957. Macmillan — St. Martin's Press. XX, 364 p., 1 t.
Nagy-Britannia gyapotipara.
7641
- Schweizerische Forststatistik 1961.** 15 Lief. 2. H. — Statistique forestière suisse 1961. Bearb. von der Eidg. Inspektion für Forstwesen, Jagd und Fischerei und dem Eidg. Statistischen Amt. Bern. 1963. Statist. Amt. 52 p.
Svájci erdőszeti statisztika, 1961.
I 31 B 48/353
- Der sozialistische Aussenhandel und der Nutzeffekt der Aussenhandelsgeschäfte.** Von J. Nykryn, K. Stepán etc. Berlin. 1962. Die Wirtschaft. 354 p.
A szocialista külkereskedelem és a külkereskedelem hatékonysága.
7592

Statistiek van de land – en tuinbouw 1962. – Statistics of agriculture. Uitg. Centraal Bureau voor de Statistiek. Zeist. 1963. De Haan. 122 p.

Hollandia mezőgazdasági statisztikája, 1962.
I 37 B 81/1962

Statistischer Bericht über die Molkereiwirtschaft im Bundesgebiet für 1951–1959. Köln. 1953–1960. Bundesmin. für Ernähr. Landwirtsch. u. Forst. 8 db.

Statisztikai áttekintés az NSZK tejgazdaságáról, 1951–1959.
I 4 B 106

Statystyka przemysłu 1961. Warszawa. 1963. Główn. Urząd Statyst. XVI, 258 p.

Lengyelország iparstatisztikája, 1961.
I 42 B 216/81

Statystyka szkolnictwa. Szkolnictwo wyższe 1961/1962. Warszawa. 1963. Główn. Urząd Statyst. IV, 76 p.

Lengyel iskolastatisztika. Főiskolák, 1961/1962.
I 42 B 216/82

Termelési termékjegyzék az 1963. évi éves kérdőívhez. Minisztériumi, helyi és szövetkezeti Ipar. Bp. 1963. Stat. Kiadó, Áll. ny. 135 p.

(Központi Statisztikai Hivatal. Ipari és Beruházási Főosztály.)
7612

Ulkomaankauppa. Utrikeshandel. – Foreign trade. 1960. Vol. 3. Helsinki. 1963. Valtioneuvoston kirpajap. 4, 300 p.

Finnország külkereskedelme, 1960.
I 43 B 9/1960/3

Unemployment: terminology, measurement and analysis. Subcommittee on economic statistics of the Joint Economic Committee, Congress of the United States. Washington. 1961. U. S. Govt. Print. Off. VII, 113 p.

Munkanélküliség: terminológia, mérés és elemzés.
7808

Utenrikshandel 1962. H. 3. – External trade 1962. Vol. 3. Oslo. 1963. Statist. Sentralbyra. 24 lp.
Norvégia külkereskedelme, 1962.
I 40 C 12/1962

Vajnsenker, D. I.: Voproszú sztatistiki szebesztoimoszti promüslennoj produkci. Moszkva. 1963. Goszstatizdat. 177. p.

Az ipari önköltségstatisztika kérdései.
8068

Voproszú izmerenija narodnohozajsztvennüh izderzsek i proizvoditel'noszti truda. Red. V. V. Novozsilov. Leningrad. 1963. Izd. Leningradszkogo Univ. 117 p.

A népgazdasági költségek és a munkatermelékenység mérésének a kérdései.
8079

Vönsna törgovija na Narodna Reszpublika Bölgarija. Sztatiszticeszki szbornik 1956–1962. – Vnesnjaja törgovija Narodnoj Reszpubliki Bolgarij. Sztatiszticeszki szbornik. Szofija. 1963. Centralno Sztat. Upravlenie. 157 p., 2 t.

Bulgária külkereskedelme, 1956–1962.
I 45 B 56/1962

Yearbook of fishery statistics. 1962. Production and fishing craft. – Annuaire statistique des pêches. Production et bateaux de pêche. Anuario estadístico de pesca. Vol. 15. Producción y embarcaciones de pesca. Roma. 1963. FAO. Ism. lapsz. 454 p.

Nemzetközi halászati statisztika, 1962.
I 72 B 96/15

Year book of labour statistics 1963. – Annuaire des statistiques du travail 1963. – Anuario de estadística del trabajo 1963. Ed. by the International Labour Office. Geneva. 1963. ILO. XXII, 563 p.

Munkügyi statisztikai évkönyv, 1963.
I 31 B 69/1963

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

ВЕСТНИК

СТАТИСТИКИ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1964. ÉVI 2. SZÁM

A statisztikai munkák terve, a statisztikai szervek tevékenységének programja.

Ovcsarenko, G.: A vegyipar fejlődésének elemzése.

Safranova, O.: A munkások szakmai összetételével kapcsolatos számbavétel néhány eredménye.

Hmelev, N.: A könyvvitel korszerűsítésének kérdései a kolhozokban.

Libkind, A.: A traktorok és gépek kihasználásának elemzési módszerei.

Szavenkov, A.: Tapasztalataink a statisztikai munkák korszerűsítésével kapcsolatban.

Bigler, M.: Az állami számvitel a közösség ellenőrzése alatt.

Novohatszki, A.: A szakszervezetek és a statisztikai munka megjavítása.

Surakov, V. – Cipisz, Ja.: A várható népességszám kiszámításának tapasztalatai a „Minszk–1” elnevezésű elektronikus számítógépen.

Parfenova, A.: A háztartásstatisztikai anyagok lyukkártyarendszerű gépeken történő centralizált feldolgozása.

1964. ÉVI 3. SZÁM

A mezőgazdaság belterjesebbé tétele és a statisztikai szervek soron következő feladatai.

Kvasa, Ja.: Az elektronikával való ellátottság mutatói.

Cigel'nik, A.: A fémforgácsoló géppark tényleges működési idejének statisztikai meghatározása.

Buzunov, R.: Indexmódszer a közvetlen ráfordítási együttható színvonalára hatást gyakorló különböző tényezők elemzésében.

Mendelevics, L.: A műanyagok és szintetikus gyanták alkalmazásával kapcsolatos beszámolójelentés elemzése és ellenőrzése.

Kusztinszkij, T.: Az elsődleges számbavétel korszerűsítése a kolhozokban.

Statistiek van de land – en tuinbouw 1962. – Statistics of agriculture. Uitg. Centraal Bureau voor de Statistiek. Zeist. 1963. De Haan. 122 p.

Hollandia mezőgazdasági statisztikája, 1962.
I 37 B 81/1962

Statistischer Bericht über die Molkereiwirtschaft im Bundesgebiet für 1951–1959. Köln. 1953–1960. Bundesmin. für Ernähr. Landwirtsch. u. Forst. 8 db.

Statisztikai áttekintés az NSZK tejgazdaságáról, 1951–1959.
I 4 B 106

Statystyka przemysłu 1961. Warszawa. 1963. Główn. Urząd Statyst. XVI, 258 p.

Lengyelország iparstatisztikája, 1961.
I 42 B 216/81

Statystyka szkolnictwa. Szkolnictwo wyższe 1961/1962. Warszawa. 1963. Główn. Urząd Statyst. IV, 76 p.

Lengyel iskolastatisztika. Főiskolák, 1961/1962.
I 42 B 216/82

Termelési termékjegyzék az 1963. évi éves kérdőívhez. Minisztériumi, helyi és szövetkezeti Ipar. Bp. 1963. Stat. Kiadó, Áll. ny. 135 p.

(Központi Statisztikai Hivatal. Ipari és Beruházási Főosztály.)
7612

Ulkomaankauppa. Utrikeshandel. – Foreign trade. 1960. Vol. 3. Helsinki. 1963. Valtioneuvoston kirpajap. 4, 300 p.

Finnország külkereskedelme, 1960.
I 43 B 9/1960/3

Unemployment: terminology, measurement and analysis. Subcommittee on economic statistics of the Joint Economic Committee, Congress of the United States. Washington. 1961. U. S. Govt. Print. Off. VII, 113 p.

Munkanélküliség: terminológia, mérés és elemzés.
7808

Utenrikshandel 1962. H. 3. – External trade 1962. Vol. 3. Oslo. 1963. Statist. Sentralbyra. 24 lp.
Norvégia külkereskedelme, 1962.
I 40 C 12/1962

Vajnsenker, D. I.: Voproszú sztatisztiki szebesztoimoszti promüslennoj produkci. Moszkva. 1963. Goszstatizdat. 177. p.

Az ipari önköltségstatisztika kérdései.
8068

Voproszú izmerenija narodnohozajsztvennüh izderzsek i proizvoditel'noszti truda. Red. V. V. Novozsilov. Leningrad. 1963. Izd. Leningradszkogo Univ. 117 p.

A népgazdasági költségek és a munkatermelékenység mérésének a kérdései.
8079

Vönsna törgovija na Narodna Reszpublika Bölgarija. Sztatiszticeszki szbornik 1956–1962. – Vnesnjaja törgovija Narodnoj Reszpubliki Bolgarii. Sztatiszticeszki szbornik. Szofija. 1963. Centralno Sztat. Upravlenie. 157 p., 2 t.

Bulgária külkereskedelme, 1956–1962.
I 45 B 56/1962

Yearbook of fishery statistics. 1962. Production and fishing craft. – Annuaire statistique des pêches. Production et bateaux de pêche. Anuario estadístico de pesca. Vol. 15. Producción y embarcaciones de pesca. Roma. 1963. FAO. Ism. lapsz. 454 p.

Nemzetközi halászati statisztika, 1962.
I 72 B 96/15

Year book of labour statistics 1963. – Annuaire des statistiques du travail 1963. – Anuario de estadística del trabajo 1963. Ed. by the International Labour Office. Geneva. 1963. ILO. XXII, 563 p.

Munkügyi statisztikai évkönyv, 1963.
I 31 B 69/1963

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

ВЕСТНИК

СТАТИСТИКИ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1964. ÉVI 2. SZÁM

A statisztikai munkák terve, a statisztikai szervek tevékenységének programja.

Ovcsarenko, G.: A vegyipar fejlődésének elemzése.

Safranova, O.: A munkások szakmai összetételével kapcsolatos számbavétel néhány eredménye.

Hmelev, N.: A könyvvitel korszerűsítésének kérdései a kolhozokban.

Libkind, A.: A traktorok és gépek kihasználásának elemzési módszerei.

Szavenkov, A.: Tapasztalataink a statisztikai munkák korszerűsítésével kapcsolatban.

Bigler, M.: Az állami számvitel a közösség ellenőrzése alatt.

Novohatszki, A.: A szakszervezetek és a statisztikai munka megjavítása.

Surakov, V. – Cipisz, Ja.: A várható népességszám kiszámításának tapasztalatai a „Minszk–1” elnevezésű elektronikus számítógépen.

Parfenova, A.: A háztartásstatisztikai anyagok lyukkártyarendszerű gépeken történő centralizált feldolgozása.

1964. ÉVI 3. SZÁM

A mezőgazdaság belterjesebbé tétele és a statisztikai szervek soron következő feladatai.

Kvasa, Ja.: Az elektronikával való ellátottság mutatói.

Cigel'nik, A.: A fémforgácsoló géppark tényleges működési idejének statisztikai meghatározása.

Buzunov, R.: Indexmódszer a közvetlen ráfordítási együttható színvonalára hatást gyakorló különböző tényezők elemzésében.

Mendelevics, L.: A műanyagok és szintetikus gyanták alkalmazásával kapcsolatos beszámolójelentés elemzése és ellenőrzése.

Kusztinszki, T.: Az elsődleges számbavétel korszerűsítése a kolhozokban.

Korolev, M.: A gazdasági információk automatizált feldolgozásának elméleti kérdései.

Darminova, M. — Szidorova, E. — Szürömickij, A.: A késztermék szállítás számbavételének gépesítésével kapcsolatos tapasztalatok a krasznodarszki tejipari kombinátban.

1964. ÉVI 4. SZÁM

A szovjet gazdaság a lenini úton.
Sztarovszkij, V.: A szovjet gazdaság sikerei és a lelkiismeretlen „szakértők” szánlamas erőfeszítései.

Matilij, I.: Az agrárstatisztika kérdései Lenin forradalom utáni műveiben.

Mahov, G.: Több figyelmet kell fordítani a műtrágyák számbavételére és felhasználásuk statisztikájára.

Vajszman, I.: A munkatermelékenység tényezők szerinti elemzésének módszere az iparban.

Kantor L.: Az állóalapot újratermelése a szocialista iparban.

Golovko, Sz.: A beszámolási fegyver megszilárdítása az érdeklődés középpontjában.

Zavrin, I.: Dolgozzunk kommunista módra!

Kalinina, Ju.: A legjobbak tapasztalata közkinccs. (A számvitel szervezésének tapasztalatai.)

Szokolov, Ja.: A számítási munkák gépesítettségi színvonalának meghatározása.

Hacsidze, A.: Mi akadályozza a számítógép állomások munkáját?

Mancov, V.: A mezőgazdasági számvitel gépesítésére szolgáló számítógépek kiállítása.

REVISTA DE STATISTICĂ

A Román Népköztársaság Minisztertanácsa
mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1964. ÉVI 1. SZÁM

Biji, M.: A statisztika feladatai és perspektívái 1964-ben.

Vasilescu, M.: A nemzeti jövedelem alakulásának és felhasználásának statisztikai mérlege.

Marcus, I.—Flachs, M.: Új vonások a technikai és tudományos kutatás statisztikai jellemzésében.

Malamen, P.—Alexandrescu, P.: A munkatermelékenység meghatározása az erdőgazdaságban.

Tanasescu, I.—Ioan, Gh.: Lyukkártyagépek és elektronikus számológépek felhasználása a statisztikai munka hibáinak kimutatására.

Marcu, N.: A Dionisie Pop Martian irányítása alatt létrehozott „ipari létesítmények számbavételének” időpontjáról.

Retegan, G.: Románia mezőgazdasági statisztikája 1860 előtt. (A régi dokumentumok feldolgozására és a mezőgazdasági statisztika publikálására alakult szervezetek.)

1964. ÉVI 2. SZÁM

Marinescu, I.: Komplex jelenségek átlagos fejlődési ütemének számítása.

Biji, E. — Popescu, S. F.: Harmonikus átlag a társadalom- és gazdaságstatisztikában.

Vrteli, G.: A társadalmi össztermék struktúrája és változásai a Román Népköztársaság gazdaságában.

Grigorescu, P. A. — Corlan, Gr.: A szocialista iparosítás hatása egy korábban elmaradott mezőgazdasági területen. (Oltenia.)

Mircea Nonu, I. — Aurian, I.: A korreláció módszerének alkalmazása a közvetett költségek hányadának meghatározására az építőiparban.

Baron, C.: Kérdőívek és jelentések alkalmazása a statisztikai adatfeldolgozás számára.

Veress, I.: A paraszti háztartásstatisztikai felvétel eredményei a Magyar Autonóm Területen.

Stefanescu, St.: A normatív üzemi költségek mutatói a konfekcióiparban.

Costescu, Gh.: A húsárutermelést befolyásoló tényezők elemzése.

1964. ÉVI 3. SZÁM

Basch, F.: A társadalmi termékmerleg kidolgozásának néhány módszertani kérdése.

Negulescu, C.: A termelőkapacitások mérlegének kidolgozása a gépiparban.

Capata, M.: A háztartásstatisztika tendenciái és perspektívái. (Nemzetközi áttekintés.)

Giurcaneanu, Cl.: A népesség és a települések elhelyezkedése Romániában magasság-szintek szerint.

Pescaru, A.: A nők termékenysége a konfekcióiparban.

Pintilie, C. — Corban, A.: A matematikai programozás felhasználása a tervfeladatok megállapítására ágazati szinten. (Irányelvek.)

Baron, T.: A cementtermelés műszaki-gazdasági mutatószámának elemzése korrelációs módszerrel.

statistika

ekonomicko-statistický časopis

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság
Központi Állami Ellenőrzési
és Statisztikai Hivatalának folyóirata

1964. ÉVI 3. SZÁM

Smrcina, O. — Vitous, J.: Az ipari termékek osztályozása és gazdasági csoportosítása.

Kux, J.: Az ipari gazdasági és műszaki apparátus fejlődése, összetétele és képzettsége.

Mach, J.: A közétkeztetési árak alakulása.

Skolka, J.: Bonyolult tevékenységek tervezésének és ellenőrzésének új grafikus és számítási módszere.

Vácha, J.: A beszámolójelentések és az adminisztráció együttműködésének néhány kérdése.

Az ipari műszaki-gazdasági apparátus telepítése.

1964. ÉVI 4. SZÁM

Cyhelsky, L.: Statisztika és számvitel.

Chrastina, L.: Hatékonyan és idejében használjuk fel a számvitelt a vezetésben.

Andrle, A.: A falusi települések Csehszlovákiában.

Hladik, L.: A mezőgazdasági üzem mint statisztikai-számviteli fogalom.

Ruzicka, Vl.: A statisztikai elemzés lehetőségei a világitásgazdálkodásban.

Zdársky, M.: A statisztikai beszámolósi rendszer ésszerűsítése mint az adminisztráció ésszerűsítésének egy része.

Mares, O.: A számítási munkák szervezése a svéd statisztikai hivatalban.

Ceska, J.: A csehszlovák öntödei berendezések struktúrája és életkora.

Wiadomości STATYSTYCZNE

A Lengyel Statisztikai Főhivatal folyóirata

1964. ÉVI 1. SZÁM

Zaremba, Zygmunt: Változások az élettartamban Lengyelországban.

Cwil, Ewa: A tőkés- és szocialista országok nemzeti jövedelem mutatói.

Maroszek, Boleslaw: A statisztikai anyagok felhasználása Lengyelország néhány jelenlegi társadalmi problémájának elemzésére.

Gradowski, Lech: Az erdészeti bruttó és nettó termelés kiszámításának módszertani problémái.

Smolinski, Zbigniew: A szabványosítás módszere és bírálata.

Podoski, Kazimierz: A területi statisztikai hivatalok által szolgáltatott anyagok felhasználása a gazdasági helyzet értékelésénél.

Kowalska, H. — Stefanowicz, B.: A mintavételi módszer alkalmazása folyamatos statisztikánál.

Statistische Praxis

A Német Demokratikus Köztársaság
Állami Központi Statisztikai Hivatalának
folyóirata

1954. ÉVI 3. SZÁM

Donda, Arno: A Központi Statisztikai Hivatal fő feladatai 1964-ben az új gazdasági rendszer további fokozatos megvalósításában. (A Központi Bizottság 5. ülésének értékelése.)

Linkersdorff, Horst — Perret, Werner: Az építőipar koncentrációjának és specializálásának tükröződése a statisztikában.

Braun, Ernst — Fitzner, Dieter: A főiskolát és szakiskolát végzett szakemberek alkalmazása a szocialista gazdaságban.

Albrecht, Kurt: A műszaki fejlődés hatása az ipari termelőmunkások tevékenységére 1960 és 1963 között. (I.)

Schmidt, Wolfgang: A statisztika és számvitel egységes rendszere segíti a jobb mérlegkészítést.

Pissulla, Ilse: Új foglalkozási csoportok az iparban és az építőiparban.

Ziemer, Walter: A fogyasztási mérleg kidolgozásának problémái.

Kiperman, G.: Hogyan méri a szovjet statisztika az ipari termelés minőségét?

1964. ÉVI 4. SZÁM

Rossz idők járnak az adatgyűjtőkre.

Weber, Heinz: A közlekedési ágazatok munkamegosztása és kooperációja statisztikai visszatükröződésének kérdései.

Albrecht, Kurt: A műszaki fejlődés hatása az ipari termelőmunkások tevékenységére 1960 és 1963 között. (II.)

Krugler, Herbert — Trendelburg, Rigo: Az 1963. évi gyümölcsfaösszeírás.

Bochmann, Fritz — Rönisch, Werner — Schnege, Konrad: A szocialista ipar automatizálási színvonalának vizsgálata a mutatószámok segítségével.

Grossert, Konrad: Matematikai-statisztikai eljárások alkalmazása gazdasági számításoknál.

Savin, I. — Korzsevics, V.: Matematikai módszerek és elektronikus számítógépek alkalmazása önköltségelemzésnél.

Steffen, Peter: A Központi Statisztikai Hivatal kollégiumának tanácskozása.

Nultsch, Gerhard: A népességi statisztikai szakértő csoport első munkaülése. Budapest, 1964. február 18–21.

STATISTISK TIDSKRIFT

A Svéd Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1964. ÉVI 6. SZÁM

Ohlsson, Ingvar: Egy koordinációs célra készülő nemzetgazdasági elszámolási rendszer vázlata.

Holmström, Sven: A mezőgazdasági statisztika fogyasztói vonatkozásai.

Medin, Knut: A mezőgazdasági statisztika új rendszere. I.

Gadd, Arne: A negyedéves beruházási felvételeknél használt mintavételi és becslési módszerek.

POPULATION

A Francia Demográfiai Intézet folyóirata

1964. ÉVI 1. SZÁM

Guelaud-Leridon, F.: Az aktív népesség perspektívái Franciaországban szakképzettség szerint 1975-ig.

Colas, René: A víz problémája.

Vimont, Claude — Baudot, Jacques: A katonai szolgálatra való alkalmatlanság okai.

Srb, V. — Kucera, M. — Vysusilova, D.: A születésszabályozással és családtervezéssel kapcsolatos vizsgálat Csehszlovákiában.

Tabah, Léon: Hét összehasonlító termékenységi vizsgálat terve Latin-Amerikában.

Alkohol, alkoholizmus és az ebből eredő megbetegedések Franciaországban.

A regionális metropolisok kiválasztása.

A munkaerő alakulása az O.E.C.D. országokban 1950 és 1962 között.

Chaline, C.: A színesbőrűek bevándorlásának csökkenése Angliában.

A várt és a differenciális termékenység az Egyesült Államokban.

Azsiái népesedési konferencia. Új Delhi, 1963. december 10–20.

Journal of the **AMERICAN STATISTICAL ASSOCIATION**

Az Amerikai Statisztikai Társaság
folyóirata

1963. SZEPTEMBER

Halperin, M. — Mantel, N.: Nem lineáris paraméter függvények intervallum becslése.

Mode, E. B.: Valószínűség és kriminológia.

Fraser, D. A. S.: Az elégségesség és a likelihood elv.

Fisher, J. A.: Tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó kiadások, különös tekintettel a vagyon és a hitel szerepére és a vásárlási szándékra.

Weiss, L.: Skála és helyzeti paraméterek becslése.

Geisser, S.: Többváltozós szórásanalízis egy speciális kovariancia esetében.

Lentner, M. M. — Buehler, R. J.: A gamma-eloszlás paramétereire vonatkozó néhány következtetés és ennek alkalmazása egy megbízhatósági problémára.

Hamdan, M. A.: Az osztályközök száma és terjedelme a χ^2 -próbánál.

Mantel, T.: Egy szabadságfokú -próba: a Mantel-Haenszel eljárás kiterjesztései.

Cutler, S. J. — Axtell, L. M.: A betegek osztályozása a különböző mortalitási valószínűségek alapján.

Alling, D. W.: Korai döntés a két mintás Wilcoxon próbánál.

Singh, S. N.: Valószínűségi modellek a születések számának házaspáronkénti szóródására.

Granger, C. W. J.: Egy gyors próba a szériális korrelációs együtthatóra, amely használható nem stacionárius idősorok esetén.

Murthy, M. N.: A legújabb fejlődés a mintavételi elméletben.

Taylor, W. L. — Ching Fong: Néhány kiegészítés az átlagos rang-korrelációs módszerhez és az átlagos rang korrelációs együttható eloszlásához.

Kabe, D. G.: Lépésenkénti többváltozós lineáris regresszió.

Mazur, D. P.: Demográfiai modell a kor szerint rendezett termékenységi arányok becslésére.

Hiang, S. S.: A kiindulási állomány és a fogyasztó beruházása az autóvásárlásnál.

Myers, J. H. — Forgy, E. W.: A számszerű hitel-kiértékelési rendszerek fejlődése.

Anderson, H.: A termék jellemzőinek változása és a megélhetési költség.

1963. DECEMBER

Ehrenfeld, S.: A statisztikában használatos transzformációk néhány numerikus aspektusa.

Noether, G.: A két mintás Wilcoxon-féle statisztika hatékonysága véletlen blokk kísérletekre.

Mueller, E.: A fogyasztói magatartást vizsgáló felvétel 10 éve: összefoglaló értékelés az előrejelzésekről.

Hill, B.: Az exponenciális és normális eloszlás keverésében fellépő arány becslésére vonatkozó információ.

Bailey, M. J. — Muth, Richard F. — Nourse, Hugh O.: Az ingatlanulajdon árindexének konstruálása regressziós módszerrel.

Basman, R. L.: Megjegyzések a GCL becslések pontos véges mintabeli eloszlás függvényének alkalmazásához a gazdaságstatisztikai következtetésekben.

Zellner, A.: Látszólag független regressziós egyenletekre vonatkozó becslések: néhány pontos véges mintán alapuló eredmény.

Lovell, M. G.: Gazdasági idősorok szezonális kiegészítése és többváltozós regressziós elemzés.

Horowitz, I.: A beruházó tröszt irányításának különböző hatékonysága.

Leser, C. E. V.: A kvázi lineáris trend és a szezonális változás becslése.

Graybill, F. A. — Connell, Terence L.: Szórásnégyzetek hányadosának becsléséhez szükséges mintaelemszám meghatározása, ha a relatív hibára korlátozásokat írunk elő.

Hopkins, J. W. — Clay, P. P. F.: A kétváltozós T^2 statisztika empirikus eloszlása és az „M” homoszcedaszticitási kritérium különböző szórásnégyzet értékek és leptokutozítás esetén.

Warner, S. L.: Karakterisztikus változók többváltozós regressziója normalitási feltételek mellett.

Searls, D. T.: A nyereség valószínűsége különböző versengésekben.

Kramer, K. H.: Táblázat a többszörös korrelációs együttható konfidencia határainak meghatározására.

Jacobson, J. E.: A Wilcoxon-féle kétmintás statisztika: táblázatok és vonatkozó irodalom.

Hickman, J. C.: Egy becslési probléma kiemelésére vonatkozó előzetes területi előrejelzések.

Stockwell, E. G. — Nam, Charles B.: Illusztratív táblák a tanulással töltött időszakokra.

Zyskind, G.: Megjegyzés a reziduál elemzéshez.

Gabriel, K. R.: Arányok szórásanalízise, ha a cella-gyakoriságok különbözők.

1964. MÁRCIUS

Browman, R. T.: Az Amerikai Statisztikai Társaság és a szövetségi statisztika.

Neter, J. — Waksberg, J.: Tanulmány a háztartásstatisztikai felvételekből nyert kiadási adatokban fellépő válaszáadási hibákról.

Dempster, A. P.: Fisher fiduciális koncepciójában rejlő nehézségekről.

Freeman, D. — Weiss, L.: A várható mintaelemszám maximumát közelítőleg minimalizáló mintavételi tervek.

Ellison, B. E.: Két tétel normális eloszlásra való következtetésre és ezek alkalmazása átvételi mintavételekben.

Beightler, C. S. — Mitten, L. C.: Egymással kapcsolatban levő mintavételi tervek optimális sorozatának terve.

van Eeden, C.: Megjegyzés szórásnégyzetre vonatkozó néhány eloszlásmentes próba konzisztenciájáról.

Pasteau, H. H. — Inghram, J. J. — Minton, G.: A kódolás minőségének ellenőrzése az 1960-as népszámlálásnál.

Gibbons, J. D.: Az eloszlás nem normális voltának hatása az előjelpróba erőfüggvényére.

Flehinger, B. J. — Miller, J.: Ösztönző szerződéseken és árkülönbözötteken alapuló átvételi próbák.

Stephens, M. A.: Egység vektorok véletlen jellegét mérő próbák.

Halperin, M. — Mantel N.: Nem lineáris paraméter függvények intervallum becslése. II.

Gafarian, A. V.: Regressziós egyenes konfidencia sávja.

Hendricks, W. A.: Annak a valószínűségnek a becslése, hogy egy megfigyelés egy specifikus osztályba esik.

Cramer, J. S.: Efficiens csoportosítás, regresszió és korreláció az Engel görbe elemzésben.

Des Raj: A nagysággal arányos valószínűségű szisztematikus mintavétel használata nagyterjedelmű felvételeknél.

Shuntaro Shishido: Input-output táblák nemzetközi standardizálásánál fellépő problémák.

JOURNAL

DE LA

SOCIÉTÉ DE STATISTIQUE

DE PARIS

A Párizsi Statisztikai Társaság folyóirata

1963. ÉVI 10—11—12. SZÁM

Gruson, Claude: A jövedelmek becslése a nemzetgazdasági számvitelben.

Cauboué, Pierre: A bank- és a pénzügyi statisztika fejlődése.

Flaus, Lucien: A népesség növekedése és a bevándorlás jelentősége 1872—1962 között Seine és Seine-et-Oise megyékben.

Dufrénoy, M.-L. — Dufrénoy, J.: A kockázat fogalma.

Bachet, N.: A Wald-féle szekvenciális próba.

Poisson, Jean-Paul: Statisztikai szociológia és a kölcsönügyletek.

WIRTSCHAFT UND STATISTIK

A Német Szövetségi Köztársaság
Statisztikai Hivatalának folyóirata

1964. ÉVI 1. SZÁM

Bartels, H.—Hamer, G.: Az 1963. évi társadalmi termék. Első előzetes számítás.

A vallási felekezetek regionális elterjedése. Az 1961. június 6-i népszámlálás eredménye. Orvosok és egészségügyi segédszemélyzet, 1962.

A keresőtevékenység 1950 és 1963 között. A mezőgazdasági köztesnövények termelése és termése 1963-ban.

Répatermelés 1963-ban. Állatállomány 1963. december 3-án.

Az ipari termelés 1963-ban. Az értékpapírpiacon 1963-ban.

A kiskereskedelmi forgalom 1963-ban. A külkereskedelem 1963-ban.

A nagykereskedelmi forgalom 1963-ban.

A Szövetségi Köztársaság kiadásai az agrárstruktúra megújítása céljából.

Az ifjúság támogatására és a sportra fordított közkiadások.

Vállalatok és forgalmuk jogi formák szerint.

Az árak 1963-ban.

1964. ÉVI 2. SZÁM

Schwarz, K.: Gyermekszám a házasságokban népességcsoportok szerint. Az 1962. évi mikrocenzus eredményei.

Guckes, S.: Számítások a létfenntartási árindexhez és a fogyasztói árstatisztikához.

Lange, G.: A nagykereskedelem költségstruktúrája, 1960.

Rokkantak a rokkantság fajtái és oka szerint. A mikrocenzus eredményei.

Rövidített halandósági táblák az 1960/61. és 1961/62, az 1959/60. évi revideált halandósági táblával.

A szövetségi hivatalok és üzemek személyzete 1963. október 2-án.

Szrájok és kizárások, 1963.

Az 1963. évi musttermés.

Tejtermelés és -felhasználás, 1963.

Vágóhídi statisztika, 1963.

Foglalkoztatottság és forgalom az iparban, 1963.

Építkezések, 1963.

Külkereskedelem áruajták szerint, 1963.

Közlekedésgazdaság, 1963.

1964. ÉVI 3. SZÁM

Hansen, Andreas: Bruttóbér és jövedelemadó. Az 1961. évi jövedelemadó-statisztika eredményei.

Euler, Manfred: Kiválasztott tulajdonformák a magánháztartásokban. Az 1962/63. évi jövedelmekre és fogyasztásra vonatkozó reprezentatív felvétel eredményei.

A népesség a létfenntartás döntő forrása szerint. Az 1961. évi nép- és foglalkozásszámlálás eredményei.

Kórházak, 1962.

A kereskedelmi társaságok számának és alaptőkéjének alakulása 1963.

Foglalkoztatott nők. Az 1961. június 6-i munkahelyszámlálás eredményei.

Az egy foglalkoztatottra, egy munkásra és egy munkaórára jutó ipari termelés 1963-ban.

Az 1963. évi külkereskedelem a származási és felhasználási országok szerint.

Közúti balesetek 1963-ban.

Fizetési nehézségek 1963-ban.

Ipari munkabérek 1963. novemberében és az 1963. évben.

Az ipari és kereskedelmi alkalmazottak jövedelmei 1963 novemberében és az 1963. évben.

A kollektív szerződésben meghatározott helyi munkaidő alakulása 1958 és 1963 között az iparban és a területi (közigazgatási) szerveknél.

1964. ÉVI 4. SZÁM

Schubnell, Hermann: A népesség alakulása.

Reddies, Hannelore: Magánháztartások oktatási és szakképzési kiadásai. A jövedelem és fogyasztás mintavételi felvétele, 1962/63.

Népességállomány és a népesség alakulása, 1963.

Az ingavándorlás nagysága. Az 1961. június 6-i népszámlálás eredményei.

A népesség betegségbiztosítása. Az 1962. októberi és 1963. áprilisi mikrocenzus eredményei.

A házasságok törvényes felbontása, 1960—1962.

Kereső tevékenységet folytató népesség, 1962—1963.

Tengeri halászat és a tengeri halakkal való ellátottság, 1963.

A részvénytársaságok mérlegei az 1961. és 1962. üzleti évekre.

Foglalkoztatottság és munkaerő. Vándorlás a kézműiparban, 1963.

Közületek mélyépítési tervei, 1963.

Tengeri és belvízi hajózás, 1963.

Földhitelintézetek, 1963.

Pezsgőgyártás. A pezsgő adó statisztika eredményei. 1959—1963.

A 4 személyes munkavállalói háztartás fogyasztási kiadásai a háztartásfő közepes jövedelme esetén, 1963.

zottságok együttes ülése a Német Statisztikai Társaság 34. évi közgyűlésén.

Schuchart, Margarete: Az „Üzemen belüli statisztika” kérdésével foglalkozó II. albizottság ülése a Német Statisztikai Társaság 34. évi közgyűlésén.

Tetzlaff, Wilhelm: A Német Városstatisztikusok Szövetségének értekezlete, Bonn, 1963. október 8—9.

Statisztikai előadások és gyakorlatok a Német Szövetségi Köztársaság egyetemén és más főiskoláin az 1963/64. téli félévben.

Fürst, Gerhard: A hivatalos statisztika munkájából. Nemzetközi együttműködés a statisztika területén.

1964. ÉVI 1. SZÁM

Szameitat, Klaus — Schäffer, Karl-August: Hibás eredmények a statisztikában és következményei a mintavételi eljárásban történő felhasználásuknál.

Freund, Elmar: Néhány megjegyzés a költségvetési statisztika problematikájához.

Koller Siegfried: Orvostatisztikai és dokumentációs intézet feladatai.

Fürst, Gerhard: A nyugatnémet hivatalos statisztika munkájából.

Schlesinger, Helmut: Jelentés az International Association for Research in Income and Wealth 8. konferenciájáról. Korfu, 1963. június 22—29.

Fürst, Gerhard — Bartels, Hildegard — Szameitat, Klaus: A Nemzetközi Statisztikai Intézet 34. ülészaka. Ottawa, 1963. augusztus 21—29.

ALLGEMEINES STATISTISCHES ARCHIV

A Német Statisztikai Társaság folyóirata
(Német Szövetségi Köztársaság)

1963. ÉVI 4. SZÁM

Schuster, Ernst: Mi is az a jövedelem?

Müller, Heinz J.: A statisztika hozzájárulása a fontosabb eloszlási problémák megoldásához.

Spilker, Hans: A jövedelem hivatalos statisztikájának helyzete és tervei a Német Szövetségi Köztársaságban.

Grohmann, Heinz: Egyéni jövedelem és nemzeti jövedelem.

Hüfner, Willi: A Német Statisztikai Társaság 34. évi közgyűlése. Bonn, 1963. október 9—11.

Lucae, Gustav: A „Piaci megfigyelés és piacelemzés” kérdésével foglalkozó I. albizottság ülése a Német Statisztikai Társaság 34. évi közgyűlésén.

Hoffmann, Friedrich: A „Területi statisztikai” munkacsoport ülése a Német Statisztikai Társaság 34. évi közgyűlésén.

Kolb, Werner: A „Statisztikai módszerek alkalmazása az iparban” és az „Új statisztikai módszerek” kérdésével foglalkozó albi-

STATISTISCHE NACHRICHTEN

Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal
folyóirata

1964. ÉVI 3. SZÁM

Ausztria gazdasági helyzete. Visszatekintés az 1963. évre.

Az 1960. évi forgalmiadó-statisztika.

Ramharter, F.: A csecsemőhalandóság Svájcban és Ausztriában.

Az 1961. évi bécsi népszámlálás végleges eredményei. 1. rész.

Az 1961. évi ausztriai népszámlálás eredményei. 1. rész.

Az 1962. évi lakásépítési tevékenység.

Az osztrák erdők hasznosítása 1963-ban.

Az 1963. évi őszi vetésterület.